

múlt

Halak kora / Én, drága barátom, itt iszok
hat hete / ma ünnepli az ördög a születés-
napját / A halál árnyékának völgyében /
Ha a helyzet megváltozik / Fuss, bika /
folklórrendőrök / A Törvény szövédéke /
a norvég, aki olyan jól és keményen dol-
gozott / már túl hülye meghülyülni

Műút

3	kortárs norvég	Frode Grytten: Ringass el daloddal
10	kortárs norvég	Merethe Lindstrøm: Csigák
18	kortárs norvég	Ingvar Ambjørnsen: Az ördög születésnapja
22	kortárs norvég	Arne Lygre: Nincs bocsánat
26	kortárs norvég	Ingvild H. Rishøi: Miss Berg története
32	kortárs norvég	Espen Haavardsholm: Tolvajok a Központi Pályaudvaron
36	kortárs norvég	Kjell Askildsen: Hazatérés a háborúból
40	kortárs norvég	Finn Iunker: Nyár a Feröer-szigeteken
46	kortárs norvég	Stig Sæterbakken: Öltözzetek fel szépen!
50	kortárs norvég	Ole Robert Sunde: Játék
54	kortárs norvég	Kun Árpád: Megint visszavárunk (regényrészlet)
58	színház	Akkor kell fényt gyújtani, amikor éjszaka van — Kovács Gerzson Péterrel beszélget Ménesi Gábor
68	színház	Váró Kata Anna: Múltba zárt jelen (Pintér Béla: <i>Titkaink</i>)
70	képzőművészet	Rőhrig Eszter: Egy megsemmisített képről — Várhelyi Tímea: <i>Csendélet (Elhullott szarvascsont, halott flamingóvirág halszállkaparkettán)</i>
72	kritika	Györffy Miklós: Halak kora (Ödön von Horváth: <i>Istentelen ifjúság; Korunk gyermeke</i>)
75	kritika	Kisantal Tamás: A halál árnyékának völgyében (David Grossman: <i>A világ végére</i>)
78	kritika	Szabó Gábor: A Törvény szövedéke (Cormac McCarthy: <i>A Jogász</i>)
84	kritika	Szolláth Dávid: Csökkentett üzemmódú emberek (Tóth Krisztina: <i>Akvárium</i>)
88	kritika	Tóth Beáta: „Narratív gyógyulás” (Nagy Gabriella: <i>Üvegház</i>)
90	kritika	Selyem Zsuzsa: Elképesztő történetek (Forgách András: <i>12 nő voltam</i>)
93	próza	Cserna-Szabó András: Adél
98	líra	Purosz Leonidasz: Mi vagyok; Anna; Csalok; Szerethető csapat; Nárcisz; Hatnegyven; Pusztítás
102	líra	Solymosi Bálint: A Rózsafűzér Királynője avagy egy utazó napjai ([Jungmannova, Prága, CZ]; [Bartók Béla út, Bp., H]; [Kiss János altábornagy utca, Bp., H])
104	próza	Mán-Várhegyi Réka: Az ihlet súlya
110	líra	Balogh Ádám: Határital; A magányos italozás mozgásdinamikája
112	líra	Csere Ágota: Három miniatúra (elég a; a hídon; zöldövezeti)
113	képregény	Merényi Dániel: Hacsek és Sajó Miskolcon

Műút

„Úton lenni boldogság...” (J. K.)

Szerzőink: A. Dobos Éva (1955, Oslo, Norvégia) műfordító · Ambjørnsen, Ingvar (1956, Hamburg, Németország) Cappelen- és Brage-díjas író · Askildsen, Kjell (1929, Oslo, Norvégia) író, a Svéd Akadémia Északi Nagydíjasa · Balogh Ádám (1981, Budapest) költő · Borka László (1932, Oslo, Norvégia) vegyész, műfordító · Csere Ágota (1960, Kaposvár) író, költő · Cserna-Szabó András (1974, Budapest) író, a Hévíz folyóirat szerkesztője · Grytten, Frode (1960, Bergen, Norvégia) Brage-díjas író, újságíró · Györfly Miklós (1942, Szentendre) egyetemi tanár · Haavardsholm, Espen (1945, Oslo, Norvégia) Gyldendal- és Aschehoug-díjas költő, író, esszéíró · Iunker, Finn (1969, Oslo, Norvégia) Ibsen-díjas drámaíró, író · Kisantal Tamás (1975, Pécs) irodalomtörténész, kritikus · Kun Árpád (1965, Gaupne, Norvégia) Déry Tibor- és József Attila-díjas író, költő · Lindstrøm, Merethe (1963, Oslo, Norvégia) író, az Északi Tanács Irodalmi Nagydíjasa · Lygre, Arne (1968, Oslo, Norvégia) Brage-díjas író, drámaíró · Mán-Várhegyi Réka (1979, Budapest) író, szerkesztő · Merényi Dániel (1977, Miskolc) képregényrajzoló, kerékpárvezető · Ménesi Gábor (1977, Hódmezővásárhely) újságíró · Pap Vera-Ágnes (1974, Budapest) skandinavista, műfordító · Purosz Leonidasz (1996, Szeged–Szentcsanak) költő · Rishøi, Ingvild H. (1978, Oslo, Norvégia) író, újságíró, szerkesztő · Röhrig Eszter (1954, Budapest) műfordító, irodalomtörténész, kritikus · Selyem Zsuzsa (1967, Kolozsvár) író · Solymosi Bálint (1959, Szelevény) költő, író · Sunde, Ole Robert (1952, Oslo, Norvégia) Gyldendal- és Aschehoug-díjas költő, író, esszéíró · Sæterbakken, Stig (1966–2012) költő, író, esszéíró · Szabó Gábor (1964, Szeged) egyetemi docens · Szilágyi Lenke (1959, Budapest) fotográfus · Szolláth Dávid (1975, Pécs) tudományos segédmunkatárs, szerkesztő · Tóth Beáta (1989, Mezőkövesd) kritikus, szerkesztő · Váró Kata Anna (Debrecen), kritikus

E számunkat **Szilágyi Lenke** 2008-ban és 2009-ben Norvégiában készült fotográfiai vagy azok részletei díszítik.

E számunk a **NORLA** (Norwegian Literature Abroad — Norvég Irodalom Külföldön) támogatásával jelent meg.
E lapszámunk vendégszerkesztője (*Kortárs norvég*): **Pap Vera-Ágnes**

Műút · irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat · ISSN 1789-1965 · Megjelenik a **Szép-
mesterek Alapítvány** kiadásában Miskolcon · Főszerkesztő: **Zemlényi Attila** (zemlenyi@muut.hu) · Szépirodalom, képregény, olvasószerkesztés és korrektúra: **kabai lóránt** (kkl@muut.hu) · Kritika, esszé: **Jenei László** (jenei@muut.hu) · Művészet: **Bujdos Attila** (attila.bujdos@muut.hu) · Képszerkesztés, design: **Tellinger András** (telli@chello.hu) · Képanyag és felelős kiadó: **Kishonthy Zsolt** (kishonthy@muut.hu) · **Szerkesztőség:** 3530 Miskolc, Széchenyi I. u. 14. · +36 46 326 906 · muut@muut.hu · www.muut.hu · www.facebook.com/muutfolyoirat · twitter.com/muut_folyoirat · iwiw.hu/muut · Szerkesztőségi titkár: **Simon Gabriella** (szepmestersegek.alapitvany@gmail.com) · Layout és logo: **Szurcsik János** (mail@janos.at; www.janos.at) · Nyomda és kötészet: **Tipo-Top Nyomda**, Miskolc · Felelős vezető: **Solymosi Róbert** · Műút portál: **www.muut.hu** · ISSN 1789-2635 · Szerkesztik: **Antal Balázs** (antal.balazs@muut.hu) · **kabai lóránt**

Ringass el daloddal

▮ Frode Grytten

Negyvenéves vagyok, éppen annyi idős, mint Morrissey. Közeledik az ősz, és anyám hazajött a Panelházba meghalni. Többnyire ágyban fekszik, apró teste hideg és sovány, áttetsző, várja a halált, és hol ébren van, hol alszik.

Betakarom a paplannal és hozok neki vizet, ha inni kér. Mikor ébren van, fogom a kezét és kefélem a haját. Próbálom rábeszélni, hogy vegye be gyógyszereket, amiket a kórházban kapott, de erre nem hajlandó.

— Elegem van a gyógyszerekből — mondja. — Nem kell nekem több.

Nem erőltetem, arra gondolok, hogy ez már úgysem számít. Úgyis hamarosan vége lesz. Hamarosan vége lesz.

Behoztam a füles fotelt a nappaliból. Míg anyám alszik, a fotelben gubbasztok egy takaró alatt. A napok a nyár maradékát hozzák, mintha a nyár még egy utolsót akarna lobbanni, mielőtt az ősz mindent hamuvá és elmúlássá porlaszt.

Szeretem a késő augusztusi estéket, mikor lassan leszáll a sötétség és a hold a végiggördülő hegy gerincén. Nem tudom, miért, de a fehér nyári éjszakákkal valami nincs rendben. Mint ha rosszul lennének beprogramozva.

Vágyom az ősze, az esőre, ahogy veri az ablakot, a kinti sötétben villogó fényekre, az ablakra ülő párára, amelybe ujjammal mintát rajzolok. Látom, ahogy a szoba fényei lassan alakot váltanak, ahogy az árnyékok a nap állása szerint elmozdulnak. Látom, ahogy a félhomály fokozatosan sötét éjszakává változik, és figyelem a rovarok eseten röpködését a lámpák körül.

Egy éjszaka megfogok egy éjjeli lepkét, a tenyerembe zárom, és érzem a vergődését, kétségbeesetten csapkod ide-oda. Aztán elengedem.

Frode GRYTTE: *Syng meg i søvn, Bikubesong*, Det Norske Samlaget, Oslo, 2000.
© Det Norske Samlaget, 1999. *Az írást a szerző és a Hagen Agency szíves engedelmével közöljük.*

Éjjelente régi Smiths-dalokat hallgatok a walkmanemen: *Back to the Old House* és *Stretch out and Wait* és *Asleep*. Tudom, hogy ahányszor ezeket a dalokat fogom hallgatni, anyám utolsó napjai jutnak majd eszembe. *Ringass el daloddal, ringass el daloddal*.

Elnézem anyám töpörödött alakját. Kicsi, mint egy gyermek, mintha bezárult volna egy kör, a gyermekből felnőtt nő lett, aztán visszaváltozott gyermekké.

De még mindig szép és szeretem nézni, mikor alszik. A finom vonásait. A paplanon nyugvó vékony kezzeit, a kék erek furcsa hálóját a papírvékony bőrön.

A halál lassan terjed szét a testében. Hamarosan vége lesz mindennek. Nemsokára vége.

Még pár napig lebeg a mi világunk és egy másik világ között, ahol már nincs semmi remény.

Milyen volt anyám élete?

Eszembe jutnak Morrissey szavai az elégedettségéről. Azt mondta, hogy lehetetlen elégedettnek lenned. Egész életedben próbálsz elérni az elégedettség állapotát, de soha nem éred el, mert minden fontos dolgot félreteszel, félresöpörsz mindent, ami fontos, miközben azt a napot várod, amely sosem jön el.

Szeretném erről megkérdezni anyámat, de nem visz rá a lélek. Túl nagy szavak lennének, s a torkomon akadnának, mielőtt kimondanám. Még azt sem tudtam kimondani, hogy szeretem őt, még egy ilyen egyszerű dolgot sem mertem kimondani.

Pedig teljes szívemből szeretem. Igazán szeretem őt, annyira, amennyire egy magamfajta tud valakit szeretni.

Ő a legjobb asszony, akit ismerek. Soha nem hallottam, hogy egy rossz szót szolt volna másokról. Még akkor sem, mikor elvált apámtól, akkor sem volt egy rossz szava. Pedig apámról sok ocsmányságot tudnék mondani.

Sok csúnya szót tudok. Anyám egyet se.

Anyám mindig feláldozta magát másokért. Saját életét félretette és arra a bizonyos napra, ami sosem jött el, még álmában sem gondolt. Egész életében csalódást okoztam neki, de sohasem szidott érte. Inkább mellém állt.

Egy időben a postán dolgoztam, és amikor nem voltam hajlandó postás egyenruhába öltözni, fel akartak mondani nekem. Megkérdeztem, hogy van-e valami kifogás a munkám ellen. Panaszkodott-e valaki, hogy nem kapta meg a levelét, vagy ilyesmi?

Semmi kifogás nem volt, de a helyzet az, hogy a postásnak levélhordáshoz egyenruhát kell öltenie, nem járhat sötét nadrágban és pólóban.

Ez nem akármilyen póló, hanem ez a *Smiths-pólóm*. Nem számít, mondták, nem járhatok pólóban, mikor a leveleket hordom, egyenruhát kell viselnem. Mint ahogy semmiképp nem hordhatnék egy csokor sárga nárciszt sem a farzsebemben. Sérti a szabályokat. Nárciszcsokor nem való a farzsebbe. Egyenruha kötelező.

De nekem ez az egyenruhám, mondtam. Volt valaki, aki nem kapta meg a levelét, mert én Smiths-pólót viselek, vagy mert virág kandikál ki a farzseemből? Mondtam, biztos az a

baj, hogy az emberek félnek tőlem, mert sárga nárcisz virít a zsebemben.

Ki is rúgtak még aznap. Anyám elment a postamesterhez és rábeszélte, hogy vegyenek vissza. Két hét múlva faképnél hagytam őket. Anyám semmit sem szolt.

Vitának nem volt helye. Kénytelen voltam otthagyni őket.

Az a helyzet, hogy nekem nem való a napi robot, képtelen vagyok hétkor kelni, hogy baromságokról beszélgessek olyanokkal, akiket utálok. Nem bírok olyan helyen meglenni, ahol idiótákkal kell tölteni a napot, és a hétvégi programjaikról kérdezgetni őket. *In my life, why do I smile, at people who I'd rather kick in the eye?*

Éjfél van. Holdtölte. Anyám alszik. Épp most hoztam neki egy pohár vizet. Ivott és újra elaludt. Arra gondoltam, hogy ha anyám ma halna meg, akkor a halála napja egybeesne Diana hercegnőével, a párizsi autószerencsétlenség napjával. Rá egy évre. Iszonyatos volna.

Anyám imádta Diana hercegnőt. Cukkolom is őt ezért, és megjegyzem, hogy Diana hercegnő hihetetlenül unalmas nő volt, túl sok pénzzel. Néha persze ellátogatott egy-egy fejlődő országba, hogy megpaskolja a csenevész kisgyermek arcát és közben agyonfotózzák, mindezt talpig Chanelben.

Felolvastam anyámnak, amit Morrissey mondott Dianáról: a hercegnő évente 25.000 fontot költ szépítőszerekre. Kértem én, van-e olyan szent, aki ezt teszi? Mondjuk Terez anya; vajon ő 25.000 fontot költött évente szépítőszerekre? Ha pedig költött, akkor azonnal vissza kellene adnia a pénzt.

A *Strangeways Here We Come* dalt hallgatom halkan a walkmanen. Nem is tudom, melyik Smiths-lemezt szeretem legjobban. Hangulattól függ. Természetesen a *The Queen Is Dead* a legjobb. A *The Queen Is Dead* minden lemez közül a legjobb, de nem mindig. Ma éjjel csak a *Strangewayst* hallgatom.

Anyám mindig gyűlölte a The Smiths zenekart. Soha nem mondta ezt így ki, de tudom, hogy gyűlölte őket. Mégis olyan hangosan hallgathattam a lemezeimet, ahogy akartam.

Soha nem mondta, hogy vegyem halkabbra vagy ilyesmi.

Egyszer azt mondtam neki, hogy a zene az egyetlen barátom, a zene az egyetlen létező barátom. Rázta a fejét és megölelt. Sosem értette, hogy lehet teljesen elmerülni a zenében, és minden mást elfelejteni. Emlékszem, amikor legelőször hallgattam egy The Smiths-lemezt. Nem tudom, de olyan érzés volt, amit szeretnél újra átélni. De szüzek csak egyszer lehetünk az életben, nem igaz?

A zene egyfajta lélegzés. Lehetek iszonyú boldogtalan és letört, de mikor felteszek egy jó lemezt, akkor lassan emelkedni kezdek a földről, fel a mennyezetig. Valahol olvastam, hogy Morrissey is így éli meg.

A zene a legjobb kábítószer, mondja Morrissey. A zene jobb, mint a kábítószer.

A rádió órája 00:45-öt mutat. Anyám nyöszörög álmában, álmodik, látom a szeme mozgását, csukva is. Vajon miről álmodik, gondolom. Miről álmodsz, ha tudod, hogy a halál vár

rád? Mindenről, ami elmúlt? Mindenről, ami még jönni fog? Mindenről, ami kimaradt az életedből?

Felébred és rám néz. Elzárom a zenét és anyámra mosolygok.

— Jó gyerek vagy — mondja. — Mindig is jó gyerek voltál.

Kérdezem, hogy kér-e inni. Rázza a fejét.

— Neked is jobb lesz, ha elmegyek — mondja.

Kérem, hogy ne mondjon ilyet, hisz beteg, nem tudja, mit beszél.

— Ha már nem leszek, végre szabad leszel — mondja

anyám. — Akkor lányok után nézhetsz.

— Ne beszélj így, anyám! — mondom.

— Én csak azt szeretném, hogy találj egy rendes lányt, akit feleségül veszel és boldogan élhettek.

Az ilyesmit anyám soha nem értette meg. Nincs boldog pár. Ha mutatsz nekem egy boldog párt, dísztáviratot küldök nekik. Ha mutatsz egy harmonikus családot, beállok idegenlégiósna.

Anyámnak kellene ezt leginkább megértenie, neki, aki szakított apámmal, neki, aki fél életét eldobta apám miatt, és szakítania kellett vele, hogy életben maradjon. A boldogság nem életképes, ha szűk keretek közé szorítják.

— Milyen jót tenne neked, ha találnál egy lányt — mondja anyám.

— Aludj — mondom.

Visszafekszik.

Olvastam egy lapban Morrisseyről és a barátnőjéről. Mikor még együtt voltak, akkor a lánynak megeredt a szája és elmondta a barátainak, ami közte és Morrissey közt történt, a legapróbb részletekig.

Kiteregettük a szennyesünket, közszemlére tettük, mondta Morrissey, és hozzátette: Rendben van, megkaptam a magamét, de ebből elegendem van. S azóta tudomásom szerint senkivel nem járt. Magányosan élt. Ahogy teltek az évek, leesett neki, hogy cölibátusban él.

Én is úgy élek, mint Morrissey. Vegetáriánus vagyok és cölibátusban élek. Nem voltam együtt lánnyal vagy húsz éve. Ez az egyedüli megoldás. *I will live my life as I will undoubtedly die* — *alone*. Manapság sok a szex és kevés az érzelem. Legtöbbsen a lábuk között hordják az agyukat.

Utálok, mikor az emberek mocskosan beszélnek a szexről. Én erre képtelen vagyok. *Pinaduma*, ahogy a postán mondták. Pinaduma. Felfordult a gyomrom. Bunkó társaság. Egyikük sem hallott a The Smiths zenekarról.

Anyám azt mondja, hogy nagyon szeretné, ha valaki majd törődne velem és szeretne.

— Képzeld, ha találnál egy kedves lányt — mondja.

Istenem, ezt már ezerszer megtárgyaltuk. Szeretne egy unokát. Erről van szó. Nem akarja, hogy velem kihaljon a sor. Azt szeretné, hogy minden menjen tovább, hogy folytatódjon az élet.

Én meg azt szeretném teljes szívemből, hogy mindenben olyan legyek, amilyennek ő szeretne látni. Hogy egyszer az életben ne csalódjon bennem. Bármit mondanék neki, bármit meg-

tennék érte, bármit az egész világon, csak boldogan haljon meg.

— Van egy barátnőm — mondom, és szinte magam is elhiszem.

— Van egy barátnőm — ismétlem.

— Tényleg? — kérdi anyám és félig felül az ágyban.

Bólintok.

— Nem mondtam el eddig — mondom. — Kicsit szégyenlős.

— De jó! — mondja anyám. — Fantasztikus! Mi a neve?

— Marita — hazudom.

— Marita — mondja anyám. — Fantasztikus. Itt lakik az közelben?

— A szülei idevalósiak, de már elköltöztek. A lány pedig itt lakik Oddában.

— Mondj el róla mindent.

Az jár a fejemben, hogy most hazudnom kell, akkorát kell hazudnom, hogy belekékülök. Állítólag ha sokat hazudik valaki, a végén maga is elhiszi, amit mond.

Csak most jó sokat kell hazudnom.

Mesélek neki a barátnőmről, kitalálok valamit, blöffölök és nagyokat lódítok. Az az érzésem, hogy átlát rajtam, de nem szól, biztos tudja, hogy hazudok, de hiszen éppen ez az, amit hallani szeretne, ezért nem szól semmit. *Please please please, let me, let me, let me, let me get what I want*.

— Mikor láthatnám? — kérdi anyám.

— Holnap — mondom, és arra gondolok, hogy nincs sok idő hátra, mondhatok bármit, úgymé megúszom a dolgot. Úgymé hamarosan vége lesz mindennek. Hamarosan vége.

— Holnap találkozhattok, anya. Elhozom hozzád holnap. Aludj most. Feküdj le és aludj.

Nézem magam a tükörben, látom az ősz szálakat a halántékomon, lenőnek az oldalszakállamra, olyan, mintha egy fa évgyűrűi lennének, megszámolod az ősz szálakat és kiderül, hány éves vagy.

Már nem olyan dús a hajam, mint régen. Még van egy homlokba hulló tincsem, de már nincs annyi hajam, hogy magasra tupírozzam, még hajzselével sem.

Különben ilyen esős helyen nem könnyű dús hajzatot viselni. Az eső lelapítja. *The rain falls hard on this humdrum town*.

A fényképeken látni, hogy Morrissey is öregedett. Most rövid a haja, még mindig pajeszt hord, de *Cox-loafert* visel és Gucci kabátot.

A francba is, Morrisseynek van stílusa. Mindig is volt. Jobb stílusa van, mint az egész popvilágnak együttvéve. Vannak, akik azt állítják, hogy mióta kivált a The Smithsből, azóta nem sokat ér, de ez csak süket duma. Még mindig pontosan olyan, amilyennek lennie kell.

Fekete ruhát veszek fel, fekete pólót és a Nemzeti Egységügyi Szolgálat szemüvegét. Ez pont olyan szemüveg, amelyet Morrissey visel a *Hatful Of Hollow* lemeze borítóján. A The Smiths hivatalos fanklubján keresztül szereztem. Biztos sok ezer ilyen szemüveget adtak el hozzám hasonló örülteknek.

De nem számít. Számomra ez Morrissey szemüvege, olyan, amilyet akkor viselt, és nekem valóban jól áll. Emellett még rosszabbul is látok a szemüveggel, a világ életlenné és homályossá válik, mintha egy kocsi­ban ülnék zuhogó esőben, és az ablaktör­lők nem vinnék le a vizet a szélvédőről.

Bemegyek anyámhoz. Éppen ébren van. Megkértem a szomszédasszonyt, hogy jöjjön át és nézzen rá, ez az a dagadt nő, akit csak Burundi hercegnőnek hívnak a ház lakói. Anyámnak talán szüksége van most egy hercegnőre. Amíg nem vagyok otthon, megbeszélhetik Dianát és a brit monarchia jövőjét.

— Anya, elmegyek a lányért — mondom neki.

Köhögve bólogat.

— Sietek vissza — mondom.

Meleg nap van. A fény sárgáról fehérre fakul. Sokat esett a nyáron. Az emberek panaszkodtak ezért, de én a magam részéről szeretem az esőt. Szeretem az esőt és az ügyefogyott politikusokat. Így van legalább valami, amit mások utálnak. Kell valami, amit utálni lehet, megvetni, gyűlölni, különben minden értelmetlen.

Felülök anyám kerékpárjára és tekerek a központ felé. Hol keressem egyáltalán? *Come out and find the one that you love and who loves you.* De a fenébe is, nem olyan egyszerű.

Lekanyarodom a kikötő felé, majdnem elüt egy autó, jóformán semmit nem látok ezzel a Morrissey-szemüveggel. Olyan, mintha a *There Is A Light That Never Goes Out* című videóban kerékpároznék. Minden ködös, fátyolos és életlen. Minden remeg és ugrál. Ezzel a szemüveggel francot se látok.

Éppen ez a jó benne. Mindig ez volt rajtam, mikor levélhordó voltam. Nem kellett a ronda Oddát néz­nem. Van egy belső képem Oddáról, a szép Oddáról, a piszkos és rozsdás és öreg, de mégis szép Oddáról. Nem akarom a másik Oddát látni, az új Oddát, amelyik más szeretne lenni.

Hol keressem? Milyen esélyeim vannak? Hányan laknak Oddában? Nyolcezren? Nyolcezer hulla. A hetvenes években az önkormányzat elhatározta, hogy 2000-ben tízezer lakosú város lesz. Azóta a lakosság száma csak csökken. Teljesen nevetséges határozat volt. Ki akar önszántából itt lakni? Tízezer hulla 2000-ben? Nevetséges.

A buszmegállóhoz biciklizek. Hátha találok ott egy lányt, aki nem Oddából való. Egy nyitott gondolkodásút, aki nem tud rólam semmit. Lelakatom a női biciklit, belépek az állomásépületbe, és veszek egy üdítőt.

A fenébe is, olyan, mintha újra tizenhat éves lennék. Tizenhat éves, esetlen és félénk. Mindig is félénk és zárkózott voltam. És szörnyen szégyenlős. Az a fajta, akit nem szeretnek a lányok. *And time is against me now, and there's no one left to blame.*

Iszom egy kis üdítőt, és azon töröm a fejem, hogy mit mondjak. Tulajdonképpen mit is mondjak? Hogy tudnám elmagyarázni egy pár mondatban?

Egy lány kiszáll a buszból és lehuppan az egyik asztalhoz. Tanulmányozom a szemüveg mögül. Látom, hogy megfelelne, olyan, mint egy Marita. Hosszú hajú, a fjord felől érkezett, ti-

pikus vidéki lány. Egyenesen odamehetnék hozzá és megkérdezhetném.

De mit kérdez­zek?

Nem tudom, de nincs vesztenivalóm. Nem magamért teszem, hanem anyámért. Megigazítom a kabátomat és az asztalához lépek. Szeretnék mondani valamit, de nem jön ki szó a számon.

Csak állok és iszom az üdítőt. Nem bírok egy szót sem ki­nyögni.

A lány végül feláll és megkérdezi, hogy szeretnék-e leülni. Ezzel elmegy. Kilép az életemből.

Oh, please, fulfill me, otherwise, kill me.

Tizenkilenc éves koromban volt egy barátnőm. Egyszer csak a lakása ajtajánál álltunk, emlékszem, hogy havazott, februári éjszaka volt, a többiek már elmentek, csak mi maradtunk, ő és én és a hóesés. Bementünk a lakására, ahol én izgatottan Oscar Wilde-ról kezdtem magyarázni.

Az elhízott, öreg Oscarról beszéltem és a könyveiről, és hogy milyen szellemes volt a szellemes korszakában, és hogy mennyire tetszett nekem, és mikor a lány megunt az előadásomat, magához húzott és megcsókolt. És én visszacsókoltam. Szerettem volna feleségül venni, ott helyben, és csókolni egész

életemben, feküdni a heverőn és csókolni, olyan szép volt és olyan puha. De a lány félreértette az egészet. Azt hitte, hogy csak le akarok feküdni vele, és kész. Azt hitte, hogy csak arra várok, hogy lefeküdjön nekem. *But I don't want a lover, I just want to be tied to the back of your car, to be tied to the back of your car.*

Ekkor egy másik nő lép be az állomásépületbe. Valamivel idősebb, körülbelül 35 éves lehet. Egy csomó bevásárlószatyrot cipel, és a haja szőke.

Ő kell nekem. Mély levegőt veszek, megigazítom a szemüveget, végigsimítom a hajam, Reggie Kray vagyok most, az

utolsó híres nemzetközi playboy, Istenem, úgy lépkedek, mint egy hős, szoknyavadász vagyok, *this charming man*.

— Leülhetek? — kérdezem.

A nő virslit kért. Te jó Isten, virslit, eléggé undorító. Hogy falhatja így valaki a virslit? De úgy látom, bólintott, és leülök.

Köszörülöm a torkom, dadogok, hebegek valamit, magam sem értem, mit.

Hibásan kezdtem neki, az biztos. Nem is tudom, mit mondok. Olyan, mintha kilyukadt volna egy cukorkás zacskó, és minden kipotyogott volna belőle, nincs semmi a helyén.

— Tulajdonképpen mit akar? — kérdezi a nő, a szája tele van virslivel.

— Azt, hogy jöjjön el velem — mondom.

Erre feláll és rám kiabál:

— Azt akarja, hogy menjek el magával?

Bólintok.

— Ne értsen félre — mondom. — Megfizetem!

A szemüveg miatt nem látom a kezét, csak mikor már késő, de érzem a pofont az arcomon. Nyílt tenyérrel, rohadtul fáj.

— Disznó — kiáltja a nő, feláll és felkapja a bevásárlószatyrait.

Mindenki engem néz. Nem nézek fel, de tudom, hogy mindenki engem bámul. A szemüvegtől nem sokat látok, de nem számít, mások látnak *engem*.

Teljes csend van a váróteremben. Ülök, fogom a poharamat, mintha mi sem történt volna. Nem történt semmi, nyugodt vagyok, nem történt semmi. Bárcsak megnyílna alattam a föld, bárcsak elsüllyednék.

Arra gondolok, hogy felállok és elkiáltom magam: *Mindenki figyeljen rám! Tudjátok meg, hogy az élet csak elvesz tőlünk, és semmit nem ad vissza*.

Arra gondolok, hogy hazabiciklizhetnék anyámhoz és mondhatnám, hogy a szerelmem nem tud eljönni, mert munkába kellett mennie, vagy orvoshoz, vagy hogy rosszul lett, megcsípte egy darázs, kimerült volt, kómában fekszik, megtámadta őt egy kábítószeres banda.

De ez életét venné anyámnak. Megölné őt. Arra gondolok, hogy ebben az életben egyszer sem okoztam örömet anyámnak. Egyszer sem.

— Szabad ez a hely?

Felnézek és homályosan látom egy alak körvonalait. Nem érdekel, mondom, üljön csak le.

Úgy ülök ott, mint egy kifacsart citrom. Mint egy felmosórongy. Tessék idejönni, mindenki, nézzenek meg egy kifacsart felmosórongyot. Íme, a nap mutatványa. Egy rongy ember. Az oddai rongy.

— Mi van magával? — kérdi az illető.

Nem felelek. Érzem, hogy még egy pillanat, és sírva fakadok. Csalódást okoztam anyámnak, az egyetlen embernek, aki szeret.

— Elütötte a vonat, vagy mi baj? — kérdi az asztaltársam.

Kiiszom az italomat és kibámulok az ablakon. Szép idő van,

tiszta a levegő, süt a nap, de nem látok semmit. Minden homályos. Minden ködös.

Morrissey mondott valamit a boldogságról. Azt mondta, hogy a boldogság nem egy konkrét dolog. Boldogság lehet az is, ha elnyalunk egy fagyaltot. Lehet Bernard Manning. Lehet egy öregasszony, aki leesett a számárról.

Nem tudom, a Jóisten tudja, én nem tudom. Én túl érzékeny vagyok. Nem erre a bolygóra születtem. Felrobbanok, ha valaki hozzám ér. *I could have been wild and I could have been free, but Nature played this trick on me*.

— Ne lógassa az orrát — hallom az asztal másik oldaláról.

A szemüveg felett ránézek. Sötétszőke, rövid a haja. Kerek, formás arca van, szép ívű szája. Mellette egy kopott fekete bőrrönd. Kávét iszik.

— Anyám haldoklik — mondom.

Leteszi a kávéját és azt mondja, hogy nagyon sajnálja. Nem akart megbántani.

— Rendben van — mondom.

Kérdezi, hogy anyám kórházban van-e. Elmondom, hogy otthon fekszik a Panelházban, és meg fog halni.

— Miért nincs most vele? — kérdezi a lány.

— Hosszú történet — felelem.

Mondja, hogy van ideje meghallgatni, csak órák múlva indul a busza.

Ránézek és látom, hogy hasonlít arra a lányra, aki a Smith-videóban táncolt a *How Soon Is Now* számra. Ugyanazok a vonásai, mint a videóklipben szereplő lánynak. Egy lányt keresek, mondom, aki a kedvesem lehetne.

— Ki nem keresi a kedvesét? — mondja a lány nevetve.

Tetszik a nevetése.

Elmondom, hogy anyám mindig azt szerette volna, ha van egy kedvesem, de nekem sose volt. Nem tudom, miért mondom el egy vadidegennek, de elmondom.

— Az egész életem úgy telik, hogy nincs mellettem nő — mondom. — Nincs barátnőm, nem kellek senkinek.

— Egy szavát sem hiszem el — mondja.

— Hát ne higgye — mondom.

— Mit csinálok én itt? — kérdem magamban. Rohadtul reménytelen az egész. Minden reménytelen. Én magam is reménytelen vagyok. Nem kellek senkinek, totál szerencsétlen alak vagyok. *Sleep on and dream of Love, because it's the closest you will get to love*.

— Lenne a kedvesem? — kérdem a lánytól.

Nevet.

— Nem gondolja, hogy lassabban kéne sietnie?

Nevet. Nem tetszik nekem ez a nevetés.

— *Sorry* — mondom és felállok —, csak egy rossz vicc volt az egész.

Kimegyek az anyám biciklijéhez. *Sweetness, sweetness, I was only joking!* Kinyitom a lakatot és kész vagyok megölni anyámat.

Most feltekerek a Panelházhoz, bemegyek anyámhoz és hiedgyérrrel megölm.

— Anyám — fogom mondani —, végtelenül sajnálom, de becsaptalak.

Felugrok a biciklire és kezdenék tekerni, mikor hallom, hogy valaki utánam kiált.

— Hahó, várjon!

Megfordulok. Homályosan látom, hogy valaki fut felém.

— Nagyon örülök, hogy megismerhettelek, Marita — mondja anyám és fogja a lány kezét. — Nem is gondolod, mennyire örülök! Meghalhatok, mert tudom, hogy valaki törődni fog a fiammal.

Anyám mosolyog, és úgy szorongatja a lány kezét, hogy beleféhérednek a csontjai.

— Azt hiszem, most pihenned kell, anyám! — mondom.

Az órákra pillantok, látom, hogy a lánynak lassan indulnia kell, hogy elérje a buszt.

— Ölelj meg! — mondja anyám a lánynak, aki a kedvesemet játssza.

Megölelik egymást. Szinte elkönnyezem magam, mikor rájuk nézek.

Anyám mindenről kifaggatta, mint egy rendőrségi kihallgatáson, akár az ügyeletes nyomozó. A lány legjobb tudása szerint válaszolt, csak néha nézett fel rám, hogy lássa, helyeslően vagy rosszállóan bólintok.

De remekül viselkedett, mindent kitalált, amit kellett. Először tettem boldoggá anyámat. Először tettem igazán jól vele. És arra gondoltam, hogy jellemző rám, hogy mindez csak egy hamis játék volt.

A lány anyám fölé hajol és homlokon csókolja. Látom anyámon, mennyire örül, a szemét becsukja és hosszan, boldogan lélegzik.

— Olyan fáradt vagyok — mondja. — Olyan fáradt.

Kikísérem a lányt a bejárathoz.

— Köszönöm szépen — mondom. — Nem is tudom, hogy köszönjem meg.

Mosolyog. Kezével füle mögé simít egy hajtincset. Hihetetlen szép mozdulat, valóságos költészet, mondhatom. Mindig tetszett nekem, mikor a lányok a hajukat igazgatják.

— Szerencsés vagy, hogy ilyen jó anyád van — mondja, és rám néz.

Ekkor leveszi rólam a szemüveget. Soha nem hordok bent szemüveget, de most annyi minden történt, hogy elfelejtettem levenni.

— Te is jó vagy — mondja, és megsimogatja arcom.

Így tisztán látok és arra gondolok, hogy ez a lány igazán hasonlít a Smith-videón szereplő lányhoz. Bár kicsit idősebb. Nekem mindig nagyon tetszett a Smith-videós lány. Nem hiszem, hogy van nála szebb.

— Lekísérjelek? — kérdezem gyorsan.

Felkapom a bőrröndjét, és leviszem a lépcsőn. Kint a járdán odaadom neki, és megkérdezem, tudja-e az utat a buszmegállóig, mert nekem vissza kell mennem anyámhoz. Bólint, igen.

— Viszlát! — mondja és elmegy.

Utána nézek. Pár lépés után visszafordul.

— Tudod mit? — kiáltja. — Én is szeretem a The Smith-t!

A francba! Nem is szóltam neki a The Smithsről. Biztos látta a lemezeket és a plakátokat a szobámban.

Ezt gondolom: *Té jó Isten, itt a nagy alkalom!* Utána kell futnom. Meg kell állítanom. Kell vele beszélnem.

De bénultan állok, furcsa félelem tör rám, jó volna utánafutni, utolérni, megállítani, de nem mozdulok.

Mintha lebetonoztak volna. Állok, és arra gondolok, hogy még a nevét is elfelejtettem megkérdezni. Befordul a sarkon a Domus áruháznál, közben arra gondolok, hogy semmit sem tudok róla, s most már késő, most már minden késő.

Fentről anyám kiáltását hallom, fájdalmai vannak. Viszek neki egy pohár vizet. Látom, hogy véreset hányt.

— Mi történt? — kérdem.

— Nem tudom — válaszolja.

— Hívjak orvost? — kérdem.

Azt mondja, hogy nem. Már annyiszor átvilágították, agyonszurkálták, vettek tőle vért, EKG-t csináltak és röntgenezték.

Az orvosok többet már nem tehetnek érte.

— Olyan boldog vagyok — mondja anyám. — Milyen kedves lányt találtál.

Visszahanyatlik párnájára, és becsukja szemét. Hozok valamit, hogy feltöröljem a padlót. Leülök a füles fotelbe, és kinézek az ablakon. Erős a fény odakint, fehér fény, ami mindent megvilágít, ilyenkor senki nem tud hazudni.

Csak én.

A lányra gondolok. Egy pillanatig itt volt, egy pillanat alatt elment. Most már olyan, mintha sosem lett volna itt.

Ma fog anyám meghalni. Augusztus utolsó napján. Ugyanazon a napon, mint Diana. Csak Diana óránként száz kilométeres sebességgel halt meg. Anyám meg végtelenül lassan hal meg.

De ennek is eljött a napja. Tudom. Látom rajta. Szinte már nincs is e világban. Ülök a fotelben és tudom, hogy pár óra múlva elmegy az anyám. Végigjárta az utat. *Ringass el daloddal, ringass el daloddal, ringass el daloddal*.

Ha meghalt, lebiciklizek a virágboltba, veszek egy ölnyi liomot és szétszórom a szobájában. Anyámra is szórok, az ágyra is, a padlóra is, mint a *This Charming Man* videóban. Érezze anyám a túlvilágról az élet illatát, a virágok költészetét, egyetlen fia utolsó üzenetét.

Aztán felöltözöm, felveszem a Morrissey szemüveget és elindulok, mint egy vak, csak megyek és megyek. Addig megyek, ameddig kell, hogy megtaláljam a lányt, akiről nem tudom, hol lakik, s akinek még a nevét sem tudom.

És ha végül megtalálom, akkor leveszem a szemüveget és újra megkérdezem: Akarsz a kedvesem lenni?

(Borka László és A. Dobos Éva fordítása)

Merethe Lindstrøm

Csigák

Merethe LINDSTRØM: *Sneglene, Gjestene*, Aschehoug Forlag, 2007. A szerző szíves engedelmével közölve.

Elsőként egy egyszobás lakást nézünk meg a belváros egyik mel-lékutcajában, a keleti városrészben. Há-tul az udvaron hintaáll-vány, körülötte fák, azt hiszem, rálátni a közeli parkra. Egy évre adják ki, de a szerződés meghosszabbítható. Később talán sikerül nagyobb lakásra cserélnie. Ha a helyzet megváltozik. Ezt mond-tam a telefonban, amikor megbeszéltük, hol találkozunk.

Ha a helyzet megváltozik.

Nem felelt.

A telefonban beszéltem neki erről a lakásról és a többi hir-detésről, s megemlítettem, hogy összeállítottam egy útitervet. Egy útiterv jól jöhet, mondtam. Hogy be tudjuk osztani az időt. Megegyeztünk, hogy hol találkozunk.

Próbálj meg kicsit hamarabb odaérni, mondtam. Akkor mindenre jut idő.

Míg telefonáltam, a feleségem mellettem állt. Az ajtóban állt a folyosón, a beszélgetést hallgatta, láttam, hogy figyel, jobb kezét csípőre tette, baljával a nyakát dörzsölgette, mint mindig, amikor elbizonytalanodik, még csak leplezni sem próbálta, nyil-vánvaló volt. Anya üdvözlő, mondtam a kagylóba. A feleségem csak nézett rám, aztán kiment a konyhába.

Az udvaron várunk a bérház előtt, már jó ideje várakozunk, a fiam és én. Megnyomom a csengőt, balra van a téglafalon. Nem nyitják ki. A ház homlokzata nyomasztó, szürke kő. Fönt, a má-sodik emeleten nyitva van egy ablak. Talán megláttak, amint idelent állunk, és meggondolták magukat. Várunk még öt per-cet, valószínűleg félreértettem az időpontot, mondom. Csaló-dott vagyok, elmagyarázom, hogy felhívtam őket, szóltam, hogy jövünk. Vegard megvonja a vállát. A következő lakás néhány háztömbbel odébb van, a gondnok kinyitja az ajtót, bekísér az előcsarnokba. A hátsó udvarban van egy poroló, egy csomó bi-cikli, és a kukák szépen sorakoznak egymás mellett. Milyen ren-dezett, gondolom, itt aztán rendet tartanak. Tisztázom, hogy én az apa vagyok, és Vegard a lehetséges bérlő. A lakás egyszobás. Magas ablakok és egy szűkös tér étkezősarokkal. A szoba csak részben bútorozott. Az ablakból a kilátás a nyugati városrésze-re nyílik. Tulajdonképpen remek panoráma, a lenti parkot is látni. Szerintem ez fontos. De a lakás felújításra szorul, itt már évtize-dek óta nem nyúltak semmihez.

Vegard még mindig az ajtóban áll, a mobiltelefonját babrálja. A gondnok azt mondja, fontosnak tartja megemlíteni, hogy a folyosón volt néhány összetűzés, de ennek már néhány éve vége. Hallgatok. Talán nem ez a megfelelő hely. Kinyitja a véce ajtaját, odakint van a lépcsőforduló mellett.

Egy fiatal pár éppen lefelé tart, a férfi Vegardra néz. A gond-nok megkérdezi, hogy működik-e az új vízmelegítő-rendszer, bólintanak, észreveszem, hogy a fiatalember tovább bámulja Vegardot, miközben a lány leme-gy a lépcsőn.

Ismerted a fickót? — kérdezem bent a lakásban. Vegard megrázza a fejét. Egész biztosan nem ismerted? — erősködöm. Értetlenül néz rám, az arca közönyös. Fogalmam sincs, ki az, mondja. De hiszen ez nem jelent semmit, gondolom hirtelen,

mit is jelenthetne. Tetszik a lakás? — kérdezem. Megvonja a vállát.

Épp csak elkezdtünk szétnézni, mondja.

Akarok még mondani valamit, de amikor kilépünk az épü-letből, és megcsap a nap melege, mert már szinte dél van, elfelej-tem, mit akartam. Baktatunk a hőségben, a fiam levette fekete ingét és átdobta a vállán. Csak egy trikó van rajta. A telefonja csipog egyet, megnézi. Eltűnődöm, ki lehet az, aki most üze-netekkel bombázza, szeretném megkérdezni, de zsebre vágja a mobilt. Az útiterv szerint először a városközpontot járjuk be, aztán a külvárosok felé indulunk. Persze, csak ha szükséges, ha nem találjuk meg útközben azt, amit keresünk. Eszembe jut, hogy mit akartam mondani, a pénzt akartam szóba hozni. Ami azt illeti, hoztam még némi tartalékot, mondom.

Szerinted anya mit gondol erről, mondja.

Reggel beszélünk. A telefonbeszélgetés után kimentem a kony-hába, a feleségem ott állt, tett-vett. Korábban bedobtam a mo-sogatókagylóba egy fazekat, csöpögött bele a víz. Vagy a fele-ségem töltötte színültig, vagy a rosszul elzárt csapból szivárgó víz. A csap még mindig csöpögött, a vékony sugár hullámokat vetett a víz tükre-n. Az alján heverő fémkanál miatt hullámozott. Megmarkoltam a csapot, határozott mozdulattal elzártam. Az-tán kinyitottam a kredenc ajtaját és kivettem a borítékot. Ezer-nyolcszáz korona volt benne. Összehajtottam a borítékot, a bankók merevek voltak, szinte fényesek, a zsebembe tettem és becsuktam a kredencajtót. Láta, hogy mit csinálok. Egy ide-ig álldogáltam és vártam, hátha akar mondani valamit, mielőtt elindulok. A fiunk nemsokára betölti a huszonötöt, mondtam. Előző este is szóbahoztam, azt mondtam, hogy remélem, itthon tudjuk megünnepelni a születésnapját.

A feleségem most sem válaszolt, odament a konyhaasztal-hoz és leült.

Kedvem támadt azt mondani, hogy *ugyan mitől félsz eny-nyire, semmit nem akar tőled*. De ez a mondat túlságosan feltá-rulkozó lett volna, olyan, mint egy ablak, amit télen kinyitunk, megfeledkezünk róla, és egy idő után már nem lehet becsukni.

Ő most is Vegard, mondtam.

Rég volt már, monda a feleségem, azóta továbbléptünk.

Már megfizetett érte, feleltem.

Remélem, hogy a fiú, akit megsebesített, szintén így látja.

Felállt és az ajtóhoz ment. Furcsa lehet neki, hogy az anya nem áll ki mellette, mondtam. A feleségem megfordult, vissza-jött, láttam, hogy megbántódott. Talán most meggondolja ma-gát, futott át rajtam, mert nem válaszolt egyből. Csak állt, aztán megszólalt. Elvégre ott vagy neki te, monda végül.

A fiam kezét nézem. Mindig azt gondoltam, hogy a kezünk egy-forma. Az én családomtól örökölte. Egyébként inkább a felesé-gemre hasonlít, olyanok az arcvonásai, a szőke haja, ami most tövig le van nyírva, mint az övé. Régebben azt mondogattuk, hogy hozzá hasonlít.

Éppen a hetedik évét töltötte, amikor beköltöztünk a házba, és megépítettük a kertben a fészert. Az asztalosok félbehagyták a munkát, egy hétig felénk se néztek, és amikor a fiam a félkész fészterben játszott, talált egy nagy, sárgás házú csigát. Feltette az egyik deszkára, és figyelte. Láttam, hogy ide-oda rakosgatta, le-hajolt, elébe tett egy levelet, egy ágacskával csiklandozta a lágy csápokat. Amikor áthelyezte valahova, az érdekelte, hogy a csi-ga mit csinál. Felfogja-e a változást, ugyanúgy mozog-e, mint az előző deszkán, vagy visszabújik a házába. Órákig figyelte, aztán délután behozta a házba, és betette egy befőttesüvegbe. Később kartondobozokba gyűjtötte őket, az egyik doboz egész nyáron ott állt a ház mellett. A csigák belakták, felmászta az oldalán. Nagy, barna csigák voltak, a házuk világosabb, szinte sárga, és amikor felkúsztak valamire, olyan volt, mintha odaragadtak volna, mint-ha a testük magába szívna azt, amin állnak. A feleségem segített Vegardnak rendben tartani a dobozokat, a fiam megmutogatta neki minden szereményét, és ő türelmesen végignézte mindet.

Azon gondolkodtam, honnan ered a harag, monda a fele-ségem.

Ez egy olyan alkalommal történt, amikor *arról* beszélünk, amikor még beszélünk minderről. A történtekről, arról, amit Vegard tett. Mit is mondott a feleségem. Azt monda, hogy a harag az oka. Azt monda, hogy belátta, képtelen a fiunkat meg-érteni, ha magából indul ki, belátta, hogy az, amit ő érez, nem ugyanaz, mint amit a fiunk érez, de hát hogyan is érthetnél meg akármit, ha nem magadból indulsz ki, gondoltam. Azon az estén a feleségem előrehajolva ült, az arcát a kezébe, a hajába temette, mintha el akart volna rejtőzni.

Ez akkor volt, amikor kimondták az első ítéletet.

A múlt héten éppen elindultam, amikor esni kezdett, az ég már napok óta szürkén lógott alá, folyton zuhogott, de ez most más volt. Ez a hirtelen jött nyári zivatar az égből a földbe csapó szíjjakkal ostorozta az aszfaltot, a kerti pázsitot, vékony, nyílegyenes fémszálként csapódtak be a cseppek, centiméterekre egymástól. Az aszfalton csigákat fedeztem fel, némelyiket már el is taposták. És a postaláda mellett ott terpeszkedett egy hatalmas béka, talán varangy, sok van belőlük odabent az erdei mocsár-ban, ez kijött idáig, éppen egy csigát próbált lenyelni, illet még sosem láttam. A csiga beragadt, bepréselődött a szájába. A va-rangynak színes, nyálkás háta volt, s amikor később hazajöttem, láttam egy szarkát, ami ott állt, és a tetemet csipegette. Vagy a teteme-ket.

Szaladtam aznap az esőben, szorosan magamra csavartam a vékony kabátot és rohantam. A háztető úgy nézett ki, mintha azonnal lezúdulna, csak úgy gőzölögtek a cserepek, a kátránypa-pír megfeketedett a víztől. Bementem a házba és a feleségemet szólítottam, nem volt odabent, de ezt nem tudtam, úgyhogy néhány-szor a nevét kiáltottam, aztán mire kinéztem, már elállt az eső. Meg akartam beszélni vele a fiunk születésnapját, az ün-nepséget, amikor kijön. Az ablakban álltam, néztem a bokrokat az udvaron, az eső teletöltötte az öntözőkannát, amit a felesé-gem kint felejtett, a gyöngé szél belekapott a bokrokba, minden

sötétzöld volt, még a garázs oldalának támasztott összehajtott műanyag szék is. A két tavasszal megmetszett fa idegenül, vé-konyan meredt az égre, és csak az a kicsi, sárga műanyag zacskó nem volt zöld, amit valaki bedobott a kerítésen át, ne felejtsem el majd felszedni, gondoltam. A zivatar után minden elcsön-desedett. Megbélyegző nyugalom, gondoltam. És hirtelen úgy éreztem, nem bírom tovább. Nem bírom. Akkor lépett be a fe-leségem, megkérdezte, láttam-e, micsoda zápor volt. Igen, felel-tem. Olyan hirtelen jött, monda. Igen, feleltem. Azt mondtam, hogy van a kertben valami szemét. Nem vettem észre, felelte, és az ablakhoz lépett, kinézett. Összeszedem, mondtam. Bizonyára bedobta valaki az utcáról. Nem is értem, miért kell illet tenni, monda. Ránéztem, a haja vizes volt. Azt hiszem, kéne még ül-tetnünk ezt-azt, mondtam, így olyan egyhangú a kert. Jó ötlet, felelte.

Láttad, rengeteg a csiga, monda.

Vegard szeretne benézni egy cipőboltba. A belvárosban vagyunk, és arra gondolt, hogy vásárol egy pár cipőt, mielőtt továbbme-gyünk lakást keresni. Az egyik bolt polcain látok több tetszetős cipőt is, közben Vegard beszédbe elegyedett egy lánnyal, akit nyilvánvalóan ismer. Sokkal magasabb a lánynál, akinek hosszú haja lófarokba fogva a hátát éri. Végignézem a polcokat, megfe-lelő méretet keresek. Elmegy mellettem egy eladónő, kezében nyitott kartondoboz, de túlságosan siet, nem sikerül megállíta-nom.

Vegard továbbra is a lánnyal beszélget, a lány úgy hajol fe-léje, mintha azt akarná, hogy a fiam ráugorjon, a háta mögött egy beépített polc, benne egy kék műanyag ablak, semmi látni-való mögötte, de a mélység benyomását kelti, mintha a fal mögé vagy kifelé lehetne nézni. Hatásvadászat. Újra a cipőket kezdem vizsgálgatni.

A per folyamán szó esett arról, hogy a fiam talán alkohol ha-tása alatt állt a történetekkor. Ezt végül nem tisztázták. Az egyik jogi szakértő beszélt ennek lehetőségéről, aztán nem foglalkoz-tak többet a kérdéssel.

Provokáció nélkül támadt rá, ez állt a vádiratban. A pro-vokáció semmilyen formája nem bizonyítható. Az eladónő újra feltűnik a kartondobozzal, most sikerül felhívnom magamra a figyelmét.

Azt mondom, hogy szeretném felpróbálni az egyik pár ci-pőt. Megkér, hogy várjak, amíg felhossa a raktárból a megfelelő méretet. Vegard és a lány ugyanott állnak. Talán tudta, hogy a lány itt lesz. Szép kislány, alacsony és vékony. Vegard könnyedén fel tudná emelni és kivinni.

A másik fiú tizenhat éves volt. Egyelőre nem tudni, hogy maradandó-e a sérülése, még nincsenek tisztában a károsodás mértékével. A kártérítési keresetben ezt külön kiemelték.

Gondolj csak bele, monda a feleségem, gondolj az anyjára. Gondolj bele.

Nem kérdezhetem meg a fiamtól, hogy ő mit gondol mind-erről. Emlékszem, a feleségem egy alkalommal azt kiabálta neki,

mi az atyaúristent képzelte, hallod egyáltalán, hogy mit kérdeztem. Fogalmam sincs, miért gondolta, hogy a fiunk válaszolni tudna. Néhanapján, amikor este lekapcsolom a villanyt, az ablakhoz állok, kinézek a kertbe, látom a szomszédok udvarán a fényeket, időnként elsétál valaki az utcán, szeretek ott ácsorogni, aztán odalép a feleségem, nem fekszel le, kérdezi, vagy azt mondja, hogy most már későre jár, és fáradt. A kert végében a kerítés mellett látom a romos fészert, amit akkor építettünk, amikor kicsi volt, mindig itt szedte össze a csigákat.

Valami furcsa történik, mielőtt kimennénk a cipőboltból. A lány megöleli Vegardot, ő mond valamit, erre a lány mindkét öklével belevág a fiam hasába, mintha el akarná lökni. Akár mulatságos is lehetne, hiszen annyival kisebb a fiamnál, olyan, mint egy gyerek, aki egy felnőttet lökdös. De látom az arckifejezését. Nem viccnek szánta.

Hát ez meg mi volt, mondom Vegardnak. Semmi, feleli. Mégiscsak volt valami, mondom. Körülnézek a boltban, jönnek-mennek körülöttünk az emberek, látom, hogy nem tudok semmit kihúzni belőle. Fogalmam sincs, ki lehetett ez a lány, hogy jelent-e a fiamnak valamit. A kasszánál vagyunk, fizettem, és az egyik alkalmazott beteszi egy szatyorba az új cipőt. Megkérdezi, hogy a régít akarom-e magamon tartani.

Csak vásárol egy telefonkártyát, amíg elmegyek az autóért. Nem akarom tovább faggatni a lányról. Úgy tűnik, nincs rá különösebb hatással az eset, nem jött zavarba, egy idő után én is szinte elfelejtem. Élvezem, hogy idekint láthatom, lassan elsétál az átjáróig, megáll, mielőtt átmenne a keresztutcán. Arra gondolok, hogy régen láttam őt utoljára az utcán. Az utóbbi években különféle helyiségekben találkoztunk. Egy asztalnál ült a fogadószobában, én mellette. Egy csomó ember között ácsorogtunk egy folyosón az ablak előtt, a rácsok korlátozták a kilátást, vagy egy lépcsőházban álltunk, ahol a beépített fülkékből sugárban áradt a fény. Karácsony körül elég sokat beszélünk telefonon. Nem látogathattam meg olyan gyakran, mint szerettem volna. Nem akart látogatókat fogadni. Azt mondta, sokat tornászik. Megkérdeztem, emlékszik-e arra a nyárra, amikor én úton voltam, még gyerekkorában. Annyit felelt, hogy nem a legjobbkor hívtam, volt valami konfliktus egy másik fogollyal. És hogy elege van. Karácsony napján újra felhívtam, azt mondtam, szeretnék bemenni az ajándékokkal, de akkor sem akart látni. Fáradtnak tűnt. Alszol-eleget? — kérdeztem. Biztosan nem akarod, hogy meglátogassalak? Eddig sem viccből mondta, felelte. Miért ne mondhatta volna viccből, gondoltam magamban, igazán találhatott volna valami kifogást, mondhatott volna egyebet. De fáradt volt. Karácsony után bemegyek, jelentettem ki, majd akkor beszélgetünk.

Azt hiszem, örülne, ha a lakásából jó kilátás nyílna. A kilátás fontos. Az autóban szinte kinyújtom a karomat, hogy átöleljem a vállát.

Kijelenti, hogy furán kimért léptekkel járok. Hogy érted ezt? Mintha vécére kéne menned. Kicsit szégyenlősen nevetek. Az új cipő teszi. A régít a boltban hagytam, ott maradt a pulton, amikor eljöttünk, ő mondta, hogy ne hozzam el. Bár voltak kétségeim. Szokatlan az új cipő, mondom. Azt mondja, hogy sportcipőt kellett volna vennem, akkor együtt járhatnánk futni. Mosolyog. Majd meggondolom, felelem. A közelsége mindig valami meleg, jó érzéssel töltött el. Azt javaslom, hogy együnk valamit.

Megállunk egy benzinkútnál, veszek két hot dogot. A boltból kifelé jövet látom, hogy lehajtott fejjel ül az autóban, talán olvas valamit, vagy ismét elővette a mobilját. Kényelmetlen, majdnem fájdalmas érzés kezd erőt venni rajtam. Sajog az egyik sarkam. Azt hiszem, kezd felhólyagosodni. Nem kellett volna a boltban hagynom a régi cipőt. Most muszáj lesz ebben gyalogolnom. Azon a nyáron, amikor csigákat gyűjtött, sokat utaztam munkaügyben. Ültem a melegben egy hotelszobában egy széken, amire azért emlékszem, mert különös szaga volt, fertőtlenítőszer- vagy folteltávolító-szaga, meztelen felsőtesttel ültem, a szék kárpitja szúrt, de túl fáradt voltam ahhoz, hogy felálljak és magamra vegyek valamit. Következő nap kellett továbbutaznom.

Kipukkadt a biciklikerekem, mondta a telefonban. Nyolcéves volt. Megoldjuk, feleltem. Amint hazaérek. Elhallgatott, azt mondtam neki, hogy hiányzik, és hogy egy hét múlva otthon leszek. Nemsokára lefekszel, ugye? — kérdeztem.

Igen, nemsokára, felelte. Azt mondta, hogy utálja az iskolát. Én azt feleltem, hogy vakáció van. Most nem kell iskolába mennie, mert nyár van. Ősszel sem akarok visszamenni, mondta. Átéreztem a helyzetét, értettem, hogy milyen ez. Fájdalmas. És a távolból még rosszabb. Egy pillanatra azon tűnődtem, vajon úgy érzi-e, hogy magára hagytam, vagy csak a saját érzéseimet vetítem ki rá. Azt mondtam, hogy ott, ahol vagyok, meleg van, megkérdeztem, volt-e a strandon. Itt esik, felelte. Előbújtak a csigák. És a giliszták is, hatalmasak. Azt mondta, minden tele van csigákkal, ezentúl csigákat fog tartani. Ahogy előadta a terveit, lelkesebbnek tűnt.

Miért bújnak elő? — kérdezte végül. Muszáj nekik, feleltem. A dombot eláztatta az eső. De miért, mondta. Nincs más választásuk, feleltem. Vagy előbújnak, vagy megfulladnak.

Az út egy házsorhoz vezet. Errefelé a házak kisebbek, villanegyed a lakótelep mellett. Ismét eltévesztem az utat, visszatartunk, és behajtunk egy mellékutcán, a házat Vegard veszi észre.

Az öregúr, aki ajtót nyit, mindkettőnkkel kezét ráz. Ez a fia háza. Elmeséli, hogy a fia és a menyé pillanatnyilag külföl-

dön tartózkodnak. Úgyhogy neki kell bérlőt találnia. Teljesen bútorozott, mondja, nekem pedig az jut eszembe, hogy nem csak bútorozottnak, hanem lakottnak is tűnik. Olyan, mintha látogatóba mennél valahova, ahol semmi dolgod. A lábamat jól megtörlöm a lábtörlőben, és a sarkamból a nyílallás felfut a lábikrámon.

Az öregúr bevezet minket, megáll a lépcső melletti bezárt ajtó előtt, szemmel láthatóan megfontolja, hogy kinyissa-e. A szobában van egy nagy íróasztal és az ablak alatt egy heverő. Egy műanyag olvasólámpa az íróasztal lapjára hajlik. A fiam dolgozószobája, mondja. Egy pillanatra áll, majd biccent, és azt mondja, most menjünk le az alagsorba. Gondosan visszazárja az ajtót.

Míg lemegyünk a lépcsőn, halk, tiszta hangon elmagyarázza, hogy az alagsori szoba mindössze egy évre bérelhető. A fia azért utazott el, hogy megműtsék a szívét.

Külföldön, teszi hozzá. Most a híreket várják. A felesége otthon van, várja, hogy a menyé telefonáljon.

Most már bármelyik pillanatban telefonálhat, mondja. Megáll az alsó lépcsőfokon, mintha ezt el kellene mondania, mielőtt továbbmegyünk.

Az orvosok olyan dolgokra képesek, mondja, amelyeket soha nem tartottunk lehetségesnek. Ezt amolyan reményteli hangon mondja. Mintha azt akarná, hogy egyetértsünk vele, rábólintunk a modern sebészet különleges lehetőségeire. Már tudom, hogy nem ez a megfelelő lakás, de úgy érzem, hagynom kell időt neki. Nem mehetünk el egyből. Az után, amit elmondott, nem lehet. Olyan hirtelen jött ez az őszinteség.

A fiáról és a menyéről beszél, miközben körbemutat a szobában. Felnézek a mennyezetre, a gömbölyű függőlámpa szinte láthatatlan köröket ír le felettünk, valaki megmozdította.

Próbálok jelezni a fiamnak, de ő tovább nézelődik, mintha valóban mérlegelné, hogy ideköltözzön-e. Széles, sötét szoba, a falait lambéria borítja. Klórszagot érzek, bizonyára a fürdőszobából jön, a férfi egy függőnyre mutat, azt mondja, ott van a hálófülke. Megmutatja a fürdőszobában a zuhanyt, a fény megvillan a vékony csapon, amikor megengedi a vizet, odébb egy műanyag vödör, benne merevre száradt felmosórongy, a sarokban álló mosógépen gyerekjátékok, reszket a keze, az öregség vagy csak feszült? Vajon a menyére gondol, arra, hogy milyen hangon szólal meg? Hogy mire számíthatnak?

Menni akarok. Semmi okunk tovább maradni. Vegard kipróbálja a vízcsapot. Nem értem, miért teszi, miért tesz úgy, mintha. Az öregúrban van valami katonás, olyan, mint egy vén atléta vagy sportoló. Talán az is, vagy talán katona, akit az évek legyűrtek, de nem hajlandó megadni magát a kezdődő gyöngeségnek, az aggkornak. Az alagsori szoba tágas a sok bútor ellenére, melyeket mintha csak összehordtak volna egy helyre, nem rendezték el őket. Minden fehér fából van. A falakon természeti témájú, bekeretezett festmények. Egy kis váza egy csokor poros művirággal. Vegard a bútorokról kérdezősködik, hogy el lehet-e

vinni őket, betenni a garázsba vagy felvinni az emeletekre. Valami mulattatja.

Túl sok itt a bútor és a berendezési tárgy, mondja. Így nem lesz könnyű kiadni.

Átmosolyog az öregúr feje fölött, nem próbál belevonni a tréfába, de ha kedvem van hozzá, játszhatok. Állj le, gondolom. Hagyd békén. Beengedtek. Mi itt vendégek vagyunk. A mosolya körbejárja a szobát, ami a jókedve háttere vagy oka, ez a szoba a függönyeivel, a virágos párnákkal, azt aranyozott angyalokkal a falakon. Szembeszökő, nyílt ízlésfícam. Az öreg atléta tekintete szintén átfut a falakon, a polcokon, a függönyökön, talán ő is megpróbálja meglátni ugyanazt, életében először, de ő egészen mást lát, hirtelen nyilvánvalóvá válik valami, aminek semmi köze a házhoz vagy a szobához, az ehhez kötődő biztonsághoz, kitartáshoz. Amit most lát, az annyira idegen, hogy lehetne akár bőrből és csontokból, emberi anyagból is. A sejtés, hogy van valami, amit nem értesz, ami sokkal összetettebb, mint gondoltad, az érzés, hogy a küszöbön megbotolva beesel egy sötét, üres szobába.

Felém fordul. Látom, hogy a vállá meggörnyedt. Meztelen lett, gondolom magamban, a teste, a hasán az inas redők, a lábszárára, a csípőjére feszülő vékony bőr, a nemi szerve.

Nem értem, miért kellett így viselkedned, mondom az autóban. Hogyan? — kérdezi Vegard.

Az öregúrral. Egyszerűen csak idős. Nem felel. Ez nem te vagy, mondom. Hallom a saját hangomat, unalmas, halk kereplő, mondok valamit arról, hogy másokra is tekintettel kell lennünk, újra felemlégetem az öregot, az aggodalmát a fia műtete miatt. Vegard kibámul az ablakon. És hirtelen elveszítem a fonalat.

Miért ütött meg? — kérdezem. A lány a boltban. Vegard nem tűnik meglepettnek. Azt hiszem, kicsit szerelmes volt belém, mondja. Aztán hallgat.

Egy pillanatra felrémlik előttem a lány arca, ahogy ott állt és odahajolt a fiamhoz, mielőtt megütötte.

A következő hirdetést interneten találtam. A képen nem látszott a kusza kert, az ösvényen szanaszét heverő játékok, a kifakult feliratok a festékes vödörökön, melyek jó ideje kint állhattak. Az alagsori szobákat adják ki. Az asszony, aki a bérlőkkel foglalkozik, nem lakik a házban. Főleg hozzám beszél, alig néz Vegardra. A kiadó szoba bútorai olyan kopottak, mintha kint felejtették volna őket az esőben, a ruhásszekrény azonban szép, régi darab, az előző lakók hagyták itt. Erezett nyírfá, mondja az asszony.

Odamegyek a szekrényhez, amire rámutatott, és megérezem az enyhe penész-szagot. Vegard az ablaknál áll, a szomszéd házak tetőit bámulja, a kerítéseket, vagy talán a távoli erdőt. Mielőtt kinyitnám a szekrényajtót, egy pillanatra eltölt valamiféle várakozás. De a szekrény persze üres, eltekintve néhány

vállfától, amelyek mozgásba lendülnek, amikor kitárom az ajtókat. Az asszony mond valamit a szerződésről. Megállíthatatlanul beszél, az arca közönyös és merev, a melegség vagy nyitottság semmi jelét nem mutatja, mégis kommunikálni próbál. Becsukom a szekrényajtót, és ott állok anélkül, hogy valójában figyelnék rá.

A kerítésnél leveszem a cipőmet, a kezemben tartom, amíg megtapogatom a sarkamat, ha nem dőlnek a kerítésnek, elveszteném az egyensúlyomat, érzem a hólyagot, puha kis bőrcacskó az ín alatt.

Fáj a lába?
Az asszony, aki a bérlőkkel foglalkozik, feljött az ösvényen, a kapuban áll, és aggodalmasan vizsgálgat engem és a lábamat. Azt felelem, hogy új a cipőm.
Hozhatok egy ragtapaszt, mondja. Van elsősegélydoboz a kocsimban. Nem, köszönöm, vágom rá gyorsan.

Az asszony vállat von. Hát jó. De a hólyag nagyon tud ám fájni, mondja. Hátrabólint a ház felé. A többit nem akarják megnézni? A kertet még nem is látták.

Nemet mondok, éppen eleget láttunk.
Egyet lép a murván, valami nagyot reccsen, azt hiszem, éppen rálépett egy kemény, ugyanakkor lágy dologra, ami a cipője alá került, valami olyasmire, mint egy csiga. Talán azért ez jut eszembe, mert korábban a lakásban szóba hozta a csigákat, hogy az erdő mentén van belőlük egy csomó, a környékbeliék próbálnak megszabadulni tőlük. Az asszony súlya alatt a csigaház szilánkokra törhetett, a sarka belenyomódott a lágy, ruganyos testbe. De úgy áll, mint azelőtt, nyilvánvalóan fel sem tűnt neki.

Amint bemegy a házba, már meg is bánom, hogy nem fogadtam el a segítségét és a ragtapaszt. Nem akarom azt mondani Vegardnak, hogy pihenjünk meg.

Vegard már kiment az utcára. Visszahúszom a cipőmet. Valahol a közelben festenek. Mindenütt festékszag van, émelyítő beszívni, a hőségben bénítóan és bűzösen megtelepszik az orr nyákhártyáján és a torokban, behúzódik a légutakba, a fejembe száll. Mintha a levegő megtelt volna valami nehéz gázzal. A sarkam fölött lüktet az ín, változó erővel sajog, fokozatai vannak, az alig érzékelhetőtől az éles, átható fájdalomig. Ha jól látom, Vegard megállt odafönt.

Vegard, szólok utána.

A ház egy zsákutca végében van. A házsonon, melyre egy sétányról kanyarodtunk be, ez az utolsó épület. Kénytelen voltam jóval odébb leparkolni. Az egyik szomszéd előtt kisebb kotrógép állt, meg sem próbáltam kikerülni. A ház nem túl kicsi, de alig néhány keskeny ablaka van, a tanyasi épületekre hasonlít. A pázsittal borított kertben van egy csomó almafa. A szomszédos telekkel közös rozsdás kerítés kidőlt-bedőlt, a végében a rés olyan, mintha szándékosan hasították volna fel, egy luk, amit a gyerekek átjárónak használnak. A lábamba hasító fájdalom miatt meg

kell állnom, ha valaki figyel, még azt hiheti, hogy ez állandó probléma, velem született fogyatékoság.

Amikor az ajtó kinyílik, a mögötte megbúvó öregasszony szinte láthatatlan a folyosó sötétjében, csak azután jön ki köszönni, miután bemutatkoztam. Jó napot, mondja, már vártam magukat. Kicsi, mint az öregasszonyok általában, mintha egy adott pillanatban zsugorodni kezdenének az ízületi gyulladás és a reuma hatására, a mozdulatai óvatosak, megfontoltak, felkészült a várható expedícióra. Egyetlen szobáról van szó, mondja mosolyogva.

Vegard követ minket, kicsit tétovázik, talán átgondolta, amit az autóban mondtam. Az öregasszony megkérdezi, kérünk-e egy csésze kávé, miután megnéztük a szobát.

A lépcsőn felfelé menet észreveszem a falon lógó kis méretű fényképeket, legfelül egy gyerek fotója, egy ünneplőbe öltöztetett kislány kapaszkodik egy hintaló nyakába. Eltűnődöm, vajon őt ábrázolja-e a kép. Szinte a lépcső tetején vagyunk, amikor az öregasszony megáll és megkapaszkodik a korlátban. Látom, hogy fel van dagadva a lába, összeszedi minden erejét, hogy tovább tudjon menni. Idefent van, mondja.

A rosszul megvilágított folyosó végében két ajtó van. Az egyik zárban ott a kulcs, az öregasszony matatni kezdi, a mozdulatai, melyek olyan átgondoltnak tünnek, most szaggatottá válnak, Vegard megkérdezi, hogy segítsen-e, köszönöm, igen, mondja az öregasszony szinte bocsánatkérőn, milyen kedves magától. Még mielőtt kinyitná az ajtót, sejtem, hogy mit fogunk látni odabent. A szobát szürkés, megfakult tapéta borítja. Egy asztal és egy konyhaszék. Az ágy megvetve. Nem tudom, mennyi holmija van, mondja Vegardnak; szemmel láthatóan zavarba jött, nem tudja, melyikünkhöz beszéljen. Válaszolni akarok, mondanám, hogy ez bizony gond lehet, hiszen mi bútorozatlan szobát keresünk.

Nincs sok, mondja Vegard. Ránézek. Nem, nincs sok holmim.

Az asszony nyilvánvalóan megkönnyebbül. Azt mondja, hogy régen, amikor még élt a férje, mindig volt bérlőjük, de most már évek óta nem lakik itt senki.

Ő, a férje foglalkozott ezzel, mondja az asszony. A bérlőkkel meg a hirdetésekkel, mindent ő intézett.

Van valami könnyörgő, szinte követelőző a tekintetében, egyenesen a szemembe néz. Azt mondja, arra gondolt, jó lenne, ha volna még valaki a házban. Szánalommal vegyes ingerültség önt el, megül az ágyékomban, ami izzadt és nedves, az erősödő fájdalom felsugárzik a sarkamból a lábamba. Idegesít a kedvessége, amihez igazodnunk kell.

Újra megkérdezi, kérünk-e kávé, vagy teát. A hangja elfül, amikor elmondja, hogy a férje tizenöt éve meghalt, alig tudja kimondani a szavakat, talán volt már egy agyvérzése, amit túlél, vagy csak nagyon ideges. A kinti meleg megüli a szobát. Az ablakok ócskák. Télen biztos beszívárog a hideg.

Nos, szólal meg rövid szünet után. Arra vár, gondolom magamban, hogy most mit lépünk.

Vegard azt mondja, neki tetszik. Kérdőn ránézek. Ez most meglepett. Tetszik neki a szoba. Egy pillanatra megáll az ablaknál, kibámul. Bárcsak tudnám, mit bámul, olyan erősen kíváncsi, hogy az érzés elszorítja a mellkasom.

Megcsördül a mobiltelefon. A kis szobában a hang tolakodón, váratlanul hat. Vegard felveszi, elfordul, amíg beszél. Az öregasszony kiment, hogy keressen valamit, amire írni lehet. Szeretnék leülni, de nem tudom, hova, az ágy túlságosan szépen és gondosan van megvetve, és nem akarok letelepedni az alacsony székre. Vegard felnevet, túl hangos. Várok. Ha ezt a szobát akarja, akkor persze nem kell tovább keresgelnünk.

Újra nevet.
Háttal áll nekem, az ablak felé fordult, az alakja szinte párázlik a beragyogó nap fényében a kicsi, muzeális szobában. Az alacsony mennyezet alatt még magasabbnak tűnik. Látom magam előtt, amint itt lakik, amint körbesétál a szobában, zenét tesz fel, ledől az ágyra és olvas, kinyitja az ajtót. Az öregasszony szobája pontosan ez alatt van, megmutatta. Arra gondolok, hogy találkoznak a folyosón, a fiam ott áll az öregasszony mellett, fölé magasodik, igazi óriás ebben a házban, az öregasszony a falnak támaszkodik. Látom őket magam előtt, de hát mit képzelgek, mi van itt?

Valami, amiről megfeledkeztem. *A provokáció semmilyen formája nem bizonyítható.*

A meleg hirtelen fullasztóvá válik. A fiam szórakozottan dobol ujaival a falon, mintha volna mögötte valami egy üregbe rejtve, amit megtalálhatna, ha figyel, hol változik meg a dobolás hangja, biccent, jóváhagyja a telefonban elhangzottakat, de hiszen az, aki hívta, nem látja a biccentést, gondolom magamban, a hangját szinte alig hallom. Érzem, hogy a szívem hevesebben ver a mellkasomban, érzem a rendszertelen, ellenőrizhetetlen szívverést. Egy pillanatra a mellkasomra szorítom a kezem, hogy megnyugodjak.

Az öregasszony visszatér, kezében ceruza és egy notesz. A karján a bőr repedezett, gyér haján átviláglik a koponyája, halántékán látszanak az erek. Óvatosan felteszi a szemüvegét. A meggörnyedő hát, ahogy az asztal fölé hajol, az elővigyázatos meghajlás szinte nevetséges. A szobája éppen alattunk van. Egy komód, az ágy mellett bizonyára éjjeliszekrény áll. Szépen elrendezett limlomok. Nem fogják elkerülni egymást, az öregasszony azt mondta, Vegard nyugodtan használja csak a konyhát, a csuklómban nyugtalanítóan verő lüktetés átkúszott a kezemre, melegtől megdagadt ujjaimban is érzem. A szúrás a sarkamban. Vegard hirtelen mozdulata, amint megfordul, elteszi a mobilját és rám néz. Ránk.

Szóval mit kell még megbeszelnünk, mondja.

Miközben megyünk kifelé a házak és kertek között, ismét belém hasít, súlyosan és kitaróan sajog, így szokott ez lenni. Érzem, de homályosan. Csak a nyugtalanság érzése tiszta. Talán a lábam miatt van. Vegard azt mondja, nem érti, mi bajom volt.

Miért kellett elmennünk, mi a franc nem tetszett nekem ebben a házban.

Könnyű átsiklani bizonyos dolgok fölött, mondom. Szerintem mi éppen ezt tettük. A ház nincs rendesen leszigetelve. Most nyár van és meleg, de télen az effajta régi házakban szörnyű a huzat.

Az öregasszony valószínűleg az ablaknál áll. Látja, hogy elmegyünk. Nem is tudom, hazudom. Egyszerűen csak úgy érzem, nem ez volt az igazi. Talán a testemben szétáradó fáradtság teszi, vagy a meleg, ami ránk tört, mikor kijöttünk, de a sarkamban érzem, a fájdalom az inamba harap. Ha levetném a cipőmet, ott volna a sebre ragadt zokni, le kellene húzni, érezném, ahogy a bőr is lejön vele. Nem akarom itt levetni a cipőmet, miközben az ablakokból látják, amint állok és egyensúlyozom. A talaj kavicsos, bizonyára elég meleg a mezítlábas sétához. Haza kell mennem, mondom. Sajnálom.

Azt hittem, tényleg azért jöttünk, hogy lakást találjunk, mondja Vegard.

Talán csak megunta a beszélgetésünket. A mobiltelefon kijelzőjét bámulja, valószínűleg azon mosolyog, ami ott megjelent. Újra jókedvű. Váratlanul borzongani kezdek, noha nagyon meleg van, a hőség kiszárította a torkomat, megtelepedett az orrlukaimban, alig kapok levegőt. Eszembe jut a festékszag az előző helyen. Vegard az autó felé tart. Ott állok, nézem, ahogy megy, nézem széles vállát, vékony, inas karjait. Kijött egy szomszéd, megáll a lépcsőn, eltekeri a napellenző fogantyúját, talán meghallott minket a háza előtt, és úgy döntött, megnézi, ki jár erre. Elcsavar egy csapot. A víz a csőből a pázsit közepére fröcsköl, a fű fölött a cseppek a levegőben lógnak, mintha a hőség fogva tartaná őket, még el nem párolognak.

Álldogálok egy ideig. Amikor elindulok, újra érzem. Alig tudok járni. A lábam megdagadt a melegtől, nyirkosan feszül a cipő belsejének. Látom, hogy a fiam eltűnik a kanyarban. Leteszem a talpam a murvára, próbálok lépni egyet. Érzem, hogy a sarkamról lehorzsolódott a bőr. A lágy, nyers hús sajog.

(Pap Vera-Ágnes fordítása)

Az ördög

Ingvar Ambjørnsen

születésnapja

I.

Valami történt apa fejével. Nekem így magyarázták: elpatlant odabent egy vékony húr. Úgy képzeltem el, mint egy fajta horgászsineget. Azzal már volt dolgom. A foszladozó fenekezőzsineg elszakad, amikor a hatalmas hal ráharap, majd hirtelen rájön, hogy ostobaság volna felúszni és meghalni, ehelyett inkább életben marad odalent a mélyben. És ilyenkor szokott a zsineg elpattanni. Igen, egy hatalmas halat képzeltem el apa fejében; egy tőkehalat, az állkapcsában zsinegvégén lógó horroggal. Szabadon úszkálva.

Apa csaldódottnak tűnt. A húr valamikor nyár végén patlant el, és apa egész ősszel és télen ott ült, anélkül, hogy bármit mondott volna. Egyetlen szót sem szólt, noha a szája nyitva volt. Néha az ajka jobb sarkából lecsordult egy nyálsugár az inggaléírjára, de ő hallgatott. Csak ült csöndben, félrebiccentett fejjel, mintha fülelne. Mintha várna valamire.

Én is vártam valamire. Nem arra, hogy apa megszólaljon, mert örültem, hogy végre hallgat. Arra vártam, hogy egy szép napon a nagy tőkehal előbújik apa szájából. Vagy hogy történik valami más csodálatos esemény.

És én is füleltem. Hallgattam az utcán elhajtó autók moráját. Anya lépteit a konyhakövön. Az óra ketyegését a nappaliban. Aztán eljött a karácsony. Éjszakánként elkezdtem bepisilni.

Folyton esett. Minden nap ott álltam az ablakban, és bámultam kifelé, az utcára. Ködös látvány volt, mert a fjordból süvítő szél cafatokra tépte a zivatart, és a vízcseppeket nekivágta az ablaküvegnek. Kizárólag önmagam tükörképét láttam tisztán. A tükörkép mögött a világ szétesőben volt.

Ingvar AMBJØRNSEN: *Djevelens fødselsdag*, Cappelen Forlag, 2006. A szerző szíves engedelmével közölve.

Egyik nap ebéd közben kaparászó hangot hallottunk a nappaliból. Láttam, hogy apa tekintete oldalra siklik, már nem anyára figyel. Anya letette a krumplipürés-szószos kanalat, és kiment a konyhából. Néztam, ahogy apa ott ül szószos szájjal, nyaka körül a kék kockás konyharuhával.

Hátralöktem a széket, anya után szaladtam.

Anya az ablakban állt.

Az üveg túloldalán egy szürke overallos férfi éppen egy acélkábel-t igyekezett a falba illesztett kampóra rögzíteni.

Egy létrán állt.

Azt a kampót jól ismertem. Az én kampóm volt. Minden nap, amikor az ablaknál állva kifelé bámultam, megnéztem a falba csavarozott kampót. Mindig, minden időben ott meredezett, télen-nyáron, évek óta. Teljességgel haszontalanul állt karácsonyig, amikor kifeszítették a csupasz kábeleket az utca felett, fel a tégig. Ragyogó villanykörtékkel és hatalmas, fehér műanyag csengettyűkkel. Az ördög csengettyűi és a pokol fényáradata.

De apa most nem szólt semmit, anya pedig nevetett.

Aznap éjjel nem sikerült elaludnom. Nem akartam elaludni. Feküdtem és tűnődtem. Azon, hogy talán ki kellene mennem. Valahányszor fordultam egyet az ágyban, zörögni kezdett a műanyag zacskó, amit anya a lepedő alá tett.

Kellett is meg nem is.

Közben hallgattam a dallamot, amit már szinte elfelejtettem. A szél játszott az acélhúron, ami az utca egyik oldalán a mi házunkra volt rögzítve, a túloldalon a szövőgyárra. Halk zsongás, ahhoz hasonló, amit a magasfeszültségű oszlopok alatt hallani odakint, a folyó menti földeken. A szobában szinte vibrált a sötétség.

Felkeltem. Meztelen talpam alatt éreztem a jéghideg linóleumot. Sokáig álltam mozdulatlanul, élveztem, hogy milyen hideg. Jól esett, úgy sütötte a lábamat, mintha forró volna.

Odakint a nappaliban fény derengett. A nappaliban mindig fény derengett. Még akkor is, amikor leoltották a csillárt és az összes falilámpát. Kék fény volt, beszivárgott az utcáról.

Apa a könyvszekrény melletti kanapén feküdt. A fehér paplan olyan volt, mint egy felhő, ami furcsamód bekerült a szobába. A felhő alatt pihent most az apám, fekete haja kikandikált alóla.

Kimentem a vécére.

Nem volt eredménye.

Azt tettem, amire anya kért: leültem. Így sikerült kiszorítanom néhány csöppet.

Aztán visszamentem a nappaliba és beültem a hintaszékbe. Hallgattam a szelet, az utca fölött feszülő gitárhúrt pengette. Megremegtette a vastag kőfalakat és a szobát. A sarokban álló kokszkályha néha pattogott egyet.

Odakint havazni kezdett. Hatalmas fehér hópelyhek, a szél megtáncoltatta őket az ablak előtt. S közben az a dallam zsongott mélyen, állandóan.

Az utca elhagyatott volt. De nemrégiben, talán amíg a vécén ültem és pisiltem, valaki felsétált a járdán, a szövőgyár fala mellett. A hóban mély lábnyomok látszottak.

Az ablaküveg közepén maszatfolt éktelenkedett. Olyan volt, mint egy száj lenyomata. Végigsimítottam az ujjbegyemmel, finom, zsíros csíkot hagyott. Magasan az utca fölött a szél ide-oda himbálta a hatalmas műanyag csengettyűket.

Közben mindvégig tudtam, hogy apa nem alszik. Hogy ott fekszik, és engem néz. A tekintete bizsergette a gerincemet. Szurkálta. Ha akarom, akár mondhattam is volna neki valamit, noha késő éjszaka volt. De nem akartam szólni hozzá, soha többé, gondoltam.

Amundsen erős volt. Minden reggel és minden este ő cipelte ki apát a vécére. Amundsen az udvar végében lakott, és a kertben most egy keményre taposott ösvény kacskaringózott a hóban.

Szarzsáknak nevezte apát. Egy zsák, teli szarral. Amundsen kivitte apát a vécére, később pedig beült a konyhába, és egy nagy bögre kávé szürcsölgetett, miközben anyával beszélgetett. Anya minden reggel behurcolta apa paplanját a hálósobába, és a barna kanapé olyan lett, mint azelőtt.

Amundsen a konyhában beszélgetett anyával, miközben apa a nappaliban ült a kerekesszékekben, és a szája sarkából csordogált a nyál.

— De hát csak kell nektek fenyőfa! — mondta Amundsen.

Anya megrázta a fejét.

— Rossz néven venné.

— Nahát, öcsi, rossz néven vennéd?

Megráztam a fejem.

— Úgy értem, ő, odabent — mondta anya halkán, és a nappali felé biccentett.

Amundsen eltolta a kávésbögrét, és sodort egy cigarettát a sárga csomagból, amit mindig a jobb ingzsebében hordott.

— Micsoda hülyeség! — mondta és rágyújtott. Olyan erővel szívott bele a cigarettába, hogy hallani lehetett a dohányparázs sercegését. Aztán az orrlukaiból gomolyogni kezdett a kékesfehér felhő. Mesés állatokat és trollaszonyokat láttam abban a felhőben.

— Hát nem szeretnél egy icipici fenyőfát? — bömbölte Amundsen.

Félrehajtottam a fejem.

— De. Szeretne.

Azzal rám dörrent:

— Húzd a csizmád, legény!

Feltornyozott hókupacok mellett baktattunk. Az éjszaka nagy hó esett, a járdákat még nem takarították le. Az úttesten mentünk. Elöl Amundsen, én utána. Igyekeztem a lábnyomaiban lépkedni, de folyton kiestem a ritmusból.

És fontos volt, hogy tartsam az iramot. Aki nem lép egyszerre, halál fia estére, motyogtam magamban.

A Narvesen bolt mögött egész erdő nőtt, amióta nem jártam erre. Szép volt. Amundsen jobbra-balra köszöngött, miközben egyre mélyebbre hatolt az illatozó erdőben.

Amikor a túlsó végére értünk, leguggolt élém és megfogta az államot.
— És most hazamegyünk, öcsi! — mondta.
Sírní kezdtem.
— Nincs itt semmi keresnivalónk — mondta és felállt. — Ezek a fák puhányoknak valók!

Amundsen felemelt és beültetett az ócska kisteherautó vezető-fülkéjébe. Végighajtottunk a völgyön. Jobb kezével mindvégig a sebességváltó kart markolta. Hatalmas, vörös kéz a fekete fogantyún. Az a kéz, ami megtörlí apa fenekét, gondoltam. Mert apa karjai csak lógnak, már egy pofont sem tud kiosztani.
Tőlünk jobbra kanyargott a folyó, ami most nem folyó volt, hanem széles, fehér lapály a csupasz fenyők sora között. Itt-ott a szél félresöpörte a havat, az előbukkanó jég ragyogott a napfényben.

A völgy végében Amundsen felhajtott egy erdei útra. Egy idő után egy barakkokkal körbevett parkolóba értünk. Az egyik barakk falának ócska, rozsdás fűrész támaszkodott, a hó már félíg betemette. A kéménye füstölt. A szürke füstoszlop lustán tekeredett az ég felé, aztán széteszlott.
Mozdulatlanul álltam, miközben Amundsen a kisteherautó rakodóterének ponyvája alatt keresgélt valamit.
— Tessék! — mondta.
Egy fejsze volt. Sportfejsze, de akkor ezt még nem tudtam. Csak azt tudtam, hogy a súlya lehúzza a karomat.
Felmásztunk egy meredek emelkedőn. Gyorsan haladtunk, mert a hatalmas faszállító autók keményre döngölték a havat. Néhol kopár foltok voltak az erdőben. Fagyott föld és kövek. A talajt borító hosszúkás fakéreglemezek savanykásan illatoztak. Az Amundsent körbelengő dohányfüst pedig édeskés volt. Ő ment elől. Én utána.
Most nem próbáltam a lábnyomaiban lépkedni.

II.
Apa a kerekesszékbén ült és a fát bámulta. Miközben hosszú csíkokra vágtam az újságot, próbáltam kitalálni, hogy mire gondol. Úgy véltem, az ördög járhat a fejében. Hogy ma ünnepli az ördög a születésnapját.
Amundsen a fatelep legmagasabb fenyőjét választotta ki. Olyan magas volt, hogy a vadászkesével egy kicsi lukat kellett vágnia a mennyezetbe, hogy a legteteje beférjen. Könnyű volt elképzelni, hogy a karácsonyfa a mennyezeten keresztül átnő a másodikon lakó öreg Erlendsen kisasszonyhoz. Hallottam, amint anya a konyhában dúdol. Sült oldalas és savanyúkáposzta-szag terjengett a házban, de ez a karácsony valahogy így is más volt, mert most ott illatozott a fenyőfa. Savanykás fenyőtű-és erdőszagot árasztott. Amikor Amundsen először odavágott a fának, hirtelen felszárnyalt egy fekete madár és a magasban berrepült az erdőbe. Egy siketfajd volt. A legnagyobb madár, amit valaha láttam.

Hosszú csíkokat vágtam az újságból. Alulról-felülről kezdtem, és befelé, a közepe felé haladtam. Időnként úgy elragadott a hév, hogy az egész újságoldalból egyetlen hosszú csík lett.
Nem tudtam olvasni. A hosszú papírcsíkok csak fekete-fehér jelek voltak számomra. Mint a lábnyomok, melyeket előző nap láttam a járdán.

Aznap este otthagytam a kolbászt, helyette oldalast ettem. És savanyúkáposztát, noha azt sem szerettem. Nemigen tudtam bánni a késsel, de anya hagyott próbálkozni. Nem szólt semmit. Először lekapartam a ropogós bőrt, és a számba tömttem. Aztán ültem és néztem az előbukkanó szürkés zsírréteget. Az egész fejem recsegett, amikor a ropogós bőrt rágtam, de úgy gondoltam, meg tudok vele birkózni. Lehunytam a szemem és nagyot nyeltem. Az asztal túloldalán anya apró darabokra vágta a húst. Aztán egy kanállal meg akarta etetni apát, de apa kiköpte az ételt a fehér abroszra.
— Lehet, hogy kolbászt kér — mondtam.
Apa rám bámult. A karjai a kerekesszék két oldalán lógtak.
— Lassan nagyfiú leszel — mondta anya, de nem nézett sem rám, sem apára. Ez kicsit zavarba hozott. Olyan érzésem volt, mintha nem hozzánk beszélne.
Apa és én kaptunk egy-egy üveg Solo narancslét.
Anya sört ivott.
Most minden más volt. A nappaliban félhomály derengett. Csak az abroszon lobogott egy gyertya, és a kékes utcai fény beszűrődött az ablakon át.
És az asztalon egyetlen üveg sör állt.
Apa kolbászt sem kért. És narancslevet sem. Egyre csak köpködött, és a tekintete ide-oda járt.
Aztán pedig ült és bámulta a karácsonyfát, amelyet anya és én az újságból kivágott hosszú papírcsíkokkal díszítettünk fel.
Nagyon szép karácsonyfa volt. Az egyetlen karácsonyfa valaha.

Tele volt mindenféle nyavalyás rovarral és élősdivel, amelyek bevették magukat a szőnyegbe és a tapétába.
Apa arca kivörösödött. Szinte kéknek látszott a homályos megvilágításban.
— Eredj, és hívd át Amundsent — mondta anya.

Amundsen egyből ajtót nyitott. Talán meglátott az ablakból, gondoltam. A háta mögött a tévékészülék világított a sötétben.
— Jövök — mondta, és eltűnt a lakás mélyében. A küszöbön álltam, éreztem, amint körbeleng a cigarettafüst és a pálinka szaga. Mindezt már korábbiól ismertem, de most más színezetet kapott; nem féltem.
Amikor Amundsen visszajött, fekete zakót viselt, az ujjja kicsit rövid volt. Arra gondoltam, hogy egyszer nekem is lesz majd egy ilyen kicsit rövid ujjú zakóm. Hogy kilátsszék alóla a kék és zöld tetoválásom, még a félhomályos lépcsőházban is.
Átvágtunk az udvaron.
Ezúttal én mentem elől.

Amundsen kivitte apát a vécére, majd fel-alá sétált a nappaliban és cigarettázott.
— Remek munkát végeztél, öcsém — mondta és a karácsonyfa felé intett a fejével.
Bólintottam. Tudtam, hogy remek munkát végeztem.
— Ülj már le, Amundsen — mondta anya. — Egyél valamit.
Nem kért vacsorát, de azért leült. És amikor anya behozta a tányért, evett. Gyorsan. Mohón. Kuttyákat láttam így enni. Még csak a felénél járt, amikor apa vinnyogni kezdett a vécén, de Amundsen úgy tett, mintha nem hallaná. Ült és leszopogatta a csontot.
Anya behozta a desszertet. Gyümölcssaláta volt, piros bogyókkal a tetején.
— Az embernek minden nap a mennyek országában a helye — mondta Amundsen. Széles tenyere mögött nagyot bőfögött.
— S mellette az asszony, a gyerek, és az istállóban a tehenek.
Anya arca olyan lett, mintha apa szájon csapta volna. Szándékosan fellöktem a narancsleves poharamat. Amundsen félretolta a tányért, és kiment a vécére.
A sárga lé szétterjedt az abroszon.
— Semmi baj — mondta anya.
Aztán csendben ültünk és hallgattuk, ahogy apa ordít és Amundsen visszamorog valamit, amit nem értettünk. Kicsit később megjelent, becipelte apát, és óvatosan a kerekesszékbé ültette.
Amundsen ráköpött a fésűre, és apa haját középen elválasztotta.
Még sosem láttam apát középválasztékkal.
Ez is új. Minden új.
— És most iszunk egy pohárkával! — mondta Amundsen.
— Nem igaz, Frank?
Apa, Frank, a karácsonyfát bámulta, Amundsen pedig előhúzta a lapos flaskát, ami végig ott lapult a zakója belső zsebében.
Anya kiment a konyhába, és behozott három tojástartót. Amundsen megtöltötte mindhármat. Színültig. Az áttetsző pálinka finom ívben gömbölyödött a perem fölé. Képtelen voltam felfogni, hogy sikerült neki.
És koccintás nélkül, egyetlen gyors mozdulattal magába döntötte az egyik tojástartó teljes tartalmát, úgy, hogy egyetlen csöppje sem veszett kárba.
Az anyáé kiloccsant az abroszra.
— Jó volt?
— Jó! — felelte anya.
— És a tied, Frank?
Apa szájából ismét lecsorgott egy nyálsugár. Fehér inge át nedvesedett.
— Csak nem utasítasz vissza egy jó pohárkát szenteste?
Amundsen félrebiccentett fejjel áthajolt az asztalon. A válaszra várt.
Apa hallgatott. Nyugtalanul forgatta a fejét.

— Egész biztosan nem kérsz egy pohárkával? — kérdezte Amundsen. — Mert ha így van...
Felhajtotta ezt az italt is.
Ezúttal sem veszett kárba egyetlen csöpp sem.

Anya és Amundsen táncoltak. Szép látvány volt. Az járt a fejemben, hogy anya mind ez idő alatt tudott táncolni. Hogy volt egy titka, amit nem osztott meg sem apával, sem velem. A fekete lemez körbe-körbe forgott a lemezjátszón, és anya meg Amundsen körbe-körbe forogtak a nappaliban. Néha nekimentek a bútoroknak, felborultak a poharak és a gyertyatartók, de nem számított, anya csak kacagott hátravetett fejjel. A haja, amit kontyba szokott tűzni, most szabadon lengett, olyan volt, mint egy szőke lobogó. Valahányszor a lemez lejárt, Amundsen átfutott a szobán, és megfordította. Újra és újra megfordította. Megfordította a lemezt és körbe-körbe forgatta anyát, minden pörgött, én pedig mindvégig ott ültem apa mellett, és időnként megtapogattam a vadászkés éles élét; ezzel a késsel vágott Amundsen lukat a mennyezetbe. Most már az én késem. Ez volt a legszebb karácsonyi ajándék, amit valaha kaptam, és valahányszor finoman combon böktek vele apát, a szemöldökei felszaladtak. Mintha hirtelen rájött volna valamire, amit már rég elfelejtett.

Nem pisiltem be. Mozdulatlanul feküdtem, és hallgattam a szellet, amely a húrokat pengette az utcán. Erős szél volt, a hang mélyebben zsongott, mint aznap este korábban. Újra esni kezdett, az égi víz megolvasztotta a havat odakint. Amikor csak elhajtott egy kocsi, locsogott az utca.
A locsogástól egyre jobban feszült a vízhólyagom.
Felkeltem, mint előző este, és megálltam a hideg linóleumon.

Lehunytam a szemem. A hideg sütötte a talpamat. Százig számoltam, aztán nem bírtam tovább.
Apa arccal a falnak fordulva feküdt.
Az asztalon ott hevert egy felborult lámpa; még világított, és a lámpaernyő széle sötét ívet rajzolt a tapétára.
Odasétáltam az ablakhoz. A szél lecibálta a fenyőágakat az acélkábelről; a latyakban heverték, a műanyag csengettyűk és villanykörtek maradványaival együtt.
Az anya és apa hálósobájába vezető ajtó résnyire nyitva állt. Amundsen a bokája köré tekeredett nadrággal aludt. Anya halkan horkolt. Kimentem és szorosan apa hátához bújtam. Nagyon kellett pisilnem.
Szörnyen fáradt voltam.

(Pap Vera-Ágnes fordítása)

▮ Arne Lygre

Nincs bocsánat

Hangtalan, csendes a ház. Most veszem csak észre — ahogy egyedül állok a gyerekszobában az emeleten —, hogy része vagyok a hangtalanságnak, összpontosítok, várom, hogy megtörje valami a csendet. Zörejeket, hangokat kellene hallani egy ilyen régi épületben, de nem hallok semmit. Csak magamat hallom és a szobát látom, és igyekszem nyugodtan lélegezni, nem kapkodni a levegőt, ahogy a testem kívánná.

Itt laktam, itt éltem az életemet. Itt élt velem a feleségem ismeretségünk első napjától, és a fiam, amióta megszületett. Ez a ház volt az otthona, a gyerekszoba a birodalma.

Leülök a székre, az íróasztalra teszem a karom, és kinézek az ablakon, arra gondolok, hogy pontosan ebből a szögéből kell rögzítenem a kilátást, eszembe kell vésnem ezt a perspektívát, amit ő nálam sokkal jobban ismer vagy ismert.

Előttem van a csupasz almafa, a deres fű, a lombtalan sövény.

Emlékezetembe akarom vésni ezt a téli napot.

A nyitott ablakon a függöny sem mozdul, szélcsend van, fázom, és arra gondolok, hogy kibírom még egy darabig, nem számít, mert ez egy ilyen nap. Felhozhatnék egy kabátot, meglehet, hogy sokáig maradok, talán lemegyek egy kabátért.

Megjelenik előttem a tulajdon képem, amint a szoba ajtajában állok, vagy az ajtó előtt, bekopogok, a fiam nem felel rögtön. Újra kopogok, valami igenfélét hallok, kinyitom az ajtót és beszólok neki, hogy elaludt, a fiam összerezdül vagy mocorog, magára húzza a takarót, mintha szegyeílné magát, és a könyökére támaszkodva félig felemelkedik.

Egy pillanatig habozok, aztán az ablakhoz lépek, kinyitom, ahogy akkoriban szoktam, amikor a fiam még kicsi volt és reggel benyitottam hozzá, hogy felébresszem, nem emlékszem, mikor lett vége ennek a reggeli rítusnak, mikor kezdett megkopni, éveken át ezzel indult a napja, a feleségem mindig korán ment dolgozni, a reggeli készülődés az én feladatom volt, legyen szép napod, mondtam neki indulás előtt az előszobában, köszönöm, felelte mindig, gyakran meg is csókolt, aztán felmentem a fiamhoz, felébresztettem, megreggeliztettem, elkísértem az óvodába, később elindítottam az iskolába, mindig ugyanúgy, bekopogtam, benéztem, megvártam, míg felébred, az ablakhoz léptem és a résnyi nyíláson friss levegőt engedtem a szobába, azt gondoltam, hogy ez biztos egészséges, vagy nem is gondoltam, csak kinyitottam, minden áldott nap ugyanazokkal a mozdulatokkal.

És tegnap reggel ismét ugyanaz. Hirtelen olyan helyzetben találtuk magunkat, amely hasonlított a régiekre, egy pillanatig úgy tűnt, mintha a közben eltelt évek nyomtalanul múltak volna.

Kezembe veszem a telefont, látom az üzeneteket, a nem fogadott hívásokat és megválaszolatlan üzeneteket, mihez kezdjek velük, valamit csinálni kéne, maradok még egy darabig, várok, megvárom a fiamat, megfordulok és az ágyra pillantok, az ágya bevetetlenül áll. Arra gondolok, hogy rendet kéne tenni, legyen szép a szobája, mikor hazahozzák, gondolom és nekilátok, gyorsan megy, csak az ágyat kell bevetni, csak az ágytakarót kell ráteríteni, elpakolok néhány ruhadarabot, összehajtogatom a tisztá

ruhát és berakom a szekrénybe, a piszkos ruhát ledobom a földre a folyosón, hogy majd később összeszedjem és levigym a fürdőszobába, kimosom, ki akarom mosni, nem megyek el innen addig, míg nincs kimosva.

A centrifuga utolsókat fordul, és én arra gondolok, hogy mindjárt kész a mosás, már csak fel kell akasztani a ruhát, azt majd a végén.

Van időm. Belefér az időmbe, hogy összecsomagoljam a holmit egy bőröndbe, annyit rakok bele, amennyi egy nem túl hosszú utazásra kell, hiszen megvehetem majd, amire szükségem lesz, és ez segít, megkönnyíti a feladatot, nem félek, hogy valami itthon marad.

Fázom. Beteg leszek. Most nem szabad megbetegednem, gondolom, és kilépek a hideg szobából, az ablakot nyitva hagyom, de az ajtót becsukom magam mögött, egyébként a házban olyan a hőmérséklet, mint máskor. Lemegyek a nappaliba. Levittem a bőröndöt a hálóból, most nyitva fekszik a padlón, legyen kéznél, ha valamit eszembe jutna még betenni, az emeleten főleg ruhákat és tisztálkodószereket raktam be, itt, a földszinten lehet még néhány tárgy, amit elvinnék, egy-egy emlékhöz kötődő tárgy, ilyesmi.

Egy hamutartót találok. Egy szekrényben állt a nappaliban, a polcos szekrényben, ahová a fiam saját készítésű tárgyai kerültek, rajzok, papírtölcsér-figurák, kézimunka, agyagszobrocskák, egy ideig az ablakpárkányon álltak, vagy a hűtőszekrény ajtaján lógtak, azután ide kerültek. Kiválasztok egy tárgyat, amelyhez valamilyen emlék kapcsolódik, ez a sötétkék zománcú hamutar-

tó, emlékszem, mikor átadta nekem, nem volt meglepetés-ajándék, nem volt ünnepi alkalom, csak egy hétköznapi, mintegy véletlenszerű gesztus, amivel örömet akart szerezni, és én megörültem neki, örülök neki, mert a hamutartó most igen értékes, gondolom; nem dohányzom, de időnként elszívok egy cigaretta, néha megengedek magamnak egy sört és egy cigit, egyszer majd leülök egy jó sörre valahol, gondolom, és sörívás közben a fiamra gondolok.

Megtalálom a jegyzetfüzeteimet. Jegyzetfüzetnek hívom, holott mások inkább naplónak neveznék, a naplóid, így neveznék, ha szóba kerülne, de azt hiszem, hogy az én megnevezésem enyhíti az írással szembeni ellenállásomat. Tele akarom írni a füzeteket, legalább azért, hogy egyszer majd újraolvassam, s hogy az életem ne múljon el nyomtalanul.

Most egy ideig nem fogok jegyzetelni. Most csak azon leszek, hogy túléljem a napokat, nem kívánom újra felidézni, ha egyszer majd túl leszek rajta.

Más könyvet nem viszek. Nehéz lenne a csomag. Az elkövetkező napokat és heteket gyakorlati teendőkkkel fogom kitölteni, most nem gondolhatok a tulajdonomban lévő összes holmira, a legfontosabbakat kell kiválasztani, és az csak annyi, amennyit könnyen magammal bírok vinni.

A feleségem telefonja ismét cseng. Nem hallom, de látom, hogy világít a kijelző, lenémítottam, amikor rájöttem, hogy itthon hagyta. A telefon a dohányzóasztalon villog, de nem érdekel, ki hívja, újra eszembe jut, mit jelent, hogy a feleségem telefonja mellett van, nem pedig nála, a feleségemhez nem jutott

el a hír, nem tud semmiről; a feleségem számára nem halott a fiunk, hiába próbálják elérni, a részvétnyilvántók nem tudnak vele beszélni, ha akarnám, felhívhatnám, tudom, hol van, megadta a szálloda nevét, elkerülhetetlen volt szinte, minden más furcsa lett volna, de várok, nem bírnám most elviselni őt, és rájövök, hogy hosszú ideig nem is kell vele találkoznom. Ez az én gyászom, gondolom, maradjon az, hadd ne vessen rá árnyékot a feleségem gyásza.

A feleségem néhány éjszakát szállodában tölt, hetekig beszélt erről az utazásról és én bólogattam, úgy tettem, mintha valóban igaz lenne, amit mond, meg sem pedzettem, hogy tudok a férfiről, akit magával visz.

Ismerem az illetőt. Nem tudom, hogyan jutottak el addig, ahol most vannak, különböző események vezették őket odáig, de én valahol megértem. A feleségem és én már nem létezőnk, már nem vagyunk egyik.

Nem az vagyok, aki valaha voltam. Vagy aki voltam, elakarta azt az éneket, aki szerettem volna lenni, akivé a feleségem kedvéért váltam, egy időre, néhány évre, mikor még újak voltunk egymásnak, és közben megszerettem, örömmel vettem tudomást a vonásokról, amiket a feleségem varázsolat belőlem elő, és én követtem az akaratát, mert így jobban tetszettem, de egy életet nem lehet arra építeni, ami másoknak tetszik, mert az apránként elkopik, és marad a lecsupaszított, póz nélküli énem. És ez, a maradék, eldobható.

Örökre megmarad bennem az az idő, mikor a fiam apja voltam, gondolom. Megváltozik, másként jelenik meg, a jelen majd átírja az emlékeimet, átformálja őket, és az emlékek inkább hozzám idomulnak, mintsem a fiamhoz és hozzám, de ami kettőnkől marad, az az én jussom.

A saját telefonomat is lenémítottam, nem hallom, de látom, hogy többen kerestek, mint néhány órával ezelőtt. Mindjárt megnézem, ki hívott és ki írt, legtöbben írtak, és arra gondolok, milyen furcsa, hogy lehet ebben a helyzetben pár soros üzenetet küldeni, amely nemcsak a feladónak nem jelent semmit, de a fogadónak is alig. Kondoleáltam, és ezzel jobban érzem magam a bőrömben, gondolhatják. De ha meggondolom, mégis jól van így. Arra gondolok, hogy könnyebb elolvasni néhány szót a kijelzőn, mint beszélgetni. Ebben a pillanatban egyik sem érdekel, de ha érdekelne, akkor a távolságot választanám, amit egy sms-üzenet képes létrehozni. Az első üzenet közvetlenül a pap látogatása után érkezett, aki személyesen jött el közölni hírt, annyi volt a szöveg, hogy gondolunk rátok ezekben a nehéz órákban, egyelőre ezt az egy üzenetet olvastam el, hiszen csak tegnap történt, holott hosszabbnak tűnik az azóta eltelt idő, régen volt, és nem emlékszem a tegnapról mára virradó éjszakára, de el kellett, hogy hagyjam a házat valamikor, le kellett, hogy menjek a központba, mert valaki látott kószálni az utcán, többen is láttak zavartan, bódult állapotban. Nem számít. Egyféle vigasz. Ilyen is tudok lenni.

A nappaliban ülök. Ez nem bosszú, mondogatom magamban.

A fotelből kilátok a kiskertre, az út felőli deszkakerítésre, a terméskövel kirakott ösvényre, amelyik levezet a garázshoz, és arra gondolok, hogy nemsokára bekanyarodik a kapun a halotaskocsi és megáll, kiszáll belőle két férfi, felpillantanak a házra, várják, hogy eléjük menjek, és együtt hozzuk be a koporsót, fel az emeletre, a halott szobájába. Jó lenne, ha hárman vinnénk, mondták, de ha nem megy, akkor biztos van egy szomszéd, vagy más, aki segítene, mondták, én erre nem feleltem, elintézzük valahogy, gondolom, megoldjuk, mondom magamban.

A fekete kocsi feltűnik a kanyarban, lassan halad az úton és jelzi, hogy erre akar térni, emlékszem az irányjelző narancssárga színére.

Felviszük, nem gond. A koporsót oda tettük, ahová szerettem volna, ragaszkodtam ahhoz, hogy ott álljon, szóltam, hogy haza akarom hozni, ne tartsák a hűtőházban egész héten. Rendben van, mondja a két férfi, elég hideg van, mondják, és egy pillanatra elégedettség tölt el, vagy öröm, úgy lesz, ahogy képzeltem, kikísérem őket, becsukom a külső ajtót és hallom, ahogy elindítják a kocsit.

Felöltöm a téli dzsekimet és leakasztom a fogasról a vékony kabátomat, elindulok az emeletre, de útközben megállok a nappaliban és a nyári kabátot beteszem a bőröndbe.

Így emlékszem a szobára. A matracot betettük az ágy alá és a koporsót az ágy deszkáira helyeztük. A két férfi javasolta, jobb lenne, ha a koporsó stabilan állna, nem pedig a puha matracon, és hogyne, ez nekem is eszembe juthatott volna hamarabb, de nem gondolkozom.

A fiam későn ébredt, mégsem kel fel az ágyból. Kinyitom az ablakot, és indulok kifelé a szobájából, de a fiam fekszik tovább. Nem szólok semmit. Irritál, idegesít ez a tehetetlenség, de hallgatok, megállok a folyosón, habozom, viselje ő a következő ményeit, gondolom, mégsem tudok lemenni a konyhába, nem bírok elindulni.

A földszinten állok, várom a lépések zaját a lépcsőn, a fürdőszobából kiszűrődő hangokat, egy másodpercig úgy tűnik, mintha csobogna a víz a zuhanyozóban, de nem, nem hallok semmit, csak a saját hangomat és zörejeimet, hangosan beszélek, holott egyedül vagyok, el kell mennie az iskolába, mondom, nem hiányozhat többet, ha nem akar évet veszíteni, mondom, nyugtalanít az egész, a konyhaasztalnál ülök, előttem kávécsésze, kinyitott újság, próbálom magam összeszedni, de mintha nem lennék magamnál.

Sikerül életet verni a fiamba. Látom, hogy az én akaratom győz, én kényszerítem őt, de legalább megmozdul, nem hagyhatom annyiban, a fiam üvölt velem, sír, nem bírom tovább, mondja és én félreértem, hiszen már csak néhány hét van a tanév végéig, mondom, és nem engedek, betuszkolom a fürdőszobába, nem erővel, de mégis, becsukja maga mögött az ajtót.

Elégedett vagyok.

Leül az asztalhoz. Megeszik egy szelet kenyeret, megbeszéljük, hogy az első órára úgysem ér már be, akkor legalább reggelizzen

meg rendesen, látom, hogy vizes a haja, és arra gondolok, hogy össze kell magát szednie, mindnyájunknak vannak rossz időszakai, de nem engedhetjük el magunkat, néha jól esne, tudom, de nem lehet, ezt semmiképpen sem szabad, felelősek vagyunk magunkért, ilyesmit motyogok, nem emlékszem pontosan, hogyan fejeztem ki, de osztom az észt, nem beszélgetünk, rám néz, aztán az asztal lapjára szegezi a szemét, nem ismeresz engem, mondja végül, ez volt hozzám az utolsó szava, és azt gondolom, hogy igaza van, ki is vagy? — gondolom magamban, de nem szólok, ez egyszer kordában tartom a gondolat és a beszéd közötti impulzust.

A fiam és én merőben másként éljük meg ugyanazt a helyzetet, nem értjük meg egymást csupán azért, mert apa és fiú vagyunk, nem jelentenek semmit a közös gének, az sem, hogy együtt élünk, sem a szocializálódás, sem az otthonunkban töltött évek, mindez nem számít, a fiam egyedül van, búskomorságát kívülállóként szemlélem, időnként az én búskomorságom felülmúlja az övét, kétségbeejtő, mert tudom, mit él meg, de kettőnk állapota között szakadék tátong, én nem bújhatok a fiam bőrébe, nem ülünk többé egy asztalnál egy régi ház konyhájában.

Mindjárt készen vagyok. Néhány órát még a szobájában töltök, előttem lesz a koporsó, és a hideg tengerre gondolok, nem akarom, de elképzelem az öblöt, ahol megtalálták, elképzelem a pillanatot, mikor megtörtént, vajon eszméleténél volt-e az esés után, és másra is gondolok, arra, hogyan rothad a test a sós vízben, iszonyodom a gondolataimtól, nem fontos, mondogatom magamnak és közben elképzelem a legapróbb részleteket. Azután meglazítom a csavarokat és felemelem a koporsó fedelét, a fiamra nézek és tenyeremmel megérintem a hideg arcát, elbúcsúszom tőle és hangosan mormolok valamit, amit a temetésén mondanék, így nem lesz szükség rám a templomban. Éjjel elalszom a fiam székében, alszom néhány órát, aztán reggel nekilátok, és utoljára átnézek mindent, szobáról szobára fogom elhagyni a házat, aztán bedobom a kulcsot a levélnyílásba. Végül pedig megállok a volt otthonom előtt és felhívom a feleségemet. Egy szállodaszobában van, talán ágyban, a recepció s majd kapcsolja őt és a férfit, és miután elmondtam a feleségemnek, amit akarok, akkor neki is el kell viselnie, ő sem marad ki.

Kettőnk bánata között nem létezik összhang.

(A. Dobos Éva fordítása)

Ingvild H. Rishøi

Miss Berg története

Ingvild H. RISHØI: *Historien om Fru Berg*, Gyldendal Norsk Forlag, 2011.
A szerző szíves engedelmével közölve.

Pázsit, kavics, kapu, aszfalt. Pázsit, kavics, kapu, aszfalt. Várom, hogy leessen a hó.

Hálóingben állok.

Nézek ki az ablakon, addig nem mozdulok innen, míg meg nem érkezik.

Pázsit, kavics, kapu, aszfalt.

Mereven kell néznem, nem szabad pislogni, fázom.

A fekete szebb, mint a szürke, a szürke szebb, mint a barna, és a legszebb szín a fehér.

A hűtőszekrény már nem duruzsol. Hallom Line lépteit, felmegy az emeletre a szobájába, feltesz egy kazettát, aztán megállítja, biztosan visszatekeri.

Pislognom kell.

Hallom, ahogy a nappaliban Apa a torkát köszörüli.

— Mi újság, Cicegér? — mondja.

Apa nem szokott így beszélni Cicegérhez. Azért csinálja, hogy bemenjek.

Mezítláb állok, összeszorítom a két térdem. Ha nem jön, akkor nincs értelme felöltözni, és igazából nem tudom, jönni fog-e. Nem tudom.

Ha mégis eljön, cukrászdába megyünk. De sohasem tudom, melyik cukrászdába visz, vagy inkább szeretne otthon maradni, és sose tudom, hogy fog kinézni, de a haját mindig leereszti. És a körme, a körme mindig tövig rágva, és folyamatosan elfelejt valamit, de ha jó kedve van, akkor megállás nélkül vigyorog rám és engem néz, simogatja a kezemet az asztalon, kakaót vesz ne-

kem, jól megcukrozza, és megkérdezi, jó lesz-e így, aztán még tesz bele cukrot, és azt kérdezi, hogy *na így* már jó-e. Ám ha fél, akkor elsápad a vörös haja alatt és tágra nyílik a szeme. Úgy néz ki, mint egy hófehér, kővé meredt boszorkány.

Egyszer csak elsírja magát, remegni kezd, és hirtelen mindent elfelejt. Neee! Hirtelen mindent elfelejt. Ha erre gondolok, erősen az ajkamba harapok. Hó, hó, fehér hó. Megjelenik Cicegér.

A konyha falához dörgölőzik. Hátha idejön. Ha idejön, nem tudom, mit csináljak, nem hajolhatok le, hogy megsimogassam, mert egyfolytában a kaput kell figyelnem. Cicegér nyávog. Meghallom Line lépteit, most jön lefelé a lépcsőn, igen, ő az, az ajtóban áll, a szemem sarkából látom sötét haját és rózsaszín pulóverét. Látom, hogyan tekergeti ujjai köré a haját.

— Nem vagy éhes? — kérdezi.

— Nem — mondom.

— Vágok neked egy szelet kenyeret — folytatja.

— Most ettem kukoricapelyhet — felelem.

Ez hazugság.

Line nem akar többé Anyához menni. Minek menjek oda? — feleli, amikor oda hívom. Line felém lép, én a kaput bámulom, a fekete kaput, a fekete szebb, mint a szürke, a sorházak kapuja mind egyforma. Csak egy darabka sütit ettem az ágyban. De az az igazság, hogy nem vagyok éhes, és az igazság jobb, mint a hazugság.

— Mi van, megkövültél ott, az ablak előtt? — kérdezi Line.

— Meg — mondom.

Line átsétál a nappaliba.

Jaj ne, ne már megint. Nem csináld, most gondolkodnom kell, ne, nem akarom, kérlek ne. Hányingerem van, az az édeskés szag, telemegy vele a fejem, ne, nem akarom, gyorsan valami szépre kell gondolnom. Line, amikor leül az ágy szélére és fejemre teszi a kezét, mindig azt mondja, hogy gondoljak valami szépre.

És én tudom is, mi a szép. Az, amikor megnyertem a rajzversenyt és a tanárnő kihívott a táblához és kezet nyújtott, és adott egy tábla tejsokit, és előtte, amikor Anyával hazafelé mentünk a bevásárlóközpontból és én két kézben vittem a ketrecet, előtte pedig amikor benéztem a kisállatbolt kirakatába, és Anya azt mondta:

— Bemehetünk.

Anya kinyitotta előttem az ajtót. A boltban madarak sivatottak. A hörcsögökhöz siettem és belestem a ketrecbe. A barna és fehér bundájú állatkák egymás hátára kapaszkodtak, egymás fején ágaskodtak, mindenre világosan emlékszem.

— Mit gondolsz, Anya, mennyibe kerül? — kérdeztem.

Ekkor hozzánk lépett egy lány.

— Ma le van árazva a hörcsög. Csak negyven korona.

— Negyven! Negyven korona egy hörcsög! Csak negyven! — kiáltottam, és Anya az eladólánnyal együtt nevetett.

Az eladó lány elindult az üzlet hátsó helyisége felé.
— Szeretnél egy hörcsögöt, Emilie? — kérdezte Anya.
— Igen! — feleltem mosolyogva, és ő is mosolygott, mosolyogva néztünk egymásra, és én kiválasztottam magamnak Miss Berget.

Miss Berg teste fehéren világított. Fekete szeme volt és nevetős szája. Negyven korona.

A ketrecek közül csak a legolcsóbbra futotta, drágák voltak mind, de ha már megvolt a hörcsög, kellett a ketrec. A következő héten megnyertem a rajzversenyt, a tanárnő körbeküldte a képet az osztályban, aztán felakasztotta a falra, *Hörcsögekellékek*, ez volt a rajz címe, amit a lap aljára írtam. Hallom Apát, az újsággal zörög, valami történik odabent, jaj, már megint. Biztos beszélni akar velem.

— Emilie — kiáltja. — Gyere csak ide.
Nem felelek.
— Huh — sóhajt Apa.
Hallom, amint leteszi az újságot, feláll és elindul, nyikorog a padló, Apa megáll.
A nyakamon érzem a tekintetét.
Apa az ajtóban áll.
— Gyere, játsszunk egy kör Fekete Pétert.
— Nem megyek — mondom.
— Talán Linének is volna kedve — mondja Apa.
Erre nem felelek.
Cicegér a farkát nyalogatja. Apa bejön. Rám néz, megfordítja a széket és szétvetett lábbal leül, engem bámul.
— Mi van? — kérdezem.
— Semmi — mondja Apa.
Sóhajtok és az ablakhoz lépek.
Az ablaküvegre tenyerelek, ott marad a kezem nyoma.

Meddig állhatok mozdulatlanul? Milyen lenne, ha kővé válnék? A kezem is így maradna. Az ablaküvegre tapadva. Vajon milyen szorosan tapadhatok valamire, teljesen soha, bármilyen erősen szorítom az ujjaimat az ablaküveghez, biztos marad néhány atomnyi rés, bármilyen kicsi részekre bontjuk, mindig lesz egy kisebb. És bármilyen óriási, mindig lesz egy nagyobb. De Cicegér, mit csinálsz, Cicegér? Dorombolsz? Itt keringsz körülöttem?

Cicegér puha bundáját a lábamhoz dörgöli.
Finom, meleg.
Jól esik.
Gyorsan Cicegérre pillantok, egy másodperc az egész.
Az étel felé ballag. Cicegér egy hamutartóból eszik, igazából egy *Cicegér* feliratos, kék műanyag tálat szeretnék neki. Szeretem a talakat. Szeretem az állatok játékait, a macskáknak való műegereket, a madártükröket, a csengettyűs porázokat. Két kézzel fogtam a ketrecet, soha nem volt még semmim, ami ezüstszínű, de Miss Berg szörnyen félt és a házikójában lapult, mert körülöt-

tünk dübörögtek az autók, hideg szél fújt, és piros volt a lámpa. A boltban szebb ketreceket is láttam, de az enyém is szép volt, itató, etetőtálka, piros tetejű hörcsögházikó, világoskék mókuskerekék, ez a ketrec oldalához volt erősítve.

A következő hétvégén, mikor Anyánál voltam, észrevettem, hogy Miss Berg nem kapott enni. Mert a mókuskereket kezdte rágni. Szóltam is Anyának:

— Ne felejts el minden nap enni adni Miss Bergnek.
— Jó — felelte Anya.
Anya a mosogatónál állt, de nem mosogatott.
A falat bámulta és az ajkát harapdálta.
— Segítsek? — kérdeztem, és leakasztottam a törlőruhát.
Így aztán elmosogattunk.
Azután befutottam a szobába és sokáig játszottam Miss Berggel.
Aznap este teli volt a pofazacskója magokkal.

De Miss Berg! Mi van, Miss Berg? Neeem! Visszatartom a lélegzetemet. Harminc, huszonkilenc, huszonnyolc. Huszonhét, huszonhat, huszonöt. Szeretlek, szeretlek. Huszonhárom, huszonkettő, huszonegy. Ne felejtsem el megmondani neki, hogy szeretem. Ne felejtsek el rámosolyogni az asztalnál. És aztán, amikor elválunk, jó éjszakát kívánok, jó éjt, jó éjt, ezt fogom magamban mondogatni, amíg el nem tűnik a szemem elől. Jó éjt, jó éjt, jó éjt. Tizenegy. Tíz, most már fáj, de levegőre csak gondolni szabad, négy, három, kettő, és most, most levegőt vehetek.

A tenyerem körül fehér az ablaküveg. Párás. Hideg a kezem, a meleg jobb, mint a hideg, de a jéghideg jobb, mint a forró. Apa lovaglóülésben ül a széken, kíváncsi vagyok, meddig akar itt ülni és engem bámulni.

— Emilie — mondja.
— Tessék — felelem.
— Meddig akarsz az ablaknál szobrozni? Ott akarod tölteni a születésnapodat? — kérdezi.
Erre nem válaszolok.
— Nézz rám, Emilie — mondja Apa, én gyorsan rápillantok.
— Mi van? — mondom.
Aztán megint kifelé nézek. Apának bozontos haja van, nagy orra és nagy szeme.

Bámulok ki az ablakon, mégis hallom, hogy Line visszajött, halom a lépteit, hallom, amint megáll az ajtó előtt. Aztán elindul felénk.

— Bocsi, odaengedsz? Ki akarok valamit venni a hűtőszekrényből — mondja.

Kénytelen vagyok tenni egy lépést Apa felé.
Line kinyitja a hátam mögött a hűtőszekrény ajtaját. Majdnem hozzám ér, érzem a parfümjé illatát. Előveszi a tejet. Aztán kiveszi a szekrényből a kakaóport. Kifelé nézek, kavics, pázsit,

kapu. A kanál a poharat kocogtatja, amint Line kevergeti a kakaót.

A konyhapultnak dől, issza a kakaót.
Apa meg csak áll és mereszti rám a szemét, keze a nadrágján.

Szeretném, ha elmennének innen.

Szeretném, ha havazna.
Szeretnék egy kicsit más lenni.
Azt is szeretném, ha lenne egy kishúgom, egy csecsemő, a csecsemők szája sima, és a fejük búbján van egy puha horpadás, mindig meg akarom simogatni. Olyan, mint a kis állatoké. A kis állatokat is meg akarom simogatni, jó erősen. Vagyis nem. Mégsem.
— Én inkább maradok — mondom.
Rám néznek. Nem tudom, hogy jutott eszembe ez a mondat éppen most.

— Gyere, Apa, menjünk — mondja Line.
— Beszélni akarok Emiliével — mondja Apa.
— De ő nem akar veled beszélni — mondja Line. — Hagyd csak, álldogáljon ott magának.

Ekkor Apa feláll, átöleli a vállamat, és teljesen eltakarja a kilátást, megráz egy kicsit, mosóporszaga van, megpróbálok elnézni mellette, de nem megy, kénytelen vagyok a szemébe nézni.
— Nem beszélhetünk máskor? — mondom, kibújok a karja alatt, megint látom a kertet, kavics, pázsit, szürke, fekete.
Apa végre elindul kifelé. Nagyon jó.

Nem hiszi el, hogy Anya jönni fog. Pedig fel is hívott, és megbeszéltük. Mégsem hiszi el, de én biztos vagyok benne, megbeszéltük telefonon, éppen akkor csengett a telefon, mikor kinyitottam az ajtót, akkor jöttem meg tornáról, a tornászák pántja elszakadt és két kézzel kellett fogni.

— Szia, én vagyok — mondta Anya.
— Szia — feleltem.
— Azt akartam kérdezni, mit szeretnél a születésnapodra? — kérdezte, de nekem akkor semmi sem jutott eszembe.

Bőr hátizsákot szerettem volna, csak az drága, és macskának való dolgokat is szerettem volna, de akkor rögtön Miss Berg-ről kezdett volna beszélni. Ezért azt feleltem, hogy nem tudom pontosan.

— Nem tudom pontosan — mondtam.
Anya csak beszélt tovább, melyik cukrászdába szeretnél menni, kérdezte, dél körül elmegyek érted, mondta, tudom, hogy ezt mondta és hallottam a hangján, hogy komolyan is gondolja.

Line a ház előtt ácsorog.

Elindul a kapu felé. Letapossa a cipője peremét, mindig lusta lehajolni, vajon hova megy? A postaládához semmiképpen, nem tudom, hova mehet, kabát sincs rajta, én nem szeretem, ha Line elmegy valahová, rózsaszín kapucnis pólója világít.

Átvág az úton és kinyitja Sivertsenék kapuját.
Nem értem, miért.

Velem soha nem akar eljönni, bárhová megyek, ha hívom, akkor csak annyit mond, hogy miért mennék veled, miért ne jönnél, mondom, mit csináljunk ott, kész unalom, mondja, pedig nem úgy van. Én szerettem Sivertsenéknél lenni, Fekete Pétert játszottunk az udvaron, az összes szomszéd gyerek is játszott, nyertem egy csomó pénzt, és el is mondtam Linének, de ő csak bólintott és megrázta a fejét. Egyszer meg, azon a hétvégén, amikor a szobámat rendeztük át, és a szobám jó nagy, szoktam is mondani Linének, és Miss Berg nálunk volt, én pedig feküdtem az ágyban, és hallottam, amint a mókuskerekben fut, az orromban éreztem a fűrészpör és a bundája és a magvak szagát. Miss Berg meg csak futott, futott, egész éjjel, a kerék pedig forgott, husss, husss, husss, az itató kattant, mikor megszívta, olyan volt, mint egy cumisüveg, a ketrec rácsára volt felakasztva. Állandóan felébredtem, de ez nem volt baj. Minden új volt.

Másnap reggel, egy szombati nap volt, esett. Felültem az ágyban. Az ablakaimon nincs függöny, a szürke eget és az utcákat láttam, az emberek kutyát sétáltattak és a kezükben bevásárlószattyorral siettek át a kereszteződésen. Az itató kattogott. Minden szép és új volt. Miss Berget aznap tanítottam meg átfutni egy papírhengeren, teljesen belefeledkeztem, azt sem tudtam, hol vagyok, ki vagyok, Emilie, egy hörcsög mégiscsak más, mint egy macska. Csiklandozott a talpa, mikor a karomon futkározott. Picike volt, elfért a tenyeremben, és ha akartam volna, könnyű lett volna megszorítani és egy mozdulattal összeroppantani, vagy egy nagy könyvvel szétlapítani. Kint szakadt az eső, az ablakról csurgott a víz. De a szobában a lámpa meleg, sárga fényt árasztott. Én pedig kicserélődtem, már nem a régi Emilie voltam.

Miss Berg átfutott a papírhengeren. Ez a nap volt a legsebbe.

De miért kell ennek mindig így lenni? Váltakozik a jó és a rossz, egyszer jó, aztán rossz. Mert ezután nagyon bűdös lett. A legeslegrosszabb.
A következő héten megint Anyánál voltam. Letettem a táskám és bementem a szobába.
Harminc, huszonkilenc, huszonnyolc.
Csak nem járna ennyi ostobaságon az eszem.
Ősz volt. Beléptem a házba és letettem a táskám. Nem szabad többet erre gondolnom, el kell felejtenem, nem tudom elfelejteni, huszonhat, huszonöt, huszonnégy, beléptem a szobába és szörnyű bűdöset éreztem. Édeskés, émelyítő bűzt.

— Hé, Miss Berg! — kiáltottam.
De akkor tulajdonképpen már tudtam. Nem a szokásos hörcsögszag volt. Miss Berg a fűrészpörön feküdt elnyúlva, fel-emeltem, a teste ernyedt volt és lapos, mint egy kis kesztyű, és Miss Berg már rég halott volt, azt hiszem, a szeme teljesen kifordult.
Tizennyolc, tizenhét, tizenhat.
De hiszen szóltam.

Tizenhat. Igen, megmondtam neki, szóltam. Belezavarodtam, most számolhatok előlről, ne felejtst el, mondtam, de csak azt mondtam, hogy ne felejtsten el ennivalót adni neki, a vizet meg persze elfelejtettem. Elfelejtettem visszatartani a lélegzete-met, harminc, huszonkilenc, huszonnyolc, szakad az eső, szünet nélkül esik, esik, esik. Aztán elindultam haza, a taxiban végig-sírtam az utat, Anya akarta, hogy taxival menjek, mert nem bír-tam, sehogy sem bírtam abbahagyni a sírást, ezért nem marad-hattam tovább nála, kikísért az utcára, és a vállamra akasztotta a táskát, húzta a vállamat, rendesen megáztam, Anya a járda szélén állt és onnan integetett, papucs volt a lábán. Aztán megjött a taxi és lekapcsolta a lámpáit.

A sofőr nem szólt egy szót sem. Csak a visszapillantó tü-körből figyelt, és én a térdemre hajtottam a fejem, kordbársony nadrágomra csillagokat rajzoltak a könnycseppek, aztán elindul-tunk, előredőltem és a térdemhez koppant a fejem, egy jó ideig vitt a taxi, aztán lefékezett és a sofőr szólt, hogy mindjárt otthon vagyok.

Felegyenesedtem, és láttam, hogy nedves a nadrágom térde. Járdát, bokrot, fehér házakat láttam, beletelt egy kis időbe, míg felocsúdtam és megláttam a házunkat, körülvettek az ismerős házak, a járda.

A sofőr kiszállt és kinyitotta nekem az kocsí ajtaját. Kilép-tem a járdára, megláttam Apát, amint fut kifelé az ajtón, átfutott a kerten, és akkor leestem, nem bírtam talpon maradni, össze-szorított szemmel ültem az aszfalton, és a kerítéshez nyomtam a homlokomat, Miss Berg meghalt, suttogtam.

Miss Berg meghalt, Miss Berg meghalt.
Ezt suttogtam.
Elállt az eső.

Apa kifizette a sofőrt, én a kerítéshez kezdtem verni a fejem, de ekkor Line zokniban kiszaladt, hallottam, amikor elindult a taxi, Line mellém guggolt, két karjával átölelt és megpróbált magához húzni.

— Ne csináld — mondta Line. — Betöröd a homlokodat. De mit tehettem volna?

Hogy menjek be a szobámba? A rajzom a tábla mellé volt felakasztva, hogy mindenki lássa. Hogy tehetném be még egy-szer a lábam az osztályba?

Apáék végül bevonszoltak a házba és leültettek a kanapéra. Apa kérdezgetett, de én csak ingattam a fejem és a torkomhoz szorí-tottam a kék párnát, Apa meg egyre csak kérdezett, de én csak suttogtam és csuklottam és hebegtem az itatóról és az etetőtálká-ról és a rajzversenyről. Nem tudtam rendesen beszélni.

— Emilie, elmondanád végre, mi történt? — kérdezte.
Úgy össze voltam zavarodva, hogy nem bírtam gondolkod-ni, de Line végül megértette.
— Anya elfelejtett vizet adni a hörcsögnek — mondta Line.

— Micsoda? — mondta Apa.
Bólintottam és a párnába fúrtam az arcom.
Apa hirtelen felugrott, elindult a telefon felé, de ekkor le-dobtam a párnát, utána szaladtam és a karjába csimpaszkodtam.
— Nem hívod fel! — üvöltöttem. — Nem hívod fel!
Apa karjába csimpaszkodtam, teljes súlyommal lógtam raj-ta, Apa nem tudta a füléhez emelni a kagylót.
— Ne csináld, Apa — szólalt meg Line.
Apa letette a kagylót és visszament a nappaliba. Közben úgy csüngtem a karján, mint egy kabát.
Csakhogy szerintem később felhívta Anyát.
Anya biztos azt hitte, hogy megutáltam.
Mert ezután sohasem hívott többet. Ezután nem hívott fel, de elmentem iskolába, hétfőn mégiscsak elmentem iskolába. Felkaptam a táskámat és mentem. Próbáltam nem gondolkod-ni, és nekivágtam.

De Anya nem hívott többé, teltek a hétvégék, elmúlt októ-ber, november, és Anya nem telefonált, addig a bizonyos napig, amikor a szakadt tornazsákkal mentem haza, és amint kinyitot-tam az ajtót, rögtön meghallottam, hogy cseng a telefon.
Ledobtam a tornazsákot és felvettem a telefont.
— Emilie, én vagyok — mondta Anya.
— Szia — mondtam.
És aztán nem jutott eszembe semmi, amit kapni szeretnék. Próbáltam beszélni, de csak fura hangok jöttek a torkom-ból. Úgyhogy inkább elhallgattam.
— Akkor elmegyek érted, jó? Elviszlek cukrászdába — mondta.
Aztán csak beszélt, beszélt, a szomszédokról és az orvosról, azon a vékony, hazudós hangján, és mire végighallgattam, ren-desen beleizzadtam. Mindig leizzadok. Zuhanyoznom kell utá-na. A karomon folyik végig az izzadság.
— Szia, édesem, majd találkozunk — mondta a végén.

Most kinyílik Sivertsenék ajtaja. Rózsaszínű valamit pillantok meg, ez csak Line lehet. Kihátrál, egy rúgással becsukja az aj-tót. Megfordul, elindul lefelé a lépcsőn, valamit tart a kezében, mintha papírdoboz lenne. Nem tud rendesen menni a letapo-sott peremű cipőjében. A hűtőszekrény már nem duruzsol. Line lehajol, leteszi a dobozt a kavicsos útra, belebújik a cipőjébe, és felemeli a dobozt.

Két kézzel fogja. Biztosan fázik, a lehelete fehér párafelhő, a pulóvere világít, gyorsan átszalad az úton, sötét haj, sápadt arc. Feljön a lépcsőn és kinyitja az ajtót, a padlón érezni a huzatot, és aztán eltűnik a szemem elől.

Mereven kell néznem, nem szabad pislogni. Még mindig nem havazik.
Anya azt mondta, hogy jönni fog. És cukrászdába visz.
Álmos vagyok, azt hiszem, mert a fejemben tűszúrásokat érzek.

A folyosón nyikorog a padló. Line közeledik. Megáll az ajtóban.
Homlokomat az ablakhoz nyomom. Kavics, pázsit, aszfalt. Bőrömön érzem az üveg hidegét. Aludni szeretnék. Nem tu-dom, mit akar Line, talán kukoricapelyhet enni.
Elköhinti magát. Aztán mellém lép, karomon érzem az érintését, a hideg kezét.
— Vettem neked ajándékot — mondja.
— Igen? — mondom, gyorsan ránézek, Line mosolyog. — Nem úgy volt, hogy a kardigánt kettőtöktől kapom? — mon-dom.
— Kettőnktől — feleli. — De van még valami.
Kimegy a folyosóra, visszajön, kezében dobozt tart, papír-dobozt, ez az a doboz, most már világos.
— Óvatosan — mondja Line.
Elfelejték kinézni az ablakon.

Minden ajándékra emlékszem, amit Linétől kaptam. Egy póni, egy bőr tolltartó, benne varázsceruzák, és az idén a piros kardi-gán. Line. Line soha nem akar Anyához menni, miért mennék oda, mondja, bármi is van. De ő Line. A születésnapjára majd kap tőlem egy vörös, meleg pulóvert.
Kezemben tartom a dobozt. Nincs rendesen becsukva, csak a közepén tartja össze egy pici ragasztószalag.
Én nem így szoktam csomagolni, én mindig fényes papírt, sok ragasztószalagot és ajándékszalagot teszek rá. Linére nézek, ő mosolyogva pislog felém.

Leveszem a dobozról a ragasztószalagot, kinyitom a tetejét. Egy hörcsög lapul benne.
Fehér, mint Miss Berg.
De Miss Berg halott.
Ott feküdt. Mint egy kesztyű, vagy mint egy kicsi zokni.
De hiszen ketrecem sincs.
És elfelejtettem kinézni az ablakon, teljesen kiment a fejem-ből, sokáig nem néztem ki, és ez balszerencsét hoz, elfelejtettem kinézni.

— Elhoztuk Anyától a ketrecedet — mondja Line. — A kamrában van.
— Aha — mondom.
— Vettem hörcsögételt is — folytatja Line. — És fűrészpont.
— Aha — dűnnyögöm.
A hörcsög a papírdobozában kaparászik. Kiveszem, és az asztalra teszem.
— Nem örülsz? — kérdezi Line.
— De — felelem.

Ekkor elsírom magam. Nem tudom abbahagyni, a hörcsög kaparássza a doboz falát, engem ájulás kerülget, a mosdóhoz kó-válygok, a fejemben egyfolytában cikáznak a gondolatok, nem tudom leállítani, micsoda hülyeség, és mi lenne, ha Anya hirte-len betoppanna, a fejem köré fonom a karomat és Line kiabál:
— Apa, Apa!
De Apa kiment vagy az emeleten van. Line lefogja a karo-mat, erősen szorítja.

— Mi a baj, Emilie?
Lassan a padlóra csúszok, Line nem bír tartani, a hörcsög kaparászik, megpróbál kimászni.
— Vigyem vissza a boltba? Azt akarod, hogy visszavigyem? — mondja Line.
Ekkor Line elenged, és a doboz után nyúl.
— Nem! — kiáltom.
A padlóra vetem magam, bemászok az asztal alá, tenyeremet a fülemre tapasztom és az asztal lábába verem a fejem.
— Nem! — kiáltom. — Nem!
— Mi történik itt? — kiabál Apa.
Line mondana valamit, Apa próbál kirángatni az asztal alól, de én a combom közé szorítom az asztal lábát, befogom a fülem, becsukom a szemem és üvölni kezdek.
— Nem viszed vissza! Nem!
Apa elenged, én a fejemet az asztal lábába verem, közben kiabálok.
— Én szeretem! Szeretem!
Apa és Line nem szólnak, sötét van, én döngetem az asztalt, üvöltözök, a hörcsög halálra rémült.

*

Hamarosan beesteledik, azt hiszem.
Sötét az ég.
Az ablakpárkányra támaszkodom.

Felvitték a hörcsögöt az emeletre.
Cicegér sincs itt.
— Cicegér — suttogom. — Cicegér.
De Cicegér nincs sehol, talán kisurrant.
Addig állok az ablaknál, ameddig akarok.
Kinyitom a szemem. Sötétben is látok, kavics, ösvény, pá-zsit, kapu. Apa gyapjúzoknit húzott rám. Melegem van és remeg a lábam.
Becsukom a szemem.
Vannak fehér színű dolgok.
Fehér a hűtőszekrény. Fehér a hálóingem, és mielőtt elal-szom, kifehéredik előttem minden, ideje kinyitni a szememet, egy, kettő, három, fehér a hálóingem. Valami hullani kezd az égből.
A homlokom koppan az ablaküvegen.

És mire kinyitom a szemem, minden megváltozik.
Megjött a hóesés. Lassan szállingóznak a pelyhek. A hó mindent betakar.
Fehér a pázsit.
Fehér a kavics.
A fehér a legszebb szín.

(A. Dobos Éva fordítása)

↳ Espen Haavardsholm

Tolvajok a Központi Pályaudvaron

A lánya nem volt már gyerek, de még felnőtt sem, valahol a kettő határán járt, s csak úgy áradt belőle az élet és a lelkesedés. De előfordult, hogy az élelenség mögött valami más is megbújt.

Minden második hétvégén meglátogatta az apját és új családját — egyébként az anyjával, annak férjével és a kisöccsével lakott a sorházban, ugyanott, ahol valaha az apa is.

Egyik este lefekvéskor, miután az apa leült az ágy szélére, a kislány szinte szégyenkezve azt mondta:

— Te apu, miért van az, hogy néha az egész világ olyan vacak?

— Szerinted az?

— Igen.

Egy villamos zakatolt el odakint a belváros irányába, a ház belerezgett. Az apa egy kicsit nézte lánya összeráncolt homlokát, és elgondolkodott, mielőtt válaszolt volna:

— Nem vacak az egész világ, csak úgy érezzük.

— De ha úgy érezzük, akkor úgy is van, nem?

— Így gondolod?

— Igen. Szürkeség odakint és szürkeség idebent.

— Most így érzed magad?

— Igen. Ma nagyon magam alatt vagyok, apu.

— Történt valami?

— Nem.

— Akkor mi bánt?

— Semmi. Mondj egy történetet, apu.

— Nem akarsz inkább te mesélni nekem valamit?

— Nem, mesélj te.

— Egy szép történetet?

— Nem.

— Akkor egy hátborzongató történetet?

— Nem, inkább valami szomorút. Meséld el azt az esetet a gőzmozdonnyal az üvegvitrinben, amikor mindenünket ellopták.

— Mikor volt ez?

— Hát tudod, Koppenhágában. Amikor ötéves voltam.

— Ó, igen, már emlékszem.

— Ezért váltatok el, te meg anyu, nem igaz?

Az apa elgondolkodva nézte a kislány homlokát.

— Nem, nem hinném, soha nem gondoltam erre.

— Anyu azt mondja, akkor jött rá, hogy nem mehet így tovább.

— Mi nem mehet így tovább?

— A dolog kettőtök között.

— Hát, ha ő ezt állítja, akkor valószínűleg igaz is.

— De miért hagytad ott az összes bőröndöt?

— Érmét akartam váltani a csomagmegőrző automatához.

— És otthagytad az összes bőröndünket?

— Csak néhány másodpercre, a váltóiroda ott volt a sarkon.

— És mire visszamentél a szekrényekhez, eltűnt az összes csomagunk?

— Úgy bizony, hát el tudod képzelni! Nyoma sem maradt.

— Mindenünk odalett.

— Nem éppen mindenünk.

— De minden, amit magunkkal vittünk a dániai nyaralásra.

— Az értékeink nem tűntek el, azokat magunknál tartottuk.

— De minden egyéb eltűnt.

— Igen, minden egyéb eltűnt.

— És ez a te hibád volt.

— Igen, biztos, hogy az én hibám volt. El tudod képzelni, otthagytam mindent őrizetlenül egy ilyen nagy fémszekrényben. Elvégre a Központi Pályaudvaron igazi tolvajbandák vannak, ott állnak egész nap kiguvadt szemmel, és azt lesik, hogy feltűnjön egy ilyen hülye.

— Igen.

— Egy ilyen jóhiszemű bolond, aki úgy viselkedik, mintha soha nem járt volna azelőtt nagyvárosban.

— De te voltál már ott, ugye, apu?

— Persze, hogy voltam, Koppenhágában jártam óvodába.

— Miért volt a nagymama akkoriban Koppenhágában?

— Ott tanult, és én vele laktam. De hiszen már annyiszor elmeséltem.

— Szóval már akkor hallottál a tolvajokról a Központi Pályaudvaron, amikor kisfiú voltál Koppenhágában?

— Nem, de azóta talán kellett volna hallanom róluk.

— És nem maradt semmi ruhánk a dániai nyaralásra?

— Nem maradt más, mint az, amit éppen viseltünk. Tudod, hogy dolgoznak ezek a csalafinta tolvajok?

— Nem.

— Van a csomagmegőrzőben néhány üres szekrényük, és amint egy zöldfülű bolond egy pillanatra otthagyja a bőröndjeit, hogy elmenjen érmét váltani, elképesztő gyorsan átrakodják a csomagokat a saját szekrényükbe és bezárják az ajtaját. Olyan fifikásak, hogy senki nem figyel fel rájuk.

— És aztán?

— Aztán várnak, míg tiszta a levegő, és kiveszik a zsákmányt.

— És neked tudnod kellett volna előre mindezt, apu?

— Legalábbis gyanakodhattam volna.

— És mikor tudtad meg?

— A Központi Pályaudvar őrszobáján mondták el, amikor odamentünk, hogy bejelentsük a lopást.

— Az eset után?

— Igen.

— Nem kérhettétek volna meg a rendőröket, hogy nyissák ki az összes szekrényt, és akkor kiderült volna, hogy tényleg így történt-e?

— Nem, ahhoz bírósági engedély kellett volna, ez nem ilyen egyszerű, legalábbis a rendőrök ezt mondták.

— Még úgy sem, hogy a rendőrség tudta, hogy mi folyik ott?

Espen HAAVARDSHOLM: *Tjuvebandene på Hovedbanegården, Noveller om ungdom*, Forlaget Oktober, 2002. A szerző szíves engedelmével közölve.

— Még úgy sem.
— Micsoda hülyeség, apu.
— Bizony.
— És akkor elváltatok, te meg anyu?
— Nem azonnal.
— De mielőtt elkezdtem az iskolát, ugye?
— Igen, úgy van.
— Egyszerűen nem bírtátok tovább?
— Hát igen. Úgy is mondhatjuk, hogy a baklövésem, ami-nek következtében ellopták a csomagokat, az utolsó csepp volt a pohárban.
— Milyen pohárban?
— Az anyuval közös poharunkban. De ez csak képletes.
— És mit jelent, apu?
— Azt jelenti, hogy már a dániai kirándulás előtt sem men-tek jól a dolgaink. Azt akartuk, hogy javuljon a helyzet, ezért utaztunk mi hárman Koppenhágába.
— És javulás helyett minden szétment.
— Igen.
— Úgy érted, hogy anyu képtelen volt megbocsátani ne-ked, hogy hibáztál?
— Igen, tényleg képtelen volt rá. Még mindig nem bocsá-totta meg, ha azóta is így emlegeti, ahogy neked.
A kislány tűnődve ránézett. Néhány harsány hétvégi mula-tozó egyik kávéházból a másikba tartva nagy ricsajjal haladt el az ablak alatt. Egy villamos zakatolt fölfelé a dombon, a meg-állóban csöngetett és kinyitotta az ajtókat. Rövid szünet után a kislány megkérdezte:
— Apu, megbántad, hogy feleségül vetted anyut?
— Semmit nem bántam meg, már csak azért sem, mert így születél te, csudálatos, aranyhajú hercegkisasszonyom.
— Anyu megbánta.
— Miket beszélsz, kicsim?
— Azt mondom, hogy anyu megbánta.
— Azt, hogy te megszülettl?
— Nem, hogy feleségül ment hozzád.
— Ezt mondta?
— Olyan furcsának találod? Elvégre elváltatok és újraháza-sodtatok, te is, anyu is.
— Igen, ez igaz, de...
— Biztosan te is megbántad, ha egy kicsit belegondolsz, belátod.
— Nem, nem bántam meg. Ami történt, megtörtént — és ez tényleg így van.
— Apu, te látod rajtam, amikor magam alatt vagyok?
— Többnyire igen.
— Én mindig látom rajtad, azt hiszem.
— Mennyi furcsa dolog jut eszedbe. Miért érzed ma este úgy, hogy az egész világ olyan vacak, kicsim?
— Nem akarok róla beszélni, megmondtam. Azt akarom, hogy te mesélj.
— Miről?

— Arról a gőzmozdonyról, ami elindul, ha bedobsz egy ér-mét.
— Tényleg emlékszel még a gőzmozdonyra?
— Hát persze. Amikor az idén nyáron voltunk Koppenhá-gában, a Központi Pályaudvaron odavittem a kisöcsit, bedob-tam egy érmét, és amíg a kerekek forogtak, elmondtam neki egy mondókát. Kitalálod, melyik volt azt?
Az apának gondolkodnia kellett.
— Talán a *Verőfényes reggel... lent a bakterháznál*.
A kislány bólintott.
— Régebben, amikor nálad aludtam, éppen miután elköl-töztél, és azon a padláson laktál, mindig ezt szavaltad nekem, ha felébredtem éjszaka, mert rosszat álmodtam.
— Igaz.
— Emlékszel, apu, akkoriban csak ketten voltunk, amikor meglátogattalak? Ez volt az egyik mondókánk, és volt még egy, az kicsit kegyetlenebb volt.
— Melyik volt az?
A kislány rápillantott, aztán halkan szavalni kezdte:
— *Fehér ingben, piros arccal állt a masiniszta / Kora reggel a gőzösön nem volt kutya baja / De az este le sem szállt és balszerencse érte / És amire észbekapott, hullá lett belőle*.
Az apa csatlakozott a refrénhez:
— *Ziki-zaka-zakatol, itt kattog a gőzös / Ziki-zaka-zakatol, ott kattog a gőzös*.
Nevetni kezdtek, nemcsak a mondókán, hanem egymás arckifejezésén is. Az apa hitetlenkedve megkérdezte:
— Tényleg ezt szavaltad el az öcsédnek?
— Hát persze.
— És nem találta túlságosan nyomasztónak?
A kislány komolyan megrázta a fejét, és azt mondta:
— Éppen ellenkezőleg, nagyon élvezte. Néha még most is mondogatja a *ziki-zaka-zakatol*.
— Mennyi idős most az öcséd?
— Ötéves.
— Ő is éppen ötéves, nahát.
— Igen. Az élet nem való az anyámasszony katonájának, mindig ezt mondogattad, nem igaz?
Az apa bólintott és megkérdezte:
— Nem kellene már aludni, bátor hercegnőm?
— Várj még egy kicsit, apu. Ott álltunk kisöcsivel, és néz-tük, ahogy a fények kigyúltak, a mozdony elindult azon a kicsi sínpáron, és csak ment és ment, anélkül, hogy valahova is meg-érkezhetett volna. Apu, szerinted miért van bennünk néha olyan fekete érzés?
— Ez is az élet része.
— Veled is előfordul, hogy rettentő szomorúnak érzed ma-gad?
— Ó, igen.
— Most szomorú vagy?
— Talán egy kicsit.
— És az voltál, mielőtt bejöttél jó éjszakát kívánni?

— Nem.
— Szóval azért lettél szomorú, mert én is az vagyok?
— Nem egészen.
— Akkor miért?
— Nem tudom.
— Amiatt, amit anyáról mondtam, hogy ő megbánta?
— Talán.
— Még mindig szereted anyut, apu?
— Menj már, te kis bolond, nem *úgy* szeretem.
— De mi történt? Anyu és te azért házasodtatok össze, mert én már ott voltam anyu hasában?
— Nem, nem azért. Szerelmesek voltunk.
— És azután mi történt? Mi történt közöttetek, mielőtt Koppenhágában akkor reggel mindenünket ellopták?
— Nem is tudom. Talán egész egyszerűen túl fiatalok vol-tunk.
— Szóval azt hiszed, hogy ha ti...
— Mindenki így gondolja néha, ha a szülei elváltak.
— Te is így gondoltad? Amikor kicsi voltál?
— Igen.
— Ezért vittél el engem és anyut ahhoz a gőzmozdonyhoz?
— Amikor ötéves voltál?
— Igen, amikor elváltatok azután, mert minden csomagun-kat ellopták. Szerintem az nagy butaság volt, apu.
— Hogy a szüleid elváltak?
— Nem, az, hogy pénzt dobtál a játék mozdonyba, és azt mondtad, hogy maradjunk ott anyuval és nézzük, míg te egye-dül mentél el betenni a bőröndöket a csomagmegőrzőbe.
— Tényleg?
— Veled mehettünk volna, és vigyázhattunk volna a csoma-gokra, amíg te érmét váltasz. És akkor a tolvajbanda nem lopta volna el mindenünket.
— Igen, nagy butaság volt részemről. De időnként ilyen az élet, az ember néha maga alatt van és ostobán viselkedik. Most már tényleg aludni kell, kicsim.

Az apa leoltotta a lámpát, ült az ágy szélén a sötétben, fur-csa nyugtalanság vett erőt rajta. Egy kis idő eltelt, aztán halkan megkérdezte:
— És tetszett a gőzmozdony?
Csak valami motyogás jött válaszul.

Az apa ült még egy ideig ott, s maga látta előtt a kicsi, ko-pott érmenyílast a gépen — a fény kigyúlt, a tengelyek megmoz-dultak, a sima, ragyogó kerekek forogni kezdtek, egyre gyorsab-ban, miközben édesanyja, aki akkor fiatal volt és egyetemista, egyre dobálta bele az érméket abban az utolsó tíz percben, amit még együtt töltöttek, mielőtt ő egyedül felszállt volna az Oslóba tartó éjszakai vonatra.

Megsimogatta a kislánya haját, és először tűnt fel neki, hogy vannak hasonló vonások a lánya és a nagymamáját fiatalon áb-rázoló fénykép között.

Amikor felállt és indulni készült, a kislány félálomban meg-szólalt:

— Hát persze, apu.

Talán valami egészen másra válaszolt, egy álombeli kérdésre. Hirtelen heves vágy támadt benne, úgy érezte, meg kell óvnia a kislányt attól, hogy megfosszák bármitől — mert ő maga ismer-te ezt az érzést, odakint és önmagában egyaránt, és nem csak a Központi Pályaudvar miatt.

De vajon meg lehet-e óvni?

És hogyan lehetne? Az az ötlete támadt, hogy felébreszti és megkérdezi tőle, elmúlt-e az a milyen-vacak-a-világ érzése. Egy pillanatra tétovázva állt, hallgatta a lánya szuszogását, aztán be-látta, hogy jobb lesz most békén hagyni, ha végre elaludt.

A kislány ugyanabban a testhelyzetben aludt, ahogy a böl-csőben, összekuporodva, magzatpózban.

Félhosszú, szőke haja kilógott a paplan alól. Az apa résnyire nyitva hagyta az ajtót, arra az esetre, ha felébredne, mert rosszat álmodott. Odakint csörömpölve elzakatolt egy villamos.

(Pap Vera-Ágnes fordítása)

Hazatérés

a

háborúból

▸ *Kjell Askildsen*

Amikor Jonas Vidde visszatért a háborúból, olyannyira megváltozott, hogy akik összegyűltek a köszöntésére a kicsi állomásépület előtt, alig ismertek rá. Nincs okunk eltitkolni, hogy némiképp csalódást okozott, és a hurrá-kiáltások lelkesnek szánt hangerejét elsősorban az vetette vissza, hogy egyszerűen nem olyan volt, amilyennek egy háborús hőst elképzeltek. Jonas Vidde csapott vállá lógott, az arcvonásai gyöngédek voltak, már-már nőiesek.

Jonas Vidde a hurrázást csöndben, lesütött szemmel fogadta. Csak akkor nézett fel, amikor a lelkész belefogott üdvözlő beszédébe. De egyetlen bámészkodónak sem sikerült elkapni a pillantását.

Később, amikor megvitatták a történeteket, mindenki egyetértett azzal, hogy a lelkész igen jó beszédet tartott, és nem lett volna oktalanság Vidde részéről néhány szóval viszonzni a fogadtatást, vagy valamilyen módon tolmácsolni a háláját. De Vidde meg sem mukkant, sőt mi rosszabb, a megatottság semmi jelét nem mutatta, még akkor sem, amikor a lelkész kinyilvánította, hogy a falu büszke fiára, aki közöttük nőtt fel, és éveken át nap mint nap az életét kockára téve harcolt a szabadságért és igazságért.

A fogadóünnepség záróakkordjaként elénekelték a nemzeti himnuszt. Jonas Vidde nem énekelt, csak állt és a földet bámulta maga előtt; később szóba került, hogy még csak ki sem húzta magát.

De attól eltekintve, hogy a főszereplő nem felelt meg igazán az elvárásoknak, minden terv szerint ment. A készséges kezek felpakolták Vidde csomagját Svendsen kereskedő furgonjára, maga Vidde beült a sofőr, Svendsen legidősebb fia mellé, az autó kerekei hangos hurrázás közepette felpörögtek, azután pedig elhajtottak.

Vidde otthona mindössze két-három kilométerre volt az állomástól, és Georg Svendsen számára nagy csalódás volt ez az út. Próbált beszélgetésbe elegyedni, de Vidde, noha nem volt barátságatlan, korántsem adott kielégítő válaszokat.

- Jó újra itthon lenni?
- Igen.
- Sok mindent átélt, ugyebár?
- Igen, elég sokat láttam, de hát maguk is idehaza, nem?
- Hát voltak nehéz pillanataink.
- A ház látótávolságba került.
- Gyakran repült Németországba?
- Néha.

Aztán már oda is értek, noha Georg a megszokottnál jóval lassabban hajtott. Újabb kérdésekre nem adódott alkalom. De amikor letette a csomagot a lépcsőnél, kapott egy doboz angol cigarettát, amelyet elvett, miközben biztosította Viddét, hogy ez igazán felesleges.

Kinyílt az ajtó. Egy Vidde számára ismeretlen, sötét ruhás, vékony asszony kezét nyújtott és üdvözölte itthon.

- Hogy van az anyám?
- Elég jól. Ma a nappaliban fekszik.

Vidde megkerülte az asszonyt a sötét előszobában. Egy pillanatig habozott, aztán benyitott a nappaliba. A tekintetük összefonódott, és Vidde a heverőhöz sietett.

- Hát végre!
- Anya!
- Ó, fiam!
- Letérdelt a heverő mellé, és homlokát anyja száraz, meleg kezére hajtotta.

Eltelt néhány hét, és a Jonas Vidde iránti érdeklődés megcsapant. Az emberek megszokták, hogy itthon látják és megszokták, hogy hallgat. Aztán újra feltámadt az érdeklődés, ezúttal sokkal hevesebben. Mert a csöndes, megfontolt repülő hirtelen megváltozott. Inni kezdett, és olyan indulatosan, hogy magára vont a közösség figyelmét. Bizonyos körökben ez aggodalommal párosult, elvégre Vidde volt az, akit nem egészen egy hónapja a falu legnagyobb fiának neveztek.

Jonas Vidde kihágásainak egyetlen enyhítő körülménye volt, mégpedig az, hogy egyedül ivott. Ha együtt látták valakivel, az arra utalt, hogy józan, következésképpen lehet vele beszélni. Ellenben ha berúgott, minden közeledést szörnyen goromba és sértő módon hárított el. Talán megbántották valamivel?

A helyzet egyre rosszabbodott, és eljött az a pillanat, amikor még a leghiggadtabbak is, akik kezdetben próbáltak megérteni és megbocsátani, akik az ötévnyi szörnyű nyomásra való reagálást emlegették — egyszerűen eljött az a pillanat, amikor még ők is kifogytak a türelemből, és fejcsóválva jelentették ki, hogy azért vannak bizonyos határok.

Egyik nap Jonas Vidde bement az állomás restijébe. Meleg nyári délután volt, a peronra néző ajtó tárva-nyitva állt. Még több mint egy óra volt a következő vonat érkezéséig, és a vendéglő üres volt. Vidde kávéért kért. Kissé be volt csípve, de biztosan állt a lábán, a pincérlánynak eleinte fel sem tűnt. Rámósolygott Viddére, és a férfi visszamosolygott. A váratlan válaszon felbátorodva a lány megkérdezte, hogy van az édesanyja.

- Már nincs sok ideje hátra — felelte Vidde.
- De bizonyára boldog, hogy maga újra itthon van.

A férfi nem felelt, de nyilván nem gorombáskodni akart, mert a pincérlány szinte egykoronás borraivalót kapott. És amikor kicsit később Vidde a zsebében tartott flakából beöntött valamit a kávéscsészébe, a lány úgy tett, mintha nem venné észre.

Csőndben múlt az idő, aztán a peronról hangok hallatszottak, és a következő percben megjelentek az ajtóban a Borgen fivérek. Igencsak emelkedett hangulatban voltak, egy szempillantás alatt nyilvánvalóvá vált, hogy rendesen felöntöttek a garatra. Az idősebbik meglátta Viddét, mélyen meghajolt, széttárta a karjait és megkérdezte:

- Nagy hősünk megengedi, hogy bejöjjünk?
- Jonas Vidde nem válaszolt, vállat vont és az asztalt nézte.
- Nagy hősünk nem válaszol — mondta Borgen az öcséséhez fordulva.

Belépett a vendéglőbe, egy pillanatra habozott, aztán odament és leült Vidde mellé, a szomszédos asztalhoz. Az öccse követte.

- Egy ideig csönd volt, aztán Borgen megszólalt:
- Na, Vidde, most elmesélheted, hogyan lesz az ember hős.

- Hát annak biztos hasznát vennétek.
- Elvégre te nyerted meg a háborút, egy szem egyedül, nem igaz?
- Dehogynem, ha úgy vesszük.
- Mindjárt gondoltam. Tudod, mi vagy te? Egy istenverte megátalkodott, akinek szívesen beverném a képét.

Vidde nem felelt, föl sem nézett.

- De persze nem mersz megverekedni — folytatta Borgen —, ahhoz túl gyáva vagy.

— Így van — felelte Vidde. Felállt, megfogta a kávéskannát, odament a pulthoz, és kért egy újabb adagot. Amikor visszafelé elhaladt a Borgen fivérek asztala mellett, az idősebbik kinyújtotta hosszú lábát, Vidde pedig megbotlott, szinte elesett. A kávé ki-loccsant és megégette Vidde kezét, és ezek voltak az utolsó cseppek, melyektől betelt a pohár. Hatalmas káromkodással lekapta a kanna fedelét, és Borgenre loccsantotta a tartalmát. Telibe taláta, s a következő pillanatban fájdalmas üvöltés töltötte be a termet.

Az üvöltést meghallotta az állomásfőnök és a segédje; ha sietősen nem jelentek volna meg, a végkifejlet még rosszabb fordulatot vesz.

Az incidens híre gyorsan terjedt, s még mielőtt leszállt volna az éj, már minden házban az esetet tárgyalták. A beszámolók a hírforrástól függően igen változatosak voltak, de az enyhítő körülmények dacára javarészt mindenki egyetértett azzal, hogy Jonas Vidde olyan brutális formában nyilvánult meg, hogy az igencsak elgondoltató. És az is elgondolkodtató volt, amikor két nap múlva megtalálták Viddét leütve, az otthonától fél kilométerre az út szélén, de elvégre lehetett erre számítani.

Miután alaposan helybenhagyták, Jonas Vidde újabb változáson ment át, és akik eddig a hallgatását vetették a szemére, most éppen az ellenkezője miatt neheztehettek rá. Vidde ugyanis váratlanul közlékennyé vált, és nem telt el nap anélkül, hogy egyik-másik megjegyzése ne adott volna okot szigorú bírálatokra. Hát mit képzel ez magáról, és minek nézi a falubelieket?

Természetesen feltevődött a kérdés, hogy vajon mi rejlik a rengeteg provokáló megjegyzés hátterében, melyeket Vidde csak úgy szórt magából, de senki nem szolgált kielégítő válasszal. Svendsen kereskedő és sokan mások hajlottak arra, hogy Vidde elvesztette a józan esztét, de a rendőrfőnök — akinek hivatali munkája folytán nem egy örültséggel volt már dolga — olyan határozottan elutasította a gondolatot, hogy a befolyásolható és rettentően hiú kereskedő úgy érezte, bolondot csinált magából.

Közben a készséges tolmácsok igaz és elferdített Vidde-idézeteket vittek házról-házra. „A hős úgy lesz, hogy egy ostoba parasztkból álló fogadóbizottság megteremti” — így hangzott az egyik, egy másik szerint pedig azt állította, hogy a háború végkimenetele az igazság lábbal tiprása volt. És ha hihetünk a Hovin-tanya béreslegényének, akkor Vidde józan állapotban azt nyilatkozta, hogy egyetlen tisztas halált megért repülőst ismert, azt az őrmestert, aki főbe lőtte magát.

Egy meleg augusztusi éjszakán meghalt Vidde asszony. Egyedül volt, amikor könnyekkel a szemében utolsót sóhajtott.

Kjell ASKILDSEN: *Hjemme fra krigen, Samlede noveller*, Forlaget Oktober, 1999.
A szerző szíves engedelmével közölve.

Rég nem érezte olyan jól magát, mint mostanság, így a halál meglepetésként érte.

A haláleset utáni első napokban Vidde egyáltalán nem mutatkozott a faluban, hacsak nem a temetés előkészítése végett. Rosszul festett, és hallgatagabb volt, mint valaha. Amikor meglátogatta a lelkészt, hogy megbeszéljék a temetés időpontját, úgy tűnt, mintha az összeomlás határán állna. Később — amikor már minden véget ért — a lelkész minden érdeklődőnek elmesélte, hogy a látogatás után megértette, Vidde olyan terhet cipel, amelynek súlya alatt előbb vagy utóbb összeroskad.

Eljött a temetés napja, s megjelent két-három távoli rokon is a szomszéd faluból.

A viharos nyugati szél és a borús ég dacára szinte egyetlen ház sem volt a faluban, amely ne képviseltette volna magát egy-két emberrel a szertartáson, és a kis kápolna zsúfolásig megtelt.

A lelkész beszéde bővelkedett a megszokott elemekben, nem tartogatott meglepetéseket. Kiemelte, hogy Vidde asszony különlegesen jó és értékes ember volt, akit szívből tiszteltek a szomszédai és ismerősei. Egyszóval olyan búcsúztató beszéd volt, mint amilyenek általában a búcsúztató beszédek.

Elénekeltek egy zsoltárt, majd egy vékony kis ember odalépett a koporsóhoz és rátette a szomszéd falubéli rokonok koszorúját. Még nem ért vissza a helyére, amikor felállt Vidde. Tett két-három lépést, aztán az egybegyűltek felé fordult. Napbarnított arca most sápadt volt, és szemei úgy ragyogtak, mintha láza volna. Mindenki várt, és a legközelebb ülők látták, amint Vidde kinyitotta, majd becsukta a száját, de egy hangot sem tudott ki-préselni magából. Csak állt, nem tudni biztosan, meddig, talán tizenöt másodpercig, talán tovább, állt, bámult maga elé, majd körül sem nézve, lassan, lehajtott fejjel elindult a kijárat felé.

Mire kivitték a kápolnából a koporsót, Jonas Vidde már az üres sír mellett várt. Szinte lecövekelt a barna homokban, és úgy tűnt, észre sem veszi a feketébe öltözött csoportot, amely köré gyűlt. Egyik kezét zsebébe mélyesztette, a másik mereven lógott a teste mellett. Feje kicsit előrebicsaklott, ajkait összeszorította.

A lelkész elmondta a mondandóját, és leengedték a koporsót. Viddének egyetlen arcizma sem rándult, sem ekkor, sem az utolsó zsoltár alatt, de aztán felemelte a fejét, és olyan reménytelen kétségbeeséssel nézett szét, hogy a körülötte állók meglepődtek.

Nem egészen fél óra múlva Jonas Vidde bement a rendőrorsre. A rendőrfőnökkel szeretett volna beszélni. Az ügyeletes azt mondta, hogy bármelyik percben visszajöhet — ha gondolja, üljön le és várja meg. Leült. Ugyanazt a ruhát viselte, mint a temetésen. Betegnek látszott.

Tíz perc múltán az ügyeletes megszólalt:

— Már itt kellene lennie.

— Ráérek — mondta Vidde.

Újabb tíz perc telt el. Viddén nem látszottak a türelmetlenség jelei; az ügyeletes ellenben nyilvánvalóan türelmetlenkedni kezdett, egyre gyakrabban vetett nyugtalan pillantásokat az ablakra.

— Késésben van — mondta.

Aztán megjött. Vidde felállt. A rendőrfőnök köszöntötte.

— Beszélni szeretnék magával — mondta Vidde.

— Kérem — felelte a rendőrfőnök, és előrement a belső irodába. — Üljön le, Vidde.

— Már rég el kellett volna jönnöm, de ott volt az anyám — kezdte Vidde.

— Igen, igaz is, részvétem — mondta a rendőrfőnök.

— Köszönöm.

— Most magára maradt.

— Igen. És ez megkönnyíti a dolgomat. Azért jöttem, hogy vallomást tegyek.

— Tessék?

— Bizonyára tudja, hogy a háború alatt a légierőnél voltam, vadászpilotaként. Részt vettem a franciaországi partraszállásban.

— Tudok róla. Nagy munkát végeztek.

— Lelőttem kilenc repülőt, és egy csomó embert megöltem, ha erre gondol. Géppuskával lőttem a német civil lakosságra.

— A harc része volt.

— Igen. Parancsra cselekedtem. Ez is egy módja volt annak, hogy megsürgessük a győzelmet, akárcsak az atombomba Hirosimában. Úgy véli, hogy a pilóta, aki ledobta azt a bombát, büszke a tetteire?

— Nem tudom.

— Végül is mindegy. Csak egy volt ezer meg ezer pilóta közül. Mindössze a feladatát teljesítette, és amikor megértette a következményeket, azt mondhatta magának: „Ha én nem teszem meg, megtette volna más.” És azt is mondhatta: „Parancsra cselekedtem.”

A rendőr nem felelt. Ült, Viddét nézte, s közben hangtalanul dörzsölgette mutatóujjával az orrát.

— Nem akarom elítélni ezt az embert — folytatta Vidde.

— És még kevésbé ítélekem felette, ha valóban képes volt rá, hogy megharcoljon magával a tiszta lelkiismeretért. Érti, amit mondok?

— Folytassa.

— Én más voltam, mint a legtöbben. Az, hogy parancsra lőttem, nem volt elég nyomós érv számomra, hogy mentesítsen a felelősség alól. Éppen ellenkezőleg; valahányszor végrehajtottam egy megbízatást, amelynek következtében emberek haltak meg, az tombolt bennem, hogy nyomorultabb vagyok, mint akiket megöltem, és pontosan azért, mert parancsra öltem. Tudja, nekem semmi okom nem volt rá, sosem öntött el az ellenség gyűlöletének emberi érzése, amely mögé elbújhattam volna. Én csak eszköz voltam, és azt hiszem, a legrosszabb, amit mondhatunk egy emberről, az, ha hagyja magát kihasználni.

— És ha mindezt a jó ügy szolgálatáért teszi?

— Akkor is. De ne higgye, hogy azzal áltattam volna magam, hogy jó ügyet szolgálók — egy viszonylag jó ügyet, talán, amely azonban nem volt jobb annál, semhogy asszonyok és gyermekek halálát követelje, no persze az ügy érdekében. Az a lényeg, hogy mindvégig tisztában voltam azzal, amit teszek,

hogy motiváció nélkül, gyengeségből ölök, csak mert erre kaptam parancsot.

Egy pillanatra elhallgatott, aztán halkan, tétozva folytatta, mintha a megfelelő szavakat keresné:

— Nem azt állítom, hogy a többiek is mind gyilkosok voltak. Egy ideig így gondoltam, és ez megnyugtató. De nem volt igazam. Ráadásul ez nem mentség. Nem fogtak fel semmit, én viszont szinte a kezdetektől értettem a dolgot. Ha nem értettem volna, nem lennék másoknál nagyobb gyilkos.

Újra csönd lett. Egy napsugár átfurakodott a szakadozott felhőtakarón és megvilágította a rendőrbiztos arcát. Kicsit meggörnyedve ült.

— Nem látom be... — kezdte, aztán félbehagyta, és összeráncolta a homlokát.

— Más is van — mondta Vidde.

— Igen, azt mondta, hogy vallomást akar tenni.

— Bárcsak elmagyarázhatnám, hogyan éreztem magam.

Rendőrként talán látta már, hogy egy olyan ember, akit sokáig nyomasztott a rossz lelkiismeret, hogyan képes megújulni abban a pillanatban, amikor beismeri a bűnét, milyen örömmel fogadja a legszigorúbb ítéletet, mert a leghosszabb börtönbüntetést is könnyebb elviselni a sötét lelkiismeretnél. De nem követtem el olyan tettet, amely vádat és büntetést vonna maga után, ellenkezőleg, a tetteimet dicséretesnek találták. Már nem tudom, mikor merült fel bennem először ez a gondolat, csak azt tudom, hogy elhajtottam magamtól, örültségnek neveztem. De újra meg újra felbukkant, egy idő után rögeszmémé vált, nem leltem nyugalmat — bárhol voltam, bármit csináltam, követett az a gondolat, hogy minden parancsra véghezvitt gyilkosságomnak van egy következménye, és ez a szabad akaratra és önálló kezdeményezésre épülő ölés.

A rendőr felkapta a fejét. Vidde a szemébe nézett. Néma kérdések és válaszok keresztezték egymást.

— Végül az örült gondolatot már nem is találtam annyira örültnek — folytatta Vidde. — És megtettem. Nem terveztem el, adta magát a lehetőség. Talán nem hittem, hogy megtenném, de amikor a lehetőség adódott, mégis megtettem. Lelőttem egy öregembert és egy fiút — csak hogy visszanyerjem emberi létezésem értékét. Igen, ezért történt: hogy visszanyerjem emberi létezésem értékét. Képes ezt megérteni?

A rendőr elfordította a fejét. Ült, bámult kifelé az ablakon, és lassan megrázta a fejét. Aztán megszólalt:

— Egy öregembert és egy fiút? Hol?

— Németországban. Egy kordét toltak. Háttal álltam a napnak, és a fiú a kezével beárnyékolta a szemét, hogy lásson engem.

— De miért?

— Hogy újra ember legyek. Hogy addig fokozzam a bűnemet, míg megbocsáthatatlanok lesznek. Nem láttam más kiutat, érti, semmilyen más módot, ami egy bírához vezetne — és a bűnhődéshez.

— És azóta?

— Nem találtam bírakat. Vallomás tettem az őrmesteremnek, de nem hallgatott meg. Azt mondta, a háborúban két emberélet ide vagy oda már nem számít. De a háborúnak vége van, feleltem, és erre csak nézett rám, nem válaszolt.

— Vége volt a háborúnak? — kérdezte a rendőrfőnök.

— Igen, aznap reggel ért véget.

— És akkor?

— Az őrmester elküldött. Még hallok felőle, mondta, de többé nem jelentkezett. Újra felkerestem. Azt mondta, kivizsgálás alatt van az ügy. Négy nap múlva leszereltek.

A rendőrfőnök felállt és odasétált az ablakhoz. Sokáig ott állt, aztán halkan, anélkül, hogy megfordult volna, megkérdezte:

— Hisz maga Istenben?

— Nem.

Egy újabb szünet után:

— Azért akar bűnhődni, mert úgy véli, hogy a börtön feloldja a bűntudatát?

— Nem.

— Hisz az igazságszolgáltatásban?

Vidde nem felelt.

— És a jóságban?

Nem felelt.

— Én hiszek Istenben — mondta a rendőrfőnök.

— Melyik Istenben?

— Az egyetlen Istenben. Az egyetlenben, ha ugyan létezik ítélkezés.

— Értem. A szobatársam is hitt benne. Valahányszor parancsot kaptunk bevetésre, letérdelt a priccs mellé, és könyörgött Istennek, hogy vezesse őt sikerre, arra kérte, hogy fogja a kezét, amellyel leadja a lövéseket. Ez ugyanaz az Isten?

— Igen.

A csönd újra közéjük hullott. És újra a rendőrfőnök volt az, aki megtörte.

— Szeretnék segíteni magán, de a maga gondját nem lehet a tárgyalóteremben megoldani.

Vidde felállt. A rendőrfőnök feléje fordult.

— Amire szüksége van, az a megbocsátás. A halottak azonban halottak, és csak egyetlen közvetítő létezik.

— De segíteni akar?

— Igen. Jöjjön be, amikor megfelel önnek, addig lejegyzem a vallomását. Alá kell írnia.

— Köszönöm.

— Gondolkodjon el azon, amit mondtam.

— Igen.

— Isten áldása önnel.

Vidde némán biccentett, és kiment anélkül, hogy visszanézett volna.

Viddét három nappal később találták meg. Legalább negyven-nyolc órája halott volt. Nem hagyott búcsúlevelet.

(Pap Vera-Agnes fordítása)

 Finn Iunker

Nyár a Feröer-szigeteken

A férfi, aki a bankba tartott, megtorpant a lépcsőn, és másodpercig bámult rám, mielőtt felfogta, hogy mégsem vagyok halott. Az arca felragyogott, zavartan mosolyogni kezdett. Azt hiszem, legszívesebben integetett volna nekem, de aztán biztonságosabbnak találta, ha békén hagy. Odakint a Har-Frostban először kicsit kételkedve fogadtak, minthogy most be kellett látniuk, hogy a pletyka, amit egész hétvégén nagy buzgalommal terjesztettek, nem igaz, de annak ellenére, hogy az ő arcuk is felragyogott, amikor megértették, hogy a halott feltámadt és megjelent, ráadásul munkaoverallban, túlzás lett volna azt állítani, hogy az esemény alapjaiban megrengette Fuglafjörður életét; mindent összevetve ha bármi különbséget is észlelhetünk 1989 és, teszem azt, 1988 vagy 1990 nyara között, az azért van, mert az adott évben a Uriah Heep fellépett a sportszarnokban, és Feröer minden tájáról ideözönlöttek az emberek.

Astrid újra azt javasolta, hogy menjek haza. Erről szó sem lehetett; dolgozni jöttem ide, és már így is elvesztegettem egy fél napot. Különben sem volt otthonom, ahova hazamehettem volna. Lebicegtem a lépcsőn, és Astrid áttámogatott a csarnokon, ahol az asszonyok halat tisztítottak. (Nem elég, hogy szinte a nyakamat szegtem, amikor lezuhantam a kiszáradt patakmederbe, de még a térdemet is sikerült kifecskeszni.) Nemsokára ott álltam a kicsi gépteremben, amely azon a nyáron javarészt a világot jelentette számomra. Ebben a teremben a halak elég lényeges változáson estek át, minthogy először leválasztották a fejüket, aztán kettévágták a testüket, és végül elbúcsúzhattak a bőruktól is, majd a kicsi, fehér tartályokban átkerültek az asszonyokhoz, akik eltávolították a gerinc maradványait, mely valaha e lényeket lepényhalként vagy tőkehalként összetartotta, mielőtt nyitott szemmel és nagy kitartással beúsztak volna a hálóba,

hogy végül egy tányéron kössenek ki Brazíliában. Odabiccantem futószalag-szomszédaimnak, Pärnek és Zlatkónak, és a két nyugdíjasnak, akik Astridot és engem helyettesítettek egész délelőtt, és akik most visszamentek a szózába, vidáman elfoglaltam a helyem a lefejezőgép mellett, feltettem a fülvédőt, bekapcsoltam a gépet — és a világegyetem megszűnt. Vagy inkább beszippantott a gép. A munkát nem nevezhetném különösebben bonyolultnak, egyik kezemmel becsíptettem egy élettelen halat két egymással szemben álló fogaskerek közé, míg a másik kezemmel megragadtam a következőt, de minthogy a művelet nemcsak gyorsaságot, hanem precizitást is kívánt (nem volt nagy mulatság, amikor a gép rosszul fejezte le a halat, a legrosszabb esetben az egész masina leállt), a monotóniához olyan összpontosítás társult, amely gyakorlatilag feloldott. Ott álltam, a lábam megtámaszkodott egy kiugró faldarabon a gép alatt, előre-hátra és oldalra hajolgattam, miközben hallal ettettem a gépet, és ez a munka valamiért mélységesen megnyugtató. Aztán gyorsan odalettem ez a nyugalom. Kétlem, hogy valaha is vissza lehetne hozni a monotónia effajta örömét, nekem azóta is folyamatosan hiányzik. Nem emlékszem a gép zajára. Még most is látszik mindkét sípcsontomon a heg, miután túl erősen és túl sokáig nyomtam lábamat a falperemnek.

A munkát igyekeztem a lehető leggyorsabban és leghatékonyabban elvégezni ama célból is, hogy borsot törjek a futószalagon közvetlenül mellettem dolgozó orra alá, és ez általában Astrid volt. Minél nagyobb kupac hal gyűlt fel a filézőgépe mellett, annál kétségbeesettebb lett. Ő ugyanakkor minden alkalmat megragadott, hogy hangot adjon unalmának, amikor a

dézsája kiürült; ha rossz napom volt, megtalálta azt a pillanatot, amikor még a gépét is kikapcsolhatja, és csak akkor kapcsolta be újra, amikor úgy vélte, hogy felgyűlt egy akkora halom, amivel érdemes dolgozni. Az előző héten ezt háromszor sikerült megtennie; egyik alkalommal volt annyira pimasz, hogy ásított is egy nagyot, gyermeket, tüntető módon. Többnyire sakkban tartottuk egymást, de mindössze kétszer fordult elő, hogy a dézsája úgy megtelt, hogy kénytelen volt megkérni, lassítsak az iramon. És akkor végre én kapcsoltam ki a gépet. És végre én ásítottam egy nagyot.

Csapatként a többieket akartuk átverni; amikor kikapcsoltuk a gépet, azt állítottuk, hogy ily módon óvjuk a hallásunkat, valamint a cégnek spórolunk az árammal, no igen, néha az lehetett a látszat, hogy szükségünk van szünetre. Amikor az én dézsám kiürült, kikapcsoltam a gépet és egy bottal megdöngettem a falat. Így jeleztem a kintieknek, hogy újabb adag nyersanyagra várok. Amikor túl sokáig várakoztam, és ez gyakran megesett, kénytelen voltam kimenni, hogy megkeressem Ibet, a dánt, aki addig ügyeskedett, amíg sikerült megcsípnie a targoncavezetői pozíciót, és megkértem: húzzon bele (csak most az egyszer). Amikor az üzemvezetőség észrevette, hogy ez milyen gyakran megtörténik, új utasítások születtek (vagy a régieken változtattak); most már jóval azelőtt, hogy a dézsám kiürült volna, meg kellett döngötnem a falat, hogy elkerüljük a várakozást. Ez a változás azonnali, boldogító következményekkel járt. Mi négyen — Pär, Zlatko, Astrid és én — rögtön összetartó csapattá kovácsolódtunk. Talán ezután nem döngöttem olyan hangosan a falat, de egyébként tisztességes volt a játszma. Akkor használtam a botot, amikor fülest kaptam arról, hogy odakint a tartály félig kiürült, és amikor sikerült feldolgoznunk az egészet, a csapatunk küldötte kiment a rakodópartra, hogy finoman emlékeztesse Ibet az egyezményes jelre — talán nem hallotta? Az igazgató figyelte arra, hogy kitöltse az időnkét különböző egyéb feladatokkal arra az esetre, ha valamelyikünknek mégis várnia kellene az ellátmányra; a fehér tartályokat ki kellett mosni, a sárgákat kisöpörni és leöblíteni, a csontvázakat és a bőrt eltakarítani. Eddig Pär ráért elbíbelődni a dobozán ülve, a jobbfejű filéket félretette a futószalag végére; Zlatko be-bevitte a tartályokat a tisztogató asszonyoknak, de többnyire csak az ajtóban állva csapta nekik a szelet; Astridot és engem lefoglalt a saját párbajunk. Most eljött az ésszerűsítés ideje. Zlatko átvette a teljes bőrlenyűző folyamatot, ráadásul továbbra is ő vitte ki a tartályokat az asszonyoknak (szinte alig látták, ezért még népszerűbb lett); Pär lett a folyamatos tisztítófelelős, öblített, söpört, hordta ki a halmaradványokat, és szükség esetén segített Zlatkónak. A lámpalázás Ib persze észrevette gonosz hatékonyágunkat; igyekezett a szabadtéri nagy tartály közelében tartózkodni, amikor a falat döngöttem, és úgy próbált hátráltatni minket, hogy a tartály elé nagy, üres dobozokat helyezett, de szegénynek voltak más feladatai is, egész nap a rakparton feszített, nem gumicsizmában és overallban, hanem sportcipőben és mackóruhában — a munkanap után a legpedánsabb anyák és

nagymamák sem voltak olyan tiszták, mint Ib. Neki sikerült a legtöbb túlórapiénzt kicsikarnia. Minél lassabban rakodott, annál többet keresett. Ő, remekül szórakoztam, amikor egyszer a targoncát véletlenül bevezette a vízbe!

A nyugdíjasok a szóban úgy érezték, hogy túllőttünk a célon; a három svéd lány, akik semmi mást nem csináltak, csak tisztogatták a halat, dühösek voltak az igazságtalan munkamegosztás miatt (magukban forrongtak, de csak halkán, így tulajdonképpen csend volt). Ami pedig minket illet, mindent félvállról vettünk, és jól mulattunk. Miután taktikát változtattunk, az első jelentős győzelmet azon a napon arattuk, amikor Pär és én kimentünk, és leültünk odakint egy padon, arra várva, hogy Ib végre megjelenjen az utánpótlással. Az volt a szabály, hogy ha félig kiürült a tartály, megdöngetem a falat, és amikor ennek nem volt foganatja, Pär kiment megkeresni Ibet. Minél nehezebben találta meg, annál nagyobb esélyem volt arra, hogy feldolgozzam a maradék halat. Első alkalommal, amikor Pärrel kísértáltunk az épület elé Ib-re és az utánpótlásra várva, alig néhány slukkot szívhattam a cigarettámból, amíg megjött, de ez igazi áttörés volt. Először sikerült bizonyítani, hogy a feldolgozóban nem csak egy, hanem két munkás is teljes tétlenségre van kárhoztatva. A győzelmet maga az igazgató koronázta meg, aki rögtön odasietett, nyilvánvalóan égett a vágytól, hogy rajtakapjon minket, ám egy tökéletesen tiszta, szinte steril termet talált, két ember keze alatt továbbra is égett a munka; Astrid filézett, Zlatko a bőrt távolította el, és küldte a tartályokat az asszonyoknak. Az igazgatónak nem volt mibe belekötnie; magában káromkodott, mert tudta, hogy a lábunkat lógatjuk, ugyanakkor megértette, hogy a munkát ennél tökéletesebben nem lehet elvégezni. De tisztában volt azzal is, hogy mind a négyünknek meg kellene kapni a „legjobb dolgozó” kitüntetést, amit ő soha meg nem adott volna nekünk, és e néhány egyszerű elvonatkoztatás után önelégült mosollyal elhagyta a termet. A csapatharc mellett folytatódott kettőnk párbaja Astriddal, és egyszer nagy örömeinkre szolgált, amikor Ib a csudaszép targoncájával behajtott a terembe, és letolt minket a fenemód gyerekes viselkedésért. Egyszerűen nem volt mibe belekötnie.

A legnagyobb győzelmet, mely sajnos igen rövid ideig tartott, azon a napon arattuk, amikor a mi termünknek sikerült a készlet hetvenöt százalékát feldolgozni; nemcsak Pär és én üldögtünk odakint, hanem Astrid is velünk várta Ibet. De mielőtt megjött volna a dán, megérkezett a nagyfőnök — a feldolgozó tulajdonosa, személyesen. Megköszönte az erőfeszítéseinket és felszólított, hogy menjünk haza. Pär az órájára nézett; még csak négy felé járt. Túl sokat termeltünk az utóbbi napokban, tudtuk meg; az asszonyok képtelenek megtisztítani az összes halat, megromlik egy része, még akkor is, ha jegelik. Elég, ha másnap tizenkettőre jövünk be. És mi van a szóval? — kérdeztük. Nem dolgozhatnánk a szóban? Nem. (Később, amikor kevés volt a hal, persze ott is dolgozhattunk).

Ezután kénytelenek voltunk más módszerrel játszani. Óvatosabbak és ravaszbabbak lettünk, időnként szünetet tartottunk,

Finn IUNKER: *Sommer på Færøene, Fortellinger*, Cappelen Forlag, Oslo, 2006.
A szerző szíves engedelmével közölve.

melyet mi magunk is értékelni kezdtünk, és amely örömmel töltötte el az igazgatót, mert volt alkalma lusta semmirekellőknek nevezni minket, és szinte átlagos körülmények között gyakorolhatta a hatalmát. Mind a négyen visszaálltunk megszokott helyünkre a futószalag mellé, és olyan összehangolt ritmusban lassítottuk a tempót, hogy lassan már egy testként, egy lélekként dolgoztunk. Zlatko újra az ajtóban csapta a szelet az asszonyoknak, hogy learassa a babérokat, miután némiképp értelmetlen ésszerűsítésünk, mint mondtam, láthatatlanná és ezért népszerűbbé tette. Pär, aki dobozán ülve néha félredobott egy-egy tisztítatlan halfilét, most hozott egy noteszt, talán naplónak, de néhány órányi nyálka, pikkely és víz után a toll is, a notesz is használhatatlanná váltak. Néha olyannyira lelassultunk, hogy a tisztító asszonyok egyike bejött és ránk szólt, hogy kapcsoljunk rá, mert szinte minden tartály kiürült odabent. Akkor jött egy nagy hajrá, amely szemmel láthatólag zavarba hozta Ibet. Most már őt sem hajtottuk annyira, nem olyan tüntetően, de mindig felkészületlenül érte, mikor hirtelen úgy döntöttünk, hogy ideje gyorsítani.

Így nyertük vissza a lelkesedésünket; újra mi kerekedtünk felül. (Legalábbis ezen a szinten.) Akkor tartottunk szünetet, amikor akartunk, akkor hajtottunk rá, amikor akartunk, és akkor bóbiskoltunk, amikor akartunk. Az alapvető, gyermeteg varázs talán megtört, de hát ez a dolgok rendje. És amikor Maria, a három svéd lány egyike egy délelőtt megkérdezte tőlem, hogy vajon tótágast állna-e a világ, ha helyet cserélnénk, a változást köszönettel elfogadtam. A másik teremben az asszonyok csipkelődve fogadtak, ez azonban hamar abbamaradt, mert nem válaszoltam. Elfoglaltam a helyemet Anniken mellett, aki megmutatta, mit kell tennem, és tovább tisztította a halait. Nemsokára megleltem a magam monoton ritmusát, és igyekeztem a lehető leggyorsabban dolgozni. Ráadásul kellemesebb volt itt állni, mint odaát a gépzajban, idebent melegebb is volt. Időnként Annikenre pillantottam, aki semmi kihívást nem látott abban, hogy a halgerinceket gyorsabban eltávolítsa, mint a szomszédja (ésszerű magatartás, megértettem). Aztán váratlanul megjelent az igazgató a teremben (néha egyszerre mindenütt ott volt, néha pedig képtelenség volt megtalálni), és kijelentette, hogy az égedta világon semmi keresnivalóm idebent. És hol a francban van a svéd lány? Rettenetes dánságával igyekezett dühösnek tűnni, de a lelke mélyén hálás volt nekem, hogy ide kerültem, és ezáltal hatékony igazgatóvá tettem.

Maria lelkesen tért vissza a gépteremből, rettentő jól érezte ott magát. Astrid megtanította neki, hogy hogyan akassza be a halakat a fogaskerekekbe — és csak egyszer rontotta el a műveletet. Maria teljesen megszépült, miközben erről beszélt, széles mozdulatokkal magyarázva a megfelelő szavakat kereste; olyan élmény volt számára, mintha átlagos göteborgi lány létére sikerült volna felosonnia egy Amerikába tartó hajóra, ahol az első osztályon utazó férfakkal lehet táncolni. No persze, nem igazi első osztályú utazás egy lefejezőgép mellett állni napi nyolc órát vízhatlan overallban, a munkanap után is halpikkelyeket kapar-

gatni magunkról, miközben orrunkból a szag soha nem távozik. Fuglafjordur minden épeszű és jó ízlésű lakosa Tórshavnba költözött, némelyek meg sem álltak Koppenhágáig; hát legalább a tengerre eljutottak, ha nem is első osztályon. Akik visszajöttek, többnyire a feldolgozóüzemben kezdtek dolgozni, de voltak más lehetőségek is a faluban: a bankban, az iskolában, a vegyesboltban, a ruhaboltban, a kávézóban is szükség volt emberre; szükség volt asztalosokra, szobafestőkre és villanszerelőkre, s odafönt a sportcsarnokban is voltak üzemeltetők. Nos, Maria legalább kimulatta magát. Visszarendelte az igazgató, annyi baj legyen. A boldogság néha tolvajként tör rád egy éjszaka, de megjelenhet egy hétköznap délelőtt is egy lefejezőgép és halfejek formájában. Jómagam is átestem egy hasonló tigrisbukfencen néhány héttel később, amikor előléptettek, de Maria kalandjától eltérően az én látogatásom az első osztályon hosszabb idejű volt, gyakorlatilag kitartott mindaddig, míg ott voltam Fuglafjordurban, a Feröer-szigetek harmadik legnagyobb településén, amely házak, emberek és otthonok rendszertelen kollekciója.

A munkanap az átlagosnál rövidebbre sikerült, mert meglátogatott minket két dán inspektor, azt ellenőrizték, hogy a gépek megfelelően működnek-e. Az egyikük rájött, hogy norvég vagyok, hozzám lépett, és megkérdezte, egyetértek-e vele, hogy ezek a gépek vacakok. Nem értettem egyet vele, a gépek remekül működtek, legalábbis az, amellyel én dolgoztam. Újra megpróbálkozott, nyilvánvalóan arra akart rávenni, hogy jelentsem ki: a legmodernebb gépek az én hazámban és Dániában vannak, míg a Feröer-szigeteken minden vacak. Felfuvalkodott fickó volt.

Utasítottak minket, hogy menjünk haza, az inspektoroknak időre volt szükségük. Nyugodtan akarták átvizsgálni a gépeket, a futószalagokat, a targoncákat, a mérlegeket és a felvonót odafönt a hűtőcsarnokban. Az inspektorok, mint megtudtam, évente egyszer jelentek meg a Har-Frost üzemben, és a legtöbb munkás ezt szabadnapnak tekintette. Pär és én hazasétáltunk a sportcsarnokhoz a konténerünkbe; palacsintát sütöttünk és lelkesedés nélkül elfogyasztottuk. Elúszott egy fél napi keresetünk. De péntek volt. Végül is hétvége.

Pärrel Tórshavnban találkoztam; valószínűleg ugyanazzal a komppal érkezett Bergenből, amivel én. A járdaszegélyen üldögélt a buszmegállóban, mellette egy hatalmas hátizsák, és megkérdezte tőlem, hogy innen indul-e a busz Klakksvíkbe. Ezt nem tudtam, azt viszont igen, hogy innen biztosan van egy járat Fuglafjordurba — én oda tartok — és az utána visszafordul Tórshavnba. Így elegyedtünk szóba. Megkérdeztem tőle, mit keres Klakksvíkban. Azt felelte, munkát kapott egy gyárban, és amikor megnevezte, azt mondtam neki, hogy ott nyilvánvalóan semmi keresnivalója, mert a legtöbb nem-feröeri odament és már megvetette ott a lábát. Az a gyár különben is túl nagy. (Idegesített, hogy nem kérdezte meg, honnan tudom mindezt.)

Pär svéd volt, växjöi, és fizikát tanult az Egyesült Államokban. Dolgozni akart, mielőtt visszaköltözik Växjöbe, ahol kapott egy telket a nagyapja birtokán. Ott akart házat építeni, aztán

talán a helyi gimnáziumban tanítani. Ez volt a terve. De előtte pénzt akart gyűjteni, hogy Indiába utazzon, és annak ellenére, hogy Växjöből azért utazott az Államokba, hogy tanár legyen a szülővárosában, egész normálisnak tűnt.

Azt javasoltam neki, hogy Klakksvík helyett tartson velem Fuglafjordurbe; a Har-Frostnál mindkettőnk számára lesz elég munka. Végre megkérdezte, hogy jártam-e már a Feröer-szigeteken, és végre nagy büszkén elmondhattam: igen, tavaly egész ősszel itt voltam.

Van szállásom? — kérdezte Pär. Vajon van az üzemnek munkásszállója ebben a faluban, hogy is hívják? Fuglafjordur, feleltem. Kétszer is megpróbálta kimondani. Nem, mondtam, nincs szállásom. Még nincs. De ez nem gond. Tavaly ősszel is úgy jöttem, hogy nem volt hol laknom, de megoldódott. Nem gond. Pär azt mondta: Van sátram, lakhatunk sátorban. Erre elnevettem magam, és emlékeztettem rá, hogy a Feröer-szigetek időjárása nem éppen ideális, a sátrat első este elfújná a szél.

1988 őszén egy gimnáziumi barátommal voltam Fuglafjordurban. Úgy hallottuk, hogy itt van munka, de nincs szállás; nincs elég munkaerő, de mint kiderült, nem csak ez nem volt. A figyelmeztetések ellenére odautaztunk, és talán a naivitásunk mentett meg; nem gondoltuk végig a dolgot, annyit tudtunk, hogy kell tető a fejünk fölé, elvégre a szabadban mégsem alhatunk. Szerencsére végül találtunk egy családot, amely ugyanígy gondolta, úgyhogy kiadták nekünk az egyik szobájukat. Akkor óriási szerencsénk volt, és erre most is nagy szükségünk lett volna, mert amikor Pär és én megérkeztünk Fuglafjordurba, Pär a sátrával, én tele kétes reményekkel, azt gondolván, hogy az idén is megoldódik a helyzet — természetesen kell tető a fejünk fölé, elvégre a szabadban mégsem alhatunk — sehonnan nem került elő az a bizonyos tető, amire mellesleg az idén is figyelmeztettek, csakhogy ezúttal senki nem sajnált meg engem és az útítársamat. Nem volt hol laknunk. És nem alhattunk a szabad ég alatt. Hát jó, gondoltuk, Pärnek van sátra. Nem engedték meg, hogy felhúzzuk a faluban, úgyhogy felgyalogoltunk a sportcsarnokhoz. Előző ősszel itt többször kosárlabdáztam; most gyászosan sötét volt odabent.

A sátrat nem fújta el a szél első este, mint ahogy ezt bősen kijelentettem néhány órával korábban. Pärnek ráadásul volt gázfőzője, hozzá egy edény, két fémbögre, evőeszközök és egy mélytányér; én hoztam vizet a patakból és Pär levest főzött. Szemmel láthatólag jól érezte magát, ez szinte olyan jópofa volt, mint kempingezni. Én annak örültem, hogy legalább eszembe jutott becsomagolni egy hálósákokt és egy felfújható matracot. Ettünk, aztán lementünk a patakhoz, leöblítettük az edényt, az evőeszközöket és a tányért, és fogat mostunk. Elalvás előtt beszelgettünk egy kicsit. Pär azt mondta, örül, hogy magammal hoztam Fuglafjordurba; a munkavezető rendesnek tűnt, és másnap reggel kilencre az üzembe rendelt.

Nem, a sátrat nem fújta el a szél első este, sőt, a második és harmadik éjszaka sem, de a negyedik éjjel arra ébredtem, hogy arcomba esik az eső; a sátor eltűnt, Pär eltűnt, és minden csu-

romvizes volt, a hátizsákom, az irataim, a hazaútra szóló jegyem, az egyetlen könyvem, az összes ruhám és a cipőm — még a trikóm és a zoknim is átázott a vizes hálósáokban. Felültem. Elég sötét volt; a sportcsarnokban odabent halvány fény világított, valaki elfelejtette lekapcsolni a lámpát. Pär megjelent a sátorral, újra bevertük a szegeket, majd adott kölcsön néhány száraz ruhát. (Ő persze műanyag zacskókba csomagolta a holmiját.) Pär az órájára nézett; már csak néhány óra volt addig, amíg a munkavezető kinyitja a feldolgozó üzem kapuját.

A szél végre észrevett minket, és mintha meg akarta volna mutatni az erejét, a következő néhány éjszaka folyamán újra meg újra ugyanaz történt: a sátor odalett, én az arcomba zuhogó esőre ébredtem, Pär eltűnt, minden csuromvizes volt, Pär visszajött, újra felvertük a sátrat, és már-már elaludtunk, amikor a következő szélroham feltámadt, Pär eltűnt, az eső a számba csöpögött. Aztán végül valakinek mégis megesett rajtunk a szíve.

A férfi, aki sportcsarnok büfjét üzemeltette, látta, hogy felhúztuk a sátrat, de nemigen értette, hogy miért. Most felajánlotta, hogy költözzünk be a csarnok mögött álló konténerbe. Ha nem is kiváló alkalmatosság, talán mégiscsak jobb, mint a sátor, melyet folyton elfúj a szél. (Most már Pärnek is kezdett elege lenni, és mindketten dühösek voltunk az igazgatóra, aki nem engedte meg, hogy az üzem padlóján aludjunk.)

Egy közönséges szemetes konténert képzeltem el, nehéz, rozsdás fémtetővel, de amit a büfés ajánlott, sokkal jobb volt, egy igazi hűtőkonténer — teljesen megfeledezett róla, mondta. Hosszában szinte kilenc méter, és két méter széles, és a hűtőkonténerben nem lehet fázni — új otthonunk leginkább egy óriás termoszhoz hasonlított. Kölcsönadott egy elektromos melegítőt is, a villanykábel a büfébe volt bekötve, és végezetül azon sajnálkozott, hogy nem lakhatunk nála, de három gyereke van, a tornácán pedig mégsem alhatunk. Amikor a sportcsarnokban emberek voltak, akkor használhattuk a zuhanyzót és a vécét is.

A tetőről lámpa lógott. Idebent minden száraz volt és meleg. A büfés sajnálkozott, hogy nem lehet bezárni az ajtót, valószínűleg ezért is került ki a konténer a sportcsarnok mögé. Na és? — mondtuk, és olyan vidámak voltunk, mint régóta nem. Ott ültünk nagyszerű, új, szinte húsz négyzetméteres otthonunkban, és azon tűnődtünk, nem kéne-e elnevezzük, úgy, hogy a név tükrözze azt az érzést, amellyel ebben a katedrálisban sétálunk. Nem emlékszem, miért nem találtunk megfelelő nevet, de arra emlékszem, hogy most már jó volt hazamenni a munkából, zuhanyozni a sportcsarnokban, egész délután és este heverészni, kártyázni és fecsegni, palacsintát enni (a tojás viszonylag olcsó volt, így gyakran vacsoráztunk palacsintát), és nem aggódni semmiért. Úgy gondoltuk, otthonunknak kifejezetten előnyére válik, hogy nem lehet teljesen bezárni az ajtót, mert így nem kellett kiszámlálnunk, hogy két alvó ember egy óriástermoszban hány köbméter levegőt használ el.

Egzotikus otthonunkból nem csináltunk titkot. Azon a pénteken, amikor korábban hazaküldtek a dán inspektorok miatt, Pär és én meghívtunk néhány embert iszogatni hozzánk.

Aznap este telt ház volt: eljött Astrid és Zlatko, a két brit, és a három svéd lány. Maria és Anniken már jártak itt, de a harmadik lány, Lena, csak ült az egyetlen felfújható matracon, nagy szemével csodálkozva méregette a katedrálisunkat, és egy szót sem bírt kinyögni. (A szívünk mélyén persze irigyeltük az itt ülők néme-lyikét, akiknek volt otthonuk a vegyesbolt melletti házban, mely az üzem tulajdona volt és a dolgozók bérelték, de az irigységünket nem mutattuk ki.) Ültünk és a sörösdobozokat nyitogattuk, és láttam, hogyan küzd Astrid és az egyik brit, Christopher, hogy ne nézzenek egymásra; a születő szerelem elcsüggesztett, mert eszembe juttatta a saját ügyemet. Természetesen nem azért utaztam ilyen messzire, a nyálkás halak közé a bűzbe, mert pénzt akartam megtakarítani, hanem azért, mert ígéretemet beváltva visszajöttem egy lányhoz, aki ezt az ígéretet nem vette nagyon komolyan, és most nemigen akart velem szóba állni. Aztán neki-vágtunk az éjszakának. De az ember nem vág neki az éjszakának terv nélkül egy icipici faluban, hanem elmegy a Klubba. A Klub kizárólag tagok számára állt nyitva. Egyikünk sem tudta, hogyan lesz valakiből tag. Úgyhogy elindultunk, csak úgy.

Valószínűleg Christopher volt az, aki aznap este elfuvarozott a törshavni kórházba. Legalábbis az ő arcát láttam, amikor felnéztem a kórházi ágyon, ki tudja, hány ájult óra után; aztán újra elveszíthettem az emlékezetemet, mert amikor ismét magamhoz tértem, már szombat este volt. Még mindig részeg lehettem, mert a kedvem magasra hágott, és nem fogtam föl, hogy nagyobb szerencsém volt, mint amit valaha is kiérdemeltem.

Később visszamentem, és megnéztem a helyet, ahol történt, ott álltam a keskeny hídon a kiszáradt patakmeder fölött. Azt hiszem, hanyatt zuhantam le, és beütöttem a fejem a kövekbe. Nagyon éles kövek voltak. Valószínűleg az alkohol lazított el annyira, hogy ezekre az éles kövekre esve nem zúztam magam szilánkokra. De először a nyakam csapódhatott be. Valahányszor eszembe jut ez a történet, megérzem a nyakamban a szűrást, olyan, mint a késleltetett fájdalom. (Gyakran próbáltam — nyilvánvalóan ittas állapotban, vagy amikor nagyon egyedül érzem magam a világban — nagyobb összefüggésben látni azt az esést, de általában valami hihetetlenül kínos jelképrendszerben találok magam, amely szerint meghalok, majd újra életre kelek, vagy a halált hozó zuhanás után arra ítéltettem, hogy jelentéktelen árnyként folytassam létezésemet a földön.)

Az orvos, aki megvizsgált, megállapította, hogy komolyabb sérülések nélkül megúsztam a dolgot; a nyakamon volt egy vágás, de azok után, amit elmondott, az egész természet ellen valónak tűnt. Halottnak kellene lennem, mondta az orvos. Másfél-két méterről zuhantam az éles kövekre, szerencsés flótás vagyok. Köröző mozdulatokat tett a kezével, miközben az orvosi szakkifejezést kereste az örült szerencsére. Figyelmeztettem, hogy legalább a térdem fáj (nem vettem nagyon komolyan a beszélgetést). Meg kellett ígérnem, hogy egy hétig ágyban fogok feküdni, mert az esés során sikerült egy könnyebb agyrázkódást összeszednem. Nagyot sóhajtott, amikor elmondtam neki, hogy hűtőkonténerben lakom, és felfújható matracon alszom.

Másnap reggel Astrid jött értem, csöndben autóztunk vissza Fuglafjordurba. Az út közepén álltam és vártam, míg visszaadta az autókulcsokat az anyjának. Akkor volt az, hogy a férfi, aki a bankba tartott, megtorpant a lépcsőn, és másodpercekig bámult rám, láttam, hogy megijesztettem. A hétvégén mindenki számára világossá vált, hogy a norvég, aki olyan jól és keményen dolgozott, mint egy feröeri, de aki eszméletlenre itta magát minden pénteken és szombaton, nyakát szegte, és meghalt az úton a kórház felé. Most pedig itt álltam előtte, és nem volt más bocsánatom, mint az, hogy fáj a térdem. Mielőtt azonban kinyitotta az ajtót, és eltűnt a bank épületében — hű, a pénztáros Einarssonnak muszáj megtudnia a *valóban* új híreket —, az arca felragyogott, és sem azelőtt, sem azután, soha nem sikerült egyetlen mondatommal vagy tettemmel sem olyan örömet csinálni egy ember arcára.

Miközben az üzem felé ballagtunk, Astrid azt mondta, örültség, hogy most dolgozni akarok — nem megmondta az orvos, hogy agyrázkódásom van? (Mínthogy nem tudtam el-
lentmondani neki, inkább befogtam a számat.) Segítenie kellett felvenni az overallt, és amíg lebecstünk a gépterembe, állandóan az elesés veszélye fenyegetett, de meg voltam győződve róla, hogy a világ eltűnik abban a pillanatban, amikor megnyomom az indítógombot, hogy a mozdulatok monotóniája, a gép mor-molása kiűzi a testemből és a lelkemből a hétvége ostoba eseményeit.

Elindítottam a gépet. A világ eltűnt, de hamar visszatért. Nem sikerült megtalálnom a ritmust, amely a térdemet pihentetné. Fel kellett adni. Kikapcsoltam a gépet.

[...]

Szerencsére általában vagyok annyira józan gondolkodású, hogy nem próbálok mélyebb értelmet tulajdonítani annak, hogy 1989 nyarán, egy péntek este hanyatt belezuhantam egy kiszáradt patakmederbe, és hogy némelyek egy kis faluban a Feröer-szigeteken azt hitték, meghaltam. Szintén szerencsére eme beszámoló keretei nem engednek azon spekulálni, hogy azért voltam-e a szerencse fia, mert minden módon kötődni akartam a Fuglafjordurba való visszatérés valódi okához, az említett leányzóhoz, noha be kellett látnom, hogy az utazás e tekintetben fiasónak bizonyult. Az viszont teljesen biztos, hogy azt az arcot, a férfiét, aki először oly rémülten nézett rám, mert halottnak hitt, és aki rögtön utána megkönnyebbülten észlelte, hogy élek — e férfi ragyogó arcát azóta is őrzöm az emlékezetemben. Rádadásul akkor délelőtt az én arcom is ragyoghatott. Annak ellenére, hogy képtelen voltam dolgozni, így pénzt sem kerestem, és ezért semmi okom nem volt Fuglafjordurban maradni, és annak ellenére, hogy a nyakam mindmáig recseg-ropog, az a júliusi nap, akárcsak a nyár hátralévő része, inkább a szerencse, mint a szerencsétlenség jegyében állt, mert már előző nap kiderült, hogy az egyik brit kénytelen volt megszakítani a munkát, és hazautazni Liverpoolba, így megürült a szobája a vegyesbolt

melletti házban. Ezt nevezem szerencsének! Senkinek nem volt nálam jobb érve átvenni a szobát. Két éjszaka ugyan volt átfedés, akkor Lena, némi ellenkezés után, Annikennél aludt, de legalább beléphettem egy igazi házba, ahol voltak ablakok, ajtók, hűtőszekrény és egy igazi ágy, amelyben a hét hátralévő részét töltöttem, míg el nem jött a péntek; szombat Szent Olav napja volt, és azt terveztük, hogy bemegyünk Tórshavnba az ünnepségre. De addig hátravolt még egy hosszú éjszaka, melyet igyekszem úgy lejegyezni, hogy kikerekedjen a történet.

Mínthogy Pär most egyedül lakott a konténerben, természetes volt, hogy a legtöbb étét a házunkban töltötte (pillanatok alatt a magaménak éreztem), így az összes ivós buli is itt tartottuk. Azon a bizonyos pénteken Pär mellett egy feröeri vendégünk is volt, Sigurd, aki kimenőt kapott a börtönből, valószínűleg a Szent Olav-napi ünnepségek miatt. Sosem láttam nála részegebb embert. (Azt hiszem, nem lenne ostobaság bevezetni a börtönökben az ivászati kötelezettséget, így lecsökkenne a hiány pótlására irányuló szükséglet, amikor néha kimenőt kap az ember; három szabad nap és az egyetlen vágyad olyannyira leinni magad, hogy fel sem fogod, hogy idekint vagy, mielőtt újra magadhoz térnél bent.) Tudtuk, hogy Sigurd hosszabb ideig fog ülni, mert részegen egy géppisztollyal felszállt egy hajóra, így zsarolva ki magának tizenöt liter töményt, de az volt az igazi probléma, és az egyetlen oka annak, hogy aznap este nálunk ivott, hogy előző kimenője alkalmával Maria szemet vetett rá, nem elítélendő módon, mert Sigurd jóképű legény volt. Sigurd viszont egyenesen bolondult Mariáért, és ami azt illeti, bolondnak is tűnt. Az este eseménytelenül telt (nem bírtunk kimenni a városba). Egy idő után szegény Pär hazaballagott a konténerbe. Mint később megtudtam, Sigurd végül úgy berúgott, hogy Zlatko felszólította a távozásra, aztán Maria rávette Zlatkót, hogy szálljon ki a vitából, és Annikennel meg Lenával sikerült kicipelniük a férfit, akire szemet vetett. Maria látta a közelgő katasztrófa körvonalait.

Négy-öt óra lehetett, amikor arra ébredtem, hogy valami nyomja a farcsontomat a két domborulat között, melyeket egyesek ülepnek, mások hátsó fertálynak hívnak, de hogy nevén nevezzük a dolgot, valami vadul nyomta a fenekemet, és amikor az egyik kezemmel próbáltam eltávolítani a kényelmetlenség okozóját, egy fémet idéző, hideg, kemény tárgyba ütköztem. Megfordultam, és megláttam a fölém hatalmasodó Sigurd körvonalát. A kezében pisztolyt tartott. Te, mondta a maga gyatra dántudásával, hol van Maria? Nyugodtnak tűnt; tudtam, hogy tüzér volt, de vajon mennyire megbízható a ravaszra feszülő ujjja? (Már ha az ujjja a ravaszon volt, a sötétben nem láttam). Óvatosan odébb toltam a pisztoly csövét, úgy, hogy az ablakra mutasson, és azt mondtam, Maria a szomszéd szobában alszik. Talán jobb is lenne most aludni hagyni. Igazad van, felelte, és leült az ágy szélére. Láttam, hogy a zsebeiben kutat, aztán a pisztolyt matatja, de beletelt néhány másodpercbe, amíg rájöttem, hogy most teszi be a töltényeket. A megkönnyebbülés, hogy eddig üres volt a pisztoly, hamar odalett, mínthogy ennek következményeképpen éppen megtöltötte.

Sigurd még mindig a töltényekkel bíbelődött, amikor mindketten felkaptuk a fejünket egy hangra: Maria az ajtóban állva rákiáltott. Sigurd azt mondta, hogy csak beszélni akar vele. A gond azonban az volt, hogy Maria korábban kikezdett vele, noha azóta meggondolta magát. Így aztán megengedte, hogy Sigurd átmenjen hozzá, és elmondja, amit akar, engem pedig megkért, hogy maradjak, ahol vagyok, és semmit ne tegyek. Nyugtalanul ültem az ágyon szinte egy órán át, mindent hallottam a vékony falon keresztül. Mit tegyek, ha a hullarészeg Sigurd, miután bebotorkált Mariához, hirtelen tüzelni kezd? Hol találók fedezéket? Bújjak egy szék mögé? Rettenő gyávanak éreztem magam, főleg miután Maria szobájában elkezdtek széttörni a tárgyak, nem hagyhattam figyelmen kívül, hogy egy barátom élete veszélyben forog, miközben én magam halálra váltan ültem a saját szobámban és képtelen voltam közbelépni.

Maria felpofozta, és ő nem üthetett vissza — az illemszabály már csak ilyen. De az illemszabály nem tartotta vissza attól, hogy Maria szobájában mindent porrá zúzzon. Mindent. Az ágy össze-roskadt. A kazettás magnót a földre dobta, a kazettákat egyenként széttiporta. A könyvespolc ledőlt. Az ablakot a magnóval törte ki. Aztán nekilátott a könyveknek és papíroknak, majd a tükör következett, az ajtó, a szék, a hajszárító, a neszesszer, a sminkkészlet a neszesszerből, fogkrém, szempillafesték, gyógyszerek, kicsi krémes és olajos téglék ürültek ki, törtek darabokra, váltak használhatatlanná. Kitépte az ablakkeretet. Nem sikerült kituszkolnia a matracot az ablakon. A szobámból láttam a csizmáját, ami rést rúgott a falba. A ruhákat kidobta az utcára, csizmák, a gyári overall, cipők, zoknik, bugyik, pulóverek, melltartók, egy ruha, két farmernadrág, aztán kiröpiült Maria útvele, a repülőjegye haza, Göteborgba, játékkártyák, levelek, pénztárca, újságok. Tégy, amit akarsz, mondta Maria, de aztán menj el, megértetted? Meg, felelte sötéten Sigurd. Egy idő után megnyugodott. Végeztél? Még nem, mondta Sigurd és kidobta az ablakon Maria fogkeféjét. Most már végeztél? Most már igen. És elment.

Az éj hátralévő részét Maria nálam töltötte. Fél órával később távoli macskanyávogást hallottunk, utána egy pisztolylővést, visszhangzott az éjszakában. Zlatko, Anniken és Lena csak ekkor mertek előbújni a szobájukból. Azt mondtam, nincs mitől félni.

Már vége.

Maria és én csöndben feküdtünk. Az élet hirtelen erőteljesen érzékelhető lett, minden sarokból ránk tört, a lepedőből, a párnából és a levegőből áradt, mi feküdtünk, a mennyezetet bámultuk, mígnem Maria óvatosan megcsókolta a nyakam alatti üreget. Felültünk, lassan levetköztettük egymást és visszahanyatlottunk az ágyba. Ráfeküdtem, lenéztem az arcára, amelyen végre szétáradt a nyugalom. Ráfújtam az orrára, lehunyta a szemét. Megcsókoltam a száját, lecsúsztam, és a hátához simultam. Még egyszer megcsókoltam a nyakát, és ennyiben hagytuk a dolgot. Kettőnké lehetett az egész délelőtt, nem kellett semmit elsietni.

(Pap Vera-Ágnes fordítása)

▮ Stig Sæterbakken

Öltözzetek fel szépen!

1.

Hajnali négy óra lehetett, vagy akörül, mindenesetre korán volt, én egy szállodaszobában ébredtem, tele az utolsó órák nyugtalanságával, mint mindig, mikor egy idegen városban előadásra vagy felolvasásra indulok, azzal a fajta nyugtalansággal, amely, ha kellőképpen elhatalmasodik rajtam, képessé tesz bármire, csak arra nem, amit néhány óra múlva prezentálnom kell. Így volt ezen a reggelen is, nem tudom, mikor, nem tudom, hol, de arra ébredtem, hogy minden porcikámat átjárja az az ismerős ellenérzés, amit a kötelesség vált ki, és az ugyancsak ismerős vágy, a világ utáni vágy, az ellenérzés állandó kísértője. A paplan védő melegében hevertem, kábultan az előző estétől, egy üres Laphroaig-palack társaságában, amely a rossz lelkiismeret mementójaként meredt rám, ahányszor megfordultam az ágyban, iszonyúan szerettem volna kapni egy kis haladékokat, mi több, meg akartam állítani az időt, vissza akartam tekerni az órát, lehetőleg huszonnégy órával, hogy legyen még egy nap köztem és a rám váró munka között, a sivár szállodaszoba egyetlen hasznos kelléke (a távirányító) után kezdtem matatni az éjjeliszekrényen, végül meg is találtam (le volt esve a földre), megfordultam és bekapcsoltam a tévét, folyamatosan nyomkodtam a gombokat, hogy továbblépjek a szálloda unalmas nyitóoldaláról, keresztül-kasul cikáztam egy ideig, míg hirtelen egy luxuslakás gyengén megvilágított folyosóján találtam magam, ahol egy nő — tudtam jól, kicsoda — jött felém ingben és nyakkendőben, egyik karján táska, a másikon egy fekete zakó, a fenséges látványtól elakadt a lélegzetem, a feszülő férfiruha erőteljesen kidomborította a nőiességét; megszédülve feküdtem a gigantikus ágyon, és néhány percre tanúja voltam a Gwen Sefani új, *4 in the Morning* című dalát bemutató videóklipnek.

Stig SÆTERBAKKEN: *Pynt dere!, Essays i utvalg*, Cappelen Forlag, 2012. A szerző szíves engedelmével közölve.

2.

Mindig is csodáltam Gwen Stefanit, nem annyira a zenéjét, hanem inkább őt magát, pontosabban: az alakját, vagy: a látványt, vagy miért ne: a jelenséget. Valójában kezdettől fogva ikonizálták, egy teljesen hétköznapi kinézetű lányból fény, árnyék és kozmetika segítségével ikonikus sztárt formáltak, aki a popkultúra talaján újabbnál újabb konstellációkban jelent meg, egy teljesen átlagos lány, aki már haladt az átlagos szürkeség felé, de az ambíciói és a véletlen körülmények szerencsés találkozása folytán a sztárok világában kötött ki, a stréber lány az álmok asszonyává vált, szinte egy szempillantás alatt. Ez röviden Gwen Stefani története, aki Madonna mellett a mai popkultúrában a *zene & ember*-koncepció tökéletesítésében a legmesszebbre jutott, és 2003-ban, megkoronázva a *Gesamtverket*, piacra dobta saját, L.A.M.B. elnevezésű ruhamárkáját, amelyet előszeretettel viselt Teri Hatcher, Nicole Kidman és Paris Hilton, és természetesen maga Stefani, valamint a nyomában a lihegő *Gwenabeek*, ahogy később az összes epigont nevezték.

Vagyis láttam, csodáltam már számtalan szerepben, a *Hollaback girl* kacér mazsorettjétől kezdve a *Cool* jeges tekintetű, dúsgazdag asszonyáig és sötétszöke *latino*-szépségéig, de amikor aznap reggel megláttam, amint férföltönyben, Monroe-szökére festett tarajjal a feje búbján bekattintja a Bentley hátsó ülésén a biztonsági övet, és elsuhan a rá váró követelmények, elvárások és remények felé, valósággal elállt a lélegzetem. A popdívá minden korábbi megjelenését felülmultha az aznapi kép: celeb tökéletesség, kifinomult elegancia, az egész lényét átjáró szépség. Igen, nem először láttam Gwent, de soha ilyen gyönyörűnek, ilyen fenségesnek.

3.

Hajnali négy óra van, Gwen közeledik felém a konyhán át, lámpa nem világít, hátrafordul, olyan, mint egy hajnali ködbe burkolt árnyék, mégis könnyed, laza testtel, csodás ívű csípőmozgással, mintha már órák óta ébren lenne (ahogy természetesen a valóságban így is volt akkor), feszes teste szinte kicsattan, sehogy sem illik az ólomszürke félhomályhoz (de vajon nem azért akarunk-e belesni a gazdagok magánéletébe, hogy illúziókkal áltassuk magunkat, és örök érvényű bizonyosságot szerezzünk annak az elképzelésünknek, hogy az ő világukban minden más, mint a mienkben?). A kora reggeli óra, amely a szöveg és a videóklip toposza, csak egyetlen egyszer tűnik hitelesnek, mégpedig amikor Gwen leül reggelizni, néhány másodperc az egész, még mindig félhomály veszi körül, arcát fészületlen hajzuhatag takarja el, a film egyetlen jelenete, ahol Gwen valóban álmos, kedvetlen és levert.

Az első tíz másodperc leforgása alatt ötször belenéz a kamerába, öt röpké pillantás, többre nincs idő (maradjon ideje henteregni az ágyon, teát főzni, elhúzogatni a függönyöket), de annyit azért megtesz, hogy lopva a nézőre pillant, a kukkolóra, aki pimaszul bemászott a legszentebb magánszférájába, hogy szemérmetlenül bámulhassa reggeli rituáléját, egy gyors pillantás

az egész, felfelé vagy oldalra, mintegy tanújelét keresve, hogy valóban nézik őt, egy szempillantás, tekintetével épphogy súrolja a kukkolót, hogy aztán ismét elégedetten, eltelve a bizonyossággal, a teába, a dunnába, a függönybe, a hajzuhatagba mélyedjen.

Tíz másodperc alatt öt pillantás, ezzel nyugtázza, ezzel mondja el: *Tudom, hogy ott vagytok. Jól van, rendben.* Ezt csinálja végig a filmben, egy sor introvertált, egy sor extrovertált póz, lopott pillantások, mintha gombostűvel szúrna lyukat a gondosan megkomponált otthoni idillbe, cseppenként adagolva a hétköznapi történeteken keresztül, a leghosszabb pillantást természetesen akkor röpti felénk, amikor meztelenül becsusszan a fürdőkád dús hajjai közé.

Mértem az időt; ha összevágjuk Gwen felénk küldött pillantásait, akkor ez a videóklip 4:25 percéből összesen 1:06 percet tesz ki. Vagyis alig egy percnél tovább néz ránk. Az idő hátralévő részében a saját világába húzódik. Minket észre sem vesz. Egy pillantásra sem méltat. Kóvályog a hajnali félhomályban, ahogy szokott, a figyelő tekintetek teljesen hidegen hagyják, néhány képsorban mímeli az éneklést, a többiben még azt sem. De ez is benne van a csomagban, és ezt a felénk küldött röpké pillantások még inkább megerősítik. És ahhoz, hogy valódi élvezetet nyújtson a látvány, Gwennek úgy kell tennie, mintha nem látna minket, mintha nem tudná, hogy ott vagyunk. Egy laza pillanat, aztán bekeményít, majd ismét ellazul. Váltogatja pillantásait a polírozott fotónovellában, egyszer viszonozza a rábámulást, hogy aztán észre se vegye, egyszer jelen van, aztán elfordul, egyszer kommunikál velünk, aztán faképnél hagy, hol egoista, hol nagyvonalú, hol megnyílik, hol elzárkózik. A világ kitárul, aztán becsukódik. Gwen a saját világában van, aztán átlép a mi világunkba, Gwen a saját világában van, aztán átlép a mi világunkba...

4.

Hat stádiumon megy keresztül a filmben szereplő karriertudatos nő, mire odáig jut, hogy megkezdheti a napot, a kronológiát darabokra vagdoszták, de a stádiumok mégis követhetők, mivel ezek a vetkőzés és öltözés lépésről lépésre logikáját követik; minden stádium egy újabb ruhadarab (vagy annak hiánya, de a meztelenség, amint szemünk elé villan, vajon nem öltözik?).

1. *stádium.* Ágyban, éppen ébredszik, egy L.A.M.B. feliratú fehér, fonákjára fordított fehér pólóban és egy puha, krémszínű pizsamanadrágban tekereg a paplan és a lepedő fogságában.

2. *stádium.* Ugyanaz, mint az első, de hozzájön a hófehér frottír háziköntös, amit lazán visel a hálószoba foteljában ülve.

3. *stádium.* Konyha, asztal, folyosó. Gwen Steven Alan-ruhát visel (durva szövésű, aprókockás pamut, hasonlít a pepitára, a háborús évek és a munkásosztály stílusa, egyszerű és praktikus, férfias, ugyanakkor rendkívül nőies, a nyaknál férfinagynak indul, lent meg szexi női ruhában végződik).

4. *stádium.* Meztelenül a kádban, feltűzött hajjal.

5. *stádium.* Sietős léptekkel megy végig a hatalmas lakáson: fehér póló (Prada), fekete bőr nyakkendő, fekete, mélyen

kivágott mellény, széles öv, szűk, fekete sztreccs gyapjúnadrág (Entier), kiegészítők: egy L.A.M.B. márkájú *Signature-Oxford* sporttáska három cipzárral, fényes márkajellel és csillogó bőrszíjak.

6. *stádium*. Ugyanaz, mint az előző, de hozzájön a fekete zakó (szintén Prada), (utcakép, Gwen a kocsi hátsó ülésén, padlógázzal süvít a kocsi a hajnali szürkességben).

Mindegyik új képhez új egyéniség tartozik, mintha a valóságban — vagy a valószínűtlenségben — hat nőt látnánk, hat nőt, akik egyetlen nő összetevői; ez a különböző öltözékek titka és a különböző pózok furcsa vonzóereje, és Gwen bemutatja, hogy ez mind ő, ezek az ő egyénisége különböző oldalai, az egész regiszteren játszhat, lehet minden, dunna alatt tekergő habos cukifalattól a fegyelmezett, határozott léptekkel siető Wall Street-i androgünig bármi. Hatszor lett (mintegy) új ember, felismerhető volt ugyan, de új és kihívó, minden megjelenésében frissen, erőből duzzadóan.

A videóklip végén rövid egyveleget látunk a hat stádiumból, a hat egyéniségből, halvány, részben homályos pillanatképeket; Gwen hempereg az ágyban, lazít a fotelben, pezseg a fürdőkádban, és így tovább, az építőkocka-készlet darabjai, amelyekből minden reggel kiraknak egy, a korra jellemző, cél tudatos, vasakarató üzletasszonyt (vagy üzletembert), így most a luxus lakópark kapuja ismét kitárulhat a kocsija előtt, privát sofőrje kinyithatja a hátsó ajtót, és szép napot kívánhat neki. Biztonsági övet bekapcsolni. Rutinszerűen átnézi kabátja a zsebeit: megvan minden? Pillantás a sofőr nyakára, a sofőr maga a megtestesült megbízhatóság és hűség. Gyors pillantás a hátsó ablakra, még mindig koromsötét van kint, a nap még nem kezdte meg küzdelmét a Manhattan fölött ragyogó csillagokkal, a kocsi süvöltve száguld a város utcáin, mintha egy földön-levegőben járó meshajó lenne, útban a lehetőségek országa felé.

5. Igen, bevallom: letaglózva feküdtem az ágyon, *7 in the morning*, vagy mikor, megbabonázott az öltönyös-nyakkendő, agyonsminkelt szőke nő. Ha végiggondolom, valójában mindig a jól öltözött emberek tetszetek. És ezzel együtt, úgy veszem észre, hogy csak a legnagyobb erőfeszítés árán sikerül érdeklődést mutatnom a nem jól öltözöttek iránt. Miért? Azért, mert a jól öltözött ember barátságot, nyitottságot sugároz, jelzi, hogy jelenléte nemcsak létezést fejez ki, meg hogy végzi a dolgát és igyekszik megfelelni, hanem többet ennél, mégpedig azt, hogy *érdeklődik*. A jólöltözöttség azt jelzi, hogy jelen akar lenni az illető. *Létezni akarok*, mondja a jól öltözött ember. *Ez akarok lenni. Vegyétek észre*. Igen, még a szemlélőre is tekintettel van: szeretném, ha valami szépet látnátok, amíg veletek vagyok. De még mindig uralkodik az a nézet, hogy a tudatos öltözködés összefügg a felületességgel, sekélyességgel, a mélység hiányával, hogy a jól öltözöttekből hiányzik a tartás és az együttérzés. Vagyis hogy a nemes emberi tulajdonságok fordítottan arányosak a választékos

öltözködéssel. És hogy az öltözködéshez, humanista szemszögből nézve, valamiféle gyanú tapad. Ezek az asszociációk viszont a szociáldemokrácia fő bűnei felé mutatnak, mint a nagyizálás, a gazdagság, a hatalom, az önzés, a hiúság stb. Ezt úgy kell érteni, hogy egy Armani öltöny örökre összeegyeztethetetlen marad a játékonkodással.

Vagy inkább jellemzően norvég felfogás, hogy egy bizonyos hanyagság, az elegancia hiánya valamiféle nemes lelki tulajdonságot tükröz? Hogy a toprongyos ing, kabát vagy nadrág mintegy minőségi pecsét: ez a fickó garantáltan szilárd jellem, lám csak, fittyet hány a kinézetére! Mintha az, hogy valaki önmaga szeretne lenni, ahogy mondják, egyet jelentene azzal, hogy lemond a külsőségekről. Mintha csak a belső értékek számítanának, a szó fasisztoid, kizáró értelmében. Túlzok, természetesen. De nem nagyon. Bárhogy van is: a „belső érték” szociáldemokrata találmány. Mesterségesen kreált ideálpolitikai eszme. Mindenki erre esküszik, de senki nem követi; a szép és jól öltözött embereket csodálattal vesszük körül a szociáldemokráciában is és más társadalmakban is. Így van rendjén, hiszen a külsőnkkel fejezzük ki a belső világunkat, a látható jegyek alapján ítéltetünk meg. Hiúság? Igen, hogyne lenne az. De melyik az a belső indíttatás vagy szükséglet, amely mentes a hiúságtól, amikor azt a külvilágnak meg akarjuk mutatni?

Egy dolog biztos: hazudik, aki azt állítja, hogy a kinézet nem számít. Mert az megtagadja az embereket összekötő szálakat. A mi kommunikációnk látható. Formát ölthet minden, ami vagyunk. Azzá leszünk, amit mások látnak belőlünk. Amit nem akarunk vagy nem tudunk kifejezni, vagy nem vesszük a fáradságot, hogy olvasható vagy más formában lejegyezzük, az titok marad.

A felületes ember nem törődik a kinézetével. Valójában ő az egoista, mert úgy gondolja, hogy az édesmindegy.

6. Emlékszem egy illusztrációra az általános iskolai hittankönyvemből, amely majdnem a vesztemet okozta. Egy házasság két jelenetét ábrázolta, két egymás mellé tett képen úgy, hogy ki-domborodjon az ellentét; a bal oldalin egy romantikus rajz látható, valószínűleg egy tiniújságból vették át, egy jóképű férfi és egy gyönyörű nő mosolyogva öleli át egymást, majd szétveti őket a boldogság a madarak, szívek és virágok koszorújában. A másik, fekete-fehér kép egy középkorú házaspárt ábrázol, egymás mellett ülnek egy bevetetlen ágy szélén, mindketten túlsúlyosak és kedvetlenek, valami kopott pizsamaserűség van rajtuk, de inkább fakóra mosott, bolyhos tréningruhára hasonlít, a férfi képe borostás, haja égnek áll, a nő leeresztett vállal, térdig lógó melllel ül mellette; a rémképet egy otromba szöveg kíséri, amire szó szerint nem emlékszem, de ilyesmit jelentett: „a valóság nem mindig felel meg az álmainknak”.

Ez az illusztráció megölte bennem a házasság iránti érdeklődést, holott, gondolom, mindössze az volt a cél, hogy egy-két fokkal visszafogják a hormondús, tizennégy-tizenöt éves srácok

túlzott elvárásait a szerelmi futóversenyek maratoni pályáján, hogy felkészítsenek minket a mindennapok kicsinyes versengéseire, bár ennek a rám gyakorolt hatása mindössze annyi volt, hogy minden reményem, amit egy szép férfi–nő-kapcsolathoz valaha fűztem, odaveszett.

Emlékszem, ez járt a fejemben: ha így kezdődik (bal oldali kép) és így végződik (jobb oldali kép), akkor mit ér az egész? Ez a szörnyűséges kettős kép sokáig nem hagyott nyugodni: az ágy szélén kuporgó két troll látványa lebénytett, és az örök cölibátus elkerülhetetlennek tűnt. Egészen addig, mígnem fordult a kocka — és úgy látszik, ez a professzionális pedagógia elkerülhetetlen sorsa: folyamatosan maga ellen fordítja fegyverét —, és én eldöntöttem, hogy füttyölök a félelmet gerjesztő propaganda rossz tanulságára, és váltig ragaszkodtam ahhoz, hogy a bal oldali kép, a romantikus, cukormázás házasságideál az egyetlen igaz út. Szinte papos fellengzősséggel győzködtem magam: a házasság habos torta, a házasság maga a földi boldogság, a házasságkötésem valóságos diadalmenet lesz, az első házassági évfordulóm úgyszintén, a második, a harmadik is. Újult reménnyel támadtam a hatalomra, kipirult orcával lázadtam a belénk sulykolt házasságpolitikai igazságok ellen, és átengedtem magam az eszeveszett, szenvedélyes fantáziálásnak.

Egy lapra tettem fel mindent, mondhatni, szilárdan elhatároztam, hogy soha nem fog bekövetkezni az a nap, amikor nem lesz erőm rendbe szedni magam a szerelmem kedvéért, és ő nem széptíti magát az én kedvemért. Az elhatározástól nem tágitok, ezt ott és akkor megfogadtam, megesküdtem a magam és a szerelmem nevében, holott nem tudtam még, ki lesz, hogy egymás kedvéért mindig szépen felöltözzünk, hogy én mindig jólöltözött leszek, minden tölem telhetőt megteszek azért, hogy elégedett legyen a látvánnyal, az ő kedvéért, a jövődöbéli feleségem és a barátaim, a meglévők és a jövőbeliek, az ellenségeim, a meglévők és a jövőbeliek kedvéért, vagyis: lássa mindenki, lássa az egész világ. Mostantól fogva fekete, élére vasalt nadrág, mondtam magamban. Vagy fekete, élére vasalt nadrág, vagy semmi.

Így a hittankönyvben lévő illusztráció két homlokegyenest különböző hatást váltott ki bennem első és második alkalommal, mindkétszer mellbevágott, és mindkétszer a szerzők, a jó-ságos megbízók szándékával ellentétes reakciót váltott ki, mely szándék célja, mint már mondtam, a könnyelmű ifjúság megzabolázása lett volna, vagyis hogy valósan lássák a sírig tartó együttélést, már akinek ez majdan a sors kegyelméből megadatik; először kiölvén belőlem a házaseletre való kedv legkisebb csíráját, mely elkerülhetetlenül kapcsolódik egy túlsúlyos, fésületlen, bolyhos tréningruhába öltözött figurához, aki egy szép napon egy hasonló kinézetű nő mellett ébred fel; másodszor pedig meggyőzött arról, hogy a házasság pontosan olyan rózsaszín cukormázás lesz, amilyennek szeretném. Más szóval: kolera és álomkép között kellett választanom, és én az álomképet választottam.

7. Ez az elhatározás annyira szilárd volt, hogy ezt gondoltam: ha feladom az ebben való hitemet, vagyis ha egy napon már nem érdekel, hogy szépen felöltözzek, ha egy napon már a külsőmet sem vagyok képes rendben tartani, akkor minden összedől. Az elhatározásom idővel olyan következetesen szívódott a gyerekeimbe, hogy azok kisebb korukban visitottak a félelemtől, amikor kivételesen más öltözékben láttak, mármint apa lecserélte a fekete, élére vasalt nadrágját, bármilyen szükséges volt is más nadrágot öltetni, apa a saját szobrát döntögette, amelyről azt hitték, hogy szilárdan áll, és amely az állandóságot képviselte ebben a változékony világban.

8. Nincs is tán szomorúbb látvány ennél: házastársak, akik nem öltöznek fel szépen egymás kedvéért, akik nem veszik a fáradságot, akiknek már mindegy, milyennek látja a társuk őket, akik szemében az ilyesmi egy letűnt idő tartozéka, fölösleges flanc, hisz úgyis egymáséi, nem kell többé semmit tenni azért, hogy megtartsák egymást; úgy gondolják — tragikus módon — hogy az összetartozás adott, nincs szükség külön erőfeszítésre, hogy megőrződjék. Vagyis: *mindegy, nem számít!*

De, igenis számít. Az a férfi, aki elhagyja magát otthon, a felesége mellett, ezt gondolja magában: úgyis az enyém vagy. Az a férfi pedig, aki szépen felöltözve ül le egy kedd este a vacsorához, ezt gondolja: téged akarlak, mindent megteszek azért, hogy ezután is az enyém maradj. Ugyanúgy vonatkozik ez a nőkre is, mint a férfiakra, mert ez maga a vágy, a szenvedély, a félelem és a féltékenység kifejezése. A szerelem öltözködési kódja. Akkor is szépen öltözni, mikor kettesben vagyunk életünk párjával, mintha újra meg akarnánk őt hódítani. Ugyanúgy, mintha minden nap jól öltözötten lépnénk a világ színe elé, mert meg akarjuk hódítani. Szépen felöltözni annyit jelent, mint ragaszkodni a hódítás szükségességéhez, a világ színe előtt és otthon is. És ez a mondanivalóm lényege: a páncélt nem kell levetni, még a házunk négy fala között sem. Ha az öltönyt vagy a kosztümöt pongyolára vagy kinyúlt nadrágra cseréljük, mikor hazajövünk a munkából, azzal az életünk társát csúfoljuk meg. Lehet kényelmesebb ruhát öltetni, rendben van, de a kényelmes ruha is legyen szép, ne legyen toprongyos, vagy foszlott, vagy — Uram bocsá’ — bolyhos. A kényelmes ruha is nézzon ki valahogy.

Hisz előbb-utóbb úgyis egy sötét kút mélyén ébredünk, és rájövünk, hogy hamarosan vége, agyunkban ezernyi elvégezetlen dolog emlékével, testünkben száz és száz beteljesületlen vággyal. Igen, valójában nincs időnk toprongyos ruhában járni. Érezd, ahogy a halál hideg keze markolja a bokádat. Tudd, hogy nemsokára véged. Emberek, öltözzetek fel szépen egymásért, mert nemsokára késő lesz! Magatok és mások kedvéért: öltözzetek fel szépen, mielőtt elragad a halál!

(A. Dobos Éva fordítása)

— Ole Robert Sunde

Játék

Ole Robert SUNDE: *Lek*, kézirat. A szerző szíves engedelmével közölve.

Amikor a kisebbik fiam két-három éves volt, órákig eljátszott az udvaron, vagy bárhol néhány fahasábbal, nem azért, mert nem volt más játéka, hanem csak mert eszébe jutott, mintha a játék olyasvalami lenne, ami csak úgy eszünkbe jut, holott inkább olyasvalami, amit nem tudunk elkerülni, ami végül elcsábít, vagyis a fiamat vagy a fahasábok elhelyezése vezette a játék gondolatához és valójában már rég szeretett volna fahasábokkal játszani, vagy teljesen impulzív módon kezdett neki, mintha a fahasábok vagy a fahasábok anyaga megláttattak volna vele valamit, színeket és formát, amitől jó volt velük játszani; Walter Benjamin német filozófus és a miszticizmus művelője a *Berlini gyermekkor* című könyvében, a *Harisnya* című fejezetben leírja, milyen önfeledten játszott egy közönséges harisnyával, amely titokzatos tárggyá változott (sic): „Nem győztem elégszer ismételni. Ily módon tanultam meg, hogy forma és tartalom, a burok és amit beburkol, egy és ugyanaz. Ez vezetett rá, hogy a valóságot olyan óvatosan húzzam elő a költészetből, ahogy annak idején a gyermek keze előszedte a harisnyát a »tasakból«.”¹

A játék hátulütője — mivel, ha van előnye, akkor ez is lehet — mi más lenne, ha nem a játék azon kitűnő tulajdonsága, hogy a játékos belefeledkezik, ahogy mondják, játék közben kiesik az idő és a hely, nekünk, akik még mindig játszunk, csakhogy a játék most más, komolyabb cselekvésnek van álcázva, vagyis olyasminek, amit mi annak gondolunk; néha szégyenkezem az összes színész barátom miatt, annyira kínosak, hogy miattuk nem járok színházba, és nem bírom nézni, ahogy bugyuta játékaikat játsszá; a televízió valamelyik műsorában — nem emlékszem a műsorok címére, én felindulásomban egyszerűen csak *homo ludens*nek neveztem el őket, ami számomra lekicsinylően hangzik — mindenesetre a játék háttere a kínos zavarodottság; a figyelmeztetés aktusa, egyfajta megregulázás, nem ahogy a gyerekeket szokták, hanem ahogy a nagyobbakat és a felnőtteket, mert akik játszanak, kínos helyzetbe hozzák magukat, lecsapnak rájuk gyerekes viselkedésükért, mert hátat fordítottak a felnőttek világának, és ami még rosszabb, olyanokkal játszanak, akikkel nem ildomos.

Kivételt képeznek az álcázók, nem azért, mert álcázzák a játékot, hanem mert ez a játék része, hacsak a játék nem tartozik az ellenőrizetlen dolgok kategóriájába, mint ahogy a művésztre sem vonatkoznak a társadalom szabályai, és szabad utat kap, hogy komolyan foglalkozhasson ezzel az álcázott játékkal; majdnem, de csak majdnem függetlenedik a környező világtól, miközben mindenki mást gúzsba kötnek a szabályok; mindenkit megmételyez a közös múlt, közös iskoláink és közös neveltetésünk, alig néhányan képesek önálló gondolkodásra vagy netán letérni a megszokott ösvényről, szembemenni az elvárásokkal; csak a művészet ad szabad kezet a játékhoz, mivel az az elvárás, hogy a művészet a kiszámíthatatlanságot képviselje, de persze csak mértékkel.

Én egész életemben játszottam, és mikor pénzt kellett keresnem — mivel nem kaptam ösztöndíjat és nem adtam ki könyvet, csak írni és olvasni akartam —, és mindenesnek alkal-

maztak valahol, és azt csináltam, ami éppen adódott: borítékol-tam, könyveket pakoltam, mázoltam, függönyt akasztottam fel, villanykörtéket cseréltem, szemetet hordtam, névtáblákat fényesítettem vagy árut csomagoltam; mindezt számtalanszor ismételve, naponta több órán át, azután kitaláltam egy rendszert, melynek segítségével megfeledkeztem magamról, és a taposómalom teljesen átlényegült, beszélgettem magammal, ez volt benne a játék; nem hangosan, hanem magamban, és ezt szakmai ártalomként továbbra is művelem, de most már az íráson és olvasáson kívül nem kényszerülök más munkát végezni. Ezt csinálom harminc éve; az automata duma sok különböző műfajú könyvet eredményezett.

Kafka rengeteg furcsa figurát sorakoztatott fel, ebben rendkívüli; az egyik figuráját régen tanulmányozom, és azon tűnődöm, miféle alak az illető, vagy milyen lehet, feltételes módon; mert olyan ravasz és furfangos, hogy nehéz rajta eligazodni, és innen ered a karaktere: nem kell rajta eligazodni, azért találta ki Kafka, hogy ne lehessen rajta eligazodni; Odradek különbözik a többi Kafka-figurától, más, mint a félig macska-félig bárány, mint az úszóbajnok, vagy a beszélő majom, vagy Leni, akinek úszóhártya van az ujjá között; különbözik Gregor Samsától és az éhezőművésztől, Josefinétől, az éneklő egértől, a szolgálni nem akaró szolgáktól, vagy az igazság kapuját őrző férfitől, és így tovább; Odradek folyamatosan megszökik, mindenkitől és minden elől, legalábbis részben, mert később visszatér, és ingatag alkata ellenére jól fut és ügyesen bujkál; akár egy túlbuzgó gyerek, orrunknál fogva vezet minket, folyton játékosan komoly, ugyanakkor bohókás és mulatságos.

Walter Benjamin, akit már említettem, a *Franz Kafka — az író halálának tizedik évfordulójára* című esszéjében Odradeket „Kafka legfurább fattyújának”² nevezi. „Leginkább egy lapos, csillag formájú cérnaorsóhoz hasonló, és valóban, mintha be is volna tekerve cérnával; mindenesetre akkor is csak letépett, ócska, egymásba bogozott, de össze is gubancolódott, különböző minőségű és színű cérnadarabkákkal. Odradek azonban nem csak orsó, mivel a csillag közepéből egy kis ferde pálcika áll ki, melyhez derékszögben még egy pálcika illeszkedik. Az egyik oldalon ez utóbbi pálcikákra, a csillag másik oldalán pedig egyik sugarának segítségével, mint két lábra, az egész fel tud állni.”³

A fenti sorokat Kafka *Egy családapa gondja* című elbeszéléséből idéztem; mindössze másfél oldal és *A fegyvergyarmaton* című kötetben található; ezt a kötetet Kafka eredetileg *Egy falusi orvos* címen adta ki korai halála előtt; kiadatlan írásait el akarta égetni, és jó barátját, Max Brodot kérte meg, miután átadta neki a kéziratait, hogy dobja őket tűzbe. Brod nem tette meg, szerencsére; mintha Kafka restellte volna a fióknak írt írásokat és érdektelennek tartotta volna őket az utókor számára. Mi tehát az Odradekről szóló elbeszélés, amelyet Kafka nem akart elégetni, vajon mit akart velünk megosztani, mi járhatott a fejében?

^[1] Halasi Zoltán fordítása

^[2] Tandori Dezső fordítása

^[3] Gáli József fordítása

Odradek „hol a padláson, hol a lépcsőházban, hol a folyosókon, hol a tornácon tartózkodik; néha hónapokig nem látható, ilyenkor bizonyára más házakba költözik; aztán egyszer csak visszatér a mi házunkba. Néha, amint kilépünk az ajtón, és ő éppen odalent a lépcsőkorláthoz támaszkodik, kedved támad, hogy megszólítsd. Persze nehéz kérdéseket nem lehet feltenni neki, úgy kell kezelni — ezt már aprócska volta is indokolja, mint egy gyereket. — Hogy hívnak? — kérdezed tőle. — Odradek — feleli ő. — És hol laksz? — Lakhelye kideríthetetlen — feleli és nevet, de ez a nevetés nem olyan, mintha tüdőből jönne. Olyan, mint a száraz avar zörgése. Ezzel a beszélgetésünk többnyire véget is ér. Egyébként nem mindig válaszol: gyakran hosszú ideig néma, akár egy darab fa, aminek lenni látszik.”⁴

Ez a családapa gondja, aki nem tudja, hogyan viszonyuljon hozzá, mert a gyermek vagy gyerekes Odradek sok kategóriából kivonja magát, mert felfoghatatlan a felnőttek számára, azt hiszem, a gyerekeknek nem annyira, hacsak nem azokra a töprengő természetű, örökösen a padláson és a pincében kutakodó gyerekekre gondolunk — és arra is gondoltam, hogy Odradek halhatatlan lehet; és ez a családapa legfőbb gondja: „Tehát még a gyerekeim és az unokáim lába előtt is le fog zötyögni, maga mögött húzott cérnaszálaival a lépcsőn? Nyilvánvalóan nem árt senkinek; de ha elképzelem, hogy még engem is túl fog élni, ez szinte fájdalmasan érint.”⁵

„Egyesek” — ezzel a szóval kezdődik az elbeszélés, vagyis többes számban, mintha a családapa nem lenne egyedül, és félne az ismeretlentől vagy az érthetetlenről, vagyis Odradektől, Odradeket fenyegetővé változtatja, Odradek lesz a gyermekek góleme, ezért a kis formátum és a szándék, ha van szándék egyáltalán: megrémiszteni a felnőtteket, mert tudatukhoz nem jut el, hogy más is lehet — a gólem a zsidó hagyományban egy agyagból készült óriás, misztikus tulajdonságokkal, de nem csak izomerővel, a zsidóknak segített a nehéz időkben, és Kafka elbeszélésének ideje is nehéz és fájdalmas idő a gyermekek életében, és ekkor Kafka kitalálja Odradeket, de egy gyermek is kitalálhatta és felfedezhette volna, összeeszkábálhatta volna a cérnaorsót és lelket lehelhetett volna belé, lábszerűséget csinálhatott volna neki, és ahogy Isten leheletével életet adott Ádámnak, úgy adott Odradeknek tüdő nélküli légzést, pontosan, ahogy a rovarok lélegeznek — egy hajszálcsovön keresztül; ki mondta, hogy nem létezik élet a földön túli világban, ahol mások az életfeltételek?

Walter Benjamin másként magyarázza a cérnaorsót: „Odradek az a forma, amelyet a dolgok a felejtésben öltenek. Eltorzulnak. Torzulat az *Egy családapa gondja*, melyről senki sem tudja, micsoda.”⁶ „Eltorzult” valami mássá, ami majdnem felismerhető, de nem teljesen, ez illik Odradekhez, de ugyan miért felejtődne el? Miért lenne Odradek elfelejtve — egy gyermek vajon miért felejtette volna el, mint egy padláson vagy pincében hagyott hajashabát, aki Ádám leheletére vár —, és egy gyermek megtalál-

ja és életet ad neki, talán egyszer a jövőben; mint a filmben — a jövő mindig a filmben kerül hozzánk a legközelebb és a legtávolabb, és mindig iszonyatosan félelmetes, mint a *Szárnyas fejvadász*ban, Ridley Scott filmjében (1982). J. F. Sebastian (William Sanderson) genetikai tervező játszó társakat konstruált magának, és a játszó társak várják, hogy hazajöjjön a munkából. Odradek a régi forma, róla mintázták ezeket a figurákat, de Odradek eltorzulása, önfejűsége és gyakori eltűnései nélkül.

J. F. Sebastian vendégei, akiket hazavisz — miután rabul ejtették, mert Sebastian el tudja őket vezetni a származásuk eredetéhez, a saját munkaadójához és feltalálójához — gonosz kis szörnyetegek, a jövő rémei; ők az űr gólemjei, replikánsok (androidok) és száz százalékos robotok, nagyban hasonlítanak ránk, és, akárcsak mi, ők is keresik a teremtőjüket — mintegy megkésett kamaszkori lázadásként —, a rideg és ellenszenves Tyrellt (Joe Turkel), a genetikai konstrukciók dúsgazdag tulajdonosát, mert az egész pénzes világmindenségnek árulja az androidjait; ezek a replikánsok veszélyesek, és a játék, amit játszanak (pontosabban: nem játszanak, mert nem tudnak játszani, mivel nem tudják, hogy a játék egy másfajta létezés) mindenkit megrémiszt halálos kimenetelével. A replikánsok megszöktek egy földöntúli úrállomásról, hogy megtalálják a teremtőjüket és hosszabb életet nyerjenek, mert genetikailag rövid élettartamra vannak programozva.

Ez a replikánsok ellenszegülése; hosszabb életet akarnak, több időt kérnek, akárcsak Odradek, de mihez is? Ahhoz, amihez a legjobban értenek: a gyilkoláshoz, mert ők katonák, érzelmek nélküli robotkatonák, csakhogy közben valami félresikerült, és ezek a lények egyre inkább emberi formát kezdtek ölteni; gondolkodnak, álmodnak, de nem tudjuk, miről álmodnak (mondjuk elektronikus bárányokról, mert a film alapja Philip K. Dick könyve: *Álmodnak-e az androidok elektronikus bárányokkal?*), miközben tovább akarnak élni. Játszani nem tudnak, nem erre vannak beprogramozva, csak erőszakot követelni. J. F. Sebastian otthonában találkoznak a kollégáikkal, az Odradek formátumú játékrobotokkal, akiknek nincs hatalmuk, ártatlan bohócok, elvesztették a játékhoz való képességüket, ők a megnyerő, tökéletesen megalkotott lények, de egy régi, rongyos kis játéknak, egy kopott, alig észrevehető cérnaorsónak hatalma van, házról házra jár, mintha szökni készülne, de nem szökik el; Odradek az, egy nagyfiú találmánya, aki folyamatosan félelmet kelt bennünk.

(*A. Dobos Éva fordítása*)

^[4] Gáli József fordítása

^[5] Gáli József fordítása

^[6] Tandori Dezső fordítása

Megint visszavárunk

└ Kun Árpád

(regényrészlet)

Pár száz méterre előttünk bal felől megnyílt a lakótelepi fasor az út mellett. Életem fontos elágazásához közeledtem.

A vizsgabiztos korábban arra utasított, hogy a legelső lehetőségénél kanyarodjam balra. Húszméternyi tétozás után kitettem az indexet. Hármából kettesbe váltottam, miközben odapillantottam a sebességváltóval ügyködő jobb kezemre. A fejfordítással egy időben rájöttem, hogy megint hibázok. A vizsgabiztos alig néhány sarokkal arrébb dörrent rám, hogy ne azt a rohadt sebességváltót bővöljem, ami köszöni szépen, bekattan anélkül is, hanem az utat nézzem ezerrel.

Minden idegszámmal a vezetés ismert, de még nem gépiesen begyakorolt mozdulataira kellett összpontosítanom. Látómezőm szélén, a középső visszapillantó tükörben éber álomként derengett végig a hátsó ülésen elterpeszkedő vizsgabiztos. Most, ahogy a közép vonal felé húzódtam, a mögöttem lévő forgalom ellenőrzése végett jogosan tekintettem bele ebbe a tükörbe.

Láttam, felpillant a mappájából. Közömbösséget erőltetett magára, de nem tudta elleplezni az arcára kiülő feszültséget. Mint zsákmányára lecsapni készülő ragadozó, figyelt. Ekkor döbbsentem rá, hogy ki ő, és hova jutottam.

A történethez tartozik, hogy ez volt a második vizsgám, mert egyszer már megbuktam.

Még az első vizsga előtt megtárgyaltam Kövesdi Zsófiával, legjobb barátnémmal, hogy ő hat éve húszezret fizetett az oktatójának, aki ötezret megtartott, tizenötöt meg továbbadott a vizsgabiztosnak. Azt, hogy így kell tennie, a második vizsgája előtt súgta meg az oktatója, aki meg akarta kímélni őt az újabb kudarctól. Az elsőn, amin pedig magához képest brillírozott, simán megbukott, míg a húszezzerrel megtámogatott másodikon, amin igazi kocavezetést produkált, már készakarva sem tudott volna. Az utolsó óráim egyikén én is puhatolóztam az oktatómnál, hogy mi a szokásos ügymenet ezzel kapcsolatban. Az oktatóm egy velem egykorú, negyvenes nő volt, Erika, aki farmerszerelést, szegecses szíjat hordva igyekezett némi macsó zordságot adni kinézetének, és így szerezni tekintélyt férfiak uralta szakmájában, ám a kocsija padlízánlila volt, és a kesztyűtartó fölött kabalamenyasszony ült tüllruhában. Határozottan rázta a fejét. Csapdosott lófarokba kötött haja, ingott rajta a rózsaszínű szalag, mint elröppeni készülő, nagy pillangó. Kenőpénz nincs. Amit készségesen elhittünk neki Zsófiával. Nem győztünk bólogatni a telefonvonal két végén, hogy lám, hazánkban folyamatosan javulnak a közállapotok, milyen pozitív változás történt ezen a fronton is az elmúlt hat év alatt.

Az első vizsgámon tehát én is megbuktam. Utólag visszatekintve látszott, mennyire simán. Pedig a pillanat hevében úgy tűnt, hogy hajszálon múltott a siker. A vizsgaut vége felé balra kellett kanyarodnom nagy ívben, miközben a felezővonalat átlépve visszafordulok a másik sávban. Miután befejeztem a műveletet, a vizsgabiztos, aki akkor egy másik volt, óriási meglepetésemre azt mondta, hogy húzódjak az úttest szélére, és adjam át a kormányt az oktatómnak, mert a vizsgának vége. Mind a hárman helyet változtattunk. Én, kissé kóvályogva az értetlenségtől, kiszálltam

a vezetőülésből, és hátraültem a vizsgabiztos helyére, aki közben előre ment az anyósülésre, amelyet addigra Erika otthagytott, és átvette a kormányt. Miközben befészkeljük magunkat új helyünkön és becsatoltuk a biztonsági övet, a vizsgabiztos megkérdezte, hogy vajon rájöttem-e, mit rontottam el. A kérdés elhangzásakor fogalmam se volt, hogy mit. A sokk első hullámában egyelőre még annak a gondolatát is elhessegettem magamtól, hogy megbuktam. Ott tartottam, hogy eddig milyen kitűnően alakult a vezetésem, nemcsak a mozdulataim pontosak, de a nyugalmam is rendíthetetlen. Ha minden így folytatódik, akkor néhány perc múlva jogosítványt szerzek. De a kérdés utáni első néma másodpercben szétnyílt a függöny. Tisztán kirajzolódott előttem, hol hibáztam. Hát persze, ezt a nagy ívben balra visszakanyarodást igazából sohasem értettem meg, Erika se tudta soha világosan elmagyarázni. Hogy is van azzal az indexeléssel? Először jobbra indexelek, majd lehúzódom jobb felé, hogy elég helyem legyen, azután rátérek a lényegre, a balra kanyarodásra. És mielőtt balra kezdek kanyarodni, másodszor is indexelek, de ezúttal bal felé. Mindeközben figyelnem kell a mögöttem lévő forgalmat, meg a szembejövőt. Még akkor is, ha ebben a konkrét esetben tökéletesen kihalt volt ezen a délelőtti órán a lakótelepi mellékutca. Ráadásul a kormányt is szabályosan kellett tartanom tekerés közben, plusz visszaváltanom a sebességet. Ez már tényleg túl sok volt egyszerre. Minden létező figyelmemet lekötöttem. Miután kitettem az indexet jobb felé, annyira megnyugodtam, mintha soha az életben nem kellene többé ezzel az idegesítő, piros kis fénnel tovább foglalkoznom. Kész, vége, a halálom órájáig le tudtam az indexlámpával való viszonyomat. Az, hogy pár másodpercre rá, a balra kanyarodás előtti pillanatban még egyszer villogtassak balra, végképp nem jutott eszembe.

Egy ütemmel később tehát rájöttem a bukásomat okozó hibára, és helyesen válaszoltam meg a vizsgabiztos kérdését. Ezután néhány perces csend ereszkedett a társaságra. Mindenki emésztette magában az új helyzetet. A padlizsánlila autó, egy Chevrolet Aveo pedig kanyargott a lakótelep árnyas mellékutcainak a labirintusában a távolban dübörgő főútvonal felé. Csak a kormányja nem volt már az én kezemben.

Valami apróság ürügyén Erika és a vizsgabiztos, akik korábban ismerték egymást, beszélgetni kezdtek. Ahogy egyre jobban belemelegedtek a társalgásba, én a hátsó ülésen úgy éreztem magam egyre elszigeteltebbnek. Elszigeteltségem önmagában nem zavart. Egyedül azt nem szerettem volna, ha valamelyikük, főleg a vizsgabiztos úgy hiszi, hogy a kudarc hatására én bátyázom körbe magam sértődött hallgatással. Különben is, hol van itt az én esetemben kudarc? Ha úgy vesszük, egy paraszthajszálon múlt, hogy átmenjek. Mutatni akartam, hogy én legalább annyira felszabadultnak érzem magam, mint ők, akik az első két ülésen csevegnek. Egy játszótér melletti fekvőrendőrről gurult át a Chevrolet Aveo. Eljött a pillanat, hogy én is bekapcsolódjak a társalgásba.

A vizsgabiztos iménti kérdésében, hogy tudom-e, mit rontottam el, nem Kun úr voltam, és még kevésbé Kun elvtárs, mint

az apám hivatalos relációiban gyerekkorom idején, hanem lemagázott Árpád. A vizsgabiztos nem leereszkedőleg vagy bizalmaskodásból szólított a keresztnevemen, hanem mert ekkoriban ez már így volt szokás a tévés vetélkedőkben. Még némi szánakozás is kicsendült a hangjából amiatt, hogy az elmúlt pillanatban sajnos kénytelen volt megbuktatni. Leginkább azonban azt akarta demonstrálni, hogy a legteljesebb jóindulattal van irántam annak ellenére, hogy foglalkozásából kifolyólag pillanatnyi kellemetlenséget kellett nekem az imént okoznia. A fekvőrendőr zökkenőjén megdobja, ezt a közvetlen hangot vittem tovább a viszonyunkban, amikor a keresztnévén, Andrásnak szólítottam.

Nagyobbik gyerekem, Boldizsár majdnem hároméves volt, a kisebbik, Rozika három hónapos. Már Boldizsár születése után nagy megkönnyebbülést éreztem. Amit akkor úgy nyugtáztam, mint természetes reakciót arra, hogy az esemény szerencsésen lezajlott, és mind a baba, mind az anyukája egészségesek. Fel sem tűnt, hogy a megkönnyebbülésem nem múlik el, hanem az után is változatlanul kitart, hogy visszatértek a hétköznapiak. Erre csak akkor figyeltem fel, amikor a második baba, Rozika is megszületett. Rohantam le a szülészeti melletti Penny Marketbe valami harapnivalóért az egész napos koplalás után, miközben Orsi, a feleségem nálam lévő mobilján felhívtam a legfontosabb embereket, Istvánt és Zsófit, hogy közöljem a nagy hírt, és éreztem, hogy olyan könnyedén szökellek a kórházi lépcsőn, majd kint a csikkekkel, szeméttel borított fűvön, mintha a Holdon járnék. Azokból a láthatatlan súlyokból, melyeket egész életemben cipelnem kellett, megint lehullott rólam néhány nagy kolonccal. Most már nem tudtam nem észrevenni, hogy végérvényesen. Minden mozdulat kevesebb energiámba került. Ha meg is akadtam néha, úgy haladtam az életemben, mint kés a vajban.

Erika és András eddigi beszélgetéséből kiderült számomra, hogy András szintén kétgyerekes apa. A fekvőrendőr pedig azért volt éppen ott, mert azok közül a frissen felújított játszótérek közül az egyik mellett haladtunk el, amelyek abban az időben azt jelentették számomra, hogy a honfitársaim sorsa Trianon óta először kezd jobbra fordulni, és a magyar középosztály által luxuscikknek tekintett gyerekekre is futja. Koloncok nélküli megbízottsággal szóltam oda Andrásnak. Nincs egyedül abban, amit éppen kifejtett. Például én is határozottan szeretek játszótérre menni a gyerekeimmel. Nyugodjon meg, ettől még nem vagyunk fehér hollók. Szemléletváltozás zajlik a szülői, ezen belül is — ha lehet, még markánsabb — apai hozzáállásban.

Erika belém tanult a levezetett órák alatt, szokva volt kolonc nélküli stílusomhoz. András nemcsak a fekvőrendőr, de a meghökkenés bukkanója is megdobta egy pillanatra, de zökent egyet, és túljutott rajta. Mire a padlizsánlila Chevrolet Aveo újabb fekvőrendőrhöz ért, Erika és András négy szemközti eszmecsereje Árpád bekapcsolódásával háromszemélyessé alakult.

Az első vizsgára tehát a balra nagyívben történő visszakanyarodás titkát Erikának nem sikerült maradéktalanul átadnia a számomra. A második vizsgára viszont egy másik, sorsdöntőnek bizonyuló tudást igen.

A bukást követő egyik pótórán történt. A mintaszerűen végrehajtott, nagy ívű balra kanyarodás után a másik sávba kerültem, ahol két parkoló autó közé, kiigazító tolatás nélkül, egyből sikerült becuppantanom a padlizsánlila Chevrolet Aveót. Leállítottam a motort, fújtunk egyet. Végigvettük a soron következő, második vizsga nem szakmai mozzanatait. Hogy a nap melyik órájában, milyen forgalomnál a legelőnyösebb vizsgázni, melyik vizsgabiztos melyik útvonalat kedveli. Ekkor Erika a homlokára csapott. A csuklóján megvillantak és összecsuportok aznapra felvett karperecei. Van egy vizsgabiztos, aki akkora nagy kekec, hogy őt a legjobb, ha elkerülöm. „Melyik irányba?” — kérdeztem bele, amire Erika két tenyerébe temette az arcát, mutatva, mennyire fárasztom a szellemeskedéssel, majd legyintett, hogy tök mindegy, balra vagy jobbra, de nagy ívben. Saját útvonalon vezetted végig a vizsgázóit, és a legtöbbjüket sikeresen kivérezted közben. Akiket mégsem, azokat elirányítja egy párját ritkítóan szemét elágazáshoz, ahol Budapest legsunyibb közlekedési lámpája lóg. Legvalószínűbb, hogy úgyse szaladok bele, mert az általam kért reggeli időpontban még sohasem vizsgáztattott, de azért a biztonság kedvéért guruljunk a helyszínre, hogy meg tudja mutatni, miről beszél.

Szóval miután megnyílt a faszor az utca bal oldalán, és én a középvonal felé húzódtam a padlizsánlila Chevrolet Aveóval, majd szinte már hanyag mozdulattal kikattintottam az indexlámpát balra, akkor hasított belém a felismerés. Atyaúristen, a hátsó ülésen az a bizonyos vizsgabiztos ül, a Nagy Kekec, és a párját ritkítóan szemét elágazáshoz jutottam! Végre megértettem, hogy Erika miért heherészett olyan zavartan beszállás közben, és az egész út alatt miért volt szokatlanul feszült. Ő rögtön tudta, hogy a lila Aveo szűk utasterében micsoda fenevaddal leszünk összezárva. Annyira belefeledkeztem a megvilágosodásba, hogy elveszítettem pár értékes másodpercet. A kanyarodás előtti utolsó pillanatban néztem fel Budapest legsunyibb közlekedési lámpájára. Ott ült fenn, mint valami valószínűtlen madár, a lombok takarásában. Egyik szeme kihunyt, a másik kigyúlt: fényre pirosról zöldre váltott. Mintha cinkosan kacintott volna. Ne is törődjek vele, őmiatta nyugodtan kanyarodhatok!

Az elágazás után azon az egyirányú mellékutcán gurultunk tovább, amely a vizsga szempontjából már célegyenesnek számított. Akár csukott szemmel is végig tudtam volna vezetni rajta, annyiszor hajtottam át erre az elmúlt hetekben — csupán más-honnan szoktam megérkezni.

Attól, hogy rájöttem a félelmetes igazságra, remegni kezdetett volna kezem-lábam, és ezen az utolsó pár száz méteren még elkövethettem volna valami végzetes hibát. Csakhogy az egyik nagy kolonc, ami leszakadt rólam, éppen az volt, hogy megtanultam, hogyan legyen hálás mindenért. Ebben az esetben például szinte ujjongtam, hogy ilyen későn, és nem a vizsga legelején ért a rádöbbenés, hogy a Nagy Kekec ült be hozzánk, amikor az akár bénító pánikká is dagadhatott volna bennem. Magamhoz képest biztos kézzel araszoltam előre a feltorlódott, hosszú sorban a következő közlekedési lámpáig, amelynek zöldje

csak akkor engedte tovább az autókat, amikor a keresztező Váci út hat sávban hömpölygő forgalma megtorpant, és fél perce átjáró nyílt benne a túlsó oldalra.

Visszajutottunk a Duna Pláza épületmonstruma mögött abba a parkolóba, ahonnét fél órával korábban elindultunk, és ahol ezen a reggeli órán csak mutatóban állt egy-egy autó. Nem zavarta semmi a pár hete leöntött bitumen tükörsima nyújtózkodását. A felfestett útburkolati jelek olyan patyolatfehérek voltak még, hogy szinte világítottak. A csíkok és vonalak egy síkban lévő labirintusában bolyongtam, de olyan vigyázva, mintha láthatatlan falakat kellene kerülgennem. A kanyarokban mindig lassan és komótosan kitettem az indexet, mígnem egy legutolsó villogással betoltam az egyik találmomra kiválasztott üres helyre a sok száz közül.

Elfördítotam a slusszkulcsot, egy utolsó rázkódás után az Aveo motorja leállt. A hátsó ülésen a Nagy Kekec kívárta, hogy szép kerekre érjen a csönd, majd nagy csattanással összecsapta a dossziéját.

— Ez a legutolsó rodeózás tökéletesen felesleges volt, mint annyi minden a vezetésében — szögezte rám a tekintetét a közepső visszapillantón keresztül. — De sajnos csak a hibákat szankcionálhatom, a hülyeséget nem. Így a büntetőpontjainak száma mindössze tíz.

Sose voltam kifejezett emlékezőművész, de ezt a tízpontos hibahatárt tisztán megjegyeztem. Letaglózott az újabb kudarc.

— Legjobb meggyőződéselem ellenére kénytelen vagyok Magát volánhoz engedni — folytatta. — De a lelkiismeretem megnyugtató végett ígérje meg nekem, Kun úr, hogy minden erejével azon lesz, hogy minél hamarabb, a legkisebb károkozás nélkül megtanuljon tisztességesen vezetni.

Nemcsak emlékezőművész nem vagyok, de a felfogásom is lassan őrlí az új információkat. „Most akkor tulajdonképpen miről beszél?” — tettem fel magamban a kérdést. De a zsigereimmel már megértettem. Hipnotizálva bámultam a Nagy Kekecet a visszapillantóban, miközben a gyomrom, amit iménti csalódásom összerántott, már kiengedett, és jólesően bizseregni kezdett. „A tízpontos hibahatár az jelenti, hogy tizeneggyel buktál volna meg, barom”, mondtam magamban, miután lassú felfogásom beérte a testi jóérzést.

Több mint negyedszázada alakult saját együttesed, a TranzDanz, amely azóta is létezik és működik, ami önmagában sem kis dolog. Hogyan emlékszel vissza arra az időszakra és arra a táncos közegre, amelyben életre keltetted az említett formációt?

Pályám alakulását döntően befolyásolta, hogy néptáncosként indultam. A táncszakmát akkoriban erősen kodifikált, merev, hierarchikus rendszer jellemezte. A kiválasztott és felkent szakértők — volt köztük újságíró, lapszerkesztő, néprajzos, népzeneész — valamilyen valódi vagy áltudományos, megragadható esztétikai alapot nélkülöző szemléletre hivatkozva, akár hittel, akár cinikusan, mindenestre kitaróan és gögösen kérték számon az előírásokat. Őket neveztük ironikusan folklórrendőröknek. Eszembe jut a marketing egyik alaptörvénye, miszerint azt kell fogyasztani, ami jó. De mi a jó? Az, amiről a szakértő azt mondja. És ki a szakértő? Akiről azt mondom, hogy szakértő. Nagyjából ilyen volt a helyzet a tánc területén, és voltaképpen a rendszer egészét ez jellemezte. Nem tagadhatjuk le, hogy a korszak amatőr néptáncmozgalmában a közösséghez tartozás öröme, a színpadi bemutatkozás lehetőségén túl némi romantikus nemzeti dac és szittyá öntudat is megmutatkozott, amellyel azt üzentük, hogy magyarok vagyunk, még akkor is, ha itt ülnek a nyakunkon az oroszok. Amúgy meg sok jó élményt örökzök abból az időszakból, de amint alkotásra került sor, azonnal láthatóvá váltak az árkok és a lőállások.

Hogyan kellett dolgozniuk azoknak, akik meg akartak felelni az elvárásoknak? Kik voltak azok az alkotók, akiknek a művészete, táncszemlélete zsinórmértéket jelentett a hivatalos kánon szempontjából?

Ilyen volt Tímár Sándor a Bartókban, aki később az Állami Népi Együttest kapta meg, Novák Ferenc, aki a Bihari János Táncgyüttest irányította, utána a Honvéd Táncgyüttes művészeti vezetője lett, Györgyfalvai Katalin, aki először a Vasast vezette, majd megkapta a Népszínház Táncgyüttes irányítását, Kricskovics Antal, aki előbb a Fáklya Horvát Művészegyüttes, majd a Budapest Táncgyüttes művészeti vezetője lett. Ők voltak a kiválasztottak, és úgy tűnt, elosztották egymás között, hogy ki mivel foglalkozzon. A kapott feladat feltehetően nem állt távol tőlük, még ha ilyen egyeztetés nem is történt. Tímár volt az autentikus néptánc atyja, Novák a tematizált és dramatizált feldolgozások mestere, Györgyfalvai volt a kortárs kísérletező, a radikális újító, de az ő munkái is erősen dramatizáltak voltak, Kricskovics a nemzetiségi vonalat képviselte, és ugyancsak szívesen dramatizált. Szerettem az ő előadásait, darabjait is, pedig akkoriban megszállott autentikus voltam mindaddig, amíg föl nem fedeztem ennek a csapdáját. Az említett interpretációk könnyen felismerhető szabályokkal, nyelvtannal rendelkeztek, és ezek szolgáltak mintául. Színpadtechnikai értelemben az autentikus kánon része volt a világítás homogenitása, a scenikai eszközök minimális használata, a jelmez csak népviselet lehe-

tett, abból is csak az ünnepi. A zene strófikus volt, és általában hat-nyolc perces blokkokból, etűdökből álltak össze a műsorok. Meglehetősen hamis képet festettek a paraszti világról, egy sosem létezett aranykort mutattak, mutattunk be. Elszomorító, hogy a legtöbb helyen a mai napig így készülnek az autentikusnak nevezett néptáncelőadások. Gondolj bele, hogy ha a beszélt nyelvet koncepciózusan lemerevíténénk, akkor valószínűleg igen hamar holt nyelvvé válna. A nyelvnek éppen az a lényege, hogy állandóan alakul, változik, új szavakat fogad be, másokat kilök magából, mert időközben elveszítik funkciójukat. Ha ezt egy másik nyelv, a tánc esetében figyelmen kívül hagyjuk, éppúgy a halálát okozzuk, de legalábbis megfosztjuk a környezethez szólás aktualitásának, hitelességének képességétől, egyáltalán, társadalmi funkciójától, ami az igazmondás és nem a hazugság. Érdemes lenne megvizsgálni, hogy miért tudott mégis ez a vonal megmaradni, milyen politikai szándékok veszik körül, és támogatják az életben tartását. Visszatérve a kérdésre, akkor jártál jó úton, ha együttesvezetőként valamelyik táborhoz tartoztál, és hibátlanul felmondtad a leckét, újra és újra reprodukáltad mindazt, amit a mesterek képviseltek. Nem tehetél mást, ha meg akartál felelni a minősítésen, mert annak függvényében juthattál bizonyos kegyekhez, jutalmakhoz, így külföldi utazásokhoz, ami, valljuk be, komoly csáberővel bírt a potenciális utánpótlás számára. Ha viszont letértél a helyes útról, és más gondolkodásmódot képviseltél, azonnal a fejedre koppintottak, rossz minősítést kaptál, és kiírtad magad a kánonból.

Eleinte magad is hittél abban a rendszerben?

Nem tagadom, hogy az egyik legnagyobb híve voltam az autentikus néptáncnak, gondolom, ezért is kaphattam együttesvezetői státuszokat. Egy idő után azonban elegem lett ebből, a szellemi fejlődés adott pontján bekövetkezett nálam a torzulás, és olyan produkciókat eredményezett, amelyek a minősítési fórumokon nem kaptak szabad jelzést.

Mondanál erre példát? Mit gondoltál másképp, és milyen alkotásban jelent ez meg?

Akkoriban néprajz szakra jártam, nagy érdeklődéssel olvastam Diószegi Vilmos és Hoppál Mihály könyveit, és erősen foglalkoztatott a sámánizmus. Ez inspirálta *Rejtezés* című, a kor szokásainak megfelelően mindössze néhány perces etűdömet, melyben azt az állapotot próbáltam megragadni — a folklór ezt nevezi rejtezésnek —, amikor a sámán transzba esik, mialatt a földöntúli erőkkkel kommunikál. A számot egyre eksztatikusabbá fokozódó táncsalindítottam, majd az utazás szakasza következett. Ökrös Csabával csináltuk a zenét, és egymás mellé helyeztünk egy máramarosi és egy székellyföldi anyagot. Ezt a bizonyos tudatállapotot amúgy a táncon keresztül mi magunk is megtapasztaltuk, ami felszabadító élményt jelentett számunkra. Büszke voltam erre az etűdre, a szerkesztési újításra és a tematikus

Akkor kell fényt gyűjtani, amikor éjszaka van

Kovács Gerzson Péterrel beszélget Ménesi Gábor

megközelítésre, azonban hamar a folklórrendőrséggel találtam magam szemben, és leszúrtak durván, nagyon rossz stílusban.

Mi volt a baj a Rejtezéssel?

Leginkább az, hogy két különböző tánc típust illesztettem egymáshoz, ami a hivatalos kánon szerint szentségtörésnek számított. Az egyéb kifogások különben néprajzilag sem voltak meg-alapozottak, nemhogy esztétikai szempontból. Ekkor komolyan elgondolkodtam a történteken, és számos kérdés merült fel bennem. Kik ezek az emberek? Mit tettek le idáig az asztalra? Milyen alapon kritizálnak engem? Kitől kapták a felhatalmazást? Miféle autentikusságról beszélünk? Csak akkor lehetek autentikus a színpadon, ha önmagammal vagyok azonos, nem pedig azzal, amit mások tőlem elvárnak. Mindenesetre készültek újabb etűdök, amelyeket hasonlóképpen kifogásolt a folklórrendőrség. A kételkedés, az önállóság szorító vágya egyre nagyobb lett bennem, és rá kellett jönnöm, hogy a rendszer nem fog megváltozni, így nekem kell lépnem. Ez a felismerésem egyébként olyannyira helytállónak bizonyult, hogy a mai napig ugyanazok a kulcsszavak hangzanak el a színpadi néptánc világában. Ugyanazok a kánonok működnek, a fafejű autentikusság éppúgy jelen van, mint a hetvenes években, sokadik generáció termelődik újra a szent magyar kultúra jegyében az áltudományos, rokokó büvöletben. Komoly egzisztenciák épülnek rá. A struktúra, amely mindezt felügyeli, más néven működik, de alapvetően nem változott.

Mit léptél végül, amikor elegend lett mindebből?

Akkor született meg a *Tranz Tánc* című darabom. A sámánok még mindig ott kószáltak körülöttem, továbbra is mélyen át tudtam adni magamat a táncnak, és transzközei állapotba kerültem az improvizációs gyakorlatok során. Tánctechnikai szempontból közel voltam még azokhoz a néptánc gyakorlatokhoz, amiket műveltem, illetve műveltettem a táncosaimmal, de már nem népzeneészekkel dolgoztam, hanem jazz-muzsikussal, az egyedüli népzeneész Éri Péter volt a társaságban. A zenét Dresch Dudás Mihály írta, aki akkoriban eksztatikus, a free-jazzhez közel álló hangzásvilágot képviselt, később lett jóval lágyabb, melodikusabb a zenéje. Az előadásban újszerű és egyedi volt a tér strukturálása, a díszletelemek alkalmazása. Ifj. Schéner Mihály festette meg azokat a felületeket, amelyek az előadás folyamán sorra legördültek a színpadtérbe és felszabdalták a teret. A darab fragmentált volt, egymáshoz organikusan nem kapcsolódó, rövid, asszociatív jelenetek sorozatából épült fel, melyek a megtervezett térszerkezet látszólagos szorításának engedve mozogtak a színpadi kényszerpályán.

A darab bemutatásához a Szkéné nyitottsága kellett. Hogyan kerültél oda?

A korszak sajátosságait tükrözi, hogy szerintem a Szkéné volt az egyetlen játszóhely Magyarországon, ahol mindez meg tudott történni. Persze lehet, hogy valahol egy eldugott kultúrházban elő lehetett volna adni a darabot, ha éppen félrenéz a besúgó igazgató, de legális, elfogadott színházként, a radikális újításokra nyitottan csupán a Szkéné működött a Műegyetem második emeletén. Bementem az akkori igazgatóhoz, Regős Jánoshoz, és mondtam, hogy van egy darabom, szeretném bemutatni. Azt válaszolta, hogy csináld, ezért vagyunk. A nézők nagyon jól fogadták az előadást, amely nemcsak kritizálja és felrúgja a kánont, hanem azt is bizonyítja, hogy másképp is lehet fogalmazni a néptánc nyelvéből kiindulva.

A Tranz Tánc megszületésekor már tudatosan együttesben, állandó csapatban gondolkodtál, vagy ez ekkor még nem fogalmazódott meg benned?

Már csak azért sem gondolkodhattam állandó társulatban, mert nem láttam ennek lehetőségét. Ráadásul éppen az fogalmazódott meg bennem, hogy el kell mennem innen. Bárhová, csak innen el.

Úgy érezted, elfogyott körülötted a levegő?

Teljes mértékben. Annak nem láttam értelmét, hogy a Szkénében még néhányszor előadom a darabomat, majd nulla forintból csinálók egy újabb előadást.

Ekkor jött a párizsi lehetőség?

Igen. Egy francia társulat, a Ballet du Fargistan francia–magyar koprodukcióban készülő darabjához keresett magyar művészeket, táncosokat és zenészeket. Ma sem tudom, hogyan jutott el hozzájuk a *Tranz Tánc* videófelvétele, mindenesetre felkeltettem az érdeklődésüket, és addig talpaltak, míg meg nem találtak. Másokkal együtt próbatáncra hívtak, ahonnan olyannyira elkéstem, hogy éppen a végére értem oda. Továbbra is kíváncsiak voltak rám, és a főtáncos, aki a próbatáncot vezette, mutatott néhány lépést, és kérte, hogy csináljam utána. Erre nem voltam hajlandó, viszont táncoltam valamit, talán legényest. Ezután páros táncot kértek, de azt válaszoltam, hogy akik itt vannak — már csak a Madách Színház tánckarából maradtak néhányan —, nem tudják megcsinálni, amit én. Akkor tanítsam meg nekik. Megtanítottam pár lépést, és a franciáknak láthatóan tetszett, amit mutattam. Szokatlan lehetett számukra a hozzáállásom, de az nem flegmaság volt, hanem számomra akkoriban még túl idegen volt az a táncmód, amit kértek, másrészt úgy éreztem, nincs veszítenivalóm. Végül Párizsba hívtak egy hónap próba-időre, rajtam kívül két táncos jött. Ott is könnyedén viszonyultam mindenhez, míg a másik két táncoson látszott, hogy nagyon maradni akartak. Ez azonban végül visszaütött, mert őket hazaküldték, velem pedig szerződést kötöttek.

Csak táncosként érdekelted őket, vagy pedig arra is felfigyeltek, ahogyan összeraktad a darabot?

Elég hamar kiderült, hogy nemcsak táncosként tartanak rám igényt, hanem arra a gondolkodásmódra, nyelvhasználatra és kompozíciós készségre is szükségük van, amit magammal vittem. Így aztán nagyon hamar asszisztenssé váltam, és sok olyan tétel került be a darabba, amelyet én komponáltam. Amikor tudatosodott bennem, hogy nemcsak táncolok, de koreográfálok és tréninget is tartok, leültem az együttes vezetőjével egy beszélgetésre, mert tisztázni akartam a státuszomat. Felvetettem, hogy a színlapon társkoreográfusként szerepeljen a nevem, ha viszont ez valamiért sérti az együttesvezető presztízst, és úgy mond „négerként” veszek részt a munkában, akkor ennek legyen nyoma a fizetésben. Ez utóbbi történt. Az ismertségemnek mellesleg jót tett, hogy nemcsak táncoltam a darabban, hanem az alkotófolymat aktív részese is voltam. Bárki, aki jártas a táncszakmában, könnyen felismerhette a kezem nyomát az előadáson, hiszen korábban nem éltek hasonló megoldásokkal az együttesben, de az akkori francia kortárs tánc egészében sem.

Ezen túl szakmailag mit profitáltál a Párizsban töltött évek során, és mi az, amit hazatérve hasznosítani tudtál?

Nagyon sokat tanultam. A kinti időszak legfontosabb, máig ható eredményének azt tekintem, hogy Párizsban fokozatosan fellazult a, valljuk be, minden igyekezetem ellenére kezdetben még létező távolságtartásom a szokatlantól és ismeretlentől, nyitottabb lettem az újra és bátrabban kísérleteztem. Ott már akkor is természetes volt a befogadó, kételyekkel, kritikával, iróniával, játékosággal, szuverenitással, felelősséggel járó szemléletmód. Egy félig brazil francia lány vitte az együttest, aki figyelemre méltó profizmussal, rendkívül hatékonyan szervezte az egész gyártási mechanizmust, és ugyanezt a hozzáállást várta el mindenkitől. Amikor hazajöttem, és elkezdtem felállítani a saját együttes struktúráját, amelynek példája részben a francia társulat volt, azzal a szemlélettel és módszerrel dolgoztam, amit kint megszoktam, és csodálkozva tapasztaltam, hogy itthon nem működik. Hetente egyszer le kellett szűrnöm a teljes bandát. Nem sértődtek meg, legfeljebb nekem volt kínos, hiszen felnőtt emberekről beszélünk, akik munkát végeztek, amiért megfizettem őket. Erősen hatott rám az asszociatív, akár szürreális fogalmazásmód, ami tág mozgásteret kínált a befogadónak és az alkotónak egyaránt. Magas minőségű volt az a szcenikai környezet, ami az ottani előadásokat jellemezte, és rengeteget tanultam a zene, a díszlet, a jelmezek, a fény funkciójáról.

Három év után azonban úgy döntöttél, hazatérsz. Miért?

El kell mondanom, hogy nagyon jó dolgom volt Párizsban, ráadásul valamelyik előadásunkat követően a Le Monde kritikusa Monsieur Moustache-ként írt rólam, ami ugye komoly státusz,

hisz ha már nem a neveden szólítanak, hanem kapsz egy becenevet a sajtótól, az az ismertségnek elég komoly szintje. Újabb hároméves szerződés volt az asztalomon, nagy szabadsággal, jó környezetben, tehetséges művészkollégákkal dolgozhattam volna tovább. Nem írtam alá, hanem hazajöttem, mert mindazt, amit ott tanultam, itthon akartam kamatoztatni saját magam és a nemzet üdvére. Erősen motivált, hogy a magam ura lehetek. Akármilyen jól éltem, mégiscsak egy társulatnak voltam a megbecsült tagja, vagyis a struktúrában egy elem. Ezzel szemben együttesvezetőként, koreográfusként én állok a hierarchia csúcsán, igaz, a felelősség is az enyém, de a döntéseimet szuverén módon hozhatom meg, ami az alkotás egyik alapfeltétele. Voltaképpen nem állandó együttest akartam létrehozni, hanem projektársulatot, amely jóval flexibilisebb és olcsóbb működést tesz lehetővé, mert mindig az adott produkcióra szerződtem a kiválasztott művészeket.

Párizsi tapasztalataid birtokában született meg az Ideiglenes cím. Mitől vált emblematikussá az az előadás?

Az *Ideiglenes cím* volt a hazatérésem utáni bemutatkozás, annak felmutatása, hogy itt vagyok, idáig jutottam. Akkor már nem volt annyira mellőzött a kortárs tánc, mint elutazásom előtt, néhányan kidugták fejüket az amatőr kultúrházi közegből, de még mindig kevesen tevékenykedtünk ezen a területen. Az előadás zenei anyagát Dresch Mihállal készítettük, akivel hosszú távú együttműködés vette kezdetét, vagy akár úgy is nézhetjük: folytattuk a *Tranz Táncban* megkezdett közös munkát. A legfőbb kérdés számomra az volt, hogy mennyire tudtam lelökni magamról azokat a néptáncos béklyókat, rutinokat, amiket korábban a magaménak éreztem, és mennyire tudok szabadon fogalmazni, egyéni nyelven megszólalni. A darab egy sajátos társadalmi kontextusban született meg. A kortárs, ha komolyan vesszük a tartalmát, mindig a jövőben játszódik. A siker a múlt-hoz kötődik, hiszen ami adott pillanatban sikeressé válik, nagy mértékben hordozza magában a már ismertet. Nem mond újat, vagy csak módjával. Azt nevezzük sikeresnek, amit minél több ember elfogad, és a magáénak mond. Ehhez pedig az szükséges, hogy a mű közös, széles körben ismert tudásanyagot és formai jegyeket hordozzon. A kortárs ezzel szemben a még ismeretlent próbálja feltárni, s mint ilyen, dominánsan furcsának, szokatlannak tűnik. Sikeres akkor lehet, ha a mindenkori társadalom azon szűk rétege, amelyik fogékony rá, nevezhetjük akár művelt középosztálynak, kellőképpen izmos, energiáiból, figyelméből futja az intellektuális kihívásokra is. A kortárs állandó aszinkronitásban él a korával, s ha valamilyen módon életben tud maradni, akkor a jövőben kerül majd befogadásra, amikor a születése pillanatában még jellemző volt rá. Vannak azonban olyan áldott pillanatok, amikor a társadalmi környezet rendelkezik a szükséges befogadói kapacitással, ilyenkor az alkotás azonnal megértésre talál. Ez történt annak idején az *Ide-*

iglenes címmel, majd a *Codával*, évekkel később pedig a *Bankett* című előadásunkkal. Nem csodálkozhatunk persze azon, hogy a világot leegyszerűsítő, hazug álkortársakkal szemben a valódi kortársaknak alacsony a nézettségük.

Azzal együtt, hogy ki akartál lépni egy bizonyos kánonból, nem kerültél át egy másikba? Arra gondolok, hogy a kritika a kortárs jelzővel címkézte fel mindazt, amit képviselsz.

Nézd, a kánon kizárólagosságra törekszik, és ezt minden esz-közzel fenn kívánja tartani. Ha egy ellenpélda előkerül, akkor az megingatja a kizárólagosságra vonatkozó hitet, repedéseket okoz, amelyeken keresztül egyre jobban sérül az építmény, és bebizonyosodik a hazugság, az álságosság. A kételynél semmi nem rombol jobban. Kétely nélkül viszont csupán fanatizmus van, ami pedig életveszélyes. Bármilyen rendszerben való kétely nélküli vakhit szintén csak rombolni képes. Ennek nap mint nap látjuk példáját a mai hiszterizált társadalomban. A leegyszerűsített, könnyen megragadható világmagyarázatok kétségkívül kényelmesek, hiszen segítségükkel levethetjük a kérdéssel, válaszkérésessel és végül döntéssel járó felelősséget és a létezés egzisztencialista terheit. Vezérek kellenek, egyszerű szólamok és a vezérben való feltétel nélküli hit. Ezt tapasztaljuk ma is. A néptánc ebben a kontextusban létezett évtizedeken keresztül, és jelenleg is ez határozza meg a struktúra egy jelentős részét. A TranzDanz új szlogenje: *Lazítok és lázítok*. Nem fogadok el semmiféle bigottságot. Nem fogadom el az önmagát egyedül érvényesnek deklaráló úgynevezett kortársat, amely elutasít mindent, ami bármiféle lokális, nemzeti vagy történeti aspektussal bír. Ráadásul indirekt módon nem azt mondja ki magáról, hogy ki vagyok, hanem azt, hogy ki nem vagyok, tehát alapállásból kirekesztő. Ugyanez a reaktív hozzáállás jellemző az ellentáborra is. Minden, ami kortárs, eleve gyanús, minden, ami nem az általam kijelölt és elfogadott hagyományra hivatkozva, és annak valamennyi formai, strukturális, továbbra is meg nem fogalmazott, vagy tartalmatlan lözungokkal helyettesített esztétikai előírásai szerint működik, károsnak, rombolónak, felforgatónak tekinthető. Egy ideig hadakoztam az ellen, hogy engem is kortársnak tekintsenek. Ha már sikerült kimásznom abból a fiókból, amelyben addig voltam, nem akartam bekerülni egy másikba. Aztán rájöttem, hiábavaló a küzdelem az ellen, hogy engem valahová besoroljanak, és igazából nincs is jelentősége. Persze mégsem mindegy, mert abban a pillanatban, ahogy bekerülsz valamelyik kategóriába, a megszólalásaidhoz sajátos értelmezési mező és dekódolási technika, rutin kapcsolódik. A kortársnak is léteznek kánonjai, és sokan jól meg is élnek az álkortárságból. A kortárs spray, ami fényes is, meg matt is lehet, bármire ráfújható. Ha bizonyos könnyen felismerhető manírokkal élsz, attól kezdve kortárs vagy.

Az Ideiglenes cím nyilvánvalóan egy saját munkamódszer kidolgozásának első fázisát is jelentette. Hogyan tudnád megfogalmazni

ennek lényegét? Nálad jellemzően miből születhet előadás? Ha adott az ötlet, a kiindulópont, miképpen járod végig az utat a bemutatóig?

Ma már nem tudnám hitelesen felidézni, hogy akkoriban hogyan dolgoztunk. Mostani munkamódszerünkről többet tudnék mondani.

Akkor beszéljünk legutóbbi bemutatótokról. A DiverZity című darabot mi inspirálta?

A darabok mindig magas fokú személyes érintettség alapján kezdenek érlelődni. Hogy ez társadalmi jelenség, vagy magán-életi, az attól függ, mikor melyik kerül előtérbe. A *DiverZity* alapvetően a társadalmi környezet aktuális jelenségeivel foglalkozik, figurákkal, akik körülvesznek bennünket, korábban már megtapasztalt, de intenzitását illetően a mostani környezetben számomra szokatlan módon kiteljesedő gyengeelméjűséggel, agresszióval, kizárólagosságra törekvéssel, azzal a hisztériával, ami már zavaró mértékben van jelen, amelyet részben kívülről rátekintve a világra érzékelek, részben a mindennapjaimban élem át. Eleinte értetlenül fogadtam ezeket, nem tudtam mire vélni, amit magam körül tapasztaltam. A problémák felvetését tudatos vizsgálat követte, ami viszonylag sokáig tartott. Számos kérdés merült fel közben. Ha elégedetlenek vagyunk a sorsunkkal, a helyzetünkkel a világban, akkor nem árt ezt felismerni és tudatosítani magunkban, a kezdetben tapasztalt csodálkozás és értetlenség után megpróbálni az okokat megtalálni. Miért olyan ideges a közértben a pénztáros? Kilépek az utcára, és dudálva, üvöltve halad el mellettem egy autós. Irracionális düh és agresszivitás van benne. Millió példát tudnék még mondani. Mi történik itt? Mi húzódik a háttérben? Hogyan generálódnak ezek a helyzetek? Kik ezek az emberek? Milyen környezetben vannak? Mit reprodukálnak? Mit kompenzálnak? Talán mindig volt ilyen. Én változtam meg, vagy a társadalmi környezet alakult át? Kevésbé vagyok béketűrő és elnéző, mint korábban? Milyen felelősségük van mindebben a naponta megszólaló mintaadónak? Mi zajlik a médiában? Hogyan viselkednek a politikusok, a tömeget befolyásolni kívánó vezérek? Ezeket mind végig kellett gondolni, és egyszer csak eljutottam odáig, hogy meg kell mutatnom mindazt, ami felmerült bennem, szembesítenem kell a nézőket ezekkel a társadalmi problémákkal.

A néző egy utópikus, ám nagyon is ismerős városban találja magát. Mit jelent számodra, miről üzen az a miliő, amelyet a színpadon megteremtettél?

A cím valóban egy kissé fantasztikus, utópisztikus város nevét jelöli, és utalhatna egy olyan álombéli helyre, ahol a névben tükröződő diverzitás természetes módon van jelen, ahol többek között azért jó lakni, mert sokszínű, hiszen mi magunk sem vagyunk egyneműek, és egymást inspirálva, a tőlünk eltérőre is érdek-

lődéssel tekintve éljük az életünket. Ezzel szemben a darabban körvonalazódó város inkább fenyegető hely, az ottani történesek éppen a címmel ellentétesek, a cím feje áll, vagy hazug a város elnevezése, amely önmagát nyitottnak és befogadónak kiáltja ki, miközben jellemzően épp az ellenkezője érvényes rá. A „város” és a „városlakók” kifejezéseket persze metaforikusan kell kezel-nünk.

Hogyan gondolkodtál a DiverZityben tébláboló, identitásukat vesztett, eltorzult arcú, maszkos, rettegő és gyűlölködő, magányos és kiszolgáltatott figurákról?

Részben kiszolgáltatottak és magányosak, szervilisek és hízelgők, részben pedig agresszívek. Gyakran találkozom a gazda kegyét leső, gátlástalan és megalkuvó szolgálkúséggel, a végtelen és irracionális agresszivitással, a kivagyisággal, a bunkó pökhen-diséggel. Ugyanakkor látom a tanácsstalanságot és a félelmet a tekintetükben. Sajnálatos módon ez nemcsak magányos létforma, hanem feltűnik csoportosan is. Hogy ezt a csoportot éppen-séggel milyen szempontok szerint hozom létre, az más kérdés, de ne köntörfalazzunk, hiszen ebben a miliőben a politika a természetesnek vehetőnél jóval nagyobb befolyással bír a mindennapokban is. Különbén egy politikailag aktívabb társadalom azt sejtetné, hogy az emberek kezükbe akarják venni a saját sorsukat, és erre felhasználják a politikát is. Ezzel szemben azt látom, hogy a fanatizálás és a fanatikus kirekesztés a fő tendencia, ami mindkét oldalra, a kormánypártiakra és az ellenzékiekre egyaránt érvényes. Fanatizálnak, és a fanatikus hívők végtelen magabiztossággal, agresszíven törnek mindazokra, akik velük nem azonos módon gondolkodnak. Nincs bennük kétely, márpedig kételkedés hiányában termelődik ki az egyszerű ideológiával manipulálható, rendkívül veszélyes tömeg. A *DiverZity* róluk is szól. A darab végén igyekeztem némi reményt nyújtani arra vonatkozóan, hogy talán nem lesz mindig így, mert az említett első lépésként felismerhető a hibás kizárólagosság és a kényszeres hisztéria.

Visszatérve a munkamódszerre, mi történik akkor, ha egy probléma elég erősnek és összetettnek bizonyul ahhoz, hogy előadás születhet belőle? Hogyan lépsz tovább?

A téma összetettségének sejtésével tud az alkotó nekilátni a szellemi felkészülésnek, a kutatás fázisának, ami többnyire magányos útbejárást jelent, viszont nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a későbbiekben hatékony legyen a munka. Íródik a szinopszis, megszületnek az alapfigurák, kialakul a darab szerkezete. Ezzel egy időben kezdetét veszi a praktikus gyártási mechanizmus, melynek során elő kell teremteni a szükséges forrásokat, egyeztetni kell a táncosokkal, a befogadó színházakkal, melyek egy évre előre kialakítják programjukat, és tárgyalnak az aspi-ráló rendezőkkel, koreográfusokkal. Ugyancsak be kell avatni a koncepcióba az alkotótársakat, a zeneszerzőt, a jelmeztervezőt, a

díszletest, a látványtervezőt, ha vannak ilyenek, hogy elmélyülhessenek az adott témában. Talán ebből is látszik, hogy a koreográfusnak jóval a próbafolyamat megkezdése előtt illik tisztában lenni azzal, hogy mivel akar foglalkozni, másrészt nagyon hamar kényszerpályára állítja magát a pályázatban vállalt kötelezettségek miatt.

Sokáig hordozod magadban az anyagot, különböző vizsgálatokat végzel, aztán egy ponton közössé válik a gondolkodás. Mit társz a táncosaid elé a próbafolyamat kezdetén?

Mindenki másképp dolgozik. Van, aki egy ötletcsírával lép be a próbaterembe, és a kollégák összeötletelik a darabot. Véleményem szerint csak akkor van egy produkciónak szervező, összetartó ereje, gravitációja, ha a koreográfus pontosan tudja, mit akar mondani, és a formanyelvet illetően is határozott elképzelései vannak. Az első próbán arról kell diskurálni a táncosokkal, amiről a darab szólni fog, és nagyon fontos, hogy a felvetett probléma érdeklődésük középpontjába kerüljön.

Ez valóban elengedhetetlen, hiszen ha a táncos nem tud azonosulni azzal a koncepcióval, szellemi környezettel, amit felvázolsz, képtelen lesz a néző felé hitelesen közvetíteni a darab mondanivalóját.

Hogyne, ez esetben hamissá válik az egész. Végso soron valóban szellemi azonosulásról van szó, ahogy mondod, de nem feltétlenül azzal kell azonosulniuk, amit eléjük vetitek. Az elképzelés sokáig megmarad a provokatív kérdés szintjén. A táncosok mindegyike más-más személyes, családi, szakmai múlttal érkezik a produkcióba, és ezen egyéni meghatározottságokat be kell építeniük abba a közös alkotófolyamatba, amelyben részt vesznek. Ebben az esetben tehát nem egy kívülről kapott szereppel kell azonosulniuk, hanem meg kell találniuk a saját helyüket és a kapcsolódási pontjaikat. Így aztán az óhajtott őszinteség könnyebben megvalósulhat, vagyis a táncos nem tornázni fog, hanem művészként interpretál. Ez nagy különbség. Azokkal a táncosokkal tudok jól dolgozni, akik nem pusztán végrehajtói a daraboknak, s nem csak mutatóványokat adnak elő. Nehéz do-log szimpla-dupla-tripla szaltót ugrani vagy pörögni a gyűrűn, én elismerem ennek a fizikai teljesítménynek az értékét, de a tánc nem torna. Kifejezetten szükségesnek tartom — az erősen személyes, néhány szereplős kortárs előadások esetében különösen —, hogy a táncos tudja, mit csinál, miről nyilatkozik. Húsz, harminc, negyven fős együttesekben természetesen nem lehet elvárni ugyanezt a teljes tánckartól. Dolgoztam az Állami Népi Együttesben, ahol utolsó nagy darabom a *Labirintus* volt, és azzal szembesültem, hogy a táncosok egy része nem volt hajlandó gondolkodni, talán mert a gondolkodás fárasztó vagy csak szokatlan. Azok a szólisták, akik a frontvonalban voltak és a vállukon vitték az előadást, intenzíven részt vettek a közös szellemi alkotómunkában. Ehhez persze kiérlelt koncepció szükséges, mert ha a gondolat zavaros, vagy csupán csíráként

van jelen — és szomorúan kell látnunk, hogy ez nem ritkán van így —, akkor a legnagyobb nyitottsággal közelítő táncosok és alkotótársak sem tudnak túl messzire jutni, hiszen a vezérlő fény hiányzik. A próbák során szeretek viszonylag gyorsan haladni, és a legoptimálisabb szinten terhelni a táncosokat. Igyeksem a próbaidőt nagyon hatékonyan kihasználni, arra törekszem, hogy másfél héttel a bemutató előtt elkészüljünk a darabbal, és az utolsó napokban olyan típusú finomításokra legyen idő, ami a magamtól elvárt minőséget eredményezheti.

Mondod, hogy rendkívül határozott elképzelésekkel, átgondolt koncepcióval lépsz be a próbaterembe. A próbafolyamatban milyen módon viszonyul egymáshoz improvizáció és kötöttség?

A gondolat, amellyel érkezem, folyamatosan tud fejlődni azáltal, hogy bekerül egy olyan új közegbe, amelyben még nem merítkezett meg. Újabb kapuk nyílhatnak ki, és további kérdések vetődhetnek fel az adott problémakörben, miközben a főcspás a munka ezen fázisában többé-kevésbé ki van jelölve. A klasszikus értelemben felfogott koreográfia térben és időben egymás mellé helyezi a különböző mozgásformákat, s ezáltal létrehozza a színpadi alkotásnak azt a domináns részét, amit táncnak szoktunk nevezni. Mindig a koreográfus dönti el, hogy mennyire köti meg a folyamatokat, és mennyi improvizációs lehetőséget kínál a táncosainak. A közhiedelemmel ellentétben nem arról van szó, hogy ha improvizálunk, azt tesszük, ami éppen eszünkbe jut. A formai keretek ugyanis adottak, az irányvonalak, a strukturális kérdések rögzítettek, s csak azokon belül élvezik a táncosok a lehető legnagyobb szabadságot, választhatnak a mozgásformák intrepretációs lehetőségei között. A próbafolyamat első szakaszában az intellektuális részen túl el kell sajátítani bizonyos mozgásstruktúrákat, amelyek részben már léteznek, hiszen kidolgoztam őket korábbi darabjaimban, vagy ott helyben alakulnak ki egy koncepcióból. Ez esetben kezdetben csupán néhány alapelem és belső szabály birtokában vagyok, elkezdjük ezeket ízlelgetni és gyarapítani, majd a meglévő nyelvi struktúrákhoz újabb jelzéseket és tartalmakat rendelünk, amelyek a felkészülés folyamatában fogalmazódnak meg. Ebben nagy szerepe van a táncosoknak, hiszen az ő mozgásfantáziájuk is generál újabb szavakat, kifejezéseket vagy akár félmondatoakat, amelyek a kialakuló nyelv részévé válhatnak. Ha az említett nyelvi struktúrák megerősödnek, akkor a koreográfia adott esetben már nem konkrét rögzített mozgásfolyamatok megalkotására és betanítására irányul, ugyanis adott időben vagy zenei egységben csupán a kiválasztott nyelv használatának módja válik meghatározottá. Ez estéről estére eltérő lehet, miközben a belső mozgásbéli szabályok rögzítettek.

Legutóbbi előadásodra és a korábbiakra is érvényes, hogy nem a lineáris történetvezetés válik meghatározóvá, sokkal inkább fragmentumokból építkezel, a befogadó pedig elsősorban impressziókat, hangulatokat, képeket, érzeteket visz magával. Mindazt, amit a

színpadon látunk, sokszor nehéz verbálisan megközelíteni. Magad is többször elmondtad, hogy darabjaid befogadása nem mindig könnyű. Milyen aktivitás, jelenlét szükséges a néző részéről ahhoz, hogy valódi párbeszéd alakuljon ki a befogadók és a játsszók között?

A valódi párbeszéd, ha egyáltalán létre tud jönni, időben elnyújtott folyamatként képzelhető el. Sokkal inkább gondolkodásra való felhívásról, üzenetközvetítésről beszélhetünk. A néző is képes visszajelzéseket küldeni, amelyek hatással lehetnek az előadásra, legalábbis annak interpretációs részére, gondolati struktúrájára, szerkezetére már kevésbé. A profi médiában megszokott, hogy feltételezik a nagybetűs nézőt, aki bizonyos paraméterekkel leírható, és számára készülnek a különféle műsorok. Én nem tudom ennyire pontosan megrajzolni a nézőmet, de úgy gondolom, hogy alapvetően művelt, és birtokában van azoknak a referenciáknak, amelyekkel működtetem a darabjaimat, amelyek az általam használt nyelv és fogalomtár hivatkozási alapjaiul szolgálnak. A rendszerkódok egyébként taníthatóak, hiszen ha egy új rendszerrel állunk elő, azt konzekvensen használjuk, és a befogadó előbb-utóbb elsajátítja annak fogalmi hátterét. Nem árt, ha a néző kellő nyitottsággal és fogékonysággal közelít az előadásokhoz, és akkor sem futamodik meg, ha a befogadás némi nehézséget jelent számára. Manapság egyre inkább megfigyelhető, hogy ha valamit nem értünk, inkább elmenekülünk a probléma elől. Ezzel az attitűddel TranzDanz-darabot megérteni és befogadni csaknem lehetetlen.

Láthatóan azonban nem vagy hajlandó engedményeket tenni a könnyebb fogyaszthatóság és eladhatóság érdekében. Ha körülnézel, azt látod, hogy ezt egyre többen megteszik, nagyrészt a nézői igényekhez alkalmazkodnak, s kerülik a kockázatot?

Igen, ezt egyértelmű tendenciának látom magam is, ami részben környezeti, gazdasági, társadalmi és óhatatlanul politikai kérdés. Ha a gazdaság felszálló ágban van, a jövő tervezhetőnek tűnik, a munkaerőpiac kiegyensúlyozott, a munkanélküliség visszaszorult, a művészi kockázatvállalás mértéke is nagyobb lehet. Ahol ennek az ellenkezőjét tapasztaljuk, ott a színházak bevételi kényszerükre hivatkozva a nézők kegyeiért versengenek, döntéseiket ennek rendelik alá, és rajtuk kívül álló okokra vezetik vissza a kommersz egyre nagyobb mértékű jelenlétét. Vannak alkotók, akik kerülik a kockázatot, a nézők vélt igényeihez igazodnak, és könnyen eljutnak azokra a referenciális helyekre, ahol igazolják őket adott tevékenységükben, akár táncművészként, akár koreográfusként. Éppen ezért nagy felelősségük van a befogadó színházak vezetőinek, akik párás szemmel, szempillájukat rebegtetve azzal védekeznek, hogy minden este meg kell tölteniük a nézőteret.

Azokban a teátrumokban is ezt a hozzáállást tapasztalod, amelyek potenciális játszóhelyként szóba jöhetnek a TranzDanz esetében? Gondolok itt elsősorban a Trafóra, a Szkénére és a MU Színházra.

Az általad említett színházak mindegyikének voltak olyan korszakai, amikor kifejezetten progresszív, érdekes és kockázatvállaló műsorpolitikával működtek, és ezáltal jótékonyan hatottak a társadalmi közérzetre és a hagyományosabb formát követő színházakra is. Ma is szükség lenne legalább egy olyan színházra, amely hajlandó nagyobb kockázatot vállalni, és ezzel iránymutató lehetne. A politikai megfelelés igénye sokkal erősebb, és a nézői elégedettségre való törekvés óhatatlanul a kommersszé válást eredményezi, ami persze nem minden esetben jelent teljes értéktelenséget.

Ha jól értem, mindezt a Trafóra is vonatkoztatod. Egy korábbi interjúban kimondtad, hogy a pályázatokról döntő bizottság tagjaként Bozsik Yvette anyagát támogattad. Egészen pontosan így fogalmaztál: „A fő motivációm ezen döntésemben az volt, hogy láttam a Trafó működésének elmúlt éveit. A folyamatos változást, amit tapasztaltam, nem tartom megfelelő irányúnak. Elsősorban azt érzem problematikusnak, hogy a tánc egyre kisebb teret kapott, a hazai kortárs előadó-művészet reprezentálása egyre kisebb mértékben volt jelen a programban. A nemzetközi programok jelenlétét persze nagyon fontosnak tartom, bár az a személyes véleményem, hogy a Trafó ebből a szempontból is a népszórakoztató irányba mozgult el. Amennyiben komolyan vesszük a kortárs kifejezést, és nem időbeli kategóriának tekintjük, hanem a világhoz való viszonyunk jellegére alkalmazzuk, a minőségi magaskultúra befogadó helyeként tekintek (tekintenék) az intézményre.” Hogyan látod ma az akkori történeket, s a Trafó működését az igazgatóváltás óta?

Nem volt ízléses, ahogy — hiszterizálva a közvéleményt — ellehetetlenítették Bozsik Yvette-et, aki végül kilépett a történetből. Egy rövid interregnumot követően ugyanaz az igazgató vezeti a Trafót, aki korábban. Bár Nagy Józsefet nevezték ki ügyvezető igazgatónak, de Szabó György menedzser-igazgatóként ugyanolyan jogokkal és befolyással irányítja az intézményt, mint annak előtte, vagyis eddigi arroganciájával, önmagát monopolhelyzetben tudva viszi tovább a Trafót. Úgy látom, hogy kontraszelektív a műsorszerkesztésük, és ez a legkevésbé sem válik az intézmény hasznára, mert nem feltétlenül az alkotói minőség dominál a programválasztásban. A színjátszás egyre inkább előtérbe kerül programjaikban, a tánc alig kap hangsúlyt. Ezt nem lehet azzal indokolni, hogy egyre rosszabb a magyar tánc minősége. A régi-új igazgató nem érti, soha nem is értette, hogy a színház mint intézmény és a művészek együtt alkotják azt a rendszert, amely a művészetnek nevezett fogalmat tartalommal tölti meg. Közös mind a finansziális, mind a társadalmi és a szellemi kockázatvállalás. Ha a színház hivatal, a vezetője óhatatlanul hivatalnok.

Mások viszont éppen attól tartottak Bozsikék pályázata kapcsán, hogy a Trafóban a tánc dominanciája érvényesül, az intézmény koreográfusközponttá válik, és nem a kortárs művészetek teljességét próbálja bemutatni.

Ez gyenge érv, nem is vehetjük komolyan, hiszen Yvette meg se kapta a lehetőséget az őt támadóktól, hogy munkához lásson. Azzal támadni, amit majd tenni szándékozott volna... Hasonlít a nyuszi és a porszívó esetéhez. Amúgy meg miért lenne az baj, hogy van az országban egy színház (hangsúlyozom: egy!), amely a legújabb hazai és nemzetközi kortárs táncszínházi kezdeményezések bemutatására, generálására helyezi programjában a hangsúlyt? A Trafó presztízse ezzel a koncepcióval alakult ki, infrastruktúrája ennek kiszolgálására lett kifejlesztve, ráadásul a kortárs tánc a legintegratívabb előadó-művészeti ág, amely evidensen alkalmazza az összes többi művészeti ág eszközeit. Ha jó kortárs táncot mutatsz be, nem hogy kizárod, de épp befogadod ezeket a művészeteket is.

Mit gondolsz a Szkénéről és a MU Színházról?

A Szkénét egyértelműen Pintér Béla Társulata viszi el, ezen túl nagy szellemi kihívások elé nem állítja a nézőt, és saját magát sem. Béla nagyszerűen teljesít, és ezzel láthatóan elégedett a mednezsmnt. A MU Színházban Erős Balázs folyamatosan keresi a fennmaradás és továbblépés lehetőségeit, de nagyon nehéz helyzetben vannak, ahogy általában a befogadó színházak, mert azok a támogatási formák, amelyek életben maradásukhoz szükségessé (hisz a bevételből nem tudják magukat eltartani, szponzori pénzekre alig számíthatnak), nagyon megcsappantak az évek során, miközben a fenntartási és működési költségeik folyamatosan emelkednek. A Trafó esetében viszont ezt a borzasztó nagy nyomást nem érzékelem, fővárosi intézményként összehasonlíthatatlanul nagyobb költségvetésből gazdálkodhatnak, minisztériumi vonalon is vannak forrásaik, ezen felül projektekre is pályázhatnak. Bosszantó, hogy az az intézmény, amelyik ebben a szférában viszonylag nagy mozgástérrel rendelkezik, lehetőségeit csak kis mértékben használja ki a hazai kortárs művészet széles körű megismertetése, fejlesztése érdekében.

A jubileumi év záró akkordjaként felújítottad a TranzDanz egyik nagy sikerű előadását, a Bankettet, és az újabb bemutatóra a Nemzeti Táncszínházban került sor. Korábban egyértelművé tetted, hogy nem tudsz azonosulni az ottani műsorpolitikával. Mi változott azóta?

A Nemzeti Táncszínház előző igazgatója, Török Jolán — valamiféle irracionális sértettségtől vezérelve — megfogadta, hogy amíg ő vezeti az intézményt, addig a TranzDanz nem teheti be a lábát. Dicséretes következetességgel betartotta a szavát, és nem változtatott véleményén akkor sem, amikor egymás után kaptuk a díjakat itthon és külföldön. Kérdezed, mi változott meg. Új igazgatója van a színháznak, ez már önmagában jelentős változás. Bár Ertl Péter a korábbi igazgató helyettese volt, mégis befogadta a Bankettet, ami az előzmények ismeretében látványos gesztust jelentett. A Nemzeti Táncszínház a magyar táncművészet egészét reprezentálja, ennek mi is részét képezzük, és jogunk

van ott játszani, még akkor is, ha darabjaink próbára teszik a nézőt. Az igazgatóváltás a színházakban azzal jár, hogy az új vezető az elődje által előkészített évad végrehajtására van kárhoztatva, és csupán egy év elteltével tudja felmutatni önálló arcát és karakterét. A Nemzeti Táncszínházban az arculatváltás néhány apró jelét máris észrevehetjük, és abban bízom, hogy a művészi progresszió nagyobb teret kap. Ezt a színt erősen hiányoltam a teátrum korábbi programjából, és azt a protekcionista gyakorlatot fedeztem fel, amelynek eredményeként számomra kétes minőséget produkáló együttesek látványosan túlreprezentálva voltak jelen a színházban, megint csak látogatottsági mutatókkal takarózva. A londoni West Enden működő musical színházak, ha jól tudom, nem kapnak állami támogatást. Kizárólag kommersz darabokat játszanak nagy nézettséggel, és nemcsak eltartják magukat, hanem óriási hasznót is termelnek. Így van rendjén. Ha a kommersz magas művészetnek nevezi is magát, attól még kommersz marad, így aztán nem szorul rá az állam támogatására, sőt, az államnak nem is lenne szabad egy vasat se adnia erre, hiszen a közszolgáltatásba nem tartozik bele a kommersszel való etetés. Remélhetőleg megszűnik ez a gyakorlat, és az így felszabaduló energiák jó irányban hatnak majd. Nagyon hosszú folyamatról van szó különben, mert a kommerszhez szoktatott közönség átformálása, vagy akár új közönségreteg kinevelése nem megy egyik napról a másikra, ráadásul hálátlan és veszteséges feladat. Komoly befektetéssel és kockázatvállalással jár, és átgondolt koncepciót igényel, ami mellett ki kell tartani akkor is, ha éppen rosszabb idők járnak.

Különböző kultúrpolitikai feladatokat vállaltál az elmúlt években, és vállalsz jelenleg is, hiszen az NKA Előadó-művészeti Kollégiuma táncművészeti kurátora, a Magyar Koreográfusok Társasága elnöke vagy, tavaly februárig pedig a Táncművészeti Bizottságot vezetted, amelynek továbbra is tagja maradtál. Milyen tapasztalataid vannak ezen a téren? Nem tűnik mindez szélmalomharcnak?

Meglehetősen paradox a helyzet, tudniillik a kialakult helyzetnek én is része vagyok, mint a kultúrpolitikát befolyásolni óhajtó, valamiféle pozíciókkal bíró figura. Másfelől igyekszem megőrizni a függetlenségemet, és megtartani magamnak a kritikus megszólalás jogát. A táncbizottságban viszonylag egyszerű a történet, hisz az egy tanácsadó testület, amelynek a véleményét vagy meghallgatják, vagy nem. Teljesen értelmetlen olyan tanácsadókat alkalmazni, akik azt mondják, amit a megbízó hallani akar. Szolgákból és udvaroncokból mindig volt és lesz is elég, sőt több mint elég. A megfontolt politikus olyan tanácsadókat bíz meg, akik szükség esetén képesek konfrontálódásra, vitára, és akik kritikusan szemlélve a megbízó tevékenységét, nyíltan hangot adnak véleményüknek. Én igyekeztem ennek megfelelően végezni táncbizottsági munkámat, először elnökként, most pedig tagként. Nem mondom, hogy hatástalan volt eddigi tevékenységünk, és azt sem, hogy a jövőben, amennyiben még létezőnk, nem tudjuk majd határozottabban befolyásolni

javaslatainkkal a rólunk szóló döntéseket, de azt ki kell mondanom, hogy a szakmát foglalkoztató kardinális kérdésekben nem tudtunk eredményeket elérni. Az NKA-ba öt évvel ezelőtt kerültem be. A kuratóriumok maguk határozzák meg a kiírandó pályázatok tartalmát, azokat a pályázati szempontokat, amelyek mentén testületileg döntenek a beérkezett anyagokról, a támogatások mértékéről. Azt gondolom, hogy az NKA-ban kifejezetten jó eredményeket sikerült elérni ahhoz képest, hogy a kultúra finanszírozásában a tánc milyen csekély mértékben részesül a közpénzekből. Az előadó-művészeti kollégium ténykedése során eredményesen tudtuk képviselni a táncszakma érdekeit, és a hatékony kuratori működési stratégia eredményeként a 2013-as évre táncos célokra felhasználhatóvá tett keret 99,9 százalékát sikerült kiosztani a pályázók között, ami azért is figyelemre méltó, mert azon túl, hogy másik két művészeti ág esetében ez a szám jóval alacsonyabb, az elmúlt évek elvonási, zárolási gyakorlatából származó veszteségeket tavaly szinte teljesen sikerült az új felhasználási stratégiámat követve kivédeni. Jelenleg már nem vagyok kurátor, hiszen az NKA bizottsága meghozta azt a határozatot, amellyel megszünteti az előadó-művészeti kollégiumot, és létrehozza a zeneművészeti, valamint a színház- és táncművészeti kollégiumot. A miniszter aláírta a kuratóriumi átszervezésről szóló határozatot, megkezdődött és talán már le is zárult valamiféle jelölési folyamat is. A Koreográfusok Társasága társadalmi szervezetként működik, amelynek értékét és hasznosságát a tagok aktivitása adja. Nem büszkélkedhetünk komoly eredményekkel, mert a koreográfusok sokkal inkább az alkotással és önmaguk pályán tartásával foglalkoznak, mintsem keresnek és kihasználnák az egyesületi tagság előnyeit. Remélem, hogy mindez csupán átmeneti, és várható változás e téren. A Koreográfusok Társasága a táncszakmát érintő kulcskérdésekben mindig megfogalmazza a véleményét, és részben közreadja, részben pedig eljuttatja azokra a fórumokra, amelyekről úgy gondolja, hogy befolyással vannak a kulturális életre, a színházra, azon belül a táncra. A közszereplések hatékonyságát illetően vannak bennem kétségek, sokszor érzem azt valóban, hogy szélmalomharcot vívunk, de a helyes célmeghatározás sok frusztrációtól meg tud óvni.

Látod egyébként a mai kritikus helyzetben szakmán belül az összefogást, a konszenzusra törekvést, ami nélkülözhetetlen az érdekérvényesítéshez?

Azt látom, hogy a táncszakma jóval kisebb mértékben foglalkozik az öt körülvevő világgal, mint amilyen mértékben az elvárható lenne. A táncosnak nincs érdekképviselője, a Független Előadó-művészeti Szövetség az egyetlen olyan szervezet, amely önálló tagsággal bír, és ahol a táncos sajátos érdekei megfogalmazódhatnak, de úgy tűnik, hogy ezt nem túl hatékonyan teszi. A Táncművészek Szövetségében sem egyéni művészek, hanem a társulatok és szervezetek alkotják a tagságot, a Koreográfusok Társaságáról már beszélünk. Az említett csoportosulásoknak

egymással kellene kooperálni, és felismerni a közös érdekeket ahhoz, hogy az adott esetben ellenérdekelt politikára nyomást gyakorolva jobbítani tudjanak helyzetükön. Sajnos jelenleg nem látom ezt a törekvést. A Táncművészek Szövetsége nem szemléli elég kritikusan mindazt, ami körülötte történik, és ez azért baj, mert a szervezetnek a tagság által biztosított felhatalmazással meg kellene szólítania a politikát, és a megfelelő fórumokon kellő vehemenciával képviselni a szakma érdekeit. Nem tapasztalom, hogy ezt kellő eréllyel megtenné. Talán éppen azért ideális beszélgetőpartnere a politikának, mert nem akar konfrontálódni. A táncos társadalom nagyon nehezen tudja artikulálni az igényeit, ami pedig nem csak verbális képességek kérdése. Úgy látom, nem ismerik föl a problémákat.

A Független Előadó-művészeti Szövetség véleményed szerint miért nem látja el a feladatát elég hatékonyan?

Táncbizottsági elnökként néhány alkalommal tárgyaltam velük, és megegyeztünk abban, hogy tisztán, érthetően és határozottan fogalmazzuk meg a szakmát érintő problémákat. Ezzel szemben inkább a konfrontáció volt a szervezet célja, semmint a párbeszéd kezdeményezése, márpedig kommunikáció nélkül nem megy. Anyázással, habveréssel is el lehet érni valamit, de hogy úgy mondjam, nem komilfó. Nem ártana tehát, ha az érdekképviselői szervezetek le tudnák magukról lökni a politikai terheket, és valóban azzá válnának, amiknek lenniük kellene. Abban a pillanatban, ahogy a döntések és a megszólalások nem szakmai érvek mentén történnek, hanem politikai színezetet kapnak, a politikát támadóvá vagy azt szolgálóvá, nyomban elvész a szervezetek szakmai hitele.

Az interjú végéhez közeledve térjünk vissza a TranzDanz negyedszázados jubileumához. Többen leírták tevékenységed kapcsán — és magam is úgy látom —, hogy alkotásaid egymásból építkeznek, s következetesen járod az annak idején megkezdett utat. Hogyan látszik belülről, és mennyire tudatos mindez? Ami pedig a jövőt illeti, mit tervezel? Meddig tekintesz előre a TranzDanz további működését illetően?

Beszélgetésünkben szót ejtettünk az elmúlt huszonöt évet érintő számos kérdésről. Ezt a folyamatot nem kívánom értékelni. Szerencsés vagyok, hogy végig tudtam csinálni minden csábítás és gáncs, minden szeretet és gyűlölet ellenére. Biztos, hogy azon kevesek közé tartozunk a kortárs táncművészetben, akik meg tudták őrizni nemcsak státuszukat függetlennek, hanem szellemi függetlenségüket is. Ehhez tehetség, elhivatottság és szerencse kell. Szükség van jó társakra, továbbá jó környezet kell, időnként persze rossz is, amelyik frusztrál és felbosszant. Sok darab született, és sok helyen játszottunk a világban. Örülök, hogy így történt. Nagyon sok táncos nálam kezdván vált más együttesekben nagynevű táncossá, vagy önállósította magát, és lett belőle híres vagy kevésbé híres koreográfus, de rálépett a füg-

getlenség és önmaga vállalásának útjára. Azt nehéz mérni, hogy a társadalomra jótékonyan hatottam-e vagy sem, hiszen kevés a visszajelzés, de remélem, hogy sikerült hatást elérni. Kovács Gerszonként nagy eredménynek tartom, hogy — ha átmenetileg is — oldani tudtam a bigott néptánc kizárólagosságán, és néhány együttes élén, vagy programja kialakításának hatékony befolyásával nemcsak részt vettem a paradigmaváltásban, de annak mibenlétét is meghatároztam. Ezt letagadni már nem lehet: a jövő megváltozott. Minden átmeneti nehézség és kiábrándultság ellenére alapvetően vitális huszonöt évet hagytunk magunk mögött, amit a produkciók sora bizonyít, valamint azok az alkotótársak, akikkel együtt dolgoztam, és akikkel kölcsönösen hatottunk egymásra. Igen, igazad van, még ha nem is minden szempontból egységes ez az életmű, de azért eléggé koherensnek tűnik az anyag. Nyilván korszakokra bontható a történet, de van átjárás az egyes periódusok között. Jól felismerhető a TranzDanz stílusa, amely nemcsak formai, hanem gondolati is. Ami pedig a jövőt illeti, nehezebb működési körülmények között is dolgozni kell, és megőrizni azt a szellemi frissességet és kritikus attitűdöt, amely alapvetően szükséges az őszinte alkotáshoz. Most egy új projekt kidolgozásába kezdtünk bele, amiből reményeim szerint az eddigi fogalmazási gyakorlattól eltérő, nagyszabású, térben és időben is szétterülő TranzDanz produkció lesz. Erről most még, a kidolgozás szakaszában nem mondanék többet. Kérdezték is az ismerősök, hogy éppen most akarok valami újat kezdeni, amikor a számunkra értékesnek tekintett kulturális szférák finanszírozása a nominális szinten tartással is leszállóágban van, nem beszélve a kortárs táncról és előadó-művészetről, hiszen a Teátrumi Társaság maga alá gyűrte a színházi világot. Hogy némi pátosszal éljek, azt válaszoltam, hogy akkor kell fényt gyűjtani, amikor éjszaka van, akkor látszik messziről a fény.

➤ *Váró Kata Anna*

Múltba zárt jelen

Pintér Béla: *Titkaink*

A rendszerváltás előtti időszak egyik komoly, a maga teljességében a mai napig feltáratlan, egyéni és társadalmi szinten is feldolgozatlan problémája az ügynökkérdés. Nem csoda, hogy az utóbbi években egyre szaporodnak a témával foglalkozó alkotások: Bergendy Péter *A vizsga*, Török Ferenc *Apacsok*, Cserhalmi Sára *Drága besúgott barátaim* című filmjei, Réczei Tamás *Hangyabolydulás* című színműve. Mivel a rendszerváltás óta eltelt időszakban sem a jobb- sem a baloldali kormányok nem hozták nyilvánosságra a besúgók listáját, kézenfekvőnek tűnik a feltevés, hogy az elmúlt rendszer kiszolgálói ma nemcsak köztünk élnek, de meglehet, jelentős politikai, közéleti szerepet töltenek be. Pintér Béla ezúttal sem fél szembesíteni bennünket ezzel a kellemetlen igazsággal és számon kérni mindazt, ami egyelőre hatalmas hiányjelként szerepel a közelmúlt történelmében. Pintér fikciós elemekkel készíti el kíméletlen kordokumentumát a rendszerváltás előtti időszakban működő besúgóhálózatról, és az előadás egyben a ma pengeéles kritikája is. Legújabb darabja megmutatja a késő Kádár-korszak politikai rendszerének minden torzságát. A hétköznapi emberek sorsán és egyéni tragédiáin keresztül mutat be egy egész korszakot, amiről szeretnénk azt gondolni, hogy a múlt részévé vált, de éppen az ügynökkérdéshez hasonló rendezetlen ügyek, a fel nem tárt titkok miatt nagyon is eleven része a mának.

A *Titkaink* cselekménye az 1980-as évek Magyarországnál játszódik, közvetlenül a rendszerváltás előtti időszakban, amikor annak előszele még alig-alig érezhető, és az ekkor élők számára úgy tűnt, remény sincs a változásra. Az elvhű kommunista Zakariás Bea (Szamosi Zsófia) úgy fogalmaz, hogy az ő unokái, sőt azoknak az unokái is ebben fognak felnőni és megöregedni, és ez így van jól. Akadnak persze olyanok is, akik szerint ez semmiképp sincs jól, mint például a szamizdat kiadványokat szerkesztő Tatár Imre (Pintér Béla), aki nem mellesleg Bea élettársa és a táncház vezetője. Illegális tevékenységével Tatár, a közösség egyébként méltán megbecsült tagja nem a rendszert ássa alá alapjaiban, csak saját maga bukását idézi elő. A támogatott, túrt

és tiltott tevékenységek időszakában a táncház a hatalom szemében korántsem tűnt annyira bomlasztónak, mint például az underground zenekarok működése, de ez nem jelentette azt, hogy a kultúrházak összejövelein ne lett volna olyan, aki megfigyel és jelent. Az ügynökök kitermeléséről és hatékony működéséről maga a rendszer gondoskodott, azáltal, hogy bűneikkel vagy gyengeségükkel (ilyennek tartották például a homoszexualitást) zsarolta a beszervezni kívánt alanyokat. A titkok, főleg az eltitkolt bűnök sokakat kikezdhetővé és ezáltal a hatalom könnyű prédájává tettek. A történet főszereplőjének, Balla Bán Istvánnak (Friedenthal Zoltán) más súlyos titok nyomja a lelkét: leküzdhetetlen szexuális vágyat érez élettársa (Roszik Hella) általános iskolás kislánya, Timike (Enyedi Éva) iránt. Vonzalmáról őszintén vall pszichológusának, dr. Szádeczky Elvirának (Csákányi Eszter), aki maga ugyan nem besúgó, de a tudta nélkül bepoloskálták a lakását. Nem telik sok időbe és Balla Bánnak választania kell a nyilvános megszégyenülés és a börtön, vagy barátainak feladása közt. Külön tanulmányt érdemelne a simulékony modorú, kisszerű és kisstílu, de befolyásos pártfunkcionárius Páncél György (szintén Csákányi Eszter alakítja) és Balla Bán István beszélgetése, az elnyomó hatalom dinamikájának kiváló reprezentációja. Páncél, a párt hű katonája sem büntetlen, nem is nagyon titkolja saját neméhez való vonzalmát Balla Bán előtt, akit megpróbál elcsábítani, mert tudja jól, hogy elég magas polcon van ahhoz, hogy kikezdhethetetlen legyen. Csákányi Eszter kettős alakítása a „jó kompromisszumok robotosának” életre keltésével válik igazán jutalomjátékká. Szürke öltönye és visszafogott modora mögött ott van a diktatórikus eszközökkel fenntartott gépezet lényege: a romlottság, ami az egész rendszernek a sajátja volt. Balla Bán István hiába próbál látszólag érdektelen jelentések szállításával kibújni a feladat alól, akarta ellenére is Tatár vesztét okozza. Ahogy nincs kis bűn, úgy nincs kis besúgás sem. Csak bűn van és árulás. A bűn viszont, ahogy a darab végkifejlete is egyértelművé teszi, csak a mesében nyeri el minden esetben a méltó büntetését. Éppen ezért, bár minden apró részletében és utalásában a lehető legpontosabban idézi fel a nyolcvanas éveket Pintér darabja, mégis sokkal inkább szól a jelenről. Célzott és félreérthetetlen gesztusokkal mutat rá napjaink politikai közéletének sötét foltjaira. A meggy Róna, a szalagos magnó (ezúttal ötletesen a háttérben forog és az, hogy nem zeneforrásról van szó, arra a táncmuzika jeleneteknél felcsendülő élőzene emlékeztet minket), a kocka Lada és a régi utcanevek hitelesítik a múltat, emlékeket és érzéseket idéznek fel, de korántsem nosztalgikus formában. Nosztalgikus múltidézés helyett Pintér egyetlen pillanatra sem engedi, hogy elfeledjük, milyen elnyomó rezsimnek is a relikviái az említett tárgyak, valós személyek vagy a felelőtlenség utcanevek. A fásult, goromba pincér jelenete a meggy Rónával és a háromféle fagyalattal önmagában hordozza az egész időszak lényegét: itt ez van, ebből választhatsz és bármit kívánsz is, akkor is azt kapod, ami van, akár tetszik, akár nem. A *Titkaink* megmutatja, hogy miként lehetett ehhez a választási lehetőség nélküli, kiúttalan

szürkeséghez, nihilhez viszonyulni. Tatár Imre az egyetlen, aki titokban lázadni mer ellene, bukása éppen ezért elkerülhetetlen. Bea megrendíthetetlen elvhűségével maga a megtestesült „rendszer álma”, ahogy a korántsem feddhetetlen, de annál ügybuzgóbb Páncél elvtárs is. Szujó (Thuróczy Szabolcs) a mások által kigúnyolt és semmibe vett kisember az államgépezet tökéletes katonája, akinek bosszúvágyát mélységes személyes frusztráció hajtja. Kevésbé korhoz és helyhez kötött Balla Bán figurája, a büntudattól állandóan gyötrődő bűnös, megpróbálja védeni barátját, de éppen ezzel okozza bukását, miközben őt saját bűnös vágya és az annak nyomában járó önutálat emészti fel. Ferike, Tatár fia (Stefanovits Angéla) az elismert tehetségek kiválasztottságtudatának és arroganciájának minden jegyét magán viselő excentrikus és korarérett zongoraművész-palánta, aki elsősorban a körülötte lévő közeg közepszerűségét képtelen elviselni, de mivel még gyerek, ráadásul csodagyerek, nem szúrja ezzel a hatalom szemét.

A *Titkaink* a hetvenes-nyolcvanas évek magyar filmjeinek, a *Jutalomutazásnak* (Dárday István, Szalai Györgyi, 1974), a *Családi tűzfészeknek* (Tarr Béla, 1979), A *Kis Valentinónak* (Jeles András, 1979), vagy éppen az *Álombrigádnak* (Jeles András, 1985) az éleslátásával, szatirikus hangvételével, hol direkt, hol pedig végtelenül finom utalásaival bontja ki az egyéni tragédiákat, melyek mind az elmúlt rendszer béklyói. Az egyéni sorokban és a személyes tragédiákban egy egész társadalom ismerhetett akkor magára, ahogy most mi ismerhetünk magunkra Pintér darabját nézve.

A tizenöt éves fennállása alatt a *Titkaink* Pintér Béla és Társulatának tizenkilencedik bemutatója. A *Titkaink* sem ismer kompromisszumokat, nyíltan politikus, és kínosan aktuális, miközben színház is a javából, jól felépített, jellegzetes formanyelvvel és remek alakításokkal. Pintér egy kötél-táncos ügyességével egyensúlyoz a tragikum és a komikum között, végig egyensúlyban tartva a kettőt, így képes olyan súlyos témákról, mint a pedofília vagy az ügynökkérdés olyan előadást készíteni, ami nem egyszer harsány nevetésre ingerli a közönséget. A színész/rendező/drámaíró Pintér az elmúlt másfél évtized alatt a kortárs magyar színházi élet egyik legizgalmasabb hangja lett. Az általa szervezett és hosszú évek óta többnyire állandó tagokkal működő társulata megfelelő arányérzékkel dolgozik, hogy az üzenet világos, az összkép viszont rendkívül árnyalt legyen. Nehéz egy-két alakítást kiemelni, mert ebben a darabban nagyon együtt van a társulat és többen több szerepben is a színpadra lépnek, mégis érdemes külön megemlíteni Friedenthal Zoltánt Balla Bán István szerepében és Csákányi Esztert, aki főként Páncél elvtársaként tudja igazán megcsillogtatni tehetségét. Az arrogáns és maníros ifjú zongorahajó, Ferike szerepében Stefanovits Angéla nyújt emlékezetes alakítást, aki egy alkalommal a kor nagy underground énekesnőjét, Bárdos Deák Ágneszt is megidézi, de nem lehet kihagyni a sorból a Tatárt megformáló Pintér Bélát sem, aki szemmel láthatóan ezúttal is jól érzi magát a saját maga írta szerepben, ami elég játékeret biztosít számára.

➤ *Rőhrig Eszter*

Egy megsemmisített képről — Várhelyi Tímea: *Csendélet*

Elhullott szarvascsont, halott flamingóvirág halszálparkettán

A frontálisan ábrázolt, és a kép mindenfelé elágazó asszociációit egységbe sűrítő főmotívumon, a halszálkás parkettán helyezkedik el egy hajdani erdei vad csontja, balra mellette egy elszáradt egzotikus virág maradványa. Közös vonásuk, hogy brutálisan jelenítik meg az elmúlást. Másképpen közelítve nem az elmúlást, inkább a lét tényét teszik nyilvánvalóvá. A ki tudja, hogyan és miért elejtett, vagy talán elenyészett állat, a legkevésbé domesztikálható és a vadászszenvedélyt leginkább felhorgasztó erdei vad, a szarvas elhullott, majd eltört combcsontjának két gömbölyű, hajdan a lábszárcsonthoz kapcsolódó elemét fehér szín emeli ki. Ez a két kerek, gömbszerű forma, a kört, a teljességet, az örök körforgást asszociálja, de a látvány utal a női és férfi nemi szervekre, a mindig újjászülető vagy reprodukálódni képes emberre is. A csontcsont és a virág elhelyezkedése, állapota és egymásmellettiége meglepő, szokatlan, és éppen ez teszi lehetővé azt, hogy a klisévé üresedett virágmotívum más, az eddigiektől eltérő értelmezést nyerjen, vagy új asszociációkat keltsen. A száraz virág valaha vörös levelű flamingó volt. A vörös level csak fellevele, mert virága a fark formájú torzsa. Nevét a hozzá hasonló színű és formájú madárról kapta 1862-ben, amikor először mutatták

be Európában, a londoni növénykiállításon. Addig csak a brazil őserdőkben burjánzott, ahol nincsenek flamingók, vázák, virágboltok, női kontyok, kalapok. E feltűnő külsejű növény felismerhetetlenné lényegült át az elmúlásban.

A halszálkás parkettát ma is magyar parkettának nevezik Franciaországban, és ez a márványkövet felváltó, főleg tölgyfából készült padlóborítás először a királyi és főúri kastélyokban jelent meg a fényűző kényelem egyik szimbólumaként. Civilizációs jelentőségét jelzi az a tény is, hogy Diderot és D’Alembert szócikket szentelt neki az *Enciklopédiában*. A halszálkás parketta a XIX. század második felében tömegesen terjedt el az haussmanni tervezésű párizsi nagypolgári lakásokban, divatja Németországból került át Magyarországra.

A festményen kiemelt halszálkás parketta szintézisteremtő; végsőkéig redukáltan és elvontan több jelentést foglal magába: a prehisztorikumot, a világegészt, a nagy vizet, annak halait, vázait, a fossziliákat, ugyanakkor e *burkolat* kötött formája rendezettségre vall, megfeketedett mivolta azonban a civilizáció romjaira utal.

Viasszal betömött rései között rejtőzik a tűnt idők szépsége.

→ Györffy
Miklós

Halak kora

(Ödön von Horváth: *Istentelen ifjúság*. Fordította: Kerényi Grácia; *Korunk gyermeke*. Fordította: Kornya István, mindkettő Helikon, 2013)

Ödön von Horváth műveinek, főleg színműveinek skatulyázására két német színházi fogalom kínálkozik: a *Volksstück* és a *Zeitstück*. A *Volksstück* műfaja, amelyet nem szerencsés „népszínmű”-nek fordítani, mert az magyarul egészen mást jelent, helyette inkább „népi színjáték”-ot mondhatnánk, a 19. század első felében alakult ki Bécsben. A bécsi külvárosok jellegzetes alakjait léptette színre bohózatokban, dal- és mesejátékokban, a kispolgári közönséghez közel álló, „népi” témájú zenés vígjátékokban. A műfaj nevezetes formateremtő képviselői Ferdinand Raimund és Johann Nepomuk Nestroy voltak. A németül író oszttrák–magyar író, Ödön von Horváth az 1930-as évek elején ezt a műfajt elevenítette föl olyan darabjaiban, mint a *Mesél a bécsi erdő*, a *Kasimir és Karoline* vagy a *Hit, remény, szeretet*, de úgy, hogy *Volksstück*jeit — ő maga is így nevezte őket — kétarcúvá tette. Színükön megőrizte a bécsi hagyományra jellemző idillikus-kedélyes és szentimentális vonásokat, a visszajukon ellenben elidegenítő, groteszk, tragikomikus hatásokat érvényesített.

*Zeitstück*nek az olyan darabot nevezik — a magyar színházi szaknyelvben is ezzel a német szóval —, amely témáját, anyagát a jelenkori történelmi-társadalmi viszonyokból, aktuális napi és helyi történésekből meríti. Erénye, hogy — mint *Volksstück* is — a kortárs nézőket közelről, közvetlenül érinti, tudatosítja, rendezi bennük mindennapi életük problémáit, állásfoglalásra készítet. Gyengéje — azoknak a daraboknak, amelyekben nincs más, csak az aktuális problematika —, hogy hamar elavul. A legjobb Ödön von Horváth-darabok annyiban *Zeitstück*ök, hogy jól felismerhetően kortárs helyi témákat dolgoznak fel, olykor újsághírekre emlékeztető részletekkel, annyiban többek annál, hogy az elidegenítő-stilizáló effektusok és az aktualitáson áttetsző „örök” típusok és helyzetek általános érvényűvé teszik őket.

Az örök kispolgár — ez a magyar címe Horváth első fontosabb regényének, amely 1930-ban, közvetlenül a híres népszínjátékok keletkezése előtt jelent meg. Horváth itt ugyanazt kísérli meg, mint a következő darabokban, de még kevésbé sikeresen: különféle polgári és kispolgári alakok párhuzamos éle-

tének epizódjaiból lazán összefüggő, szatirikus tendenciájú jeleneteket-helyzeteket rendel egymás mellé, azzal a céllal, hogy körvonalazódjék belőlük a modern német nyárspolgár típusa — mert itt inkább a *nyárspolgár*ról van szó, mint a *kispolgár*ról, a német cím szerint is (*Der ewige Spießer*). Egyfelől napi aktualitások (az 1928-as barcelonai világkiállítás, a nagy világgazdasági válság, munkanélküliség, prostituálódás), másfelől az örök (?) német nyárspolgárnak azok az aktuális alakváltozatai, amelyek lehetővé tették, sőt elősegítették a nácizmus térhódítását. Nemcsak a Horváth-művekből ismerősek ők, hanem az egész kortárs német irodalomból, filmből, képzőművészetből is (lásd Carl Sternheim, Heinrich Mann, Franz Werfel, Alfred Döblin, Bertolt Brecht, Kurt Tucholsky, Carl Zuckmayer, Fritz Lang, Josef von Sternberg, George Grosz stb. műveit).

Míg *Az örök kispolgár* a Horváth-fénykor és a dermesztő, vizionárius korkritika nyitánya, a két további Horváth-regény, az *Istentelen ifjúság* (1937) és a *Korunk gyermeke* (1938) a tragikusan rövid életpálya és az emiatt töredékesnek tekinthető életmű záróakkordja volt. Az 1931–33-as évek áttörése és sikerei után Hitler hatalomra jutása következtében Horváth elszigetelődött Németországban. A *Hit, remény, szeretet* bemutatóját már betiltották, ő maga nemkívánatos személy lett. Törölték a Birodalmi Irodalmi Kamara tagjainak sorából, kiutasították Németországból, ezért Bécsbe költözött. Bezárultak mögötte a német színpadok, amelyeknek addigi bemutatóit köszönhetette. 1937-ben a prágai Német Színházban még sikerült előadnia két bohózatát, és decemberben a Szudétavidékhez tartozó Mährisch-Ostrauban (Moravska Ostrava) utolsó darabját, *A végítélet napját*, de mivel Horváth ezeket a bemutatókat marginálisnak érezte és a „színdarabírást egyelőre értelmetlennek”, ismét a prózairás felé fordult.

Az *Istentelen ifjúság* (*Jugend ohne Gott*) 1937-ben Amsterdamban jelent meg egy emigráns német kiadónál. Mind tematikai téren, mind formai szempontból szoros szálak fűzik a drámákhoz, különösen a vele nagyjából egyidejű *A végítélet napjához*, de még inkább a következő prózai darabhoz, a *Korunk gyermeke*hez. Mindkét regényben (vagy nevezzük őket inkább kisregénynek) van valami — prózai formájuk ellenére — a *Volksstück*ökből, amennyiben egyszerű, triviális történetet, helyenként groteszk vagy borzongató fordulatokkal élő erkölcsi példázatot adnak elő; és a *Zeitstück*ökből is, amennyiben a beléjük foglalt éles társadalomkritika egyértelműen a hitleri Németország ellen irányul, még ha az nincs is nevén nevezve. Ugyanakkor olyan vonásaik is vannak, amelyek múltbeli és kortárs német irodalmi tendenciákkal rokonítják őket. Az *Istentelen ifjúság*ot például Wedekinddel, *A tavasz ébredésével*, illetve olyan műfajokkal, amelyek Wedekindet is inspirálták. Többek közt a *Morittat*tal, ahogy a rémtörténeteket, gyilkosságokat (*Mordtat*) elbeszélő, képmutogató, balladaszerű vásári rigmusokat nevezték. Az 1934–35-ös évekből fennmaradt Horváthnak egy drámatöredéke, amely az *Istentelen ifjúság*ot előlegezi, és már a címével (*Der Lenz ist da! Ein Frühlingserwachen in unserer Zeit*

— *Itt a tavasz / a kikelet! Egy tavaszébredés korunkban*) Wedekind drámájára utalt. Wedekind „gyermektragédiájában” ugyan nincs szó gyilkosságról, mint a Horváth-kisregényben, „csak” öngyilkosságról és művi vetelés okozta sajnálatos halálesetről, de kamaszok zavaros és ijesztő lelkivilágáról, erotikus vágyakról és főleg a tanár–diák-viszony krízisééről, egy felnőtt tanácstalanságáról és lelkiismereti konfliktusáról Horváthnál is szó van. Ám

a tematikus hasonlóságoknál lényegesebb az eszmei különbség: míg Wedekindnél a serdülők szexuális ébredése és a felnőttek ostoba érzéketlensége okozza a zűrzavart és a tragédiát, Horváthnál a náci korszak új nemzedékének értékzavara, vagy inkább az értékek totális hiánya, az istentelenség.

Az *Istentelen ifjúság*nak ez a kor- és társadalomkritikus, illetve filozófikus-teológiai rétege egy példázatos bűnügyi történetbe ágyazódik. Egy meg nem nevezett városban egy névtelen földrajztanár (rejtély, honnan veszi a Helikon kiadásának fülszövege, hogy Lorenz Ludwignak hívják) állását féltve egyensúlyozni próbál a rádión közvetített propagandisztikus jelszavak, az iskolai és szülői elvárások, valamint saját bizonytalan meggyőződése között. Mikor dolgozatot írat a felügyeleti szervek által előírt témáról („Miért van szükségünk gyarmatokra?”), és az egyik fiú dolgozatában azt olvassa, hogy „Minden néger alattomos, gyáva és lusta”, ezt a javításkor szóvá teszi, mondván, hogy „a négerek is emberek”. A fiú pékmester apja ezt számonkéri rajta, megfenyegeti, az igazgató pedig figyelmezteti a tanárt: ne szegüljön szembe a korszellemmel, mert különben kirúgják. A diákjai követelik is, hogy váltsák le. Egyelőre maradhat, és igyekszik alkalmazkodni. Húsvétkor paramilitáris kiképzésre viszi az osztályát egy sáttortáborba. Itt tudomást szerez arról, hogy két diák, Z. és N. örökké verekszenek a sátrukban, és hogy Z. titkos naplót vezet, amelyet egy lakattal lezárt ládikóban őriz (a diákokat mind kezdőbetűk jelölik, ami talán annak az egyéb téren is tapasztalható szándéknak a jele, hogy allegorikus érvényűvé tegye Horváth a történetet, de megnehezíti az olvasást, mert nem könnyű megjegyezni, melyik betű melyik — egyébként is sematikus — fiúhoz tartozik). A tanár titokban, a fiúk távollétében feltöri a ládikó zárját, elolvassa naplót, és megtudja belőle, hogy Z. szexuális viszonyt folytat egy vagány lánnyal, aki egy környékbeli tolvajbanda vezére. Mikor Z. észreveszi, hogy valaki feltörte a ládikóját, N.-t gyanúsítja a tettel, a tanár pedig, megint csak kenyerét féltve, hallgat. Még akkor sem vall színt, sőt akkor lapít csak igazán, amikor N.-t holtan találják meg az erdőben.

A gyanú egyértelműen Z.-re terelődik, annál is inkább, mert bevallja a gyilkosságot. Vele együtt a lányt, Evát is letartóztatják. Bizonyos jelek arra utalnak, hogy Z. a vallomásával a lányt fedezi. Közben egy belső hang azt súgja a tanárnak: vállalva a következményeket tanúvallomásában mégis csak ismerje be, hogy ő törte fel a naplót őrző ládikót. Meg is teszi ezt, mire azonnal elbocsátják. Példáján felbátorodva Eva bevallja, bizonyítékokkal alátámasztva, hogy nem Z. volt a tettes, de nem is ő, hanem egy másik fiú, akiről azonban ő nem tudja, kicsoda. Nem hisznek neki, és ettől fogva őt tartják a gyilkosnak. Személyleírása alapján azonban a tanár rájön, ki lehetett ez az ismeretlen fiú, és bár nincs könnyű dolga, le is leplezi. T.-ről van szó, akinek addig szinte semmi szerepe nem volt a történetben. Még jóval előbb, egy osztálytárs, a megfázásába belehalt W. temetésén tűnt fel neki ez a bizonyos T., ahogy fölényes, gúnyos mosollyal, világos, kerek, fénytelen szemével őt fixírozta. Mint egy hal. És a tanár nemcsak az igazi tettest ismeri fel ebben a fiúban, aki többieknél sokkal gazdagabb, kiváltságosabb családból származik, hanem a „Halak korának” tipikus képviselőjét is. Még korábban elbocsátott, lecsúszott kollégája, „Julius Caesar” elmélkedett neki egyszer részegen a „Halak koráról”, amelyben „mozdulatlanná válik az emberi lélek, akár a hal ábrázata.” A tanár ettől fogva gyakran úgy érzi, hogy halak néznek be az ablakán. Mikor T. öngyilkosságba menekül tette és a gyanúsítás miatt, a tanár elmondja a rendőrségen, hogy T. látni akarta, hogyan jön egy ember a világra, és hogyan megy el. „Minden titkot ki akart fürkészni, de csak azért, hogy fölöttük állhasson: fölöttük, gúnyos mosollyal.” T.-nek tehát más motivációja nem volt, mint ez a hideg, érzéketlen kíváncsiság. „Semmitől sem borzadt el, mert félelme csak gyávaság volt.”

Ennyiből is látható, hogy ez a bűnügyi bonyodalom csak korlátozott mértékben felel meg a szabályos krimi követelményeinek: a gyanúsítottak és az áldozat eléggé elnagyolt figurák, viszonyaik homályosak, a tettes úgyszólván a semmiből kerül elő, lelepleződése kissé valószínűtlen. És ami még fontosabb: az egész történet egy olyan szereplő szemszögéből, első személyű elbeszéléseként, sőt szinte belső monológjaként játszódik le, akinek megvan a maga saját „bonyodalma”, amely csak érintkezik a kriminállissal. Elkövet ő is egy vétket, amiből elsőre még kimagyarázhatná magát, akár álszent pedagógiai érvekkel. Ő azonban fél és szégyelli magát, tehát hallgat. Aztán mikor megölik N.-t, még nehezebb helyzetbe kerül. Mulasztása annak az opportunizmusnak a következménye, amelyet lelkiismerete passzív ellenállásnak láttat. A tanár „bonyodalma” végeredményben az a kihívás, hogy miután belekeveredett egy bűnügybe, sőt egy darabig úgy látszik, hogy közvetve ő váltotta ki, lelkiismerete szavára ki tud-e lépni a hazugság árnyékából, az igazságért vállalja-e tanári egzisztenciája összeomlását. Hasonló lelkiismereti konfliktus áll *A végítélet napja* című dráma középpontjában is: amikor Hudetz falusi állomásfőnöknek épp át kellene állítania a szemafor, egy pillanatra eltereli figyelmét, hogy évődik egy lánnyal, és emiatt tömegszerencsétlenség történik. A Hudetzbe szerelmes lány ha-

mis tanúvallomása először megmenti az állomásfőnököt a börtöntől, de aztán Anna összeomlik az önvád súlya alatt, és a terhelő tanút Hudetz átsegíti a túlvilágra. Végül Hudetz sem bírja el a lelkiismeret-furdalást, és feladja magát. Hogy a regény tanára végül képessé válik a beismerésre, úgyszólván erkölcsi értékké válik azáltal, hogy ő végeredményben „ártatlannak” bizonyul, hiszen egy „Hal”, vagyis a szörnyűséges kor okozta a tragédiát.

Más poétikai eszközök mellett ez a „Hal”-szimbólum is jelzi, hogy Horváth a náci Németország viszonyaira utaló történetet egyértelműen erkölcsi-politikai példázattá akarta stilizálni. Nem az események objektív megjelenítésére helyezte a hangsúlyt, hanem arra, hogyan éli át, hogyan értelmezi őket a főhős. Naplószerű, jelen idejű monológia mindenestre eltér a joyce-i típusú belső monológtról: nem a grammatikát és a szintaktikát tördeli szét, hanem a folyamatosságot és a koherenciát. Rövid mondatok, bekezdések, fejezetek szaggatott sorából áll a szöveg. Tárgyas közlések, párbeszéd-törödékek, groteszk kontrasztok, látomásos képek váltogatják egymást zaklatott tempóban. A főhős-elbeszélő nem fejt ki, nem elemez semmit részletesen, hanem mintha csak sodornák az események és benyomások, valami révületben próbálja követni és megragadni őket. Reflexióiban kezdetben igazolni igyekszik magát, opportunista magatartását, és érveket hozza a kor „istentelenségében” talál, többek közt egy falusi plébánossal folytatott beszélgetéseiben. A történet végére aztán — kissé váratlanul és motiválatlanul — visszanyeri hitét, „az igazságban” megtalálja Istent, és az időközben félreállított plébános közvetítésével Afrikába megy, a négerek közé, hogy tanár legyen egy missziós iskolában. Ezen a ponton, és egyáltalán a könyv vége felé az *Istentelen ifjúság* nemcsak a bűnügyi bonyadalomtól, hanem a fasizmuskritikától is eltávolodik, és valamiféle megtérés vagy megváltás vallásos képzeleinek elmosódott régióiba rugaszkodik.

A *Korunk gyermeke* is egy belső átalakulás története. A forma ugyanaz, mint az *Istentelen ifjúság*ban: egy névtelen én-hős szaggatott, expresszionisztikus, helyenként balladaszerű monológja. A történet közege itt is meghatározatlan, de nyilvánvaló, hogy ismét a náci Németország stilizált képével van dolgunk. (Érdekes apróság, hogy a színhelyül szolgáló város egy tengeri kikötő — nem világos, hogy ennek van-e jelentősége). A főhős itt egy fiatal katona. Azáltal, hogy besorozták, értelmet kapott az élete, amellyel egyébként mint munkanélküli nem tudott mit kezdeni. Tökéletesen azonosul azokkal a politikai jelszavakkal, amelyeket katonaként szolgál. Egységét bevetik egy villámháborúban, amelynek célja egy szomszédos kis ország meghódítása. Horváth itt valószínűleg a kisregény írásával egyidejű Anschluß tekintette mintának, bár ő fegyveres konfliktust ábrázol, amivel egyúttal már a másfél év múlva kirobbanó *Blitzkrieget* vizionálja.

Egy támadás alkalmával a katona meg akarja menteni századosát, aki vakmerőségével mintha értelmetlen módon a halált keresné, de nemcsak a százados vész oda, hanem ő is súlyosan megsebesül és kórházba kerül. Karsérülése nem jön rendbe és kiszuperálják. Felkeresi a százados özvegyét, átadja neki férje bú-

csúlevelét, amiből kiderül, hogy felettese valóban megakart halni, annyira megundorodott bajtársai és alárendeltjei rémtetteitől. Itt, *Az akasztott ember házában* című fejezetben következik, kissé sablonos kezdetek után, a könyv egyik csúcspontja: a katona összefekszik a százados özvegyével. Viszolyogtatóan groteszk jelenet, összetéveszthetetlenül horváthi.

Hasonlóan ismerős, jellegzetes horváthi helyzetben ismerkedünk meg egy másik női szereplővel, aki pénztáros a vurstliban az elvarázsolt kastélynál. Még háborús bevetése előtt, egy kimenője alkalmával a katona nem merte őt megszólítani, helyette több fagylatot nyalt el egymás után, holott nem is szereti a fagylatot, később aztán mint kimustrált invalidus nyomoz utána, de groteszk félreértések után kiderül, hogy a lány börtönben ül tiltott magzatelhajtásért. Téherbe esett ugyanis egy másik katonától, és ezért elbocsátották a vurstlitól. A katona-hősben ekkorra már forr a düh a haza, a felettesek és vezérek ellen, és hirtelen felindulásában belöki egy csatornába azt a könyvelőt, akit felelősségre vont a lány elbocsátásáért. Rettentő hideg van — ez a hideg nemcsak a tél hidege, hanem a „Halak korá”-ból is ismerős, egyetemes érzelmi hidegség —, és hősünk félig-meddig öntudatlanul fagyhalálra ítéli magát egy parkban. Reggel, amikor már megfagyott, és egy gyerek hóembernek nézi, így szól hozzá a túlvilágról: „Nézz csak, nézz. Egy hóember ül a padon, egy katona. És te, te pedig felnősz, és nem fogod elfelejteni a katonát. Vagy igen? Ne felejtsd el őt, ne felejtsd el! Mert a karját adta ezért a gyalázatért.”

A két kisregény szorosan összetartozik, olyannyira, hogy *Zeitalter der Fische* (*Halak kora*) címmel egy kötetben is többször kiadták őket. Első amsterdami kiadásuk nagy siker volt, azonnal lefordították őket számos nyelvre. Németországban persze a tiltólistára kerültek. Jellemző, hogy a *Korunk gyermeke* címét az 1940-es francia kiadás az antifasiszta harc jegyében egyszerűen *Soldat du Reich*nek (*A Reich katonája*) fordította. Az *Istentelen ifjúság* végeredményben nagyobb karriert futott be, többször meg is filmesítették, egy 1991-es adaptációban *A mások életéből* ismerős Ulrich Mühe játszotta a tanárt. Egy-két órával azelőtt, hogy 1938. június 1-én vihar tört ki Párizsban, és a Champs-Élysées-n egy lezuhanó faág agyonsújtotta Ödön von Horváthot — ami valószínűleg a legismertebb tény róla —, a Café Marignyban Robert Siodmak rendezővel az *Istentelen ifjúság* megfilmesítéséről tárgyalt. A tragikus baleset után Siodmak ejtette a tervet.

A két kisregény közül magyarul csak ez jelent meg korábban, *Hogy lettem én néger* címmel 1984-ben, Kerényi Grácia

kitűnő, időt álló fordításában, amelyet a Helikon új kiadása is átvett, jó érzékkel elvetve ugyanakkor az előző kiadás kissé nyegle és idétlen címét, amelyet egyébként annak idején valószínűleg egy 1971-es német megfilmesítéstől kölcsönöztek (*Wie ich ein Neger wurde*). Igaz, néhány éve már a Bárka Színház is *Istentelen ifjúság* címmel játszotta a regény színpadi adaptációját.

A *Korunk gyermeke* ehhez képest eddig háttérbe szorult. Most Kornya István miskolci újságíró és fordító készítette el fordítását. Szövege hitelesen adja vissza a katona-hős szakadozott, kihagyásos, helyenként látomásos monológját. Mindkét fordítással kapcsolatban megjegyzendő ugyanakkor — és ez a híres darabokra is vonatkozik —, hogy Horváth gyakran él a korabeli előbeszéd olykor zsargonba vagy dialektusba hajló fordulataival, és ilyenkor a megfeleltetési kísérletek erőltetettek lehetnek. Mindkét fordító tartózkodó volt ezen a téren. A két kisregényben további „lokális kolorit” még a nemzetiszocialista zsargon stilizációja, amely eleve lefordíthatatlan, hiszen csak német kontextusban van jelentése. Gyakran közönséges szavakról van szó, amelyeket kisajátított és tönkretett a náci közbeszéd. A magyar fordítások így szükségszerűen sterilebbek az eredeti szövegeknél. Mindenesetre Kornya István fordításának érdeme is lehet, hogy — számomra legalábbis — a *Korunk gyermeke* bizonyos részleteiben, főleg a második felében most erősebb szövegnek tűnt, mint az időnként túlzott allegorizálásba és bölcselkedésbe vesző *Istentelen ifjúság*.

Kisantai Tamás A halál árnyékának völgyében

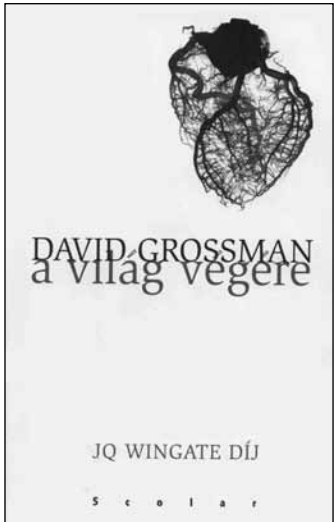
(David Grossman: *A világ vége*. Fordította: Nemes Anna, Scolar Kiadó, 2013)

A Hagad Nahash nevű izraeli hip-hop együttes 2004-es albumán szerepel egy szám, amely a *Shirat Hasticker* (kb. *Matricadal*) címet viseli. A darab érdekessége, hogy a szöveg az izraeli autók hátulján divatos matricák kiírásaiból áll össze, azaz rövid, frapáns közéleti üzenetek, szellemes kiszólások, valamint konkrét politikai jelszavak egyvelegéből. E feliratok, vagyis a dal sorai,

teljesen eltérő nézőpontokat, politikai üzeneteket, vallási és világnézeti attitűdöket közvetítenek, a dalban mégis összekapcsolódnak, rímelnek egymásra, ironikusan ellentétezik egymást. A videoklipben az együttes tagjai az izraeli társadalom különböző rétegeire utaló jelmezekben rappelik a számot: van, aki ultraortodox haredi zsidónak öltözve, egy másik mint rendőr, egy harmadik pedig arabként, és így tovább, jelenetről jelenetre jelmez váltva, miközben az egyes szereplő által kántált sor nem feltétlenül (sőt általában nem) passzol figurájának társadalmi funkciójához.

Nem csak azért idéztem fel e popszámot, mert a maga eszközeivel nagyon sokat elárul Izrael mai állapotáról, a lakosság identitását demonstráló népszerű matricák különbségei jól megmutatják, hogy mekkora ellentétek feszülnek ebben a különös, számunkra talán kicsit értetlenül szemlélt országban, több vallás szent földjén. A *Shirat Hasticker*nek közvetlenebb kapcsolata is van a kritika tárgyát képező regénnyel, ugyanis szövegét David Grossman írta, pontosabban ő állította össze verssé az utcákon látható matricák sorait. Mint az író egy interjújában elmondta, a szöveg ötlete 1995-ben született, amikor éppen Jitzak Rabin hajdani miniszterelnök halála után hazafelé autózott Jeruzsálembe. A főutat a temetés miatt lezárták, így egy mellékúton menve egy álló Volvót (Izraelben a telepesek kedvenc autómárkáját) vett észre, amelynek a sofőrje éppen a hátsó szélvédőt beborító, Rabint gyalázó matricákat próbálta lekapargatni. A felirat és annak eltávolítása jól mutatja az izraeli politikai helyzet sokarcúságát, hiszen a valószínűleg szélsőségesen cionista nézeteket valló telepesnek Rabin politikája túl enyhe volt, megölése után azonban a miniszterelnök mártírrá vált, s így a korábban szélvédőn hirdetett nézetek immár vállalhatatlanoknak számítottak.¹ Grossman és a zenekar matricadala, ez a héber nyelvű hip-hop szám, amely az izraeli autókra készített és megvásárolható, felragasztható instant politikai állásfoglalásokat gyűjti össze, multikulturális *pastiche*-jellegével tehát sajátos módján éppen az ottani helyzet idegenségét, a híradókból látott különös világ összetettségét, ellentmondásosságát mutatja be.

A *világ vége*re című mű ugyanezt az idegen, kívülről nehezen érthető (ha egyáltalán felfogható) világot ábrázolja. Nehéz lenne röviden elmondani, miről szól: egy regény Izraelről, a tör-

¹ A hivatkozott Grossman-interjú forrása: www.youtube.com/watch?v=dVRsG32IWBY; a dal videoklipje angol felirattal: www.youtube.com/watch?v=sMsxs4FPiRl (mindkettő letöltve: 2014. január 5.).

ténelemről, a háborúról (pontosabban a háborúkról, még pontosabban a folyamatos hadiállapotról), arabokról és zsidókról, a mindennapokról, az anyaságról és egy különös szerelmi háromszögről. Főszereplője Ora, miután fia, Ofer egy hadművelet alkalmából önként bevonul a hadseregbe, képtelen otthon maradni, mivel úgy érzi, előbb-utóbb óhatatlanul megérkezne hozzá a gyermeke elvesztéséről szóló üzenet. A halálhír kínzó várása helyett úgy dönt, megszökik előle, és elindul az eredetileg a fiával tervezett közös észak-galileai túrára. Tette félig mágikus, félig igencsak racionalis, hiszen egyszerre hiteti el magával, hogy ha kiszáll a „háborús anya”-szerepből, ezzel meghosszabbíthatja fia életét, illetve magában tovább éltetheti a fiú életben maradásának reményét. Nem egyedül vállalkozik az útra, hanem magával ráncigálja hajdani szerelmét és a fiú vér szerinti apját, Avramot, aki gyermekét sosem látta, és Orától, valamint a világtól tökéletesen elidegenedve, magányos emberi roncsként tengeti életét. A könyv szorosan vett története tulajdonképpen ezt a túrát mutatja be, azt, ahogy a két hajdani szerelmes lassan újra egymásra talál, Avram (és az olvasó) Ora elbeszéléseiből fokozatosan megismeri fiát, valamint beszélgetéseiből, visszaemlékezéseiből feltárul boldogtalan szerelmük története. Pontosabban egy rendkívül különös és egészen különleges szerelmi háromszöget ismerhetünk meg, amely Avram, Ora és férje, Ilan között bontakozott hajdanán ki.

Különösen érdekes, ahogy a nem izraeli olvasók és kritikusok a regény alakjait és e sajátos szerelmi viszonyrendszert értelmezték, illetve igyekeztek megtalálni azokat az alapvetően nyugati analógiákat, amelyek leképezhetik, összemérhetővé teszik az itteni történeteket. Amint a kötet magyar kiadásának borítóján is olvasható, Ora alakját hasonlították már például Bovarynéhoz és Anna Kareninához, a három főszereplő közti viszonyrendszert pedig Truffault *Jules és Jim* című filmjének parafrázisaként interpretálták. Az előbbi valószínűleg inkább a nőalak mélységére, megformáltságára vonatkozik, nem annyira a jellemek konkrét hasonlóságára, az utóbbival pedig azt a rendkívül sajátos kapcsolatot próbálták megragadni, ami Ora, Avram és Ilan közt a regényben megfigyelhető. Avram ugyanis Ora egyik fiának apja és Ilan legjobb barátja, Ilan pedig később a nő férje, és a másik fiú, Adam édesapja lett. Hármuk kapcsolata a barátság és a szerelem különös és szoros kötéleke igen sajátosan működik. Ami azonban nagyon megkülönbözteti Grossman regényét minden korábbi világirodalmi és filmes analógiától, az a nagyon erőteljes helyi történelemben gyökerezettség, amely a figurák életét és a könyv világát meghatározza. A könyv olvasása során ugyanis fokozatosan derül ki hármójuk életútja, Ora és Avram beszélgetéseiből, visszaemlékezéseiből lassan kerülnek helyre a mozaikok, és válik egyre világosabbá, hogy az egyéni kapcsolatok, valamint az életlehetőségek újra és újra alárendelődnek a történelemnek, sajátosan beleágyazódnak Izrael utolsó fél évszázadának folyamatos hadakozásaiba. A regény első jelenete, a főhősök megismerkedéséről szóló rész 1967-ben, a hatnapos háború idején, egy kórház fertőző osztályán játszódik. A három fiatalember

a hadiesemények miatt szinte kihalttá váló kórház elfekvőjében élet és halál között lebegve ismerkedik meg, s kötnek életre szóló barátságot (valamint mindkét fiú itt szeret bele Orába). Néhány évvel később pedig Avram a Jóm kippuri háborúban az egyiptomi hadsereg fogságába esik, ahol kínvallatásnak vetik alá, amelyből már testi és lelki roncsként kikerülve sohasem talál többé önmagára, nem képes az emberi viszonyok közé beilleszkedni, ezután megszülető gyermekét sem hajlandó elfogadni, Orával való kapcsolata pedig szinte teljesen megszűnik.

A világ végére egyszerre a gyász és a veszteség, valamint a gyógyulás és az egymásra találás könyve. A szerelmi háromszögből a regény konkrét terében csak ketten, Avram és Ora vannak jelen (Ilan fiával éppen külföldön vakációzik), kettejük beszélgetése — pontosabban előbb Ora monológjai, majd Avram lassú felengedése és eleinte akadozó, majd egyre működőképesebb párbeszédük — révén ismerjük meg különös kapcsolatukat, tönkrement szerelmüket, Ora és Ilan fokozatos elhidegülését, és a két testvér — Avram fia, Ofer, valamint Ilan gyermeke, Adam — élettörténetét. Életük a folyamatos veszteségek jegyében telik: Ora elveszti szerelmét, majd később férjét, Ilan és Avram barátsága megszakad, maga Avram pedig a hadifogság és az itt átélt embertelen tortúrák során nem találja többé a helyét s elveszti kapcsolatát a többi emberrel — sokáig úgy tűnik, végleg. Avram és Ora közös túrája így menekülés, de közben terápia, a világba való visszatérés zarándoklata is. Ora menekül a rossz hír, fia halálhíre elől, s e tette többféleképpen fejezi ki a történelemből való kilépés vágyát. Nem hajlandó elfogadni a „háborús anya” tradicionális szerepét, valamint a mitikus tájba, Galilea földjére való szökésével, valós és szimbolikus útjukkal a háborúktól érintetlen Szentföldrehoz megtérés lehetőségét fejezik ki.

Emellett Ora menekülése egy konkrét mítosz, pontosabban vallási történet szekularizált kifordításaként is értelmezhető. Isten Ábrahámot hajdan próbára téve fia, Izsák feláldozását kérte, s a zsidó nép ősatyja a rettenetes parancsot nem értve, de annak engedelmeskedve hajlandónak mutatkozott feláldozni gyermekét, egyszerre bizonyítva be az isteni hatalom abszolútumát, valamint saját feltétlen, paradox hitét. Ora és fia, Ofer története éppen az ellenkezője ennek: az állam, a nemzet kéri a fiú feláldozását, aki önként hajlandó is alávetni magát az esetleges pusztulásnak, azonban éppen a szülő lesz az, aki fellázad, és kivonulásával, a látszólagos rendből (azaz a városból) való távozásával különös módon éppen a hitet, fia életben tartásának reményét őrizgeti. Avram maga áldoztatik fel, hadifogságba kerülve megjárja a poklot, utána eltaszítja magától gyermekét, hogy végül a galileai tájban Orával együtt találja meg a gyógyulás reményét. Avram feláldozása egyébként még összetettebb, a regény szerelmi szálával erőteljesebben összefügg, ugyanis ő nem maga választja sorsát, hanem egy a két barát közt lezajlott sorsvívás révén jut neki az áldozati szerep.

Az ábrahái áldozat paradoxonja azonban itt a hétköznapi valóság: nem csupán a regény világában, hanem Izrael mindennapjaiban is. Grossman interjúiban az izraeli élet minden-

napjairól beszélve többször is elmesélt egy történetet, amelyet egy nemzetközi tévéműsorban látott. Eszerint egy fiatal izraeli házaspárt megkérdeztek a gyermekvállalásról, valamint arról, hogy hány gyermeket szeretnének. „Hármat” — hangzott a válasz, s a riporter értetlenkedésére a fiatal menyasszony mosolyogva így fejtette ki magyarázatát: „Mert ha az egyikük meghal a háborúban, vagy a terrortámadásokban, még akkor is megmarad kettő.”² Azaz az áldozat, a gyermek elvesztése olyannyira a szülők mindennapi valóságának része már, hogy a család fogalmának szinte „természetes” elemévé lett. Éppen ez a valóság az, ami kívülről, más országok szerencsésebb, békésebb helyzetéből nehezen érthető, hiszen a legtöbbször számára az izraeli–palesztin konfliktus jórészt csak történelemkönyvekből, híradóbeszámolókból ismert: elborzadunk az ottani valóságtól, gyakran részigazságok, elfogult, ideologikus nézőpontok torzító lencsén keresztül látunk belőlük darabokat anélkül, hogy a teljes képről, a mindennapokat átszövő háborús helyzet rettenetéről tényleges fogalmunk lenne. Egy másik interjújában a szerző elmondta, hogy sok-sok évig meg sem fordult a fejében, hogy az izraeli helyzetről írjon. Arról a komplex szituációról tehát, amelyet a héberben a *matzav* szóval jelölnek. Ez az átfogó kifejezés az évszázados ellentéteket, a többnemzetiségű és vallású terület állapotát, a permanens háborúk és a terrorizmus mindennapjait fogja össze. Grossman bevallása szerint éppen azért nem akart írni erről, mert a *matzav*-ról szóló beszéd „klisék *patchwork*jére” hasonlít, mely az állapotszerűség hangsúlyozásával a helyzet adott voltát emeli ki, s a változtatás lehetetlenségét implikálva eltávolítja a személyes felelősség kérdéseit. Mint a szerző kifejti, igen nehéz feladat volt kitörni ebből a klausztrofób nyelvhaznátból, és megtalálni azt a saját nyelvet, amelyen keresztül beszélni lehet Izraelről és az itteni emberekről.³

A nyelv választása mellett a forma választása a legkardinálisabb kérdés, hiszen a regény működése azon áll vagy bukik, hogy sikerül-e közhelyek, bevett és elkoptatott klisék nélkül megjelenítenie ezt a világot. Grossman a hétköznapiakra koncentrál, s a megmutatás helyett inkább a sejtetést, időnként pedig éppen az elhallgatást választja. A szereplők élettörténete fokozatosan tárul fel, egyre többet tudunk meg róluk, s az új információk, a különböző idősíkok eseményei újra és újra átírják értelmzésünket. A könyv olyan olvasót igényel, aki képes odafigyelni a szereplőkre, aki meghallgatja monológjaikat és faggatja őket, ahogy Ora és Avram mind jobban odafigyel egymásra, és egyre inkább megértik, mi történt velük és köztük az elmúlt évtizedek során. Az eltérő idősíkok és szövegek át-átjárják egymást, nem annyira kimondanak, inkább sejtetnek. Az Avramot megnyomorító hadifogságot nem látjuk, a férfi néma marad, nem képes beszélni róla, ám Ora elbeszéléseiből megismerjük a szabadulás utáni időszakot, a megnyomorított ember világba való visszatérésének lehetetlenségét. A zsidó–arab konfliktus mindennapjairól, a szélsőségektől mentes feszültségekről, az együttélés lehetőségeiről és problémáiról számos történelemkönyvnél többet elmond az arab taxisofőr, Szami figurája, s az a fájdalmasan groteszk jelenet,

amikor a regény elején Ora, maga sem véve észre, mekkora sértést követ el, a család barátját, Szamit kéri meg, hogy a bevonuló Ofert vigye el hadosztályához. Már-már valószínűtlen a kép, de működik: a megbántott arab taxisofőr nem utasítja vissza a kérést, és elfuvarozza a fiatal zsidó katonát és édesanyját, hogy a fiú a háborúban majd esetleg Szami honfitársait gyilkolja meg. A jelenet éppen visszafogottságával válik feszültté és hatásossá: mindhárman értik, mennyire abszurd az egész, nem így kellene lennie, ám mindegyiküket köti saját szokásrendje és áldozata, így semmin sem tudnak változtatni.

Mi több, maga a regény a *matzav* bemutatásán és újraértelmezésén túl sajátos mementóként funkcionál, amelyet a regény főszövegét keretező két paratextus tesz világossá. Az első az ajánlás, ahol az utolsó ajánlott neve mögötti évszámokból („Urinak, 1985–2006”) sejtethető, hogy valamiféle gyász gyümölcse a szöveg. A művet záró utóhang pedig világossá is teszi ezt, s a regény egészét tulajdonképpen többszörösen visszairja a valóságba. „2003 májusában kezdtem írni ezt a könyvet, idősebbik fiam, Jonatan katonáskodásának vége előtt fél évvel, és másfél évvel azelőtt, hogy öccse, Uri bevonult” — vallja meg a szerző. „Uri nagyon jól ismerte a cselekményt és a szereplőket. Ha telefonon beszélünk, és ha hazajött eltávozásra, mindig megkérdezte, mi újság a könyvben, meg a szereplők életében. [...] Abban az időben azt hittem — vagy inkább azt reméltem —, hogy a könyv, amit írok, meg fogja védeni. 2006. augusztus 12-én, a második libanoni háború utolsó óráiban Uri elesett. [...] Sívát ültünk, s utána visszatértem a könyvhöz. Jórészt már készen volt. Ami megváltozott benne, az azt a valóságot visszahangozza, melyben a végső változat íródott” (619). A regény végi szavak óhatatlanul át- és újraértelmezik a szöveget: nem egyszerűen a gyász regényévé teszik, és „valósághatását” fokozzák, hanem Ora mágikus tette, a fia védelmében való menekülése a könyv születésének metaforájává válik. A regény írásának egyik eredeti célja Uri megvédelmezése lett volna, a szerző maga egyfajta mágikus aküssal, szereplői galileai utaztatásával, a kibékülés és az élet lehetőségének ígéretével igyekezett életben tartani feláldozandó fiát. A könyv nyitva hagyja azt a kérdést, hogy Ofer túléli-e a harcot, ám a szöveget záró sorok arra látszanak utalni, hogy a fiú halála nagy valószínűséggel bekövetkezhet, a mágikus menekülés személyes megtisztulást hozhat ugyan, de a feláldozandó gyermeket nem tarthatja életben.

A mű eredeti címe sokkal semlegesebb, s éppen e szökést hangsúlyozza. Nagyjából így hangzik: *Egy nő menekül az üzenet elől*. A magyar cím metaforikusabb, s más konnotációt ad a regénynek. Különös és kissé érthetetlen kiadói döntés egyébként,

² Spiegel Interview with Author David Grossman: *Foreigners Cannot Understand the Israelis' Vulnerability*, Spiegel Online International, 2009. augusztus 10. <http://www.spiegel.de/international/world/spiegel-interview-with-author-david-grossman-foreigners-cannot-understand-the-israelis-vulnerability-a-641437.html> (letöltve: 2014. január 6.)

³ BBC World Book Club Podcast with David Grossman, 2011. november 5. http://downloads.bbc.co.uk/podcasts/worldservice/wbc/wbc_20111105-1106a.mp3 (letöltve: 2014. január 6.)

hogy a magyar változat nem a héber eredeti, hanem az angol fordítás alapján készült — a fordító, Nemes Anna kitűnő munkát végzett, legalábbis az angol változat alapján, de nehéz nem gondolni a „fordítás fordítása” lehetséges szövegátalakulási problémáira. A cím az angol verzióból származik, ám azt is továbbalakítja: ott *Az ország végéig* (*To the End of the Land*) szerepel, amely utal a két főhős utazására, a regény utolsó, katartikus hatású jelenetére, a hatalmas hegyen üldögélő, a természettel egygyé váló főszereplők néma és mégis oly beszédes képére (mely, hogy én is egy filmes analógiát hozzak, Tarkovszkij műveinek utolsó képsoraira emlékeztet). Emellett vonatkozhat a háborús szituációra és az ország folyamatos végállapotának fenyegetettségére is. *A világ végére* cím egyfelől ezt globalizálja, másfelől pedig a könyv egyik — s talán legerőteljesebb — részének apokaliptikus tónusát emeli ki. Ora az út során elmeséli ugyanis, hogy közvetlenül születése előtt férje, Ilan elbeszélte neki, a Jóm kippuri háború idején miként próbálta megmenteni a sorshúzás miatt a frontvonalba ment Avramot. Barátja után ment, s egy közeli támaszpontig eljutva fültanúja lehetett, amint Avram, aki egy másik erődben egyedüli túlélőként sebesülten és magatehetetlenül ottragadt, és rádióján keresztül közvetíti az eseményeket, mondja monológjait a semmibe. A rádió ugyanis elromlott, csak adni képes, venni nem, így Avram nem tudhatja, hallja-e egyáltalán valaki szavait. Előbb viccelődve, később egyre kétségbeesettebben monologizál, maga elé képzelve Orát, Ilant s mintegy neki címezve utolsó szavait. Ilan ténylegesen hallja rádióján, ahogy Avram elmeséli regényötletét, amelyet írni kezdett az eljövendő világvégéről, amely mindennek új értelmet ad, a tárgyaktól az emberi viszonyokig mindent új megvilágításba helyez. Nem nagyszabású véget képzel el, a világ nem bummal, csak nyűszítéssel pusztul majd el — hogy T. S. Eliot sorait parafrázáljam, amelyek egy másik nagy háborús műben, Coppola *Apokalipszis, most*jában hangzanak el. A lényeg, hogy a közelgő vég tudata mindent újraértelmez, mindenki másként kezd élni tudva halálának pontos idejét. A történet természetesen Avram öntertelmező narratívája, aki a Szuézi csatorna melletti erődben magányosan, egy vesztett háború tudatában, meghallgatást nem remélve készül a halálra és kiáltja a pusztába monológjait életről, halálról és az elvesztett szerelemről.

Avram azonban túléli, ha sokáig úgy is tűnik, hogy csak testileg is. „Még ha a halál árnyékának völgyében járok is [...], nem félek a gonosztól” — idézi Avram az erődben rekedve sebesülten a 23. zsoltárt, majd így folytatja: „mert a történetem itt van velem” (548). Nem tudjuk, Ofer életben marad-e, bár, mint mondtam, a mű utóhangja a valódi gyermek, Uri iránti gyászt a fiktív fiúra is kiterjeszthetővé teszi. A könyv azonban mégsem csupán a gyász és a veszteség regénye, nemcsak nem annyira az állapoté, a változtathatatlan helyzeté, hanem a gyógyulásé, az egymás felé fordulásé, a megértésé és az odafigyelésé is. A szereplők történetei itt maradnak velünk, egyhamar nem felejtjük el őket, s nemcsak egy távoli ország helyzetét, minden napjait értjük meg jobban általa, hanem talán, ha odafigyelünk

és hallgatunk, akkor egymást, saját előítéleteinket, kapcsolatainkat, elszalasztott lehetőségeinket is. Talán az utóbbi idők egyik legszebb háborús regényét és szerelmi történetét olvashatjuk, amelyben a szerzőnek ténylegesen sikerült nyelvet és formát találnia, hogy megmutasson valamit egy távoli világról, amely sokkal közelebbi, mint gondolnánk.

A Törvény szövedéke

Szabó Gábor

(Cormac McCarthy: *A Jogász*. Fordította: Galamb Zoltán és Morcsányi Géza, Magvető, 2013)

Cormac McCarthy alighanem a kortárs irodalom egyik legjelentősebb alkotója. Poétikai eszköztárukát tekintve feltűnően fegyelmezett, takarékos retorikájú, ugyanakkor szimbólumokkal mégis gazdagon átszőtt szövegei olyan nyomasztó, helyenként sokkoló kulturális diagnózisok, amelyek akár bizonyos lételméleti, filozófiai kérdésekre vonatkozó lehangoló válaszként is felfoghatóak lennének, ha McCarthy prózája éppenséggel nem a kérdés-válasz egymásra következősében rejlő okozatiságot, kommunikációs lehetőséget — s ezzel bármiféle emberi közösség kiépülésének megvalósíthatóságát — törölné ki világának szerkezetéből.

A regényeiben vissza-visszatérő, és visszamenőlegesen is egymást értelmező témák, motívumok, a pusztulás és kilátástalanság rögeszmésen ismétlődő képei, stílusának jól beazonosítható karakterjegyei alapján McCarthy mintha pályája kezdetétől ugyanazt a szöveget írná, makacs következetességgel ismételve és variálva az emberi egzisztencia reménytelen világba vetettségének kimozdíthatatlan tapasztalatát. (Ez a homogenitásában, ismétlődő alakváltásaiban is önmagát állító, újraformálódásaiban is egy helyben topogó, önmaga felé gravitáló prózatechnika honi tekintetben Mándy és Krasznahorkai — ez utóbbi esetében számos egyéb hasonlóságot is mutató — monokróm szövegvilágát idézi, míg világirodalmi rokonságából elsősorban Faulkner nevét szokás emlegetni.)

Műfajmegjelölése — „forgatókönyv” — okán *A Jogász* első pillantásra ugyan eltérni látszik McCarthy otthonosan kísérteti-

es regényuniverzumának kereteitől, ám ezt a különbséget érdemes bizonyos fenntartásokkal kezelni, vagy legalábbis némiképp finomítani. Részben azért, mert McCarthy az 1976-ban írt *The Gardener's Son*nal már kirándult a forgatókönyv-írás világába, sőt a 2006-os, mindössze kétszereplős *The Sunset Limited* alapvetően csupán dialógusokra épülő formája (a mű alcíme: *Novel in dramatic play*) szintén a forgatókönyvek szerkezetét követve válhatott előbb sikeres színpadi művé, majd Samuel L. Jacksonnal és Tommy Lee Jones szereplésével tévéfilmmé.

Ráadásul McCarthy prózája ettől függetlenül is magán viseli a filmnyelv retorikájának számos sajátosságát, amint ezt a regényei megfilmesítése iránt megnyilvánuló heves érdeklődés is igazolja. Az *Isten gyermeke* (McCarthy harmadik, magyarul még nem olvasható regénye), a *Nem vénnek való vidék*, *Az út* vagy a *Vad lovak* filmadaptációi mind annak az interpretációs munkának többé-kevésbé sikeres lenyomatai, melyek során a médiumok közötti fordítási kísérlet alapja éppen a nyelvek közötti hasonlóság felismerése volt.

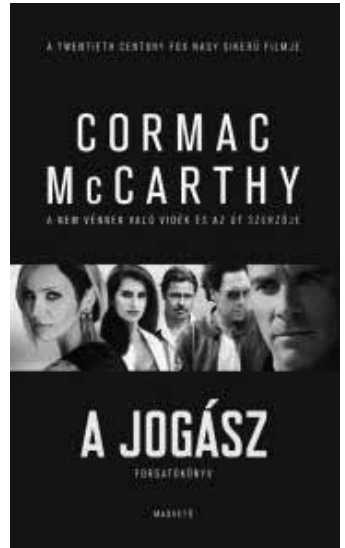
Mindemellett pedig — és a továbbiakban leginkább erről szeretnék beszélni — *A Jogász* azokat a toposzokat, motívumokat, retorikai és lételméleti alapvetéseket formálja újra, amelyek a szöveggönyvet az életmű eddigi szövedékének integráns elemeként teszik kezelhetővé.

Úgy vélem, hogy a Ridley Scott-film alapjául szolgáló *szöveg* is olyan autentikus McCarthy-mű, amely a hollywoodi celebritásoktól függetlenül, sőt azok ellenében képes megjeleníteni az amerikai író poétikai univerzumának emlékeztetét. Azzal együtt, hogy a kritikák ezúttal talán még a szokásosnál is megosztottabbak, hiszen a feltétlen rajongástól a teljes elutasításig terjedve magasztalják és ócsárolják a filmet. Míg a The New York Times recenziója például azt veti McCarthy szemére, hogy sosem látott még forgatókönyvet, addig a Variety éppen ezt tartja a szerző elsődleges érdemének a „Miért *A jogász* Ridley Scott egyik legjobb filmje?” címen megjelentetett méltatásában. A magam megközelítésével viszont a BBC filmajánlójának nézőpontja tűnik a legkompatibilisebbnek, e szerint ugyanis a film igazi sztárja nem a rendező vagy a színészek elitcsapata, hanem maga a *script*. A film egyszerűen egy Cormac McCarthy-hangoskönyv, Ridley Scott vizuális effektjeivel kommentálva, melynek értelmezése nehezen képzelhető el a szöveg poétikai előélete nélkül.

Azt hiszem, ennek megközelítéséhez érdemes abból a hipotézisből kiindulni, hogy McCarthy szövegei elsősorban a nyugati kultúra „út”-metaforájának módszeres dekonstruálását végzik. Ez az agyonhasznált metafora, mint — Nietzschevel szólva — képét veszített, nyütt pénzérme a nyelvi árucseré forgalmának mindennapos fizetőeszközeként úgy szabályozza a világgal és önmagunkkal kapcsolatos megismerői tevékenységünk formáját, hogy *tulajdonképpen* jelentést rendel magához. Így vésődik az ismeretelméleti mező szerkezetébe többek között a „kezdet-vég”, „haladás”, „cél” feltételezésének bizonyossága, vagyis a fizikai értelemben vett úton levés törvényszerűségeinek a létezésünkkel kapcsolatos elgondolásokba történő átvitele.

Hasonló jelentésmezők szabályozzák a személyes „életút” törvényszerűségeinek általánosan elfogadott képzetkörét is, hiszen a metaforához tapadó fogalmi háló olyannyira a gondolkodás evidens igazságaként itatja át a nyelvet, hogy értelmetlennek tűnik megkérdőjelezni az általa sugallt üdvöztető bizonyosságokat az életút lineáris, teleologikus, átlátható okozatiságon alapuló meghatározottságáról. Mindezzel persze az „út” képzetköre egyfajta ismeretelméleti optimizmust is nyelvünkbe és gondolkodásunkba csempész, hiszen átláthatóságot, tervezhetőséget és a végső cél megismerhetőségét ígéri.

Cormac McCarthy szövegei mindezen megnyugtató elgondolásokat az átláthatatlanság, a véletlenszerűség, a kaosz képeire cserélik, a céltalanság szorongató érzését ültetve a bizakodó kiszámíthatóság helyébe. Az „út”, ami az amerikai irodalomban Kerouac nemzedékének még olyan toposz volt, ami a szabadság, a személyes kiteljesedés, a közösség tanulmányfolyamatát jelentette, McCarthy-nál a létezés rideg, embertelenül közönyös idegensége jelképeként mutatkozik meg. Regényeinek egyik állandó terepén, a déli államok és a mexikói határvidék kegyetlen tájain bolyongó szereplői számára az út többé nem az előrejutás, a haladás, a humanista értelemben vett nevelődés terepe, hanem egy nem emberi, tehát morális kategóriákkal megközelíthetetlen és leírhatatlan, a végsőkig idegen létezés térformája. A McCarthy pályáján áttörést hozó *Vad Lovak* (*All the Pretty Horses*, 1992) — ezért a művéért kapta meg a Nemzeti Könyvdíjat — történetében például egy John Grady nevű kamasz és egy évvel idősebb barátja szökik el otthonról, hogy a mexikói határon átkelve munkát találjanak maguknak. A felnőtté válás metafizikai értelemben elgondolt határa, ahogyan több McCarthy-szövegben is, a földrajzi határátlépéssel teremt kapcsolatot, s ennek megfelelően a két fiú utazása egy komor beavatási szertartás allegóriájává formálódik. Kudarcokkal, megtorpanásokkal, sikertelen újrakezdésekkel és visszafordulásokkal tarkított vándorlásuk során az ismeretlen meghódításának kísérlete olvad egygyé az illúziókról történő fokozatos lemondás stációival. Itt is, mint csaknem minden McCarthy-írásban, a megismerés csupán mint a veszteség elkerülhetetlenségének felismerése mutatkozik meg, a tapasztalat mint hiánytapasztalat fosztja szét a megismerhető világ otthonos képéhez kapcsolódó illúziókat. Ezt a gondolatot erősíti tovább a *Határvidék-trilógia* második része, az *Átkelés* (*The Crossing*, 1994), ahol azonban a végső megismerés lehetősége teljesen egyértelműen a halálhoz fűződő létviszonyban,

pontosabban a személyes halál megnyerhetőségének feladatában mutatkozik meg. Azok az emberek, akikkel a regény két kamasz szereplője vándorlása során összeakad (a mű eredeti címe ezekre a sors- vagy nyelvi kereszteződésekre is utal), hosszabb-rövidebb próféciaikat, példabeszédeket, vagy épp személyes sorsukat elbeszélve kapcsolják Boydot és Billyt ama történethez, amelynek minden variánsa az autentikus választások sorozataként megképezhető személyes halál elnyerésének fájdalmas vágyát ismétli. A halál olyan döntés, amelyhez az ember létezése minden pillanatában akarva-akaratlanul viszonyul, s McCarthy regényének egyik kérdése éppen az, hogy vajon mi kell ahhoz, hogy a halál ne csupán eltalálja a személyiséget, hanem találkozzék is azzal.

„Úgy tűnik, hogy gályarab vagyok, aki a halállal van összeláncolva, s bármikor, amikor az élet megmozdul, megcsörren a lánc” — írja a *Napló*ban Kierkegaard,¹ és a McCarthy-regények fontos alapszólamához illeszkedve az *Átkelés* is e metafora részletes kibontását végzi el, melynek során a létezés folytonos haláltapasztalata, a lánc feszülésének egzisztenciális szorongása a szöveg középponti megismerő effektusaként fogalmazódik meg.

McCarthy történetei kimért következetességgel, fokról fokra adagolják a borzalmakat, és a műben úton lévő olvasó számára ez a szenvtelen fegyelmezettség teszi oldalról oldalra egyre inkább magától értetődővé, hogy a létezés alapvető törvényszerűsége az elkerülhetetlen, gépies kegyetlenséggel munkáló pusztulás. Az értelmező így tulajdonképpen ugyanannak a beavatási folyamatnak lesz részese, amely a szövegek hőseit vezeti el a kilátástalanság és káosz reménytelenségének megtapasztalásáig.

Megkockáztatható talán, hogy a folytonos határátlépéseken keresztül egyre elveszettebben bolyongó regényszereplők vándorlása voltaképpen annak a befogadói útnak az allegóriája, amelyen keresztül az olvasó maga is kénytelen áthágni azokat a határokat, amelyek mindaddig saját, megnyugtatóan otthonos létértelmezését keretezték. McCarthy elképesztően hosszú, központosítás nélkül kanyargó mondat-ösvényei e végtelen út kiterők és menekülési lehetőségek nélküli irányát jelzik, és olyan fájdalmas zihálással erősítik a nyelvet, amelyből mintha a lét alapszólama hangozna elő.

Az örökös mellérendeléseket teremtő „és” kötőszó agresszív dominanciája — ezek mintha fuldokló levegővételekként kapcsolnák össze a mondatrészeket — pedig az eredet és a cél, az okok és okozatok eltűnését, a magyarázatok kizárását jelzi a létezés rendjéből. Műfajából adódóan *A jogász* csupán a leíró, instrukciós részekben alkalmazhatja a hosszú mondatok és a mellérendelések monoton ritmusát, ám a szerzőtől megszokottakhoz képest ott is jóval fegyelmezettebben. A műfaji kötöttségekből adódó nyelvhasználat eme különbsége némileg gyengíti is a szöveg intenzitását, hiszen McCarthy regényeiben a nyelvi megformáltság imént érintett sajátosságai egyúttal értelmezik, modellálják, a feketén kígyózó mondatok optikai képén keresztül pedig szinte érzékelhetővé és láthatóvá is teszik saját tárgyukat. Ettől eltekintve *A Jogász* eseménysora éppúgy az „út”, a „határátlépés” és a birtokolhatatlan „saját halál” metaforikájának újragondo-

lására épül, amiképpen a szerző eddigi regényeinek többsége is. Főszereplője, a csupán foglalkozásával jelölt Jogász életútja akkor hullik darabokra, amikor egy drogüzletbe keveredve üldözőtté válik, és azzal kell szembesülnie, hogy mindazok a normák, szabályok, amelyek eddigi életében érvényes viszonyítási pontokként működtek, hirtelen érvényüket veszítik. Egyik pillanatról a másikra egy sötét és ismeretlen világban találja magát, ahol eddigi tapasztalatai alapján képtelen a tájékozódásra, ahol csődöt mond a morállal kapcsolatos összes humanista illúziója. Azzal, hogy tulajdonneve helyett a férfi mindvégig csupán a foglalkozásán keresztül neveződik meg, a Jogász figurája a maga szötte törvények biztonságos védőhálójában élő emberi lény allegóriája lesz, akinek azonban egy rossz döntése — az írott törvény megszegése — nyomán a szétfeszlett emberi jogháló alól előbukkanó létezés valódi törvényével kell farkasszemet néznie. A drokartell hideg, gyilkos, érzelemmentes kegyetlenséggel működtetett világában a létet megalapozó, egyedül érvényes szabályrend tárul fel, melynek ismeretelméletét, működési mechanizmusát a *Véres Délkörök* (*Blood Meridian*, 1985) monumentális, metafizikai szimbólumokból szőtt figurája, Holden bíró kommentárjai és példázatai tárták elő, tulajdonképpen az összes McCarthy-regény szemléleti kereteit jó előre kijelölve. A bíró — a létezést szabályozó igazi paragrafusok ismerője — olyan metafizikai szörnyalak, aki egyszerre részese az eseményeknek, hiszen maga is a rettenetes gyilkosságok és kínzások elkövetője, ugyanakkor ő az a hatalom is, aminek nevében, vagy inkább kényszerének engedelmeskedve történnek meg a dolgok. És ő az, aki ugyanakkor cinikus mosollyal, földöntúli közönnyel elemzi az eseményeket, értelmezi az emberi létezés mélyszerkezetét. Szimbolikus sűrítettségű figurájában a gnosztikusok Demiurgosza és a keresztény Antikrisztus ötvöződik, példázat jellegű nyelvhasználat a gnózis és Nietzsche retorikáját és szellemét idézi. (Hogy e kető mennyire nem áll távol egymástól, azt Schmitt Jenő Henrik 1900-ban németül megjelent Nietzsche-könyve, a *Friedrich Nietzsche an der Grenze zweier Weltalter* is bizonyítja.)

Holden bíró egy olyan világról beszél, amelyben a „háború maga az isten”, és amely csupán „hamis tanúja” egy eltűnt, halott Atyának.² A bíró tulajdonképpen azokat a gnosztikus alaptételeket fogalmazza újra a maga sűrítetten allegorikus nyelvhasználatán keresztül, melyek szerint a világ egy örült demiurgosz elhibázott alkotása, melynek legfőbb megnyilvánulása az erőszak, ami a hatalom és a kényszer akarásából származik. Az univerzum törvényei nem az isteni bölcsesség, hanem az uralom törvényei, melyekből tökéletesen hiányzik a megértés és a szeretet, illetőleg bármiféle transzcendens tudás megszerzésének lehetősége, s ezért az ember sötétségben kénytelen botorkálni — ami persze folyamatos szorongásban és elvagyódásban, a lét meghaladásá-

nak igényében ölt testet. McCarthy szereplői alighanem ezért viselik magukon az egzisztenciális hajléktalanság, a megérkezés reménye nélküli állandó úton levés fájdalmas bélyegét.

Regényeinek szembeötlő sajátossága, hogy filozófiai üzenetei egy részét szereplői kinyilatkoztatásszerű példabeszédein át közvetíti, és ezek a szinte azonos hangoltságú filozófiai szölamok kötetről kötetre ismétlődve bukkannak fel újabb karakterekhez kapcsolódóan. Az *Átkelés* lapjain például a vak ember hosszú előadása tudósít Holden bíróhoz hasonlóan a gnosztikusok jelképrendszerét imitáló nyelvi keretek közt a sötétségben való létezés elvesztettségének tapasztalatáról: „a világ fénye csak az emberek szemében létezik mert a világ maga örökös sötétségben mozog és a sötétség a világ valódi természete s eredeti állapota”³).

A jogász története is több olyan protagonistát vonultat fel, akik a McCarthy-regények filozófiai alapvetéseinek egy-egy szegmensét jelenítik meg hosszabb-rövidebb monológjaikban, helyenként egyébként szinte szó szerint megismételve a régebbi művek bizonyos szereplőinek mondatait. Amikor például Westray azt mondja, hogy „A legkisebb morzsányi teremtmény is képes lehet rá hogy elemésszen bennünket”⁴, akkor gyakorlatilag szó szerint idézi Holden bíró egyik nagymonológjának konklúzióját: „Holott a legkisebb morzsányi teremtmény is képes lehet rá hogy elemésszen bennünket.”⁵ Ez a visszautaló önidézet kapcsolatot teremt persze a karakterek között is, ugyanakkor Westray állítását a bíró példabeszédének filozófiai szövegkörnyezetébe helyezi, amelyet az a föld uraként elképzelt „szuverén ember” (nietzschei) lehetőségeiről ad elő.

A bíró monumentális alakjának jóval evilágibb változata Jefe is, a „főnök”, aki már csak titokzatos „munkaköréből” adódóan is a világ összes dolgát uralni kívánó bíróval kapcsolható össze. Egy telefonbeszélgetés során ő tudatosítja szenvtelen egykedvűséggel a Jogászban helyzetének kilátástalanságát, annak esélytelenségét, hogy régi élete visszafogadja őt: „Arra biztatnám önt, Jogász, hogy nézzen szembe helyzete valóságával. [...] Én csak annyit tudok hogy az a világ amelyben jóvá akarja tenni a tévedéseit az nem az a világ amelyikben megtörténtek. Ön most egy elágazáshoz ért az úton és itt választani szeretne. De itt nincs választás. Csak elfogadás.”⁶

Sartre nyomasztó, minden pillanatban választások metszéspontjában dönteni kényszerülő, végzetes szabadságra ítéltetett egzisztenciája helyett ezek a mondatok a tehetetlen passzivitást, az ember vak erőkkal szembeni rettenetes alávetettségének létálapotát invokálják a Létezés alaptörvényeként.

McCarthy regényeiben a földrajzi értelemben ábrázolt útkereszteződések tulajdonképpen a személyes (és eleve veszteségre ítélt) választáskényszer időbeliségének térmetaforáiként jelentkeznek. Az úthálózatok, sorselágazások lehetőségei a mallarméi kockadobás játékát idézik, amit Nietzsche a véletlen és a szűkségszerűség létigenlő szembeállításaként elemezve a tragikus gondolkodás alapító aktusaként értelmezett. Ám McCarthy műveiben, ahogyan az imént idézett párbeszédből is kitűnik, ez a dualizmus nietzschei perspektívában olvadva össze teremti

meg a maga nihilista létszemléletét. A kockadobás esélyt adó, az esetlegességet szükségszerűséggé nemesítő, az autentikus lét esélyét ígérő dualizmusa, ami Mallarménál az „élet” leértékelését jelentette valamiféle magasztos „örök lényeg” elérhetőségének igényével szemben, az amerikai szerző szövegvilágában érvénytelenné válik, hiszen McCarthy univerzuma nem rendelkezik semmiféle felsőbb, transzcendens instanciával, ami lehetővé tenné ezt a szembeállítást, és garantálhatná a „megváltás”, a „felülemelkedés” bármiféle esélyét. Ezt az egyébként is nyilvánvaló ténnyt (némiképp tán feleslegesen) egyértelműsíti az a párbeszéd, amelyet a Jogász folytat a holland gyémántkereskedővel a történet kezdetén, miközben az eljegyzési gyűrűt vásárolja meg szerelmének, Laurának. „Az Isten — fejtegeti a Kereskedő — a zsidó nép Istene. Nincs más Isten. És egyszer csak — hogy is mondják? Elorozzák tőlünk. Nyugaton el van orozva tőlünk. Hogy lehet ellopni Istent?”⁷

Nietzsche és a gnosztikusok eme Istentől elhagyatott világában kap különösen bizarr jelentőséget az a gyónási paródia, amelyet Malkina, a Jogász bártulajdonos barátjának szeretője — a történet alighanem legerősebb karaktere — játszik el. Malkina figurája a közömbös, hideg kegyetlenség megtestesítője, mintegy fizikai formát öltő ágense a világot mozgató pusztító erőknél, akinek karakterét két kedvenc házi gepárdja állandó társasága valami nem-emberi, megzabolázhatatlanul gyilkos ösztönlét szférájába helyezi. A pappal folytatott párbeszéde olyan provokatív gesztus — jóllehet a saját hűgával folytatott hosszadalmas szexuális viszony ecsetelése akár még igaz is lehetne —, amelyben a Lét és a Hit párbeszédképtelensége fogalmazódik meg. Malkina tulajdonképpen nem is különösebben agresszív, a megbocsájtás mikéntjét, a női gyónások tartalmát firtató kérdései, illetőleg a saját bűneire utaló mondatai a Pap számára egy idő után elviselhetetlenné válnak, a hit embere képtelen lesz bármiféle kommunikációra, és — a Gonosz elleni védekezés számára egyetlen lehetséges válaszmegoldásként sűrűn hánva magára a keresztet — elmenekül a gyóntatófülkéből. Nem is arról van szó — bár talán arról is —, hogy a Hit vereséget szenvedett volna az Erővel szemben, hanem inkább arról, hogy az Egyház által kínált transzcendencia egész egyszerűen érvénytelen funkciója lett a sötétségbe borult világnak.

Malkina alakjában mindemellett a szexualitás démoni ereje is lényeges, és a metafizikai gonoszt megtestesítő eddigi McCarthy-szereplőkhöz képest új komponense a történet értelmzési tartományainak. A forgatókönyv egyik legerősebb, szimbolikus érvényű jelenetében szeretője kocsijával lép szexuális kapcsolatra, amit Reiner a következőképp mesél a hűledező Jogásznak: „[...] és kibújik a bugyijából és odaadja nekem és kiszáll az autóból. Kérdezem mit csinálsz erre azt mondja:

¹ Sören KIERKEGAARD: *Die Tagebücher*, Erster Band, Düsseldorf–Köln, 1962, 101. II, A647; idézi CSEJTEI Dezső: *Filozófiai metszetek a halálról*, Pallas Stúdió – Attraktor, 2002, 117.

² Cormac MCCARTHY: *Véres Délkörök, avagy vörös alkony a nyugati égen*, Magvető, 2009, 405, 240.

³ Cormac MCCARTHY: *Átkelés*, Magvető, 2012, 350.

⁴ Cormac MCCARTHY: *A Jogász*, Magvető, 2013, 51.

⁵ *Véres Délkörök*, 325.

⁶ *A Jogász*, 143.

⁷ *A Jogász*, 19.

Megbaszom az autódat. Jézus. [...] Szóval előremegy és felmászik a Ferrari motorházára és felhúzza a derekára a ruháját és szétteszi magát ott a szélvédőre előttem bugyi nélkül. [...] És elkezd hozzádörgölni magát az üveghez. [...] És aztán azt mondja hogy el fog menni. [...] Olyan volt mint egy ilyen harcsa. Ilyen fenéklakó hal ami úgy megy föl az akvárium oldalán. Úgy felcuppog az üvegen.”⁸

Szexualitás, technika, gépiesség, erőszak és gyönyör oly módon fonódik itt össze, hogy könnyedén felidézheti J. G. Ballard 1973-as *Karambol (Crash)* című — utóbb David Cronenberg által megfilmesített — regényét. Ballard ebben a művében a technikai civilizáció következményeinek radikális végiggondolásával test, a vágy és a technológia perverz egymásba fonódásának analízisét fogalmazta meg, ahol a technológiai uralom mítoszát abszolutizáló „én” csak különböző technikai protézisek, gépi stimulánsok segítségével tud élvezethez jutni. Az individuum helyébe lépő testgépek identitását Ballard művében már csupán a gyorsulós balesetek, az erőszak okozta torzulások, zúzódások testfelületet borító mintázata teremti meg, az élvező testek pontosan stilizált, mechanikus formában rendeződnek a gyönyör alakzataiba, aminek minden esetben az autó áterotizált tere biztosít helyszínt. Ballard leírásaiban a kocsik szinte individuális érzékiséggel megjelenített tere múlttal, emlékekkel és vágyakkal bír, hajdani orgasmusok, fájdalmak, testnedvek és pusztulások emléknymait őrizve kelti fel az egyesülés vágyát a bennük utazó testgépekben.

Már a *Karambol* egyértelműen utalt tehát arra a civilizációs változásra, amit *A jogász* imént idézett jelenetének szimbolikája is sugall: hogy tudniillik a testkép technikai képzetekbe történő átírása lassan az egyén pszichéjét is a modern technológia gépiességébe transzformálja. A forgatókönyv végén pedig Malkina — talán ehhez kapcsolhatóan — erőszak és a szexualitás esztétikájának közös ontológiai gyökereiről értekezik. A *Véres Délkörök*ben a bíró apokaliptikus vízióit gyakorta színezi át a spengleri kultúrmorfológia „alkony”-képzetének a mű (al) címében is egyértelműen jelzett krizeológiai pátosza, *A Jogász* felől visszaolvasva ezeket a nyugati kultúra elkerülhetetlen bukáására vonatkozó szövegrészeket, McCarthy mintha a technikai civilizáció embertelenségének egyeduralomra jutásában jelölné meg az elkerülhetetlen bukás okait. Mert ami e jelenetből talán a legfontosabb, az a gépies gyönyör hideg, embertelen működése, amely a létezés mechanikus, közömbös élvezettel pusztító erőinek perverz és technicizált násztáncát jeleníti meg. Az autóval történő egyesülésében Malkina pusztán illusztrálja azoknak a mechanizmusoknak az eredőit, irányait, mintába rendeződését, amelyek precíz élvezettel végzik a pusztítás orgiasztikus aktusait a világban.

A terror elszabadulása, aminek akaratán kívül tulajdonképpen a Jogász nyit teret, ugyanis közvetlenül szinte sohasem emberek által szedi áldozatait: gyilkos és áldozat közé legtöbbször beékelődik a gép. A *bolito* nevű elmés nyaktiló működését Reiner a következőképp ismerteti a címszereplőnek: „[...] egy

mechanikus eszköz. Van benne egy ilyen kis villanymotor egy ilyen elég hihetetlen fogaskerekes szerkentyűvel ami felteker egy acéldrótot. Elemes. A drót valami istentelen fémötvözetből van, majdnem lehetetlen elvágni, és hurokba van csavarva, és odalépsz a csávó mögé és átdobod a fején és megrántod a drót szabad végét és mész tovább. [...] A rántástól beindul a motor és a hurok elkezd szorulni és szorul egészen nulláig. [...] A drót átvágja a nyaki verőeret és fröcsköl a vér a bámészzkodókra és aztán mindenki hazamegy.”⁹ (Reiner maga ugyan nem ennek az eszköznek a segítségével pusztul majd el, ám az ő meggyilkolását is olyan bonyolult technikai berendezések használata előzi meg, melyekkel előrángathatják tökéletesen golyó- és ütészálló kocsi-jából.)

Az állandósuló fenyegetettség gépies — és Malkina emlékezetes jelenetének köszönhetően: erotikus — aspektusát jelzik azok a fekete *Cadillac Escalade*-ek, amelyek a gyilkosságok helyszínein tűnnek fel a maguk rendíthetetlen és titokzatos, ám minden esetben baljós zártságukban. A kocsik megjelenése a történet különböző pillanataiban a terror mindenütt jelenlévő mementója, az erőszak evilági megmutatkozásának banálisán *sötét* szimbóluma. Ennek analogonja az elszabadult gepárdok kóborlása és felbukkanása a legváratlanabb helyszíneken. A ragadozó indulatok mindennapokba való betörését jelzi az a szavak nélkül lejátszódó jelenet, amikor a gepárdok hirtelen egy középosztálybeli család kertjében, a medencében játszó gyerekek mellett jelennek meg, majd tűnnek el épp olyan váratlanul. E néma fenyegetés vizuális megjelenítője azoknak a mondatoknak, amelyeket a Jefe mond telefonon keresztül a Jogásznak, a már idézett beszélgetésben: „Egyszer csak tudomásul kell vennünk hogy ez az új világ immár a világ maga. Nincs másik világ.”¹⁰

A többnyire a sivatag perzselő tájain játszódó, a földi Pokol allegorikus terepét megjelenítő McCarthy-regények filozófiai metaforahálója *A Jogász* esetében napjaink ismerős technikai kultúrájának és élethelyzeteinek képi szimbólumaiba kódolódik át, ám makacs következetességgel ugyanúgy az időtlen terror, a lét rideg pusztulásfolyamatának tapasztalatát ismétli. A bibliai utalások és áthallások az eddigiekhez képest itt ugyan kevésbé dominálnak, ám a Jogász beavatási szertartásának útja az eddigi McCarthy-szövegek hőseihez hasonlóan a megvilágosodást szintén a sötétség felismeréseként tudatosító metafizikai tapasztalathoz vezet. Nyelvezete leginkább talán *Az út* verbális ösvényeire emlékeztet, ahonnan jórészt szintén kikoptak a mitológiai allúziók, s ahol a nyelv szintén oszló állapotokká, szavak által átjárt erővonalakká bomlott, szinte érvénytelenné téve bármiféle megkülönböztetést szó szerinti és átvitt értelem közt. Azok a civilizáció teremtette — valaha fétikus — eszközök, amelyek *Az út* poszt-apokaliptikus történetében használhatatlanul, és immár értéküket veszítve hevernek szanaszét az elhagyott tájon, egy érvénytelenné vált kulturális szintaxis jelentés nélküli jeleivé

⁸ *I. m.*, 87.

⁹ *I. m.*, 36–37.

¹⁰ *I. m.*, 143–143.

váltak. Ezekhez hasonlóan lesz jelentés nélkülivé *A jogász* történetében a nyelv valamennyi, a humanista instanciákat hordozó kifejezése. Egyre halványabban őrzik olyan valaha volt jelentések emlékét, amelyek többé nem részei a kultúra mindennapi gyakorlatának, üres jelölökként nem reprezentálnak semmit — hacsak nem valami veszteség foszlékony emlékezetét —, és tét nélküli jelenlétük kizárólag az őket körüllegő hiányállapotot, azaz csupán önmagukat jelöli. Amikor a Jogász Reiner, a Jefe vagy Westray szavait hallgatva fokozatosan értesül a rá váró borzalmakról, legtöbbször csak az „Úristen” szóval képes reagálni az előtte feltáruló világ felfoghatatlan rémségeire. McCarthy (szöveg)világában azonban pont ez a kifejezés nem rendelkezik többé semmiféle referenciával sem, márpedig éppen ez lenne az a metafizikai fundamentum, a struktúráképző „középponti jelölő” minden nyelv mélyén, amely biztos alapként garantálná a kultúra erre épülő teljes metafizikai felépítményének biztonságát. Ez a hiány — amit a Kereskedő már idézett gondolatai is jó előre nyomatékossítanak a történet elején — otthontalanná teszi, kifosztja a regények nyelvét, kilúgozza belőlük a transzcendentáliák szövegsírait, amelyek immár az alap nélküli nyelvi mauzóleum mumifikálódott hulláiként vannak csupán jelen. Az a törekvés, ahogyan McCarthy a nyelv kiüresítésén keresztül igyekszik rámutatni a lét alap nélküli ürességére, meglehetősen analógnak tűnik azokkal a célkitűzésekkel, amiket Axel Kaunhoz írt híres levelében Beckett fogalmazott meg 1937-ben: „Az anyanyelvem egyre inkább fátyolként lebeg előttem — fogalmaz az ír szerző —, amelyet szét kell tépnem, ha hozzá akarok férni a mögötte rejlő dolgokhoz (vagy a semmihez)”, majd azt fejtegeti, hogy művészi feladatának azt tekinti, hogy addig fúrja egyik lyukat a másik után a nyelvbe, míg a mögötte lévő „valami” vagy „semmi” elő nem kezd szivárogni onnan.¹¹

Nos, a McCarthy nyelvének mélyéről előszüremkedő „valami” valójában maga a „semmi”, ami szövegei poétikai felépítettségét szinte minden egyes részletében átítatja.

A transzcendens középponti rendezőelv hiánya McCarthy minden regényében, így *A jogász* történetében is az emberi élet értékének semmissé válását eredményezi. Az erőszak és a gyilkosság a lehető legtermészetesebb módon válik a személyközi kommunikáció médiumává — *Az út*ban még a civilizáció egyik alapító aktusa, a kannibalizmus tabuja is érvénytelenné, sőt az emberi kapcsolatok egyik alapmetaforájává válik —, és a halál ténye semmiféle metafizikai kódrendben nem kap érvényes jelentést. A gyilkosságok leírásában, az újabb és újabb áldozatok listázásakor *A jogász* hangsúlyozottan szenvtelen retorikája mindenkor az esemény gépies tárgyyszerűségét igyekszik érzékeltetni. (És ezzel persze morális állásfoglalásra készíteni a befogadót.)

A motoros futár lefejezését például hosszadalmas, szakszerűen előkészített technikai munkálatok precíz leírása foglalja keretbe, amely a következőképp zárul: „A teherautó elindul és elhajt az úton kiterült fej nélküli tetem mellett. Aztán megáll. A férfi kinéz a testre a teherautó ablakán aztán visszatolat és kiszáll. Megragadja a tetem két lábát és behúzza az árokba a testet

és a nadrágjába törli a kezét aztán megint beszáll a teherautóba és elhajt.”¹² Hasonlóképp nélkülöz minden érzelmet az a rész, amikor azt az ismeretlen nőt teszik el láb alól, akinek mobiltelefonját a Jogász kérte kölcsön egy hívás erejéig: „A háta mögé kerülnek egy borszíjjal körbetekert vászonzsákkal és ráhúzzák a nő fejére szinte le a térdéig és az egyikük megrántja a hevedert és az azonnal a nő köré zárul. Ezután a szíjnál fogva felkapják a nőt és szó szerint behajítják a kocsi hátsó ülésére és rácsapják az ajtót és beszállnak és elhajtanak és otthagyják a nő retiküljét a tócsában és az esernyőjét az esőáztatta járdán.”¹³

Reiner meggyilkolása után a gyilkosságot végignéző kamaszok szaladnak a holttesthez, „végigkutatják a kabátja belső zsebeit aztán eltűnnek az esőben. Reiner a hátán fekszik az utcán és az eső a szemébe esik.”¹⁴ Bolitoval elkövetett brutális kivégzésekor „Westray rugdalva hátrahanyatlik. Bal oldali nyaki ütőere átszakad és vörös vér spriccel szökőkútszerűen a levegőbe és loccsanva hullik vissza a járdára. Az őt figyelő járőkelők hátrébb húzódnak.”¹⁵ Ezekben a leírásokban nem csupán a szikár nyelvhasználat, hanem az emberek és a dehumanizált természet (eső, szél) tökéletesen közömbös jelenléte is az erőszak okok és következmények nélküli elfogadását, banalitását jelzi.

Sűrítetten, az eddigieket mintegy egyetlen szimbolikus képpé transzformálva mutatkozik meg mindez abban a jelenetben, amelyből Laura halálának körülményeiről értesülünk. Ennek keretezettségét már előrevetítik azok az információk, amelyeket Westray hoz a Jogász tudomására a legrémesebb perverziókat és gyilkosságokat megörökítő *snuff-movie*-k keletkezéséről, úgyhogy amikor a Jogász egy DVD-t tartalmazó csomagot kap, akkor az olvasóval együtt már pontosan tudja, mit is tartalmaz a lemez. („Jogász: Jaj Istenem. Jaj Istenem. Jaj Istenem.”¹⁶)

E háttérképzetekkel együtt Laura testének utolsó, rövid felbukkanása talán még döbbenetesebb hatást kelt: „Poros sárga buldózer hajt oda és elkezd belesimítani a szemetet a kosárba. [...] Laura piros ruhás lefejezett teste tűnik elő egy pillanatra aztán nyoma vész a limlomok és hulladékok között.”¹⁷ A szeméthyegyből egyetlen néma, közömbös pillanatra kiforduló megcsontkított test pillanatnyi megmutatkozása nem csupán a Jogász beavatási útjának logikusan bekövetkező stádiuma, és nem is egyszerűen a Gonosz mindent elárasztó hatalmának újabb bizonyítéka. A hulladékok közé bedarált, magatehetetlen, meggyalázott test tulajdonképpen a világba vetett egzisztencia kiszolgáltatottságának, áldozatiságának McCarthy szövegvilágában általánosan érvényes képe, amelyben alighanem csaknem minden szereplőjének sorsa eggyé sűrűsödik. Laura teste a Törvény evilági megmutatkozása.

¹¹ Samuel BECKETT: *Levél Axel Kaunhoz*, 1937.nov.9. = Disjecta, New York, Grove Press, 1984, 52.

¹² *A Jogász*, 96–97.

¹³ *I. m.*, 122–123.

¹⁴ *I. m.*, 132.

¹⁵ *I. m.*, 164.

¹⁶ *I. m.*, 163.

¹⁷ *I. m.*, 171–172.

Az ő ártatlanságát Malkina már jellemzett karakterének metafizikai gonoszsága ellenpontozza, aki ennek megfelelően a történet gyakorlatilag egyetlen túlélőjeként válik az események nyertesévé. Sőt nem is egyszerűen nyertesévé, hiszen az utolsó jelenetben láthatóvá váló terhessége mintha a gonosz újjászületését, a bűn végtelen reprodukálódását jelezné. McCarthy ezzel a megoldással tulajdonképpen egyszerre zárja le és hagyja nyitva a történetet, hiszen a bűn megállíthatatlan újratermelődése a jövő ismétlődő idejébe helyezi annak folytatását. Ez a megoldás már a *Véres Délkörök* nagyon erős zárlatában is megjelent, ahol a bíró egy végső áldozati ceremóniát celebrálva járja végtelen és örök-kévaló földöntúli táncát, mellyel együtt a regény mondatai maguk is refrénszerű ismétlődések zenei lüktetésére váltva imitálják a bíró táncleépéseit, a létezés gyilkos és megállíthatatlan ritmusát.

Az „örök visszatérés” eme baljós sugalmazása olyan szerkezeti megoldás, amely McCarthy meglehetősen sötét világképének jellemző — bár például *Az út* befejezésében nem érvényesülő — lenyomata. *A Jogász* filmforgatókönyve ugyan a legjobb McCarthy-művekhez képest alighanem kevésbé intenzív, vagy legalábbis más módon erős szöveg, ám ez természetes módon adódik abból, hogy alapvetően egy másik médium jelrendszerének morfológiai sajátosságait figyelembe véve íródott. Ezzel együtt — Bergman forgatókönyveihez hasonlatosan — aligha lehet *nem* szépirodalmi teljesítményként is értékelni, ráadásul olyan alkotásként, amely ezer szállal szövődik vissza a McCarthy-univerzum szöttekébe, hol ismételve, hol gazdagítva, hol pedig új optikában láttatva annak mintázatát.

Szolláth Dávid Csökkentett üzemmódú emberek

(Tóth Krisztina: *Akvárium. Magvető, 2013*)

Egyre inkább úgy tűnik, hogy az utóbbi tíz-egynéhány évben „konszolidálódik” a magyar regény. A prózafordulat nagy formarobbantása, hagyománykritikája, a kilencvenes évek játékosága, áltörténelmi bravúrai után egyre több egyszerűbb, tán konzervatívabb poétikájú, a történelmi emlékezetet esztétikai tétnek tekintő regény születik. A kilencvenes években keletkezett számos általam kedvelt regény (Márton, Garaczi, Láng, Darvasi, Parti Nagy műveire gondolok elsősorban) még leírható volt az önreflexió, a metafikció, a metaforikusság, az ironia fogalmaival, azonban Oravecz, Spiró, Bodor (*Verhovina mada-rai*), Rakovszky, Závada Pál, Tompa Andrea, Borbély Szilárd (*Nincstelene*)k utóbbi években született regényeinek erősségei nem biztos, hogy megragadhatók pusztán ezekkel a kategóriákkal. Talán az *Emlékiratok könyve* és a *Párhuzamos történetek* poétikai különbségeinek egy része is magyarázható ezzel a hangsúlyváltozással. A múltnak másként van tétje, kevésbé tekinthető szövegjátékok könnyen ironizálható pretextusának, ugyanakkor megmaradt a személyesség, a „szenzibilitás”, és megmaradt a nyelvkritika mint a kommunális ideológiák ellenszere. Újra fontos a történet (de nem lett naiv az elbeszélés), megint érdekesek az elmesélt „dolgok”, helyszínek, történések, nem csak az elbeszélő eljárások eredetisége köti le a figyelmet. A történetmondás él és virul, az elbeszélés nehézségeinek emlegetése viszont közhellyé vált.

Ez persze nem új megfigyelés. Balassa Péter már 1984-ben a prózafordulat második hullámáról beszélt, amelyben a történet újra fontossá válik az elbeszéléselvőség mellett,¹ Grendel Lajos — szintén Mészöly példáján — 2002-ben a próza új történet-elvőségének lehetőségeit kereste.² Mint általában, most sem autochton magyar irodalomtörténeti alakulásról van szó. Tóth Krisztina például Jean Rouaud regényének utószavában számol be hasonló tapasztalatról. „Ha valaki a nyolcvanas évek végén föltette volna azt a kérdést akár az olvasóknak, akár az irodalom hivatásos befogadóinak, [...] hogy hisznek-e a történelmi regény

vagy a családregegy újraéleszthetőségében, bizonyára elnézően mosolyogtak volna.”³

Könnyen lehet, hogy csak nekem változott lassan az ízlésem, és talán nagyon is utólagos már a következtetés: az igazán jelentős magyar regények jó ideje nem a prózafordulat és nem a posztmodern paradigmájában születnek. Jól tudván, hogy a művészetek terén minden évszámhoz kötött korszakhatár eleve tarthatatlan, 2002 mégis szimbolikus jelentőségűnek tűnik. Az addig itthon alulértékelt Kertész Nobel-díja fölfogható a magyar szövegirodalom külső, „deus ex machina” kritikájaként. A *Javított kiadást* pedig nehéz nem rezignált felvonásvégként olvasni, ahol a minden irányba nyitott, égi könnyedségű, történelem feletti jelölőrendszer („Édesapám”) szembeül három dosszié ügynökjelentés — a „végtelen disszeminációt” megakasztó — személyes és történelmi súlyával. „Posztmodern jóhírünknek lóttek.”

A műformát illető kérdés, amely az említett újabb regények kapcsán felmerül, az az, hogy miként lehet elérni olyan jól olvasható (mert ne feledkezzünk meg közben a könyvpiaci elvárásokról és a prózaolvasási szokások öröklődő konzervativizmusáról sem) epikai nagyformát, amely nem jelent visszalépést a „nagy elbeszélés”-hez, a naiv realizmushoz, nem jelent visszalépést az elbeszélői önreflexió korának nyelvkritikája elé.

Tóth Krisztina munkásságának alakulásában ez a formakérdés találkozhat a másikkal, hogy miként lehet eljutni a lírai koncentrációtól, az egy versben kimetszett léthelyzettől, illetve a kispóráktól (elbeszélések, tárcák) a nagyepika szekvenciáihoz és világyszerű bőségéhez. (Anélkül firtatva ezt, hogy a műnemeket és a műfajokat fejlődéstörténetben hierarchizálnánk, ami krónikus kritikusbetegség. Tóth Krisztina, Rakovszky vagy Parti Nagy esetében is találkozni azzal az értékeléssel, amely kompromisszumnak, hanyatlásnak tekinti a prózai életművet a líraihoz képest.)

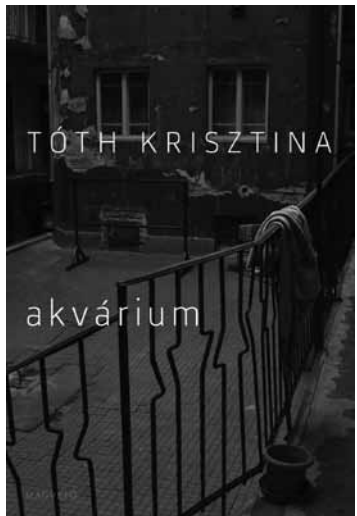
Hiszen az *Akvárium*ban jól kitapinthatók a kisformák építőelemei. A regény epizódjai novellaszerűek, az erős családtörténeti, valamint az életrajzi mesternarratíva ellenére gyakoriak a kitérők, az enklávé-epizódok, a váratlan helyszínváltások. A családregegy műfaja alárendelő, szerves regényszerkezetet és belefelelkező olvasást hoz magával, a novellaszerű epizódok viszonylagos önállósága viszont a regényen belüli mellérendelő logikát, a metaforikus-motivikus szerkesztést erősíti, és szaggatottabb olvasásmóddal jár. A formakérdés összefügg a mű megítélésével. Ha klasszikus háromgenerációs családregegyt szeretnénk kapni a könyvtől, akkor a novellaszerű önállósággal rendelkező részeit szervetlenségeknek, hibáknak látjuk. Ha kételyeink vannak azt illetően, hogy lehet-e évtizedekkel a *Családregegy vége*, a *Családáradás* vagy a *Száz év magány után* után konvencionális, „háromemeletes” családregegyt írni, akkor üdvözölni fogjuk a mellérendelő, a struktúrát lazító formai megoldásokat.

A *Vonalkódra* (2006) egészében a szervetlen mellérendelés, az asszociatív-metaforikus logika, a montázselv volt jellemző. A kötet novelláinak összefüggését egy merőben külsődleges eljárás

alapozta meg: a novellák-ból kiemelt szó vagy mondat lett a novellák alcíme, amelyben benne van a „vonalt” valamilyen összetételben („bikivonal”, „életvonal”, „A vonalt foglalt” stb.). A vonalt néha fontos, néha mellékmo-tívum a szövegben, néha pedig teljesen hangsúly-talan. A kötet címe és a novellák alcímeinek összefűzése metasztintú szerkesztői ajánlat az egysé-teremtésre, amit az olvasó vagy elfogad, vagy nem.

A „szövegtest” alcímet viselő *Pixel*ben (2011) viszont találkozik a szervetlen és szerves formaalkotó elv. Egyrészt — ugyan-úgy, mint a *Vonalkód*ban — itt is van visszatérő elem, ezúttal egy-egy testrészt, ami a fejezetek alcímeként („a comb története”, „a nyak története” stb.) főmotívumnak van megteve az adott fejezetben, illetve strukturális motívumnak a kötetben, noha ezek a testrészek e kötetrendező gesztus nélkül sok esetben nem volnának központi motívumok. Másrészt a szerves struktúra is megjelenik a *Pixel*ben: a szereplők eltűnnek és visszatérnek a szö-vegekben, újabb és újabb összefüggésekben találkozunk velük. Ugyanazt a találkozást egyik novellában az egyik, a másik novel-lában a másik nézőpontból látjuk. A struktúra szerves, de mel-lérendelő: a gondosan elrendezett véletlenek lehetetlenné teszik a célelvűséget, és nem kerekedik ki semmi, ami a hagyományos nagyepikai totalitásra emlékeztetne, annak legfeljebb az illúzió-ja, csábítása van.

Az *Akvárium* esetében úgy tűnik, a családtörténeti mester-narratíva, vagyis a szerves és alárendelő konstrukciós elv az ural-kodó, ennél fogva konvencionálisabb mű, mint a *Pixel*. Mégis megmaradt helyenként a kisforma viszonylag tömörszerű önál-lósága a regényen belül, illetve időrendi ugrások, kitérők, néző-pont- és szereplőváltások, folytonossági hiányok bontják meg a nagyepikai egységet. A *Vonalkód* novelláskötet, ami a novellacik-lus felé közelít, a *Pixel* novellaciklus, ami a regény felé közelít, az *Akvárium* regény, ami nyomokban novellákat is tartalmaz. Az első rész — akárcsak a *Pixel* első fejezete — felvillant számos későbbi főmotívumot (akvárium, játékbaba, anya-lány-viszony, nagymama-lány-viszony), ám a fejezet két főszereplője a később kibontakozó fő történetnek csak mellékszereplője lesz. A roppant plasztikusan megformált Klárimama (a gyerekeit nem gondozó „szociális idióta” nagymama figurája a *Vonalkód Hangyatérkép* című novellájából ismerős) a következő száz oldalon eltűnik a szemünk elől, az első rész másik főszereplője, Vica pedig kétszáz-

¹ BALASSA Péter: *A cselekmény rejtélye mint anekdotikus forma* = B. P.: *Észjárások és formák*, Tankönyvkiadó, 1985.

² GRENDL Lajos: *A tények mágiaja. (Mészöly Miklós időskori prózája)*, Kalligram, 2002.

³ TÓTH Krisztina: *Utószó, avagy a meteorológiai regény* = JEAN ROUAUD: *A becsület mezején*, ford.: LŐRINSZKY Ildikó, L'Harmattan, 2011, 133.

tíz oldallal később születik meg. A családtörténeti nagyelbeszélés csak ezután a bravúros, *teaser*-szerű epizód után indul, évtizedekkel korábbról.

A regényben később is akadnak novella-önállóságú epizódok (diogenészfalvai kitérő, philadelphiai kitérő), sőt az ön-magában kerek első részen belül is akadnak afféle tárca- vagy krokibetétek, mint a boxoló vagy a kalapos börlész-történetei (16–23). Ennek a szerkesztésnek számos előnye mellett hátránya, hogy a novellaszerű betétek időnként túlságosan lekerekednek, és előfordul egy-egy didaktikus végszó a fejezetzárlatban (125–126, 241). Túlságosan poentírozottnak tűnnek az olyan szakaszáró megoldások, mint Jóska bácsi nagy dramaturgiai körületekintéssel időzített halála. Ő ugyanis pontosan akkor hal meg, amikor hosszasan részletezett előkészületek után végre üzembe helyezi élete egyetlen kreativitásról tanúskodó, nyomorult kis világán túlmutató művét, „az egy cseppnyi tengert” jelképező akváriumot.

Talán a szerkezet (alapvetően üdvös) töredezettségével összefüggő szerkesztői hiba az alábbi két cselekményvezetési következetlenség is. Vera lábujját megrágták a patkányok kétéves korában: erős kép egy novellában. De ha egy regény harmadik oldalán olvassuk, akkor hiányérzetet kelt, hogy a főalak felcseperedését nyomon követő mű további háromszáz oldalán miért nincs több utalás erre a kisgyermekkorban hajmeresztő körülmények között szerzett sebre, főleg egy olyan regényben, amely nagy figyelmet fordít arra, hogyan szembesül a kamaszlány, majd a fiatal nő saját testével és a női testtel általában. És ha már láb: az elbeszélő a bevezető részben azt közli a játékbabáról (ami az akváriummal egyenrangú központi motívum), hogy „az egyik lába nem eredeti” és „formája is elütött a bal lábétól” (37), csak hogy később kiderül, hogy „a baba mindkét lábát ki kellett cserélni” (126). Apróság, nem illenék szóvá tenni, de zavaró, tekintve a játékbaba egyébként nagy műgonddal felépített szimbolikáját.

Vera lábujjsebének eltűnése talán csak a konzekvens karakterépítés elvárása felől nézve hiba. A családregegy műfajával együtt járnak a szereplőre vonatkozó régi elvárások. Ezek szerint a jellemzés — és főleg a lélektani jellemzés — a jó regényíró legfőbb erénye, és a sikerült regény elképzelhetetlen „belsőleg rétegzett” figurák nélkül. A családregegy megmutatja a hősök neveltetését, származásuk örökségét, korai traumáikat, megértjük későbbi motivációikat, vágyaikat, félelmeiket, nincs egyetlen lépésük, amelynek ne volna előre kijelölt helye a regény virtuális lélektani forgatókönyvében. Közelebbről látjuk őket, mint a saját — ellenséges vagy értetlen — regénybeli családtagjaik, magunkra ismerünk bennük stb. A kisgyerek harmadik lapon közölt testi hibája *ebben az olvasási konvencióban* egészen bizonyosan motívum, amelynek, mint a csehovi pisztolynak, a későbbiekben lesz még szerepe. Kínálkozó jelképe lehetne a lány anyátlanságának, de az *Akvárium* Vera örökbefogadott voltát sem használja fel különösebb karakterépítési célokra, és egyébként sem látunk túl mélyre a kislány lelkivilágában. Az

Akvárium a lélekelemzés versenyszámban éppúgy felemás teljesítményt nyújt, mint formateljesség terén. Van karakterrajz, vannak hosszú távú motivációs sorok, de vannak nem teljesen áttetsző szereplők, sőt olyanok is, akik kimondottan zárványszerűek — mégis épp ők a legjobban sikerült figurák a regényben.

Ilyen az enyhén szellemi fogyatékos Edu, az említett Klárimama, és valamelyest ilyenek a gyerekfigurák is: Vera és Vica kislányalakjai. Edu képtelen felnőtté válni, Klárimama képtelen anyává válni, de egy idő után Vera is megáll a szellemi-lelki érésben, asszonnyá válása az egyik alárendeltség felcserélése egy másikra. A lélekelemzés regénykonvenciója csiszolta tökéletesre a belső késztetések, vágyak, érdekek nyomán cselekvő modern szubjektum hőstípusait. Eugène de Rastignac, Julien Sorel, Anna Karenina. Az *Akvárium* korlátozott képességű vagy gyerek szereplői azonban afféle „csökkentett üzemmódú” emberek, működéseik zártak, nem értelmezhetők az ép és átlagos felnőttekre jellemző racionális érdekevezéreltség vagy lélektani motiváció fogalmaival. Az *Akváriumban* a cselekményalakításban sincs igazán szerepe sem a lélektani megokolásnak, sem a racionális döntéseknek. Nincs is miről döntenüik, hiszen döntési helyzetben általában csak a két családfő, Edit néni és Lali van, s többnyire csak megtörténnek velük a dolgok, nem alakítói saját sorsuknak. Így mintha szociológiailag is adekvát volna a forma, azaz hogy a regény cselekménye nem folyamat, csak alakulás, sőt talán tapintat is van abban, hogy nem bontakozik ki megnevesítő, nagyívú történet körülöttük.

Az említett epizodikus-mellérendelő formaelv szerint is strukturált regény ugyanis nem annyira folyamatokat ábrázol, mint inkább helyzeteket rögzít, nagyít, és rendez variatív sorokba. Lásd például az „ékszer viselő kislány” ismétlését (33, 35, 145), a „csúnya gyerek” érkezését a nem épp szerető családba Vera örökbefogadásakor és Vica születésekor (46, 51, 267), a bántalmazó férfiakat, az állandó poénokat ismételtető férfiakat, a regénybeli telefonálásokat, a kórházi jeleneteket, a halálesetek vagy a temetések sorát. A regényben füzére van azoknak a jelene-teknek, amelyekben „korlátozott felelősségű” emberek maradnak magukra (párban vagy egyedül) valami képességeiket meghaladó feladattal. Ezt látjuk a regény prelúdiumában az önmagáról és másokról gondoskodni képtelen Klárimama és Vica kettősében, ezt látjuk a főtörténet nyitányában, amikor a családba épp bepottyant, aznap örökbe fogadott intézeti kislány marad rögtön magára a bútorszerűen apatikus Eduval, meg egy felettébb aktív, levágásra ítélt libával. Ugyanóket látjuk eltévedni a városban a babajavító epizód után, és az egyik gyermekkorház-epizódban, amikor Edunak kell ápolnia a kislányt.

Ebből a jelenettípusból a legmaradandóbb talán az a képsor, amelyben Edu ébred küretének másnapján vértócsában, egyedül a lakásban. Kórházi takarítónőként reflexszerűen lehúzza az elázott lepedőt, takarítani kezdi az összezsöpögtetett konyhát, anélkül hogy felfogná, hogy ő tegnap még terhes volt, hogy felfogná egyáltalán, mi az, hogy terhesség, hogy sejtelve lenne arról, miért vérzik, miért fáj a hasa, és hogy mit csinált vele teg-

nap a zugorvos. Miközben patakokban csorog combján a vér, háborodott Ágnes asszonyként takarít, emelgeti a nagyfazekat, sikál. Nem tudja, mi az, aminek a nyomát nem szabad másnak látni, de valami azt súgja neki, hogy a nyomok eltüntetése fontosabb, mint az, hogy miért is vérzik tulajdonképpen. (Ráadásul nemtudása pontosan eltalálja az igazságot, hiszen a tiltott magzatelhajtásból az orvosra nézve tragikus kimenetelű bírósági ügy lesz később, a lakásba betoppanó, a jeleket látó házmasterlány és hivatásszerűen feljelentő szüleinek köszönhetően.)

Ezeknek a jeleneteknek megvan az a nyilvánvaló dramaturgiai hatása, hogy feszültséget keltenek, az olvasó aggódhat a magára hagyott, veszendő figuráért, azaz olvasmányosabb lesz tőlük a regény. Ennél fontosabb azonban, hogy valószínűleg ezekben keresendő a könyv antropológiája. A szenvtelen elbeszélő által beállított, korlátozott képességű emberekkel végrehajtott experimentumokban mintha tisztábban látszana, hogy az ember korlátozott és kiszolgáltatott, nincs rálátása saját helyzetére, s hogy csodálatosképpen reflexei, beidegződései mégis kisegítik annyira, hogy képes legyen elboldogulni ideig-óráig. Ez értelmezés és parafrázis, ám a regény (az egy-két fent említett, fejezetvégi sugalmazástól eltekintve) sikeresen tartózkodik a szentimentalizmustól és az általánosítástól, pontos és korjellemző leírásai, valamint humora megóvják a moralizálástól.

Az *Akvárium* érdemei közé tartozik, hogy múltábrázolása példásan nosztalgia mentes. Pedig elsőre úgy is tűnhet, hogy a szocializmus korszakának újabb retró szemléletű megközelítésével van dolgunk. A történelmi díszletezésben ugyanis akadnak jócskán közkeletű elemek, amelyek valami közös, anekdotikus, kerekre csiszolt korszakemlékezethez utalják az olvasót, és gyanúsíthatók azzal, hogy nehezítik a korszak sajtószerszerűségének újrafelismerését. Ilyenképpen jellemzi a hatvanas éveket a Lehel téri piac, felidézve Bereményi *Eldorádó*jának Teleki téri piacát. És valószínűleg nincs kézenfekvőbb típusa a magyar hetvenes-nyolcvanas éveknél, mint a balatoni lángosos, a „maszek” — a regény ettől a toposztól valóban csak annyiban tér el, hogy Lali a Velencei-tónál nyitja meg lángossütőjét. Ilyen a feljelentő házmaster toposza is, ilyen a szódás, a gangos bérház udvarán körbekiabáló ószeres, ilyen a magas szárú fűzős gyógycipő vagy a nylonruha. Ezek a korszak-közhelyek azonban a legkevésbé sem laposítják el a regény múltképét, a toposzok a legtöbb esetben a korszak ikonikus műveinek és befogadónak önértelmezéseire vezethetők vissza, azaz olyan emlékezetkánonról van szó, amitől nem föltétlenül kell (és aligha lehet) megszabadulni. Az, hogy a regény minden lapján pontosan ráismerünk a korra, megint csak a regény olvashatóságához járul hozzá, az ismerősség az elbeszélő és az olvasó emlékezetközösségét alakítja ki. Maga az akvárium és annak poshadt állóvíze is értelmezhető a korszak posványaként, hiszen ebben a regényben is áll az idő, mint Gothár Péternél. A szereplők az „örök jelen állott, barna levegőjében pácolódnak, folytonosan ugyanazokat a mondatokat ismételve” (207), s a bűdös, barna lé mint a korszak időtapasztalatának metaforája pontosan olyan, mint Méhes László *Langyos víz*

című 1970-es festményének termálja. Itt soha nem lesz semmi, a „ruszlik” soha nem mennek haza (139), mi pedig mindig szegények maradunk (151).

Egészen finom korérzékenységről tanúskodik az említett telefon-motívumsor. Edit néni félelme a telefonálástól, a doktorék csengőfrásza, viszolygása a lakásukban elhelyezett fekete bakelitelefontól mint orwelli megfigyelőapparátustól, a vágyott és megszerzett státuszszimbólum, Lali feleségellenőrző szokásai, az egyenkészülék háromféle színváltozatának jelentése, az amerikai telefonhívás — a regény végigveszi mindazokat a lehetséges szimbolikus jelentéseket, amelyeket a telefon ennek a két generációnak az életében betöltött. A regény korjellemző tárgyai tehát ismerősek, de nem nosztalgikusak, időnként arra is képesek, hogy generációk életének tragikumát hordozzák.

A regénynek van emlékezetkritikai aspektusa is. Az ötvenhatos forradalom szinte észrevétlen a műben, éppoly kevés szó esik róla, mint ahogy a Kádár-kori társadalom megtanult nem beszélni róla, sőt talán érdekelt is lett a gyors felejtésében, és ez a felejtéstörténet néhány vonásában rokon a holokauszt-felejtéssel.⁴ A regény egy holokauszt-túlélő zsidó „prolicsalád” története, amelyben megmaradtak egyes hitéleti formák, afféle életmód-rekvizitumként, hittartalmak és vallási közösség nélkül. Edit néni attól retteg, hogy összekeverik tejes és húsos edényeit, és nagybetegen sem eszik tréflit a kórházban, de nem tartják a szombatot, az ünnepeket, nem járnak zsinagógába, a háború és az üldöztetés pedig tabutéma (101). Egyes vonásaiban hasonló hagyományszakadás utáni, a negyvenes években traumatizált, az ötvenes-hatvanas években tovább torzított zsidó identitásképp jelenik meg Borbély Szilárd *Nincstelenség*ében is.

A holokauszt persze, ha csak utalásokban is, elharapott történetekben, mégis jelen van. Nagyjából így volt ezzel a magyar társadalom a szocializmus korszakában, ideértve a túlélő zsidó családok jelentős részét. Gabi bácsi, az öreg tanárfigura, saját családjának egyedüli életben maradt tagja az egyetlen a regény zsidó szereplői közül, aki emlékezik. Alakjának valószínűleg az a funkciója, hogy ellenpontozza a Weiningerékre, a főtörténet családjára jellemző (és összességében tipikusabb) felejtést. Gabi bácsi azonban, mint az emlékezés jelképes figurája, hangsúlytalanabb, mint a láger-túlélő Edu figurája, aki a felejtés jelképe. A vészkorszak mementója, de neki magának nincs emlékezete, ő a bezárult múlt.

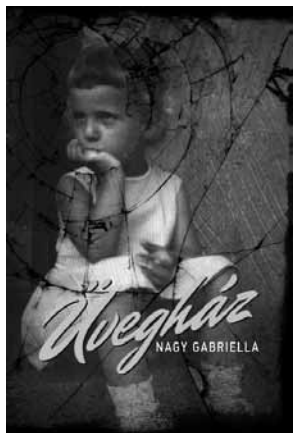
Az *Akvárium* jól olvasható, a közösségi emlékezethez hozzászóló mű, amely mellérendelő eljárásokkal (novellabetétek, motívumvariációk) lazítja a családregegy konvencionális kerekeit. Néhány kisebb hibája ellenére annyira jól megírt, igényes, időnként megrendítő, máskor humoros regényről van szó, hogy bizvást mindkét olvasótípus elismerésére számíthat, a belefelelkező élményolvasóéra és a kákán is csomót kereső, irodalomtörténeti tudatossággal megvert olvasóéra is.

⁴ Vö.: GYÖRGY Péter: *Néma hagyomány*, Magvető, 2000; ill. Uő.: *Apám helyett*, Magvető, 2011.

Tóth
Beáta

„Narratív gyógyulás”¹

(Nagy
Gabriella:
Üvegház.
Palatinus,
2013)

A Jane Austen-univerzumból kölcsönzött, teljes anonimitásba burkolózó, szexuálisan túlfűtött hibridek szövevényes regényét (*Idegen*) követően — melynek alkotóelemei csupán a nemi aktus szimbólumában kimerülő értelmezési réteget tekintve szervesülnek — Nagy Gabriella második prózai kötetének szerkezete a gyógyító emlékezet középpontba állításával válik egységessé.

Az *Üvegház* narratívája az

egy-egy szám első személyben írt traumaszövegeken túl — melyekre főként a fragmentáltság, az inkonzisztens jelleg, a „múlt általi birtokolttság”,² valamint az érzelmközpontúság jellemző — olyan szövegeket is tartalmaz, melyeknek célja — a trauma elbeszélésén, feltárásán, s az ebből fakadó narratív gyógyulás lehetőségén túl — egy személyes hagyatékként is interpretálható szubjektív, családi emlékezet megteremtése. A kötet szövegeinek zöme tehát a tanúságtétel³ (*testimony*) műfaji sajátosságainak megfelelően a traumatikus élmények feldolgozása köré szerveződik azáltal, hogy az elbeszélő a nyelv segítségével építi fel a traumatikus emlékezetet.

A narratíva egyik figyelemre méltó sajátossága az az alkotói eljárás, melynek során a szerző már-már unalomig ismételve ülteti el olvasójában a családi történet egyes szálait, hogy aztán az értelmezéshez nélkülözhetetlen kód, eszközök és perspektíva ismeretében a befogadó arra legyen figyelmes, hogy képes azonosítani a szerző világának minden egyes szegmensét. A kötet elején szereplő novellából megismert édesanya képe jelenik meg egy pillanatra az apáról szóló későbbi elbeszélésben, akiről megtudjuk, hogy megismerkedésük időszakában épp a fiatal nő testvérének udvarolt. „Apa nem anyának akart udvarolni. Felkerült faluból a rákosszentmihályi rokonokhoz, meglátta keresztanyámat, anya hűgát és rástartolt.” (23) Hasonlóképpen alakul az apai nagyapa és a családi könyvtár darabjainak közös narratívája (ez utóbbiak a későbbiek során újra feltűnnek majd az édesapa

polcain), melyből kiderül, hogy a nagyapa öngyilkos eszköze az idősebb fiútól érkező könyvcsomagot összefogó madzag. „Becsomagolta, precízen összekötötte, elvitte a postára, feladta. Hazagondolt, melegséget érzett a szívében, elképzelte az örömet, amit a küldemény okoz, apámnak, a lányoknak, és... Ki sejtette volna, hogy a könyveket szorosan átfogó spárga mire képes, és a postás érkezésekor miért úgy adódott, hogy csak nagyapám volt jelen?” (32) Az anya alakja egyetlen pillanatra ékelődik csupán az apáról írt elbeszélésbe, az édesapa kedvenc könyvei pedig sokkoló „előéletük” nélkül pusztá tárgyak maradnak; a felbukkanó alakok és tárgyak tehát előhívják a velük kapcsolatos korábbi ismereteinket, s ennek a folyamatnak végeredményeként a látszólag inkohereus szövegrészek szerencsésen összeállnak: a szereplők egymáshoz, valamint a szerzőnek a kötetben feltűnő narratív „alkotóelemekhez” (emberek, tárgyak, események) fűződő viszonya révén szerveződnek megbonthatatlan egésszé.

Karakterek, sorsok (*Maradék*), tárgyak (*Sors*; *Singer*), öröklött idegi gyengeségek (*Harapás*), a nőiség kérdésköre (*Test*; *Nő*) és a férfakkal való, kudarcba fulladt kapcsolatok témája (*Nem szeretlek*; *Baba*) ismétlődik a kötetben. A szövegek eleven alkotóelemei tehát főhősként ivódnak be az olvasó tudatába, hogy a későbbiekben mellékszereplőként, a háttérben feltűnő árnyékként építsék fel a szételemző, gyógyító emlékezetet, mely a narrátor személyes tapasztalataiból és a szülők elbeszéléseiből táplálkozik. A fantázia kreatív dimenziói csupán ott kapnak helyet, ahol a narratíva reális elemei megszűnnek létezni az elbeszélés szerkezetének szerveződése során (*Kicsi test*).

Az elbeszélések tehát csak látszólag tét nélküliek, hiszen a narratíva inkonzisztens jellegéből adódóan a traumatikus élmények az „ártatlan” elbeszélésekben is megjelennek. Ezért válhat jelentéssé az ismétlődő témák súlyossága vagy súlytalansága: a gyermekkori dimenzióban felbukkanó, szerelmet valló kisfiú (*Test*), a szülőkből áradó megmagyarázhatatlan intimitás (*Ők*), az anya szexuális kisugárzása (*Nő*), a házasság intézményének (*Házasság*) és a gyermekvállalás kérdésének olykor nyomasztó terhe (*Baba*) mellett véletlenszerűen tűnik fel a férfiak elutasító attitűdje, a nemi erőszak (*Eset*) és a férfiakba vetett bizalom teljes hiánya (*Utána*). A férfakkal szembeni — sorozatos csalódásokat generáló — bizalmatlanság előképe az a kötet elején szereplő novella (*Csillagok*), amely — szinte — klinikai kórképként funkcionálva jelöli meg a gyermek életében azt a (törés)pontot, melyet követően az elbeszélő (ös)bizalma alapvetően rendül meg az apában, s így a férfi(ak)ban.

Hirtelen biztonságban voltam, sötét volt, jó volt, jó, néztem az eget, mondtam neki, nézd, apa, mennyi csillag, és apa, milyen szép. És akkor azt válaszolta, igen szép. De nem az apám. Egy idegen férfi állt mellettem, az apám sehol. Míg átjárt a bűvölet, és az a tudat, hogy végre megvagyok, nem veszhetek el, apám elengedte a kezem, és ott hagyott. [...] apám egyedül hagyott a csillagos éjben, mint

ahogy később egy mérhetetlenül hatalmas másikban, mellettem egy idegen férfi áll, akinek félelem nélkül azt kellene mondanom, hogy szép. (14)

Noha a nemzedékek történetéről szóló — többnyire a szülők és nagyszülők elbeszéléseiből építkező — szövegek számos tragikus fordulatot tartalmaznak, mégis a személyes gyászból fakadó írások fejtik ki leginkább hatásukat az olvasóra. Ennek ellenére azt gondolom, hogy a traumatikus elemeket körülölelő, kevésbé meghatározónak tűnő elbeszélések jelentékenyen bizonyulnak a narratíva egészének szempontjából, meglátásom szerint ugyanis a családi emlékezet kiépítése egyfelől egyértelműen interpretálható személyes hagyatékként, ugyanakkor arról sem feledkeztünk meg, hogy a folyamatosan építkező, majd szűkülő emlékezetben paradox módon figyelhető meg a szülők (*Meghal*; *Zöld*), házi kedvencek (*Madárka*; *Kutyám*) vagy mami fokozatos, narratívából való kioldódása. Az emlékezet kiépítése az egyén valamihez való tartozásán túl a hiányt, a hiánnyal való szembenézést is egyértelműen jelöli; ez a kétségbeesett felismerés a kötet szövegeiben és a gyógyulás fázisaiban aztán a tény belenyugvá konstataálásához vezet.

Az elvesztett család után nem marad más, csak a hátrahagyott tárgyak: az apa lezárt bőröndje — amely régi tapétákat rejt — és az anya Singer varrógépe. Olvasatom szerint a szöveg rendkívül közlékenynek bizonyul a szimbólumok szintjén: a hagyatékként aposztrofálható tárgyak ugyanis az újrakezdés gesztusát hordozzák magukban. Az apa bőröndje a passzív emlékek felhalmozása helyett egy olyan tárgyat (tapéta) rejt, mely az újrakezdést szimbolizál(hat)ja, a nő (látszólagos) passzivitása pedig a Singer varrógép alakjában szerveződik aktív, cselekvés eszközévé tehető elemmé. „[...] ha ránézel, ez a karcsú és izmos szerkezet, amilyen egy nő, törekeny, de bivalyerős, úgy játszik bármilyen kelmén, hogy a gép oda fordul, azt üti át, arra hurkol, amerre akarod. [...] nincs más vagyonom, csak a Singer, egy törött gyűrű, néhány tárgy. Az a béke, anyám nekem készített ruhái [...]” (72)

A narratíva továbbá teret ad az olyan szövegek számára is, amelyek megbontják az elbeszélő univerzumának monokróm egyhangúságát. Ezek a belső dialógusokban bővelkedő szövegek olyan töréspontokként definiálhatóak, melyek egyértelműen jelzik a narratív gyógyulást. Véleményem szerint éppen ezért ezek a kötet legizgalmasabb darabjai (*Balaton*; *Részeg*; *Repül*; *Szeretlek*). „[...] úsztunk csak be a semmibe, és megéreztem a boldogságot, hogy mi az. Hogy nincs félelem, csak vonzás, nincs halál, csak tej van, tejből van az egész. És tudom, hogy vissza tudok jönni, ezt érzem, nem biztos, hogy igaz, de én hiszek benne, szép, és nincs, ami visszatart.” (133) A tejféhér képződményben való lebegés utalás lehet a megtermékenyítés mozzanatára, melyből — következképp — az olvasó a születésre asszociál, ami a szöveg kontextusában egyértelműen szimbolizálhatja az újjászületést. Mind az *Idegen* című regényben, mind pedig a jelen recenzió által vizsgált kötetben megfigyelhetőek azok a

mozzanatok, amelyekben az elbeszélő saját jelenéből reflektálja a gyermekkor egy korai szakaszát: ezek a jelenetek az *Idegen* narratívájában az álmok és víziók szintjén valósulnak meg, az *Üvegház* darabjaiban pedig az emlékek különös hozadékaiként ékelődnek az elbeszélések láncolatába. „Én meg csak sírtam, ordítottam az anyám után, kiabáltam, hogy úgylis utána megyek, és mikor azt válaszolta, szerencsére nem tudok, mert dada jól bezárja az ajtót, és nagyon vigyáz rám, de ne féljek, mert ő majd jön, csak jónak kell lennem, meg várnom, sipítottam, hogy akkor majd megtanulok repülni, és úgy megyek, szóval minden hiába volt, fel volt adva a lecke.”⁴

A narratív gyógyulás tehát összekapcsolható a szülői, valamint a saját hagyatékek szimbólumaival, s így a narrátor hagyatéka az a passzív, emlékező konstrukció — az *Üvegház* —, ami a traumatikus emlékezet szempontjából feloldó jelentéssel bír, mely a szöveg záróakkordjaiban határozottan érvényre jut. „Hallom a tudómból ki-be áramló levegőt, és ahogy egyszer csak elindul nagyon mélyről, amire várok. A szó, ami azt jelenti, élj.” (215) Ennek fényében az a kérdés merül fel bennem Nagy Gabriella prózája felől: vajon mi van (még) az *Üvegház*on túl?

¹ MENYHÉRT ANNA: *Elmondani az elmondhatatlant. Trauma és irodalom*, Anonymus, 2008, 21.

² *I. m.*, 25.

³ Uo.

⁴ Nagy Gabriella: *Idegen*, Palatinus, 2003, 20.

Selyem
Zsuzsa

Elképesztő történetek

(Forgách
András:
12 nő
voltam.
Libri,
2013)

Forgách András új novelláskötetében az elbeszélők mind egy szálig nők. Persze ezt nem nehéz észrevenni, miután az ember a könyv címét elolvasta. Csak az mond ki efféle banalitásokat, akinek a bizalma megingott a nemiségre vonatkozó konvenciókban (vagy a neokon trenddel szemben gondolkodik, érez, olvas, kérdez ott, ahol identitásról illik nyilatkozni). Szóval számomra e kötettel kapcsolatban az az egymillió dolláros kérdés,

hogyan mitől nők ezek az elbeszélők?

Például attól, hogy alig kettő kivételével — amely kettőt mind egy szálig Júliának hívnak — nincsen nevük. Vagy attól, hogy a tucatnyi történetből nyolc szerelemről szól? Egy pedig anya-problémáról? És van egy apás paródia? Mindössze két elbeszélés meséli azt el, hogy kivételes balerina- illetve operaénekesi tehetséggel hogyan lett az elbeszélő balerina/operaénekesnő. Ám a szerelmi afférok olyan figurákkal is megesnek e könyv lapjain, mint a NASA-nál dolgozó űrkutatónő. Igen, és részletesen leírja a kettős űrruhát, hogyan kell azt fölcsatolni, hogy a gravitációmentes térben az űrkutatónő mellei ne lebegjenek az arca előtt, és adott ponton nemzeni lehessen. Valamiféle szenvedélymentes tárgyilagossággal ír ilyeneket, olvasás közben észre se veszi az ember, milyen elképesztőek a történetek, aztán egyszer csak, például egy buszmegállóban megjelenik az olvasó szeme előtt Forgách valamelyik elbeszélése, és hirtelen felnevet.

Ha nem volna fordításaiból, esszéiből, drámáiból tudható, hogy Forgách András mekkora Kafka-rajongó, és hogy mennyire odavan Heinrich von Kleistért, bizonyára nem jutna eszembe e novellák elbeszélői technikáját az övékéhez hasonlítani, ám így, olvasván a teljes nyugalommal sorjázó elképesztőbbnél elképesztőbb mondatokat, nem tudok nem gondolni erre: „Amikor egy reggel Gregor Samsa nyugtalan álmából felébredt, szörnyű

féreggé változva találta magát ágyában. Páncélszerűen kemény hátán feküdt, és ha kissé fölemelte a fejét, meglátta domború, barna, ív alakú, kemény szelvényekkel ízelt hasát, amelyen alig maradt már meg végleg lecsúszni készülő paplana.” A páncélszerűen kemény hát és a lecsúszni készülő paplan meglehetősen eltérő fajsúlyú hírközlése ugrik be, amikor azt olvasom a *Giagia* című novellában, hogy az elbeszélő lányainak az apa a görögországi nyaraláson minden este az *Odüsszeiából* olvas fel, majd lazán megjegyzi: „a gyerekeim apja egyszerű kazán- és cirkofűtés-szerelő, van egy kis cége négy alkalmazottal.” Miért pont négy? Majd a kleisti laza kapcsolással (ahogyan például a *Kohlhaas Mihály*ban egy szelence visz át a cigányasszony történetébe) száguld egyenesen egy ortodox férfikolostorig, ahol az elbeszélő, két gyermek anyja, mindent feladva várja a kettéhasított fejű, a „giagiá”-n kívül más érthetőt nem is mondó görög férfitől a gyermekeket. A tengerből felbukkanó görög férfi egyszerre lesz az olvasmány ámulatra méltó megtestesülése és az elbeszélő sorsa.

A kleisti marionett-esszéiből ismert írásmódot is felfedezni vélem: Forgách egyáltalán nem foglalkozik figuráinak a lelkivilágával, még ha talán, egyes olvasatok szerint, élménytően sok szó is van szerelemről; nem pszichologizál, nem keres okokat a döbbenetes eseményekre. S ha esetleg mégis úgy tűnik, hogy egy budapesti, fázós, elegáns, jól kereső tolmáclány azért megy férjhez egy eszkimó férfihoz, hogy szabaduljon anyjától, vagy egy Péterváron tanuló budapesti lány azért szeret bele az önmegalázásig egy Alekszej nevű kövérkés bankhivatalnokba, mert annak szép, szürkés-kék szeme van, ha alaposabban megfigyeljük a leírásait, azt látjuk, hogy itt robbannak az ok-okozati viszonyok, és a legabszurdabb állításokat prezentálja elbeszélőnk a történetek okaként. Például az első novellában a csodás bankhivatalnok, akinek minden jogtalan szemrehányását, durvaságát elnézi, eképpen van, hogy úgy mondjam, ábrázolva: „Ekkor néztem meg magamnak először. Gyönyörű szürkés-kék szemei voltak, teljesen sima, szakálltalan arca, mint egy lánynak, és húsos ajka. Olyan volt, mint egy nagy baba, párnás ujjai közt eltűntek a bankjegyek, ahogy számolta őket, ajkait finoman mozgatva.”

Belezúgni egy babába, aki párnás ujaival sebesen számolja a bankjegyeket — az olvasónak egy ideig jól meg kell gondolnia, milyen rendezvényekre megy el, mert például egy szimfonikus hangversenyen nem volna jó, ha Forgách valamelyik hasonló története jelenne meg lelki szemei előtt.

A *Hogyan lettem nagylány?* című opusszal is érdemes vigyázni annak, aki nem tesz úgy, mintha soha nem hallott volna Csokonai Liliről és Esterházy Péterről. Forgách történetében az apa, aki rendőr lévén a járőkelőket azzal egzeciroztatja, hogy parancsszóra énekeljenek, egy idő után, lassan-lassan, de egészen konkrétan kutyává változik. Akit majd az elbeszélő és új barátja, akinek bejött, ahogyan a lány az apakutya hasát vakargatja, sértálatnak és megtanítanak füttyszóra visszajönni.

Valamikor még az elmúlt húsz év elején Forgách András írt egy emlékezetes esszét Esterházyról a Nappali háznak (1994/4). A testről beszélt, a mondat testéről, arról, hogy „a részletek Achilles

és a teknős közötti távolság feleződésének mértékében szaporodnak.” Csokonai Lili *Tizenhét hattyúja* kapcsán az „önmagát női írónak álcázó (ulyssesies) leleményről” írt, ami akkor is telitalálat, ha a hajdani esszében mára még a magyar nyilvánosságban is ciki érvek vannak mellette. (hogy a női pozíció a hallgatásé volna, a nőt [úgy, általában] passzív érzékiség és a végtelenbe vágyódás jellemezné stb.) De ez csak a felszín, Forgách, aki az 5K Kreatív Írás Központ honlapja szerint Joyce-ból írta diplomamunkáját, nyilvánvalóan nem beszélne passzivitásról Molly monológját figyelembe véve, és a végtelenbe vágyódás is némiképp pragmatikus színezetet öltene („na persze nem szabad elfelejteni hogy a világ így van elrendezve és ha egyszer így van és így is marad nekem kell még egy-két tisztességes alsónemű” — James Joyce: *Ulysses*, ford.: Szentkuthy Miklós, Európa, 1986, 900).

Making a long story short című novellája, mely *A szív kutyája* című antológiában (szerk.: Forgács Zsuzsa Bruria, Jaffa, 2010) Házi Eszter álnéven jelent meg, egy olyan szerző írása, akinek

mind Esterházy, mind a női áriák a komfortzónájában találhatók, és fürgeteges humorérzéssel képes megírni egy Csokonai Lili élettörténet-paródiát, ötvöztvén azt az utóbb az apa-issuenak szentelt munkássággal; azon belül különösen a *Búcsúszimfónia* című drámai mű lesz itt, hogyan is fejezzem ki magam, *konkretizálva*. A *Búcsúszimfónia* végén az apa „hosszan, bravúrosan ugatni kezd”. Ott a megrendülésre ment ki a játék, mert volt minek megrendülnie — Forgách novellája viszont letről indul és az elképesztőbe, az abszurdba jut el.

Ahogy számomra a *12 nő voltam* megmutatta magát, inkább a nőinek gondolt témák (szerelem, érzékiség, testproblémázás: kilókt!) hozták a női elbeszélőket, mintsem a női írás gender-specifikus, szubverzív formái. Innen nézve a *12 nő voltam* cím a „Szép Ernő voltam”-ra rímél, nem csak hangzásban, de idilli rémületben is. Nagy mesterek ezek a Forgách-elbeszélők, hogy a banálisnak látszó történetek feltárjanak valami kegyetlenül elképesztőt.

→ *Cserna-Szabó András*

Adéli

Furcsa egy ősz volt, szeptemberben még végig strandidő, októberben meg néha már havazott. Ezen az őszön nemcsak az időjárás, de Palotai Csanád sem találta a helyét. Júliusban lett negyvenéves, a felesége meglepetéspartit rendezett, kibérelte az egész Rózsadomb éttermet. Csanád kiválóan érezte magát, hajnalig bulizott a vendégekkel, a legtöbbje családtag vagy kolléga volt. A problémák csak a születésnap után jöttek. Kedvetlen, álmos, szomorkás lett, öregnek érezte magát, használtak, lassúnak és feleslegesnek. Pedig a felesége, a gyermekei és a szülei mind ugyanúgy szerették és számítottak rá, mint azelőtt. Csanád szoftvermérnökként működött egy holland multinál, ő tartotta el az egész családot, saját magán kívül még öt embert, ezen kívül az apósáékat is támogatta anyagilag.

Ezen az őszön többször megtörtént, hogy ébredés után úgy érezte, semmi kedve a saját életéhez. Felkelt, tisztálkodott, felöltözött, ivott egy kávé a konyhában, elbúcsúzott a feleségétől és a gyerekeitől, aztán beült az autóba, és úgy csinált, mintha munkába menne, de mikor befordult a sarkon, a kocsiból már is felhívta a titkárnőjét, és beteget jelentett. Az Audit valahol a belvárosban letette, aztán csámborogni kezdett az utcán egykedvűen és céltalanul. Közben végig olyan kérdések jártak a fejében, amelyek addig sohasem. És ezektől a kérdésektől egyáltalán nem lett jobb kedve. Mi végre él az ember a világon? Tartogat-e még neki valamit a jövő? Mi van az élet után? Jó ember-e az ember csupán attól, ha eltartja a családját? Kell-e segíteni az elesetteken vagy csak élvezni kell a jelent, és örülni annak, hogy az ember a lét napos oldalára született, és képességei okán ott is maradhatott? A házasság hosszú szerelem vagy csupán lassú megszokás? Van-e Isten? Ha nincs, van-e bárminek is értelme? Ha van, kapcsolatba kell-e lépni vele?

Ilyesmik. Csupa olyan kérdés, ami addig nem gyötörte Csanádot. De most ott cikáztak a fejében egész nap, és ahogy rőtta az utcákat, nem látott, nem hallott, csak a kérdéseken rágódott. Néha azon vette észre magát, hogy kis híján elgázolja egy autó a zebrán, mert a piroson megy át. Máskor órákat állt egy kirakat előtt — mindegy volt, hogy zacskós levesek vannak az üveg mögött vagy éppen matyóbabák —, és bámult, csak bámult, mint aki számára megszűnt az idő.

Október kilencedikén délután kettő órakor például egyszer csak arra eszmélt, hogy a Stendhal utcához ért. Fogalma sem volt, hogyan került oda. Kiszámolta, körülbelül tizenhét-tizen-nyolc éve nem járt ebben az utcában. Egyetemista kora óta. Diákként ide jártak inni az évfolyamtársaival, a Maxi presszóba. Persze kocsmá volt, nem presszó. Olcsó kis hely, kannás borok, csapolt kőbányai, körömlakkle mosó szagú tömények, málnás fröccs, zsírosdeszka. Akkor még csak ezt tudták megfizetni. Azóta se láttam az egyetemi haverjaimat, gondolta Csanád, senki-vel nem tartom a kapcsolatot, és a találkozókra sem volt időm elmenni.

Próbálta felidézni, az utca melyik részén volt a Maxi, de nem sikerült rájönnie. Elhatározta, hogy megkeresi. Először rossz irányba indult, így majdnem fél órába telt, mire meglelte

a kocsmát. Meglepődött, nem hitte volna, hogy tizennyolc év után a Maxi még mindig működik. De működött. Itt felejtették, gondolta Csanád. Lement a meredek lépcsőn a pincébe, közben vigyázott, hogy a fejét be ne verje a bejáratnál. A sűrű füst ugyan eltűnt, de ezen kívül minden úgy festett, mint két évtizede: apró söntéspult, faasztalok, műanyag székek, félhomály, koszos falak, kopott hajópadló, szeszszag, emberbűz. A falon mindössze egyetlen kép, egy ismert reklámplakát a szocializmus idejéből: csinos nő magasszárú csizmában, testét mindössze egy apró konyhakötény fedi, feneke teljesen, melle félig meztelen, lábánál Mónika márkájú porszívó, kezében a porszívócső. És a reklámszöveg: NE VERJE KI! NE RÁZZA KI! MÓNIKÁVAL SZÍVASSA KI! A plakát szélére valaki odaírta piros filctollal, nagy, nyomtatott betűkkel: AZT ÜZENEM A GYEREKEKNEK, HOGY NE SZAGGASSÁK LE A PLAKÁTOT, MERT AZ AZ UTCA HÍRMONDÓJA! Alatta az aláírás: *Lópicí Gáspár*. Csanád elmosolyodott, mikor eszébe jutott az egykori kocsmái legenda. Annak idején azt beszélték, hogy Lópicí Gáspár éppen ide, a Maxiba járt fröccsözni munka után, ezt a plakátot is ő maga ragasztotta ki a két dolgos kezével, sőt a dedikálás is eredeti. Csanád arra is emlékezett, hogy húsz éve még éltek itt olyan törzsvendégek, akik nemhogy látták „az utca hírmondóját” a Maxiban, de állították, hogy mindennapos vendég volt, csak valahogy mostanában ritkábban jön, talán a mája rakoncátlankodik.

A presszó közönsége is szinte alig változott, nem éppen a gazdasági elit: diákok, melósok, kurvák, munkanélküliek, nyugdíjasok. Minden szempár Csanádra szegeződött, mikor kétszáz-ezer forintos öltönyében málnás fröccsöt rendelt a pultnál. Az apró, duci, félkezű asszonyon, aki a söntés mögött állt, Csanád jól látta, nemcsak méri az italt, de fogyasztja is, nem kis mennyiségben. Vörös, puffadt arca, sárga szeme, zsíros, szürke haja, remegő jobb keze mindent elárult.

— Rózsika? — kérdezte bizonytalanul Csanád.

— Az. Mi tetszik? Kér még valamit a málnáson kívül? — szólt bizalmatlanul az öregasszony.

Csanád gyors fejszámolást végzett. Rózsika húsz éve úgy harminc lehetett. Akkor most nagyjából ötven. Ehhez képest hetvennek néz ki. Minimum.

— Nem ismer meg, Rózsika? Ide jártam éveken keresztül a haverjaimmal. Úgy húsz éve.

— Nem — mondta Rózsika, majd megfordult, és mosogatni kezdte a poharakat, jelezve, hogy részéről lezárult a beszélgetés.

Csanád azon tűnődött, Rózsikának megvolt-e még a bal keze, mikor utoljára látta. Nem emlékezett. Megköszönte az italt, az aprópénzt a pulton lévő alumíniumtálcába helyezte (valamikor hamutartó lehetett), majd azt nézegette, hova ülhetne le kicsit gondolkozni az életén. Minden asztal foglalt volt. Senki nem intett neki, hogy itt elférsz, pajtás, dobd le magad, sok jó ember kis helyen is elfér. Már-már ott tartott, gyorsan lehúzza az italt, aztán elkotródik innen, amikor a sarokban megpillantott egy hozzá hasonlóan jól öltözött férfit, aki egyedül ült az aszta-

lánál, és csendben iszogatott. Ismerem ezt az embert, futott át Csanád agyán. A férfi drága öltönyt viselt, rózsaszín inget kék nyakkendővel. Mintha skatulyából húzták volna elő. De az arca gyűrött, megviselt, borostás, szemei pedig véresek. Te jó ég, hiszen ez az Artúr, a Vajda Artúr — kiáltott fel Csanád, és a sarokba sietett, hogy megölelje régi haverját.

Csanád és Artúr egy évfolyamra jártak az egyetemen, és ha nem is számítottak a legközelebbi barátoknak, de azért jó cimborák voltak, annak idején sok éjszakát átmulattak együtt a Maxiban.

— Artúr, te vagy az? Tényleg te vagy az? — kérdezte Csanád.

Artúr csodálkozva pillantott fel a poharából. Elég szarul nézett ki. Mint aki két hete nem aludt egy szemet se.

— Én. Hát te ki vagy, Pumukli?

— Úristen, csak azt ne mondd, hogy te húsz éve itt ülsz! Csanád vagyok. Palotai Csanád.

— Palotai... — kutatott az emlékezetében Artúr. — Csak nem az informatika szakról?

— De-de — mosolygott Csanád.

— Hogy te mekkora egy faszt voltál. Hogy én mennyire utálatlak — szakadt ki Artúrból.

Csanád elsápadt, nem erre számított.

— Jól van, nem kell úgy megsértődni. Ha faszt vagy, legalább ne legyél sértődős faszt. Tedd le magad — mondta Artúr, és Csanád számára világos lett, egykori barátja nem józan, sőt valószínű, hogy hetek óta nem józan.

— Mi a faszt keresel te itt, te faszt? — kérdezte Artúr, és barátságosan megveregette Csanád vállát.

Csanád hosszú magyarázkodásba kezdett, örült, hogy végre valakinek kiöntheti a szívét: Tudod, Artúr, nemrég volt a negyvenedik születésnapom. Nyáron. A feleségem, akivel tizenöt éve vagyunk házasok, és két lányunk is van, tizenkét és nyolc évesek, szóval a feleségem meglepetéspartit rendezett, és be kell valljam, kiválóan éreztem magam, hajnalig buliztam a vendégekkel. A problémák csak a születésnapom után jöttek. Szomorkás lettem, öregnek érzem magam, lassúnak, feleslegesnek. Pedig a feleségem, a szüleim és a gyermekeim mind ugyanúgy szeretnek és számítanak rám, mint azelőtt. Szoftvermérnök vagyok egy holland multinál, én tartom el az egész családot, saját magamon kívül még öt embert, ezen kívül az apósomékat is támogatom anyagilag. Szóval mostanában már többször megtörtént, hogy ébredés után úgy éreztem, semmi kedvem a saját életemhez. Felkeltem, lezuhanyoztam, megmostam a fogam, felöltöztem, ittam egy kávé, aztán beültem az autóba, és úgy csináltam, mintha munkába mennék, de aztán a kocsiból felhívtam a titkárnőmet, és beteget jelentettem. Általában valahol a belvárosban leteszem az Audit, aztán csámborogni kezdek az utcán egykedvűen és céltalanul. Közben végig olyan kérdések járnak a fejemben, amelyek eddig sohasem. És ezektől a kérdésektől egyáltalán nem leszek vidámabb. Mi végre él az ember a világon? Tartogat-e még valamit számomra a jövő? Mi van az élet után? Jó ember-e az ember

csupán attól, ha eltartja a családját? Kell-e segíteni az elesetteken vagy csak élvezni kell a jelent, és örülni annak, hogy az ember a lét napos oldalára született, és képességei okán ott is maradhatott? A házasság hosszú szerelem vagy csupán lassú megszokás? Van-e Isten? Ha nincs, van-e bárminek is értelme? Ha van, kapcsolatba kell-e lépni vele? Szóval ilyesmik. Csupa olyan kérdés, ami eddig nem gyötört. De most ott cikáznak a fejemben egész álló nap, és ahogy járom az utcákat, nem látok, nem hallok, csak a kérdéseken rágódom. Néha azon veszem észre magam, hogy kis híján elgázol egy autó a zebrán, mert a piroson sétálok át. Máskor órákat állok egy kirakat előtt, mindegy, hogy zacskós levesek vannak az üveg mögött vagy matyóbabák, és csak bámulok, mint aki számára megszűnt az idő. Most például teljesen véletlenül erre vetődtem, gondoltam, benézek ide, hátha megvan még ez a Maxi presszó. Őszintén szólva nem hittem volna, hogy még megvan. És akkor itt találalak téged. Éppen téged...

Artúr ásított egyet, kezét elfelejtette a szája elé tenni.

— Na látod, Csanádkám. Ebből is látszik, hogy te egy oltári faszt vagy.

— Miért? — kérdezte mérgesen a szoftvermérnök. — Elárulnád mi ebben a faszág, te nagyokos?

— El. Faszágnak hívjuk per definitionem, ha valaki nyafog, hisztizik, sajnáltatja magát, mikor tulajdonképpen az égvilágon semmi baja sincs. Mi bajod neked, bazmeg? Semmi. Már úgy értem, azon kívül, hogy egy faszt vagy. Feleség, szerelem, gyerekek, állás, lóvé, koci — mindened megvan. De te csak könnyezel, mint egy kibaszott krokodil. Ezt hívom én fasznak. Ezzel szemben itt vagyok én, barátocskám. Nekem aztán lenne mitől bögnöm! De nem bögök. Mert én tartom magam. Mert én férfi vagyok. Nem picsogok, inkább méltósággal iszogatok.

— És azt elárulnád, hogy te mit keresel itt? — kérdezte Csanád, és közben úgy döntött, ha Artúr nem változtat a hangnemen, záros határidőn belül faképnél hagyja.

— Én, drága barátom, itt iszok hat hete. Lehet, hogy hét. Amióta elbaszódott az életem. Nyitástól zárásig. Csak aludni járok haza. Különben itt vagyok.

— De miért pont itt? Itt laksz a közelben?

— Természetesen nem itt lakom. Hanem Budán. Fenn, a hegyen.

— Akkor mi a búbanatot keresel itt?

— Soha nem voltam nagy kocsmázó. Mármost az egyetemi éveket leszámítva. Most, hogy tizennyolc év után újra inni akartam, úgy értem, komolyan inni, a Maxi jutott eszembe először. Azóta itt vagyok. Nem rossz. Egyáltalán nem rossz. Nyugi van.

— És mit értesz azon, hogy elbaszódott az életed?

— Hát csak annyit, Csankó (ha jól emlékszem, így becéztünk téged régen), hogy én tizenhat évet végigmelóztam. Komoly karriert futottam be, szó se róla. De tizenhat évig csak a munka volt nekem. Se család, se szórakozás, se nők, se drog, se pia, semmi. Csak a kibaszott meló. Aztán összetalálkoztam egy fantasztikus nővel, és hirtelen rájöttem, az élet értelme nem a munka, hanem a szerelem.

— Remek. De mi ebben a szörnyű? — kérdezte Csanád és nagyot húzott a málnás fröccsből.

— Eltűnt. Adél eltűnt. Szórén-szálán eltűnt. Már ha egy nőnél ez így helytálló fogalmazás. Hogy szórén... Adél ugyanis nem volt szőrös. Egyáltalán nem volt szőrös. Adél gyönyörű volt. Csak eltűnt. Maradjunk annyiban, hogy eltűnt, mint a kámfor.

Artúr ekkor Rózsika felé intett, és jobb mutatoujjával kört rajzolt a levegőbe. Csanád számára hamarosan kiderült, hogy egy kör alakú műanyagtálcányi kisfröccsöt rendelt Artúr.

— Szolgáld ki magad, jut is, marad is — mondta Artúr és a tizenkét pohárra mutatott.

— Szóval elhagyott? — kérdezte a második fröccse közepén Csanád.

— Nem.

— Akkor hogyan eltűnt?

— Eltűnt, így, ahogy mondom. Eltűnt. Két éve voltunk együtt. A cégnél ismertem meg, ahol vezérigazgató vagyok. Ha ugyan vezérigazgató vagyok még, mert hat hete nem voltam bent. Vagy hét. A mobilomat pedig lehúztam a vécén. Adél magas, csinos, vörös hajú nő, elvált, de gyerekei nincsenek. Tisztára úgy néz ki, mint Leeloo *Az ötödik elem*ből. Életedben nem lát-tál még ilyen csodaszép nőt. Én se. Már Adélon kívül. A Milla Jovovich sehol nincs hozzá képest, apám. Szép lassan építkezett a kapcsolatunk. Először vacsorázni jártunk, aztán moziba és szín-házba. Virágot vettem neki, bonbont, hússzor is felhívtam nap közben, szépeket mondtam, udvaroltam. Kezdtem elhanyagolni a munkámat. És a legszarabb az volt az egészben, hogy ebből senki nem vett észre semmit. Ültem a tárgyalóban, heti nagy-értekezlet, legalább húsz ember az asztal körül, de nekem csak Adélon járt az eszem. És akkor egyszer csak észrevettem, hogy kérdeznek tőlem valamit a beosztottjaim, és persze nem először kérdezik. Mondjuk azt, hogy mi a véleményem az új számokról. Mindenki engem nézett, milliárdos befektetésekről volt szó. És én rendszerint valami ilyesmiket mondtam: Lassan járj, tovább érsz. Kevesebbet markoljunk, de többet fogjunk. Amit Jancsi nem tanul meg, János se fogja tudni. Aki szelet vet, vihart arat. Jobb ma egy veréb, mint holnap egy tűzok. Magyar ember evés közben nem beszél. Ilyeneket. Fogalmam se volt, miről van szó. Azt se tudtam, hol vagyok. De ők rögtön tudták, mit kell ten-niük. És mindig bejött. A cég előtte se ment éppen rosszul, de most valósággal szárnyalni kezdett. Sokkal jobban megbecsültek a tulajdonosok, és a beosztottjaim is sokkal inkább felnéztek rám, mint azelőtt, mikor napi tizenöt órát dolgoztam, mindent háromszor átszámoltam, agyaltam, irányítottam, mérlegettem... De egy idő után már azt is leszartam, becsülnék-e, felnéznek-e rám. Nem érdekelt, ki mit gondol rólam. Mert már csak Adél létezett számomra, senki és semmi más. Mint ahogy most is. Az-tán másfél év után összeköltöztünk. Nem sokra rá eljegyeztem. Tegnapelőtt lett volna az esküvőnk a Bazilikában. De hat hete, vagy hét, augusztus végén eltűnt.

Csanádnak jelzett a telefonja, SMS-e érkezett. Megnézte, aztán csak annyit mondott, bocsí, csak a feleségem írt, hogy ha-

zafelé ugorjak be ristretto kapszuláért a Nespresso üzletbe, sem-mi lényeges, folytasd, kérlek.

— Szóval a Balatonon nyaraltunk. Dögmeleg nap volt. Zamárdiban van egy kis házam, semmi extra, felújított polgá-ri villa kerttel, úszómedencével. Szerettünk meztelenül grillezni a kertben. Kivittük a verandára a hifit, felcsavartuk a Mozart-zongoraversenyeket maximum voluméra, levetkőztünk, és úgy. Nem dicsekvésből mondom, de eléggé elmélyültem a pácolás művészetében, és nemcsak a tarjám, a bélszínem vagy az oldala-som elsőrangú, de például a pácolt nyúl májamat vagy a korian-deres fogasfasírtomat egy sztárséf is megirigyelhetné. De aznap nem volt kedvünk sütni az elviselhetetlen hőségben. Inkább elmentünk ebédelni egy olasz étterembe, a Mauróba. Adél hal-tálat evett, misto di pesce, vörös tonhal, kardhal, rák, kagyló, szépia, ilyesmi. Én grillezett langusztát rendeltem. Hozzá egy üveg 2003-as Tormaresca Torcicoda Primitívót rendeltünk. A Tormaresca, talán tudod, az Antinori család pugliai birtoka, a primitivo pedig az egyik legősibb olasz szőlőfajta, annyit jelent: őseredeti. Fantasztikus színintenzitás, mintha fekete tintát in-nál. Érett illata erdei gyümölcsöket és fenyőt idéz. Élénk tan-ninok, legömbölyített savak. És nekünk ez a bor nemcsak egy csodás nedű volt, de azt a pugliai karácsonyunkat idézte, amikor Polignano a Maréban kiteljesedett a szerelmünk. Erről a délolasz kirándulásról beszélgettünk akkor ebéd közben, felidéztük a szép emlékeket. Aztán Adél kiment a mosdóba, még a halakkal se végzett. A szalmakalapját és a retiküljét is a széken hagyta. Csak a sminkkészletét vitte magával. Azóta nem láttam.

— Elhagyott, van ilyen. Úgy értem, történt már ilyesmi a világtörténelem folyamán, hogy egy nő faképnél hagyott egy fér-fit. Lelécelt, lekoccolt, olajra lépett — mondta gúnyosan Csa-nád, aki úgy érezte, most méltó bosszút állt a sok faszozásért.

— Talán. De nem valószínű. Adél annál egyenesebb, tisz-tább, becsületesebb ember, mint hogy a szakítás eme nemtelen formáját válassza. Azon kívül nem látták őt többet a munka-helyén se, és a szülei sem tudnak róla semmit. Itt, a Maxival szemben, a páros oldalon van egy nyilvános fülke. Kártyás fül-ke. Nem is gondoltam, hogy még van ilyen Pesten, azt hittem, minden telefonfülke eltűnt az utcákról. De ez itt van. Talán ittfelejtették. Innen hívom fel minden délelőtt a céget, persze, nem mondom meg, ki vagyok, és megkérdezem, tudnak-e vala-mit Adélról. Aztán felhívom Adél szüleit Marosvásárhelyen, vé-gül a rendőrséget. De semmi hír. Hat hete semmi hír. Vagy hét.

— Akkor elrabolták — mondta Csanád, és már a harmadik fröccsét itta.

— Talán. De ez se valószínű. Ha elrabolták volna, már biz-tosan jelentkezett volna valaki a váltságdíjért. De senki nem je-lentkezett. És nem hiszem, hogy éppen az én menyasszonyomat rabolnák el, vannak nálam sokkal gazdagabb emberek, én csak egy csóró vezérigazgató vagyok, a munkámból élek, saját tulaj-donom nem nagyon van.

— Akkor meghalt.

— Azt érezném. Ha Adél meghalt volna, azt érezném. És

akkor hullának is lennie kellene. Nem igaz? De nincs hulla. Ki-ment a mosdóba és eltűnt.

— Elrabolták az ufók? Mint a Pataky Attilát? — kérdezte röhögve Csanád, a fröccsöktől teljesen felszabadult, nem volt hozzászokva az italhoz.

— Nincs kizárva — merengett Artúr. — Semmi nincs ki-zárva. Még az ufók se.

— És meddig szándékozol itt ülni?

— Ameddig Adél vissza nem jön.

— És ha sose jön vissza?

— Akkor itt ülök, amíg tart a pénzem. Aztán beugrom a Dunába.

— Szedd össze magad. Fiatal ember vagy! Negyvenéves. Még előtted az élet. Egy nő sem ér ennyit. Még *Az ötödik elem* se. Ne legyél már fasz!

— Adél — mondta Artúr halkán, és egyszuszra lehörpintett egy fröccsöt.

Talán egy órát is hallgattak, közben Csanád is intett Rózsi-kának, és a mutatoujjával rajzolt egy karikát a levegőbe.

A trükk bevált, hamarosan megérkezett az újabb tálca.

Csanád törte meg a hosszú csendet, bár már alig forgott a nyelve. Artúr könyökölt az asztalon, félálomban dúdolt valamit.

— Te, Artúr, nem furcsa, hogy mostanában hirtelen, úgy ér-tem, hipp-hopp, egyik pillanatról a másikra eltűnnek a dolgok? Mintha a Bermuda-háromszögben lennénk, bazmeg. Láttad a Discoveryn azt a sorozatot? Bemegy a hajó a Háromszögbe, és pikk-pakk eltűnik a legénység, kísértethajóvá válik az egész hó-belevanc. Máskor bemegy egy csapat repülő, világos, tiszta idő, második világháború, leadnak néhány segélykérő rádióadást, aztán annyi, eltűnnek a ködben, mint Kossuth. Azzal a különb-séggel, hogy nincs is köd.

— Bocs, de nem nézek tévét nagyon régen. Nincs is tévém.

A tévé a proletárok ópiuma, az alsóbb néprétegek kábítószere, magára valamit adó ember számúzi az otthonából — mondta Artúr tökrészen.

— Jó, mondok mást. Ott vannak a zoknik. Soha nem ha-gyok el zoknit, mindig egy pár zokniban megyek el hazulról és egy pár zokniban megyek haza. A feleségem sem eszik zoknit. A bejárónő se. Mégis, a zoknis fiókom tele van magányos, fél pár zoknikkal! Ezt magyarázd meg, te vezérigazgató! Vajon hová lesznek? Egyszerűen eltűnnek. És hová lett például a tavasz? Na? Hová? Eltűnt! És az ősz? Az is eltűnt! Pedig régen micsoda ta-vaszok voltak, micsoda őszők! Szikrázó tavaszok, rozsdabarna őszők! A költők szinte másról sem írtak. De te hallottál mosta-nában egyetlen verset is az őszről? Vagy a tavaszról?

— Őszintén szólva nem.

— Na látod. Vagy például hová tűnt a reggeli, mint olyan? Gyerekkoromban, mire felkeltem, anyám már megterített a konyhában, tej, kakaó vagy télen tea, zsömlé, sajt, parizer, pa-radicsom, paprika, mustár, megreggeliztünk négyesben, apám, anyám, öcsém és én, azzal indultunk a munkába vagy az iskolá-ba. De ismersz valakit ebben az országban, aki még reggelizik?

Megiszunk egy kávé, esetleg valami hülye müzli, aztán heló. Tudod mit? A reggel is eltűnt. Éjszaka van, meg nappal. Előbb sötét van, aztán világos. Ennyi. A reggel is eltűnt, a hajnal is. Néha felkelek akkor, amit régen hajnalnak hívtak, és csak nézem az alvó feleségem. És mintha egy idegen lenne. Mintha egy ufó feküdne mellettem. És a gyerekeim. Két idegesítő kislány, nem tudom felfedezni bennük a saját vonásaim. Semmi közöm hoz-zájuk. És nekem ezzel a három idegennel, ezzel a három hülye picsával kell együtt élnem, ahelyett, hogy a családommal lennék. Tényleg, hová lett az én családom? Eltűnt?

— Eltűnt, bazmeg — mondta mélyen a poharába nézve Artúr.

— De ki a felelős? — háborgott részegen Csanád.

— Nem tudom. Az ufók, az Isten, a CIA... Fogalmam sin-csen.

— De hová viszik őket? És miért?

— Bárcsak tudnám, cimborá. Ha tudnám, nem ülnék itt.

— Nem rossz itt.

— Nem rossz, de ha tudnám, hová és miért, nem ülnék itt.

— De tényleg miért? Nem fér a fejembe...

— Ilyen időket élünk, Palotai, jobb, ha elkezdzünk hozzá-szokni — mondta Artúr és újabb karikát rajzolt ujjával a leve-gőbe.

└ Purosz Leonidasz

Mi vagyok

mi vagyok én mi
mi vagyok ember
ki hülye élni
isten lett ezért

mi vagyok erő
az üres csöndből
világteremtő
magányos vezér

mi vagyok csaló
eleve hazug
birtoktagadó
birtoklási vágy

mi vagyok Anna
nélküled semmi
mi megmaradna —
te vagy a világ

Anna

Szívfehély.

Csalok

Ősz van. Játsszunk megint,
egymást nézve, csöndben.
Te fiúkkal sétálsz,
én ronda lányokkal
dugok a parkban,
amíg a hűlő
idő engedi.

Végül is teljesen
szabályosan játszunk.
Neked nincs kockázat,
nekem meg legális —
senkid nem vagyok;
ez a kiskapu:
nem csalhatlak meg.

Így, ilyen korrektül
telik el minden ősz.
Egymást nézve, csöndben,
szabályosan játszunk.

Pedig én csalok.
Csalok, mert tudom:
nem figyelsz oda.

Szerethető csapat

1
Kínosan röhögünk a haverokkal:
ennyi volt megint.
Pedig tudni lehetett,
a papírforma ez volt.
Papírforma, papírforma.
Tényleg tudni lehetett.

A lényeg: szerethető csapat.
Voltak helyzetek,
volt itt minden,
szerethető csapat.
Tudni lehetett.

A közönség tapsol.
Ami a legszánalmasabb,
a végén, vert állásnál
mintha még
mi húztuk volna az időt.

Kínosan röhögünk:
papírforma,
tudni lehetett.

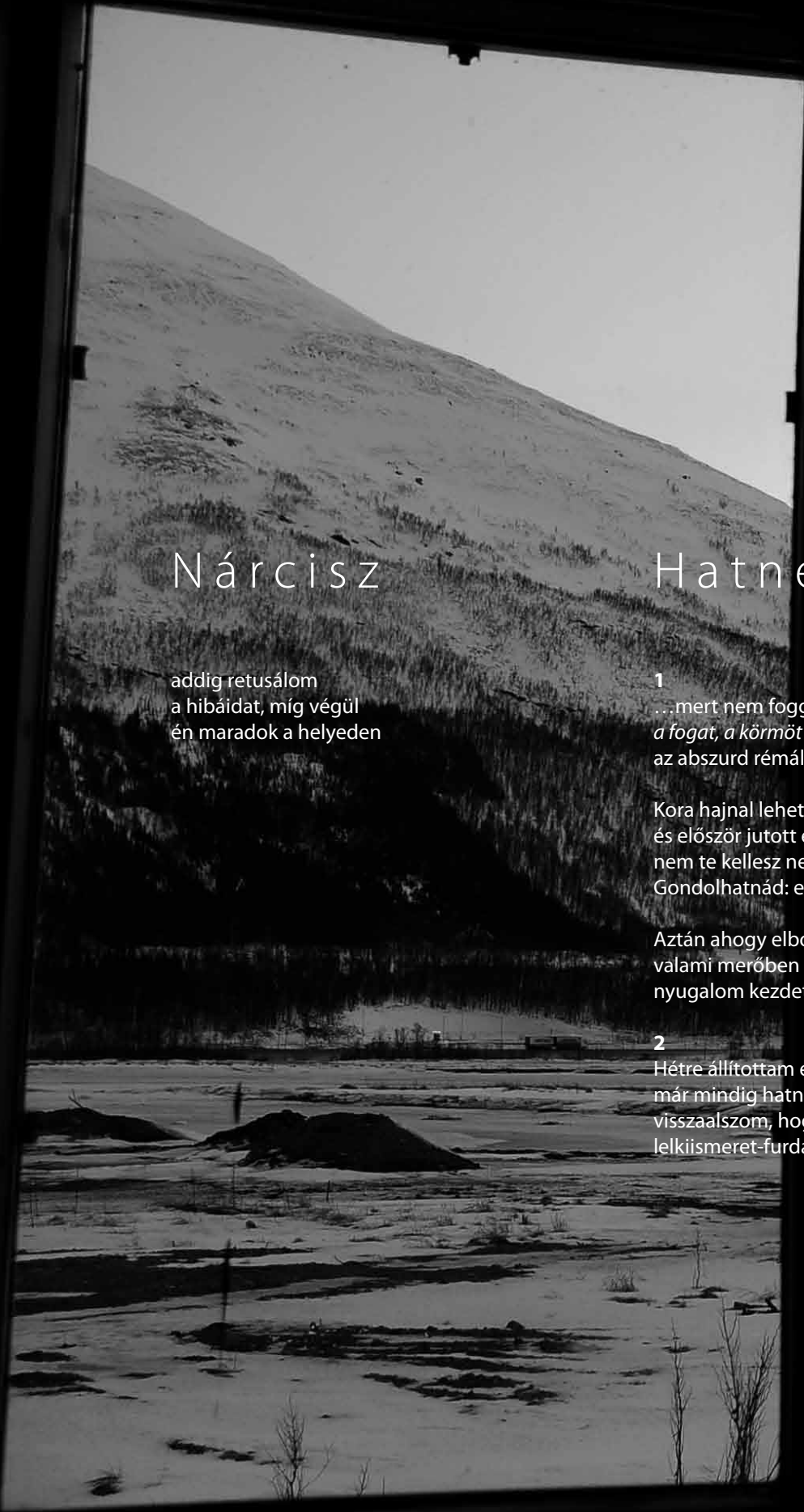
2
Szerethető csapat vagyok én is.
És most vert állás van.
Pedig voltak helyzetek.

Nyilatkozni kell majd,
hogy hajszálon múlt az egész,
vagy elég lesz annyi is:
papírforma.
És hogy tudni lehetett.

Labdám a szögletzászlónál,
a közönség tapsol,
szerethető csapat.

Le kéne fújni már
ezt a kurva meccset,
vert állás van.
Vert állás van nagyon.

Labdám a szögletzászlónál,
kínosan röhögök:
papírforma,
beszívom a pálya illatát —
tudni lehetett.

Nárcisz

addig retusálom
a hibáidat, míg végül
én maradok a helyeden

Hatnegyven

1
...mert nem foggal-körömmel védelek:
a fogat, a körmöt védem én —
az abszurd rémálmot, hogy megszerezzelek.

Kora hajnal lehetett, amikor fölkeltem,
és először jutott eszembe az, hogy
nem te kellesz nekem.
Gondolhatnád: ez akkor lezárást jelent.

Aztán ahogy elbotorkált a maradék éjszaka,
valami merőben ismeretlen
nyugalom kezdett el fojtogatni.

2
Hétre állítottam ébresztőt, és egy ideje
már mindig hatnegyven van:
visszaalszom, hogy ne legyen
lelkiismeret-furdalásom.

Pusztítás

1
isten vagyok áruló
gyűlölöm mit alkottam
éjjel elém táruó
világ hever halmokban

megkísért hát pusztuljon
én vagyok az istene
csonthéjára víz hulljon
gyilkos eső hintse be

2
viharzajba szél pisszeg
istenkarom kitérom
meggyilkolni épp viszlek
anna anna világom

▮ *Solymosi Bálint*

A Rózsafüzér Királynője avagy egy utazó napjai

[Jungmannova, Prága, CZ]

Egy egész estét betöltő baleset zenéje, ez lett hát, mondja magában az utazó, a Nick Cave & The Bad Seeds a Rózsafüzér Királynője által várva várt koncertje, ki tehet róla? Már túl van a gúnnyal telt önsajnálaton, amellyel hallgatta; már túl van a „push the sky away” refrénje alatt a pult előtt ragyogva terülő száznyi gyöngy megható és egyúttal dermesztő *látványvilágán* is. Itt kint, a nyárutói szélben, mielőtt fölfalják a táncoló, zörgő szeszek és kávék, az utazó úgy vélekedik a jövőről, hogy az valójában szükségtelen, megint egy értelmetlen lépés volna lefelé, a szennyen át..., esetleg más (világ)látással hab, szeszek és kávék fölé a tajték. Az eleddig végbemenő élete (mely nem akar múlni) irgalmatlan lázalomként támadja minden tettét, mely tettek, valljuk meg, mondja magában az utazó, végül is kimerülnek abban, hogy jár (*mint járvány* a léte). Egyfajta varázslat az ő utazása ebben a világban; itt is, ott is leereszkedik, megy lefelé, aztán fel, felüti fejét így ötvenvalahányon túl is a mocsok nyomoron át (*az állatja*), az élni akarás hiúságának disztrakciója. Mikor aztán elnyeli a zenei háttérnek lefestett baleset, mert már túl hülye meghülyülni (ahogy mondják, írom fel jegyzetfüzetembe itt, nem messze a Mozarteumtól), olyan finoman és alázatosan működik minden körülötte, hogy nem gondol tett- és teremtményhiányra, arra, hogy ha az emberek találkoznak egymással, azért találkoznak, hogy kiderítsék, hol és miként sújthatnak le *a Másikra*. A Rózsafüzér Királynője ártatlan, de az utazót nem ártatlanságának végzetes vélelme fojtja majd..., hanem egy ismeretlen gyöngysor, amely úgy oldódik meg, mint szerelmük problémája. Ennek az ismeretlen gyöngysornak az elszakadása és ragyogva szertegurulása, ez fojtja majd vissza hátralévő életébe’ a könyörgést.

[Bartók Béla út, Bp., H]

Olyasmit kellett tennem, amitől mélyen őalá kerülök, hogy újra fölnézhessenek rá, és megváltást remélhessek tőle. *Bocsáss meg! Bocsáss meg!*, zokogtam, és letérdepeltem elé.

[Kiss János altábornagy utca, Bp., H]

Az utazót magára hagyja a Rózsafüzér Királynője a szelforgókkal és az őt dicsőítő legbensőbb beátussal, hogy majd énekelje meg, honnét fú a szél, ha az erkélyen ülve fölfogja. Amúgy gyönyört fest a kora őszi lelombozódás az utazó lelkébe’, miközben egy újabb cigarettát sodor, és fölnézvést látja, ő most lép le az úttestre, de úgy, mintha a szoknyája fellebbenő spirálja már tudná, amire számított, az lesz. Nem tévedhet, boldogságának nincs hiánya, ha nem ismeri a járást errefelé, tehát nem is kell foglalkoznia a következményekkel. Az utazó (írom föl jegyzetfüzetembe) este ered a nyomába, majd vissza az újabb lakhelye felé, és úgy észleli, ott is fény gyúl az ablakokban, ahová nem társsal, gyerekekkel érkeznek haza a lakók, és onnan is emberek beszéde hallatszik, ahonnan az enyhe későnyári időjárás sem hozhatna szóba egy közös sétát..., de ez tetszik. Ezek szerint, gondolja az utazó, istennek sok minden tetszik, *egyedül ő, saját maga* nem. Így hát, *egyedül marad az én a beátussal*, és tüzet fog, ahogy elhúzza a függönyt — összehangolva mozdulatát kilátásaival.

→ Mán-Várhegyi Réka

Az ihlet súlya

— Nekem egy bajom van az életben — szögezi le Juhász Erzsébet performanszművész, és elnézést kér, ha egyszerűnek tűnik, amit mond. — Nem vagyok szabad. Ez a bajom.

Fehérborral teli poharával egyensúlyoz, vele szemben mosolyog a két magyar, mögötte a száznál is több berlini csodálja a képeket. Zsófi és Endre doktoranduszhallgatók, leendő kurátorok, boldog ösztöndíjasok, akik azóta várják, hogy összeismerkedjenek a köztudottan Berlinben élő művésznővel, hogy tavaly szeptemberben Ferihegyen becsekkoltak a Wizz Air Budapest–Berlin járatára. Hány megnyitón és fogadáson jártak az elmúlt öt hónapban? Már nem is számolják. Arra viszont nem számítottak, hogy éppen ma, éppen ennek a Katarina Würtenberg nevű bajor tájképfestőnek a kiállításmegnyitóján fog a nyakukba borulni. Amikor meghallotta, hogy magyarul beszélgetnek, ő lépett oda hozzájuk. Ekkor még józan volt, a fején kalap, a kalapján egy plüss virágcsерép, oldalán a férj, Bastian, felállított gallérú zakóban és szarukeretes szemüvegben.

— Évek óta sok itt a magyar. Talán a sugárutak teszik és ez a néhány falmaradvány. Egyből úgy érzik, mintha otthon lennének. Ti is otthon érzitek magatokat? — kérdezi, és legyint. — Katarina a tanítványom volt. Mint a termálvíz, elemi erővel bugyog fel belőle valami múlt századi tehetség. Mégis számon tartott szakmabeliek gondolják, hogy gyengeelméjű, csak azért, mert tájképeket fest. Az apja egyébként filozófus, és Katarina is elvégezte a filozófia szakot. Bastian azt mondja, le volt elé terítve a vörös szőnyeg. Csupán néhány évtized, és a Kant-társaság is tagjai közé fogadta volna. Talán az lett volna neki a legjobb.

Erzsébet nem mond rosszat senkiről, évekkel ezelőtt leszokott a káromgásról, ezért nem fűzi hozzá az előzőekhez, hogy irritálónak tartja Katarina művészetét. Hiába rendkívül tehetséges, ha azt, amire a tájképfestés lehetőséget ad, nem használja ki maradéktalanul, és leginkább azért nem, mert szépeleg, a szépelgés csapdájába esik, ez látszik a képein, mint ahogy azon is, amit a testével művel. Kihívó ruhákba csomagolja magát, a magazinok címlaplányainak szépségét hajszolja, és mivel az adottságai ezen a területen megfelelőek, azt hiheti, működik a dolog. Zéró reflexió. Úgy tesz, mintha csak a művészet lenne az, amit magával hoz és megmutat, valójában a művészet csupán megtámasztja rongyokkal és masnikkal díszített egóját. Magas sarkú cipőjének kopogása, festett hajának dobálása üres jel — zéró reflexió! —, mégis sokakat becsap vele, mindekelőtt saját magát, mert hagyja, hogy az emberek a szépsége előtt hajtsanak fejet, és ámuljanak az ártatlan hajfürtökön, a romlatlan pupillán, a kismadár alakú Katarina Würtenbergen. *(Disobedient Body)*

— Néhány éve valaki azt a tanácsot adta neki, hogy fessen nagyobb méretben. Gigantikus méretben, hogy szemüveg nélkül is látni lehessen. Ennek köszönhető, hogy most itt vagyunk — mondja Erzsébet, és elhallgatja, hogy a tanácsot ő adta. Katarina Würtenberg felé pillant, aki most két festménye között pózol egy fényképezőgépnék, hátával a falnak simul, széttárja a

karját, barna kalapja alól kétoldalt leomlik a hosszú szőke haj, csillognak a hanyagul ráaggatott díszek, és ahogy levegőt vesz, a mellei felemelik a bársonyzakóját.

— Ilyen az, amikor valaki kisajátítja magának az érzékiséget — mutat Katarinára Erzsébet. — Nem kíván osztozkodni.

— Azért a tájképfestészet nem magától értetődő ügy — mondja Endre, belekortyol a borba és megmozgatja a szájában. Erzsébet elfordul, hányingere lesz ettől az intellektuális öblögetéstől. Majdnem belekezd egy monológba arról, mit gondol ő tájképfestészetről, egész pontosan magáról a tájkép megfestésének aktusáról, amit önmagában is lehet performanszként művelni, de a szeme sarkából meglátja a férjét, amint elmélyülten hallgat valakit a *Falusi látkép 40 kilométerre Bayreuth-tól* című festmény előtt állva, és eszébe jut, hogy neki ma az elmélyült hallgatás aktusát kell gyakorolnia, ahogyan ezen a héten és ebben a hónapban, valamint ebben az évben. Bastiannak el-képesztő tehetsége volt a hallgatáshoz, néha meg sem mozdul, alig lélegzik, csak nyeli a szavakat, felszívja őket, minden sejtjén átengedi őket, jobban megérti a másikat, mint ő saját magát. *(Ocean Breathing)*

— Egész életemben csak beszéltem. Még akkor is, amikor hallgattam, például amikor a *Nők a szalag mögöttet* csináltam, két hónapig egy szót se szóltam, mégis folyamatosan dumáltam, nem is engedtem mást megszólalni.

— Ne haragudj, de nem értek egyet — mondta Zsófi. — Nem magától értetődő, hogy az ember nőként egyáltalán képes a megszólalásra. Aki tud beszélni, annak beszélnie kell. Ráadásul a te művészetedben nagyon fontosak a szavak, a beszéd.

Honnan tanulta ezt a lassú, kimért beszédet ez a lány, töpreng Erzsébet. Honnan veszi hozzá az önbizalmat? Valahogy így beszélt az évtizedekkel ezelőtti értelmiségi, így olvasta fel a rádióban a verseit a költő. Ez a szokatlan lassúság és ez a mély hang együtt magnetikus erejű, állapítja meg Erzsébet, és egy-két mondatot keres, hogy kipróbálja.

— Húsz évig kínoztam magam. Testileg és szellemileg egyaránt. Amivel dolgozom, a felismert és reflektált nőiségben, valamint elnyomásban gyökerezik. Negyvenéves koromra lettem világhírű, és elmondhatom, akkor ez már úgy kellett, mint púp a hátamra. Erről szólt a *Madonna*.

Zsófi és Endre bólintanak, ismerik a művet, bár nem tartják számon Juhász Erzsébet legjobb öt performansza között.

— Az a baj, hogy agresszív vagyok. Olykor, ha magamra nézek, egy tankot látok, ami mindenkin és mindenben átgázol — mondja. Az igazság az, hogy napok óta küzd a melankóliával, mely satuba fogta a szívét. Időnként arra eszmél, hogy hosszú másodpercek telnek el két, egyébként is sekély és felületes levegővétele között. Endrét kéri, hozzon még egy pohárral a fehérborból. Szerencsére nem kell sokat innia, hogy jobban érezze magát, hogy elképzelje, milyen lenne az, ha egyszerűen hazamenne Magyarországra.

De ha eddig, ennyi éven keresztül utálta, akkor most mi változott? Diplomatacsalád gyereke, nem titok, elkényeztet-

ték. A nyolcvanas évek elején még zongoristának készült, de az apja párizsi kiküldetése alkalmával — ekkor volt tizenhét, és magántanár verte a fejébe a magyar tananyagot — egy amerikai pasassal hozta össze a sors. Erzsébet életében ő volt az első performanszművész.

Egy dohos lebujban lépett fel ez a John Palmer nevű illető, és az egyik bécsi akcionista, Arnulf Rainer után szabadon grimaszokat vágott. A szoba közepén egy csupasz villanykörte lógott az alacsony plafonról, alatta ült az amerikai, körülötte a sötétségbe burkolózó franciák, egymás fejétől alig láttak, de mindenki hallotta az arcizmok mozgásával járó hangokat, a cuppogást, a szipogást és prüszkölést. Tetszett neki a sötétség, a különös helyzet, az érthetetlen szituáció és az a csodálkozó, talán ijedt figyelem, ahogy a párizsiak nézték az amerikai, akinek épp olyan feje volt, mint James Deannek. Erzsébet úgy látta, nem is a lámpa világított, hanem maga a férfi. Olyanná lett a performansz által, akár egy szent. Erzsébetnek a torkában dobogott a szíve, és azt ismételgette magában, hogy ez itt a modern istentisztelet, ez lesz az ő közeledése Istenhez, noha addigi élete folyamán egy percig sem foglalkoztatták vallási kérdések. *(A Ticket to God — Exercises)*

John Palmer semmiben sem hasonlított a hülye franciákhoz, a hülye magyarokhoz meg pláne nem. Erzsébet összeszedte minden bátorságát, és a performansz után odalépett hozzá. Olyan egyszerűen ment minden. Ittak, beszélgettek, és másfél óra múlva már egy ház falának dőlve csókolóztak. Késő éjszaka ért haza, órákkal azután, ahogy ígérte magát. Az anyja a konyhában ült az egyik antik bútordarabon, keresztretjvényt fejtett és cigarettázott.

— Ez egyáltalán nincs rendben — mondta, amikor meglátta a lányát.

— Elért az első szerelem — hangzott a válasz. Az arckifejezése komoly volt, mint aki halálhírt közöl.

— Az más — válaszolta az anyja. — Az első szerelem.

— Annyi emberi hulladék után végre valaki — zárta le a beszélgetést Erzsébet, és visszavonult a szobájába.

Mint kiderült, John Palmer ekkor már többé-kevésbé maga mögött hagyta a performansznak szentelt éveket. Éppen a harminchatot töltötte, néhány éve már Európában élt, és csak ritkán hiányzott neki New York, ahol a hetvenes évek végén még ő is Andy Warhol udvartartásához tartozott. Egy idő után szűknek érezte ezt a közösséget, és a kontinensre költözött azzal a céllal, hogy új, nyers nyelvet tanuljon. Fél-egy éveket töltött a különböző nyugati országokban, Ausztriában kétszer is tartózkodott hosszabb ideig, és ha időnként úgy alakult, akkor ő is bemutatott valamit, de sokkal jobban érdekelt, hogy az itteniek mit csinálnak. Hónapokkal azután, hogy összejöttek, Erzsébet megdöbbenve ébredt rá, hogy John Palmer szereti az embereket, a napsütést, az életet. *(Dark Side of the Other)*

Egy évvel később lett vége a párizsi kiküldetésnek, és John velük tartott a vasfüggöny keleti oldalára. Erzsébet nem sejtette, hogy Magyarországon a performansznak bármilyen hagyomá-

nya lehet, ezért arra készült, hogy ő fogja majd felrázni a szerencsétlen magyarokat. Sokat tudott a New York-i művészekről és néhány európairól, az osztrákokról, akikről John lenyűgöző részletességgel mesélt. Tele volt ötletekkel, aludni is alig tudott, olyan izgalomban tartották a tervei.

Az első hazai performansza, akárcsak az azt követő többi, kudarchba fulladt. Rémes körülmények, nem lehet sötétíteni, nem lehet világosítani, nem lehet hangosítani, kevés néző, azok is dumálnak, röhögnek. Erzsébet egyszerűen nem értette, mi történik. Miért nevetnek, mi a bajuk, miért élcelődnek rajta?

Miközben John belevetette magát a hazai undergroundba és szerelembe esett az összes önpusztító művésszel, Erzsébet napon-ta kapott idegrohamot. Johnt elbűvölték az ihletetlen és ordenárén részeg, hisztérikus és depressziós magyarok, míg Erzsébet mélységesen provinciálisnak találta az egész bagázst. Ezek az emberek csak kritikátlanul másolták az általuk elképzelt Nyugatot, de a legtöbbjük még az NSZK-ban sem járt, mondta Johnnak, aki ugyanezt szépnek, esendőnek találta.

Rövidesen jöttek a névtelen levelek. Te elkényeztetett kis budai liba, kiabálták az egymás mellé felsorakozott felkiáltójelek, azt hiszed, te talátlad fel a spanyolviaszt? Semmit sem tudsz! Fiatal korod leleplez! Burzsoá szarrágó vagy! Egyszer sem rúgtál még be tisztességesen! Ne pofázz bele a nagyok dolgába!

John maradt, Erzsébet ment. Családi kapcsolatait szégyentelenül kihasználva hagyta el az országot, eltöltött egy évet egy holland elitképző intézményben, onnan az Egyesült Államokba távozott, ahol páratlanul rövid idő alatt befutott. Felkeresett művészeket, akik ismerték és tisztelték Johnt, ezért az ő útját is segítették. A sok jóhiszemű New York-i! Senki sem az álmodozó, elkényeztetett kamaszt látta benne, hanem egy ihletett és vad, kelet-európai nőt, akit semmivel sem lehet megfékezni. Ehhez persze az is kellett, hogy a produkció valóban vad legyen. A performanszok alkalmával Erzsébetet hol férfiak, hol nők korbácsolták, kötözték meg, a haját húzták, csiklandozták, meleg vízzel itatták, nyers májjal etették, gyúrták, lökdösték, pöckölték, pofozták, és egyszer egy kosárlabdázó akkorát húzott be neki, hogy eltört az állkapcsa *(Discipline & Punish #1–#27)*. Ugyanekkor zajlottak Kelet-Európában a rendszerváltások. Talán ez is kellett ahhoz, hogy Erzsébet elképesztő röppályára kerüljön. A lyukakba már nem fértek be a nézők.

Utólag úgy látja, akkor romlott el minden, amikor hozzámert ahhoz a zongoristához. Az apjára hasonlított, és ez sok mindent megmagyaráz. Így hagyta el New Yorkot és költözött Buenos Airesbe, ami nem tartott hosszú ideig, ahogyan maga a kapcsolat sem. Ezután áttette a székhelyét Londonba. Ekkor születtek a nagyszabású produkciói, a *Victims of Mind Control*; a *The Hungarian Sky*; a *Shameless Symbolism*; az *Other Exercises*; a *The Healer from Yugoslavia*; valamint a *The Rabbit Man and the Rabbit Woman*.

— Mindig a nagy tudású férfiakat kerestem, akik megihletnek. Bastian kultúratudományt tanít a Freie Unin, rettentő izgalmasak a témái. Nem miatta jöttem Berlinbe, már itt is-

merkedtünk össze. Fantasztikus időszak volt, amikor egymás-ba szerettünk — Erzsébet a pohár aljáról az utolsó cseppeket is felhörpinti, majd bólint. — Csak mostanában érzem, hogy valami mégis hiányzik ezekből a németekből. Nevetni fogtok, ha megmondom mi az.

Zsófi és Endre elmosolyodnak, de a válasz egyelőre elmarad. Bastian zavarja meg őket, jön, hogy felnyalábolja a feleségét. Nem, nem mennek még haza, a fogadást házibuli követi az egyik kurátornál, Carlánál. Németül invitálja a fiatalokat Bastian, akik természetesen örömmel jönnek.

Tizenvalahányan indulnak egyszerre a Warschauer StraÙe felé a neuköllni csatornapartról. Néhányan kifejezetten gyalogolni akarnak. Sötétkéék az éjszakai égbolt, havas a járda, sárgán világítanak az utcai lámpák. *Sonnenalle, Sonnenalle*, éneklí az egyik szemüveges férfi, pedig ő nem is részeg, de talán azt hiszi, be kell kapcsolódnia a közös óbégatásba. Katarina mégsem akar gyalog menni, a menet élén veszekszik egy irhabundás lánnyal, mintha ő lenne a felelős azért, hogy nem szállnak se metróba, se taxiba. Pedig csak az a bűne, hogy ő is inkább gyaloglást választaná ahelyett, hogy Katarínának társaságot nyújt a Warschauer StraÙeíg. Emberek, tél van, hideg van, mi a francért gyalogolunk, fordul most a többiekhez Katarina. Nem csoda, hogy fázik, gondolja Erzsébet, ebben a lyukacsos harisnyanadrágban még egy medve is fázna. Az egyik nő megörül a teliholdnak. Legalább hatvanéves, de ő is mintha egy magazinból lépett volna elő, aszimmetrikus, vörös frizura fölött kucsma, alatta türkiz bundácska és égig érő csizmák, viseli mindezt olyan eleganciával, hogy egy konferencián is előadhatna Brüsszelben.

Erzsébet a fiatalokba karol, és rég kimondott, rég nem használt magyar szavakat sugdos a fülükbe, amelyek most egyre-másra eszébe jutnak. Meg kell állni, meg kell igazítani a plüss virágcserepet, és talán hosszabban toporognak, mert valaki az elől haladó szekcióból hátrakiált, hogy igyekezzenek. Katarina leint egy taxit, beesik a hátsó ülésre, magával rántva a galéria igazgatóját is. Tschüss, Katarina, kiabálják utána a többiek, ő letekeri az ablakot, és már távolodik az autó, amikor kidugja a fejét. Ott találkozunk, kiabálja, a szél lesodorja róla a barna bársonykalapot, de ő nem állítja meg a taxit. A kalapot a *Sonnenallét* éneklő férfi veszi fel aztán a fölről.

— Arra van a Rathaus Neukölln, ott lakunk. Gyakran sétálunk a régi repülőtér felé, keresztül a parkon, körülöttünk mindenhol biciklisek. Elegendem van Berlinből, el akarok menni legalább Potsdamba. Hallod Bastian, legalább Potsdamig menjünk el innen!

— Ért magyarul? — kérdezi Endre, és Erzsébet a fejét rázza, dehogy ért, egy szót se tud.

— A szenvedély hiányzik belőlük. Sótlanok, mint a krump-li. És a szofisztikált humorérzék, az is hiányzik. Jellemkomikum meg helyzetkomikum kell nekik. Valaki egy asztal alá szorul, és véletlenül meghallja, hogy róla beszélnek. Ennél viccesebb nincs a világon. *(Cultural Infantilia)*

Zsófi felröhög.

— Túlzásnak hangzik, amit mondasz — mondja. — Berlin nagyszerű hely. Annyit kaptam már ettől a várostól és az itt élők-től, felvilágosultak és frissek.

— Igen, igen — mondja Endre, bár a bólogatása fáradtabbnak, fázósabbnak tűnik.

Valóban nem rövid az út a Warschauer StraÙeíg. Újra esni kezd a hó, narancssárgán világítanak az ablakok. Akadozik a hangja, ő is fázik, és az a rémes víziója támad, hogy már egyszer itthagyta Berlint és hazament Budapestre. Mikor, kérdezi Zsófi. Vele jött Bastian is, de nem bírta Pestet, bűdösnek találta. Miután Bastian otthagyta, Erzsébet első dolga volt, hogy elmenjen egy megnyitóra. Mindenki köszönt neki, mindenki ismerte, de csak Berlinről akartak vele beszélni.

— Olyan marhaságokat kérdeztek tőlem, hogy melyik Berlinben a legjobb kerület.

Pedig ő nem üres kézzel ment haza, egy nagyon komoly anyagon dolgozott. Valami szakrális, rituális dolgot tervezett, egy sorozatot, ami az önmaga valódi személyiségétől elidegene-dett embert visszavezethetné. Hogy hova? Hát valahova. *Heves éneklő- és légzőgyakorlatok*, ez volt a munkacíme. Közben Szofit hívogatta, aki nem vette föl a telefont.

— Szofit? — kérdezi most Endre.

— A kishúgom. Akkor csúszott be, amikor visszaköltöztünk Budapestre. Pedig azt hittem, örökre egyke maradok. Anyám teljesen kifordult önmagából, annyira rajongott a bébiért. Úgy hívják, mint téged — mondja Zsófinak — csak Sophie-nak van anyakönyvezve. Szofika. Kicsi maradt, mint egy szilvás gombóc. Most már a harminchoz közeledik. Mindig hálóingben van, már el sem tudom képzelni másban. A haja majdnem a derekáig ér. Szép lány, csak autista.

— Autista? — kérdezi Endre, mire Zsófi oldalba böki, mintha udvariatlan lett volna. Éppen a hídon haladnak, a többiek visonganak, jajgatnak, mert fújja őket a szél.

— Egy ugyanilyen hideg téli estén kerestem fel őt a Gyáli úti telepen. Egy régi, megbarnult lakásban él, ami még a nagymamánké volt. Csöngetek, és úgy nyit ajtót, mintha tegnap látott volna utoljára. Szia, mondja, és már szalad is vissza a szobába, az ajtót nekem kell becsuknom. Félhomály van, és kevés a hely, mert mindent elfoglalnak ezek a nagy nejlonzsákok. Akkorák, mint én, és tele vannak cuccokkal. Tele van velük az előszoba, a konyha és még a szobába is jut néhány. Mik ezek, kérdem tőle, de nem válaszol. Az ágyában ül, a számítógépes asztal ott van közvetlenül mellette, és a monitoron egy kínai gyerek magyaráz valamit. Csetelünk, mondja. Kérdem, miért nem hagyod abba? Elsőre nem érti, hogy mit kérdezek. Könnyörögni kell neki, hogy kapcsolja ki. Utána amilyen nyomorúsággal néz rám. Faggatom, hogy mi van vele, mi ez az egész, és lassan kiderül, hogy a húgom szenvedélye a videócsetelés. Ez az addikciója. Hogy idegen emberekkel cseteljen. Egy este legalább tízzel, különben nem tud elaludni. Nem tudja, hogy miért ilyen, de ilyen. Más nem érdekli.

A híd közepén járnak. A németek ugrándoznak, énekelnek, hógolyóznak. Bastian kezében vörösboros üveg, a galériából hozhatta magával, eddig talán a szövetségátja hosszú belső zsebében tárolta.

— És aztán? — kérdezi Zsófi. — Mi volt a húgoddal?

Erzsébet egyáltalán nem biztos benne, hogy mindez valóban megtörtént.

— Veszekedtünk. Felment bennem a pumpa, kiabáltam, hogy ha nincs az apanázs, amit minden hónapban kap anyánktól, akkor dolgoznia kéne, és nem lenne ideje ilyesmivel foglalkozni. De nem hiszitek el, a kis barom folytatta a csetelést, csak most irkált. Úgyhogy amikor kiment pisilni, odaültem a géphez, és beleolvastam a beszélgetésbe. A húgom dominaként a legválogatottabb trágárságokkal alázta a csetpartnerét. Az illetőt úgy hívták, hogy Fazék. Ki ad magának ilyen nevet? Bezzeg a húgom! Ő stílusos nevet választott magának. HOLY BUBBLE, csupa nagybetűvel. *(Holy Bubble)*

Zsófi és Endre hümmögnek. Szofika nem lehet autista, hiszen az autisták nem kommunikatívak, mondja Zsófi. Depressziós, mondja Endre, erre nincs más magyarázat. Vagy Asperger-szindrómás, mondja Zsófi, bár nem biztos benne, hogy az Asperger-szindróma az, amire gondol. Megjöttünk, kiabálják a németek a kaputelefonba, már ott állnak a ház előtt; hihetetlen, de megérkeztek.

— És aztán mi történt? — kérdezi Zsófi, miközben a szőnyeggel letakart lépcsőkön, a faillatú lépcsőházban másznak fel a harmadik emeletre.

— Nem sok — válaszolja Erzsébet. — Taxiba ültem, és otthon bejelentkeztem egy csetszobába. Én csak irkáltam, soha nem videóztam. Kipróbáltam néhány személyiséget, gyereket és felnőttest, férfit és nőt egyaránt. Nagyon inspiráló időszak volt. Emlékszem, két csetelés között a Múzeumkertbe jártam le sétálni, és csak tört rám az ihlet, rám ugrott a bokorból, rám vetette magát a fűszálak közül.

— És mi történt a húgoddal? — erősködik Zsófi, ekkor lépnek be a lakásba, az előszobában Carla pezsgővel fogadja őket. Ugyanazok az emberek vannak itt is, ugyanúgy beszélgetnek, ahogy a galériában tették, csak a háttérben zene szól.

A nappali, akár egy bálterem, piros-narancssárga félhomály, a hatalmas ablakok előtt nincs függöny. Az előző szám véget ér, és elkezdődik egy sláger, Zsófi és Endre minden egyes buliban hallották, amióta Berlinben vannak. Az egyik kagylófotelből felugrik Katarina, hosszú karjait a magasba emeli és táncolni kezd. Katarina, Katarina, kiabálják néhányan. Erzsébet nézi, nem veszi le róla a szemét. A bundáját ledobja egy hokedlire, a plüss virágcserepet megigazítja a fején, és finom léptekkel a tánctér felé indul. Amióta az esztét tudja, a testével dolgozott, nem lehet nem figyelni rá, ha megmozdul. Hamarosan már ide-oda dobálja magát, hirtelen megáll és megmerevedik, lefekszik, felkel, ugrik, gurul, vetődik, a falnak támad, rásimul a falra. *(Moving — An Experiment)*

Zsófi és Endre elkeverednek, másokkal beszélgetnek, hasznos ismeretségeket kötnek. Részeg homályban telik el a követ-

kező két-három óra, és aztán, ahogy tervezték, pont Bastiannal és Erzsébettel egyszerre sikerül elindulniuk. Jó lenne telefonszámot cserélni, valamit megbeszélni, de Erzsébet ekkor már járni sem bír. Bastian húzza le a lépcsőn, kitántorognak a ház elé, de a taxit, aki hívta, a sarokra kérte. Erzsébet kiabál a sarok felé, gyere ide, taxi, de azonnal. Zsófi és Endre kínjukban röhögnek, Bastian a fejét vakarja. Menjünk inkább a sarokra, gyerünk, mondja Bastian, és lök egyet a feleségén, de aztán elkapja a karját, és szorosan tartja. Nem akarja, hogy elessen, de az erős fogástól Erzsébet még inkább botladozik.

— Lenni valakinek! — kiabálja, és durva léptekkel tör előre a járdán. — Ilyen érzés lenni éppen valakinek! *(Staying Alive)*

▸ *Balogh Ádám*

Határital

Az idő a számolás monotonitása,
egy, kettő, három, tíz.
Keresem a tizenegyediket,
mintha tíz üveg vörös
nem lenne elég
pontot tenni másfél év végére.

Csak az akaraton múlik
a magam szabta határok kitolása.
Mint döntésgyenge isten,
felülbírálv a saját penzum.

Üvölteni éppoly felesleges,
mint írni, mert a jelentésre
nem kíváncsi senki,
igaz, nem is hívtam senkit.

A magányos italozás mozgásdinamikája

Követném a nyomokat,
de ez a köd makacsul elszigetel
bármí érzékeléstől.
A szímatra telepszik, és az ösvényre,
amely megnyitotta az utat
vad és vadász előtt,
ám a sárban oldódó patanyom és vér
valószínűtlent kever a palettáról.

A szökkenés színei egyre erőtlenebbek,
és egyre jobban érzem, hogy létkérdés
szembesítenem a vadat a vadással
még naplemente előtt,
mert a feketébe fulladó vörös elragad
minden ésszerűt,
és ilyenkor már kedvem sincs
a ködre fogni, hogy egy helyben toporgok,
mégis a saját nyomomban járok.

Mielőtt számhoz emelném a fegyvert,
egy pillanatra belenézek a csőbe.
Szeretem, ahogyan a vér elnyeli
a lámpa fényét.
Ráharapok a csőre.
Fuss, bika.

▮ Csere Ágota

Három miniatúra

elég a

léböjtkúrából,
a jójófogókurva
jóllakott már a koppal.
seggszájú ígérek
savasítják leheletét.
habzsolna most már,
de hiába, a gyomorszáj
csak öklendezni kész.

a hidon

várja, hogy
induljon a forgalom.
testében megfeszül
minden izom, ín,
koccan a gyűrű,
a magzatmázas
virradat lassan
felsír a hegyek felett.
reggelt okádik
választott városom.

zöldövezeti

félkomfortos padomat
blahára néző
belvárosira cserélném
ráfizetéssel.
el-haj-lék-ta-lan-zott
nemzedék
nincs ínyére a hideg
pedig barátaim,
micsoda tél közelít.

Hacsek és Lajó

Miskolcon

mm

ISSN 1789-1965
9 771789 196000

14043

890 Ft

nkа